

Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 30

Voditelj Tribine i urednik:
Prof.dr.sc. Jakša Barbić

Sadržaj:
Autorizirano izlaganje predavača:

Prof.dr.sc. Ivana Šimonovića
profesora Pravnog fakulteta u Zagrebu

Tema 101. tribine

PREOBRAZBA DRŽAVNE SUVERENOSTI

Zagreb, 27.1.2005.

KLUB PRAVNIKA
TRIBINA 27.1.2005.

PREOBRAZBA DRŽAVNE SUVERENOSTI

J.Barbić: Otvaram 101. tribinu Kluba pravnika grada Zagreba i Pravnog fakulteta u Zagrebu s kojom započinjemo ciklus od naših drugih sto tribina. Seriju od prvih sto tribina zaključili smo prošli puta, a s današnjom, prvom u 2005. godini, nastavljamo naš posao i u ovoj kalendarskoj godini, pa vas danas, kada se prvi puta susrećemo u ovoj godini, sve toplo pozdravljam.

Teme naših tribina odabiremo prema važnosti i trenutačnoj aktualnosti. Ono što se događa danas u svijetu i ono pred čime je danas Hrvatska, jer počinje pregovore s Europskom unijom, jest činjenica da je klasično poimanje suverenosti kakvo smo učili u udžbenicima danas pod velikim upitnikom. Danas su neminovnost brojne stvari koje se moraju rješavati na globalnoj razini, od terorizma pa dalje, asocijacije koje zahtijevaju da se odstupi od onoga što smo inače smatrali suverenošću u klasičnom smislu, do popuštanja, nagodbi i poduzimanja raznih državnih mjera pod jakim utjecajem izvana. Sve rasprave koje se kod nas vode oko toga hoćemo li ulaskom u Europsku uniju i dalje biti suvereni pokazuju se bespredmetnima zbog toga što zapravo ulazimo u društvo onih koji se nalaze u istom položaju. Takvo stanje je dovelo do drukčijeg poimanja suverenosti od onoga kakvo je bilo ranije.

Kako je to pitanje danas kod nas otvoreno, kako se o njemu mnogo raspravlja u javnosti, politici pa i u znanosti, zamolili smo osobu koja je izuzetno kompetentna da na nj dade odgovor, našeg kolegu profesora Ivana Šimonovića da nam uvodno iznese svoje viđenje današnje preobrazbe državne suverenosti, tj. da nam kaže što se danas događa s tim pojmom. Je li on ostao isti kakav je bio i ranije ili se promijenio? U kojoj se mjeri promijenio i u kom pravcu? Vjerujem da će to izazvati ozbiljnu raspravu i da ćemo ovom tribinom dati interesantan prilog raspravi o državnoj suverenosti koji će biti dostupan i onima koji danas nisu ovdje, ali će imati priliku pročitati o onome što će ovdje biti izrečeno. Rasprava će, nadam se, pokazati da Hrvatska u siječnju 2005. nije u pogledu tako važnog pitanja ostala po strani nego je njen pravna znanost, pa i praksa, o tome promišljala istodobno kad je to bilo aktualno u cijelome svijetu. Kolega Šimonović izvolite.

I.Šimonović: Zahvaljujem na lijepim riječima voditelju Tribine akademiku Barbiću, i čestitam mu na uspjehu prvih dosadašnjih stotinu Tribina.

Poštovani pravnici grada Zagreba, dragi kolege s Pravnog fakulteta, čast mi je i zadovoljstvo održati uvod u diskusiju na današnjoj, 101. Tribini, posvećenoj preobrazbi državne suverenosti. Vrlo mi odgovaraju i ova tema, i ovaj redni broj 101. Tribine. Što se teme tiče, sljedeći tjedan će se u knjižarama, u izdanju Narodnih Novina, pojaviti moja knjiga: Globalizacija, državna suverenost i međunarodni odnosi. A činjenicu da se radi o 101. Tribini, Tribini kojom započinje ciklus od narednih stotinu Tribina, iskoristit ću kao opravданje da moje izlaganje bude provokativnije nego što to inače pristoji.

Državna suverenost je teorijsko pitanje, ali teorijsko pitanje s vrlo važnim praktičnim implikacijama. U određivanju sadržaja pojma državne suverenosti treba krenuti od doktrinarnih interpretacija Bodina i Grotiusa, ali krajnji rezultat analize suverenosti presudno utječe na naše stavove o aktualnim, politički vrlo osjetljivim pitanjima, kao što su:

Da li je intervencija SAD i saveznika u Iraku bila međunarodnopravno dopuštena, ili ne?

U kojim je pitanjima i u kojoj mjeri Hrvatska dužna surađivati s Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju?

Te napokon, treba li Hrvatska ući u Europsku uniju ili ne?

Ima simbolike u tome da se Tribina održava u vijećnici Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Prije četvrt stoljeća, u ovoj istoj pravnoj školi učio sam o tradicionalnom shvaćanju državne suverenosti. Porijeklo koncepta državne suverenosti je u doktrini Ustavnog prava, kao odgovor na pitanje kome pripada najviša vlast u državi. Nositelju suverenosti pripada i najviša vlast. Ova je vlast prema tradicionalnom shvaćanju državne suverenosti neograničena i neprenosiva. Iz Ustavnog prava, u kojoj je na oblikovanje klasičnog koncepta državne suverenosti presudno utjecao Jean Bodin, koncept državne suverenosti širi se i u područje međunarodnog prava, gdje je na njegovo uobičavanje presudno utjecao Hugo Grotius. S međunarodnog motrišta, država je suverena ako u odnosu na druge države nastupa kao jednaka spram jednakih. Iz tako shvaćene državne suverenosti proizlazi i niz bitnih načela međunarodnih odnosa, između ostalog da se međunarodno pravo stvara samo na temelju suglasne volje država, i načelo nemiješanja u unutarnja pitanja drugih država. Ovakav koncept državne suverenosti kao najveće vlasti u unutarnjim odnosima, i jednakosti i ravnopravnosti država u međunarodnim odnosima, potvrđen je Westfalskim mirovnim sporazumom, te je postao temelj razvoja moderne nacionalne države i uređenja međunarodnih odnosa tijekom narednih stoljeća.

Još kao studentu, pojam suverenosti bio mi je malo sumnjiv. U unutarnjim odnosima, on sjajno oslikava koncentraciju vlasti u rukama apsolutnog monarha koju najbolje odražava izjava koja se pripisuje Louisu XIV: država to sam ja. Ali, od trena prijelaza na narodnu suverenost, stvari postaju manje jasne. Kakva je u unutarnjim odnosima "najviša vlast" koju ima narod, obzirom da je, po logici stvari, može imati samo sam nad sobom? Može li se koncept koji je zasnovan na koncentraciji vlasti, jednako dobro upotrijebiti i u uvjetima podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsку, i njihove međusobne ravnoteže? Ni vanjska suverenost nije mi se u svojim praktičnim manifestacijama činila sasvim konzistentnom teorijskom modelu. Ujedinjeni narodi su primjerice izričito zasnovani na načelu suverene jednakosti država, ali kako onda Vijeće sigurnosti može donositi pravno obvezujuće odluke protiv volje svojih država članica? Ne zvuči li prenošenje dalekosežnih ovlasti na naddržavna tijela, pri čemu se navodno zadržava puna državna suverenost koja je neograničena, nedjeljiva i ne može se prenositi, kao nategnuta logička konstrukcija i puka igra riječima? Kakva je suverena jednakost država ako politički moćnici i središta gospodarske moći u jednima odlučuju o nositeljima vlasti i ključnim gospodarskim i političkim odlukama u drugima? Zašto bi suverenost postojala samo kao neograničena ili uopće ne bi postojala, kada u stvarnosti mnoge države odlučuju samo djelomično samostalno? Da li nam doista treba pravna konstrukcija suverenosti koja se kosi sa stvarnošću?

Praktična kušnja koncepta državne suverenosti od ključnog povijesnog značaja za Republiku Hrvatsku, uslijedila je početkom devedesetih glede pitanja njezinog prava na državnu samostalnost. Naravno da su na međunarodno priznavanje hrvatskog prava na samostalnost utjecali i politički čimbenici, ali je bila vrlo značajna i pravna interpretacija karaktera SFRJ i Republike Hrvatske. Upravo je činjenica da su se prema Ustavu iz 1974. suverena prava građana izvršavala prvenstveno u republikama, a samo u od republika suglasno prihvaćenim situacijama na razini federacije, bila je presudna da Badinterova komisija potvrdi da se radilo o državama, te da su granice bivših republika nastalih raspadom SFRJ postale međunarodne. Ali, znači li to onda da je SFRJ po svom karakteru bila konfederacija? Ili podjela prema kojoj je konfederacije zajednica suverenih država, a federacija suverena država, možda nije uvijek baš tako čista i jednostavna kao prema tradicionalnoj doktrini? Da li je govoriti o podijeljenoj suverenosti pravno ignorantstvo i hereza, ili pak odgovara nekim stavnim životnim situacijama?

Tijekom šest godina koliko sam proveo kao hrvatski predstavnik u Ujedinjenim narodima, pitanja državne suverenosti i njezinih praktičnih

konzekvenci bila su predmet mnogih sučeljavanja i sporova. Navest će samo neka koja su za Republiku Hrvatsku bila od neposrednog interesa.

Primjer prvi. Da bi se zaustavilo započeto etničko čišćenje na Kosovu, došlo je do humanitarne intervencije u Srbiji i Crnoj Gori, dakle nama susjednoj državi. Kod humanitarne intervencije radi se o uporabi sile, u ovom slučaju od strane NATO, da bi se spriječila najteža kršenja ljudskih prava od strane doticne države protiv svojih vlastitih stanovnika.

Primjer drugi. Odlukom Vijeća sigurnosti 1993. godine osnovan je Međunarodni kazneni sud za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji, koji svojom nadležnošću obuhvaća i Hrvatsku. Vijeće sigurnosti odgovarajući rezolucioni donijelo prema svojim ovlastima iz poglavljja VII Povelje UN, koje Vijeću sigurnosti u situacijama kada je ugrožen mir i sigurnost, omogućava da poduzme sve potrebne mjere, uključujući i silu, bez obzira na volju država na koje se mjere odnose.

Primjer treći. Vod hrvatske vojne policije prisutan je u Afganistanu, gdje je stranom intervencijom srušen talibanski režim i otklonjena međunarodna teroristička prijetnja koja je proizlazila iz povezanosti Talibana s Al Qaidom. Radilo se o kombinaciji između odmazde za teroristički napad 11. rujna 2001. i otklanjanja mogućih budućih sigurnosnih ugroza od terorističkih napada.

Napokon, primjer četvrti. Hrvatskoj je obustavljena američka vojna pomoć za prilagodavanje NATO standardima, jer nismo pristali izuzeti američke državljane od mogućnosti izručenja stalnom Međunarodnom kaznenom судu. Izručivanje je za Hrvatsku međunarodnopravna obveza koja proizlazi iz prihvaćanja Statuta Međunarodnog kaznenog suda, ali Amerikanci smatraju da Stalni kazneni sud ne može biti nadležan za američke državljane jer SAD nisu prihvatile njegovu nadležnost.

U svim navedenim situacijama, tradicionalno je shvaćanje državne suverenosti stavljeni na ozbiljnu kušnju. Što znači suverenost u smislu tradicionalnog shvaćanja o ničim ograničenom ponašanju države unutar svojeg vlastitog teritorija u svjetlu međunarodno zaštićenih ljudskih prava? Postoji li pravo, ili čak dužnost međunarodne humanitarne intervencije u slučaju njihovog najgrubljeg kršenja? Gdje su granice između humanitarne intervencije, prava na samoodbranu, i grubog stranog nasrtaja u cilju promicanja interesa države koja intervenira? Kako se tradicionalnoj doktrini svojstveno shvaćanje o državnom monopolu na stvaranje i primjenu međunarodnog prava slaže s osnivanjem međunarodnih kaznenih sudova? Gdje je bila suglasnost država kada je odlukom Vijeća sigurnosti (i potpuno neovisno o njihovoj volji) utemeljen Međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju i

usvojen njegov Statut? Ili, gdje je suglasnost država kada će Međunarodni kazneni sud suditi državljanima država koje nisu prihvatile njegovu nadležnost?

No, ne dovodi samo razvoj ljudskih prava i međunarodnih mehanizama za njihovu zaštitu u pitanje tradicionalno shvaćanje državne suverenosti. Države, same za sebe, ne mogu uspješno odgovoriti na izazove 21. stoljeća. U 21. stoljeću, pod utjecajem tehnološkog razvoja, a posebice informatičke i komunikacijske tehnologije, globaliziraju se i šanse i prijetnje za održiv razvoj. Da bi se uspješno iskoristio potencijal razvoja znanosti i globalnog proizvodnog, trgovinskog i finansijskog povezivanja, potrebna je i odgovarajuća nadržavna regulacija i razvoj odgovarajućih struktura i mehanizama. Ali, isto je i s globalnim prijetnjama međunarodnog terorizma, trgovine drogom i ljudima, epidemije AIDS, ili degradacije okoliša. Da bi odgovori na globalne prijetnje bili učinkoviti, oni također moraju biti globalni. Porast međuvisnosti naprsto racionalno nameće neke nadržavne (regionalne ili globalne) koordinativne mehanizme i strukture. Ljudi se i sami sve češće prema svojim afinitetima osjećaju ne samo državljanima svoje države, već i regije i svijeta, te zahtijevaju nove načine i oblike ostvarivanja i zaštite svojih vrijednosti i interesa. Neke svoje vrijednosti i interesu ostvarivati, promicati i štititi na državnoj, druge na regionalnoj, a treće na globalnoj razini. Nije li do bitnih promjena u sadržaju državne suverenosti zapravo već došlo, samo nam inercija onemogućava da ih uočimo i priznamo?

Pitanje državne suverenosti za Republiku Hrvatsku ponovno je vrlo aktualno. Ako uđe u Europsku uniju, Republika će Hrvatska na zajednička tijela morati prenijeti vršenje nekih svojih suverenih prava. To nije ništa strašno: upravo zbog želje i očekivanih dobitaka da se na određenim područjima djeluje zajednički, Europska je unija i osnovana, i države žele biti njezini članovi. Ali, da bi pristanak Hrvatskih građana na dalekosežne promjene bio doista demokratski i informiran, treba biti svjestan što sve članstvo u Europskoj uniji implicira. Između ostalog, tijela Unije u nekim će slučajevima većinskim glasovanjem moći donositi odluke koje će vezivati Republiku Hrvatsku, glasovali njezini predstavnici za nju ili ne. Usvajanje Ustava EU, čije je potvrđivanje u zemljama članicama u tijeku, stvaranje zajedničkih vojnih snaga za brzo djelovanje, širenje nadležnosti europske policije, te harmonizacija oporezivanja i oblika socijalne zaštite unutar EU, svjedoči kako o već dostignutom stupnju integracije, tako i o trendu širenja nadležnosti zajedničkih tijela. U okvirima tradicionalne teorije, još se ne radi o federalnoj Europi gdje bi suverenost sa država članica prešla na Uniju, ali već sadašnji stupanj prenošenja ovlaštenja na tijela Unije - a još

više razvojni trendovi - vode značajnom smanjivanju opsega samostalnog odlučivanja Hrvatske.

U odlučivanju oko ulaska u EU treba uzeti u obzir i dobitke i cijenu: kako gospodarsku i kulturnu, tako i političku. Zajednička vanjska i sigurnosna politika - premda formalnopravno ne obvezujuća - tako će u praksi značiti da će Hrvatska kada u nekim pitanjima ostane u manjini, trebati prihvati stav većine. Ali, znači isto tako da će kada se Hrvatska uspije u okviru EU izboriti da se prihvati neki njezin stav (primjerice glede jugoistočne Europe koju bolje pozna, razumije, i više je zanima nego druge), onda iza njezinog stava više neće biti utjecaj četiri i pol milijuna ljudi, već stotinu puta više. Gubitak na suverenosti, može se uz vještinu i pamet višestruko kompenzirati jačanjem utjecaja na za Hrvatsku posebno važna pitanja.

Preobrazba državne suverenosti ukazuje i na šire pitanje u kojoj je mjeri država kakvu je danas znamo još uvijek najpogodniji okvir za zaštitu pojedinih interesa svojih građana. Neki od njih očito se najuspješnije štite na lokalnoj, neki na nacionalnoj, a neki na regionalnoj (primjerice Europskoj), ili pak globalnoj razini. Pitanje promjene suverenosti, u praksi se postavlja kao pitanje redistribucije odgovarajućih ovlasti i izgradnje novih regulativnih mehanizama. Baš kao što podjela državne vlasti koja je zamjenila njezinu koncentraciju na nacionalnoj razini nije značila kraj države, već njezin demokratski razvoj, tako će vjerojatno biti i sa preobrazbom međunarodnih odnosa. Umjesto koncentracije vlasti u državama kao isključivim subjektima i ravnoteže među njima, u sustav se pored država uključuju i regionalne i globalne organizacije, te međunarodne nevladine udruge i gospodarske korporacije, uzajamno si ograničavajući i kontrolirajući moć. Predstoji li nam možda novi društveni ugovor, u sklopu kojeg će građani - kao prema konceptu narodne suverenosti nositelji najviše vlasti - neke ovlasti sa država željeti prenijeti na neka druga tijela? Ili je možda do odgovarajuće promjene već došlo, samo je još ne vidimo, ostajući zarobljenicima zastarjelog koncepta suverenosti?

Na kraju, da li je uopće važno zovemo li nešto suverenošću ili ne? Ne čini mi se da je presudno da li ćemo naći neki novi pojam, ili govoriti o promjenama u sadržaju pojma suverenosti, dotle dok smo svjesni promjena u stvarnosti i razvojnih trendova. Državna suverenost niti u svom unutarnjem, niti vanjskom aspektu naprosto više nije neograničena. Ali, ako suverenost država više nije neograničena, onda postaje ključno političko pitanje da ona bude jednakouograničena za sve. Sustav suverene jednakosti država, trebao bi u tom smislu zamijeniti sustav jednakouograničene suverenosti.

Napokon, ima li alternative opisanom pravcu razvoja? Otpor država kao koncentracija moći i s njima skopčanih interesa biti će žilav. Neke će se male, mlade i krhke države bojati da ih veći i jači pod krikom relativizacije suverenosti ne progutaju, druge da će biti prozivane za kršenje ljudskih prava svojih građana, a treće da će izgubiti svoju svjetsku premoć i koristi koje od nje imaju. Ali, u uvjetima porasta globalne međuvisnosti, jedinstvena regulacija nekih interesnih pitanja nameće se kao nužnost. Ako se ne razvije sustav koordinacije zasnovan na raspodjeli i ravnoteži moći u kojem uz države sudjeluju i drugi nadržavni i nedržavni subjekti, jedina je alternativa dominacija jedne, ili jedne skupine međusobno tješnje povezanih država. One ne samo što bi zadržale svoju punu suverenost, već bi samovoljno, uporabom svoje gospodarske, političke i vojne moći, preuzimale sve šire regionalne i globalne ovlasti, dok bi druge države svoju suverenost postupno gubile. Ali cijena takvog pravca razvoja bila bi vrlo visoka za sve: preslabe da se izravno odupru, različite skupine nezadovoljnika povezale bi se i kao metodu otpora vjerojatno odabrale terorizam. Ima li i u tome elemenata nečeg već viđenog? Da li smo na raskrsnici između dva scenarija?

J. Barbić: Zahvaljujem kolegi Šimonoviću na vrlo intrigantnom uvodnom izlaganju, jer to smo zapravo i očekivali kao dobru podlogu za raspravu. Naveo je brojne interesantne i znakovite primjere i pojave koje nas navode na zaključak u kom pravcu se preobrazila državna suverenost, ili u kom se pravcu upravo preobražava. Što se može očekivati u budućnosti? Po običaju, mikrofon je sada vaš. Poznato vam je da ćemo sve snimiti i nakon vaše autorizacije objaviti u narednom biltenu Tribine. Tko se javlja za riječ? Izvolite.

Miljenko Giunio, Metalmineral d.d.

Prije nego što postavim pitanje, jedna konstatacija: sa zadovoljstvom primjećujem da smo, na početku ovog drugog centuarija Tribine, u prosjeku mlađi, sastav publike je mlađi. Uz moje pitanje i ispriku da govorim o stvarima koje malo poznajem, a riječ je o suverenosti države. Mi smo običavali govoriti i za državnog poglavara, za kralja i za predsjednika da je on suveren. Kad je riječ o suverenosti, postoji li kod država eksterna i interna suverenost, otprilike kao što postoji eksterna i interna konvertibilnost valute. I vezano s tim, tko je danas u parlamentarnim državama, europskim npr., bez obzira na sustav, tj. odnos predsjednika i parlamenta, tko je nositelj suvereniteta unutar države vezano uz podjelu (diobu) vlasti? Hvala.

I. Šimonović: Što se tiče državnog poglavara, on može biti nositelj suverenosti u apsolutističkim monarhijama, a to je na primjer bio Louis XIV kojeg sam citirao. Njegova je moć neograničena. On kaže: "Država to sam ja".

Međutim nakon građanskih revolucija nositelj suverenosti je narod. To je i početak odgovora na vaše naredno pitanje tko je nositelj suverenosti recimo u parlamentarnoj republici? U osnovi, radi se o narodu koji je nositelj najviše vlasti. Da postavljate to pitanje je dosta indikativno. Jer što zapravo znači da narod predstavlja nositelja vlasti? To je načelna fraza. Narod je nositelj najviše vlasti, ali kad vas zanimaju praktični odnosi moći u državi, onda takva proklamacija znači vrlo malo. Državna moć je raspodjeljena između pojedinaca, skupina i institucija, a narodna suverenost je opća proklamacija. To za mene i jest jedan od razloga radi kojih kritiziram taj, rekao bih pomalo zastarjeli pojам suverenosti.

Silvija Stubičar, Općinski sud u Zagrebu:

Ja imam jedno malo uže pitanje. Znamo da je Hrvatska za vrijeme dok je bila u Austrougarskoj monarhiji imala monarhijski suverenitet. Za vrijeme, dok je bila u sastavu bivše Jugoslavije na snazi je bio narodni suverenitet. Da li je po vašem mišljenju bolje da Hrvatska prije pristupa Europskoj uniji, rješi određena pitanja sa susjednim republikama, kao što je republika Slovenija, znači ipak bez jedne međunarodne arbitraže, odnosno da rješi ta pitanja nekakvom sporazumom, na način da ipak rješi bez ograničenja svoje suverenosti, odnosno promjene modaliteta suverenosti koji će u svakom slučaju imati kad pristupi Europskoj uniji? I hoće li kada pristupi Europskoj uniji imati malo veće ograničenje u zaključivanju sporazuma sa susjednim republikama?

I.Šimonović: Da li rješavati neka otvorena pitanja danas i da li smo u jačoj poziciji da ih rješavamo izravnim pregovorima, ili sutra kada budemo članovi EU, to naravno ovisi od situacije do situacije. Kad ste spomenuli Sloveniju, objektivno situacija je takva da je Slovenija već članica Europske unije, a da mi tek želimo ući u Europsku uniju. Prema tome, tu postoji određen disbalans u slovensku korist, premda ako govorimo o konkretnim sporovima između Republike Hrvatske i Slovenije: od razgraničenja na moru, do Ljubljanske banke itd., mislim da nam Europska unija u dosadašnjem ponašanju nije bila nesklona. Naprosto nije nesklona zato što Europska unija poštuje neka načela koja i Hrvatska u tim pregovorima zastupa. Najljepše bi bilo kad bi se moglo kroz izravne pregovore postići sporazume. To bi bio pokazatelj zrelosti dviju država i on bi dobro odjeknuo međunarodno, ali mislim da je to u praktičnoj situaciji gotovo nemoguće. Javno mnijenje je bilo uvučeno u sporna pitanja kroz nerealna obećanja vlastitim biračima, pa je racionalno ta pitanja rješavati kroz nekakav vid izlaska pred trećeg, koji onda daje u spornim pitanjima svoj pravorijek. Tu pogotovo mislim na granična pitanja.

D.Čepulo: Pa mene zanima u kojoj mjeri male države umješnošću i pameću mogu neutralizirati potencijale koji proizlaze iz kontrole vlastitog i tuđeg tržišta ili bankovnih potencijala na vlastitom i tuđem teritoriju? Ovo pod dva, odnosno vezano uz to, mene zanima fenomen malih država. Da li vidite ili vidiš nekakvu situaciju povezivanja malih država, ona se povremeno može vidjeti, recimo npr. Hrvatske u situaciji određene solidarnosti, ali i određenih konfrontacija, recimo sa tim nekim susjednim zemljama. Da li se mogu locirati nekakve tendencije povezivanja malih država na međunarodnom planu u sklopu ovih već etabliranih integracija, kao na osnovu zajedničkog interesa. I nešto posve drugo; moguće je način ili elementi mogućeg hantingtonovskog raspleta s obzirom na globalni plan; kako onda takva žarišta terorizma mogućeg povezivanja na drugim svjetskim područjima utječu na jačanje na centralizaciju ili na jačanje sfere odlučivanja u ovim supernacionalnim mehanizmima.

I.Šimonović: Hvala na seriji jako zanimljivih pitanja. Što se tiče malih država i mogućnosti da se one snađu u velikim igrama. Mi ne možemo iznova izumiti klavir, ali možemo naučiti na njemu svirati. To znači primjerice, što se Europske unije tiče, mi smo došljaci, mi smo nova država koja će naprosto morati prihvatići pravila igre kakva su danas u Europskoj uniji. Ali najgore što možemo napraviti jest ući u Europsku uniju, a ne razumjeti pravila igre. Iskreno govoreći, ja mislim da mi velikim koracima grabimo u tom smjeru. Ako bismo se među nama u ovoj sobi, gdje smo pravnici grada Zagreba, gdje smo nastavnici Pravnog fakulteta, gdje smo elitni intelektualni pravnički otok, ako bismo se mi upitali koliko znamo o Europskom ustavu koji bi za samo par godina mogao biti i naš ustav, mislim da nam ne bi bilo lako. A zamislite tek prosječnog čovjeka u Hrvatskoj? Mislim da mi pravila igre po kojima ćemo igrati naše utakmice znali ih mi ili ne nedovoljno brzo usvajamo i razumijemo, i mislim da je to zapravo prilično dramatično. Čak dramatičnije od toga hoćemo li godinu dana prije ili kasnije u Europsku uniju. Time se ne zalažem da uđemo što kasnije, nego da uđemo što brže, ali i što pripremljenije da ne bismo loše prošli u utakmicama koje nam naprosto ne ginu.

Što se tiče općenito šansi malih država u međunarodnim odnosima: male države moraju biti principijelne, i inzistirati na međunarodnom pravu. Velike su države dovoljno moćne da svoje interese ostvaruju i drugim sredstvima, a ne samo kroz međunarodno pravo. Principijelnost, orientacija na poštivanje međunarodnog prava i uzajamna potpora, ključ su za dugoročnu zaštitu interesa malih država. Postoji niz konkretnih regionalnih i globalnih pitanja u kojima naprosto male države dijele neke interese. Za Hrvatsku je vrlo važno što ranije raspoznati interesnu strukturu unutar

Europske unije i već sad razmišljati o tome u kojim ćemo pitanjima surađivati s jednima, jer smo si interesno bliski, a u kojima s drugima. U kojim pitanjima ići zajedno s mediteranskim državama, srednjeeuropskim, velikima, malima itd. I napokon pitanje terorizma, te što i kako s terorizmom. Ja čvrsto vjerujem da je opasno svesti borbu protiv terorizma na puko protuterorističko djelovanje. Naravno da trebamo i protuterorističke mjere, ali to je daleko od toga da bude dovoljno. Dotle dok se ozbiljno ne postavi pitanje o okolnostima i uvjetima koji pogoduju bujanju terorizma, dok se u borbu protiv terorizma ne uključe neki socijalni i gospodarski čimbenici, dok se ne nađu rješenja za neke nepravde globalizacije, sve ostale palijativne mjere mogu dati samo privremene rezultate i neće se riješiti osnovni problem.

Ivan Tot: student Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu:

Na žalost nisam upoznat s europskim ustavom. S obzirom na to da su uredbe koje se donose na nacionalnom nivou izravno primjenjive, one na neki način oduzimaju onaj parlamentarni legitimitet koji daje ratifikacija međunarodnih ugovora. Smatrate li da će u procesu europske integracije u dalnjem raspletu događaja nacionalni elementi sve više gubiti na važnosti dok će se težište odlučivanja zbog brzine i efikasnosti odlučivanja prebacivati sve više na europske institucije ili smatrate da smo dosegli ili bolje rečeno da ćemo uskoro doseći onu točku ravnoteže između nacionalne i nadnacionalne sfere iznad koje se više ne može preko? Hvala.

I.Šimonović: Od ova tri stupa na kojima počiva odlučivanje u EU, mi već u prvom stepu koji se bavi različitim pitanjima uključujući i vrlo bitna gospodarska i socijalna pitanja, a mjestimično čak i u trećem stepu koji se bavi unutarnjim poslovima i pravosuđem, već imamo situacije u kojima europska tijela donose odluke većinski, koje onda vežu sve države članice i izravno se primjenjuju neovisno o tome da li su one glasovale za ili protiv takvih odluka. U drugom stepu koji se odnosi na vanjsku i sigurnosnu politiku i uglavnom u trećem stepu za sada još nema takvih mogućnosti jednostavnog nadglasavanja. Ali vi govorite o europskom ustavu i smjeru razvoja institucija. Pa predviđa se između ostalog i ministar vanjskih poslova Europske unije: to samo po sebi dovoljno kaže. Kreću inicijative da Europska unija ima svoje mjesto u stalnom sastavu Vijeća sigurnosti.

Iz mog vlastitog iskustva kad sam predsjedavao gospodarskim i socijalnim vijećem UN-a proizlazi da premda Europska unija nema formalnopravnu obvezu da se većinskim odlučivanjem oblikuje njezina vanjska politika, u praksi je Europska unija većinom nastupala sa zajedničkim stavom. Nakon što bi se dugo unutar četiri zida međusobno svađali, oni bi dolazili sa

kristaliziranim zajedničkim stavom što znači da je netko ostao u manjini, ali su i oni, znajući da će sutra biti u većini, a netko drugi u manjini, bili skloni prihvati takvu zajedničku poziciju. Odgovor je da, smanjit će se moć našeg parlamenta i naša samostalnost, ali s druge strane, možemo povećati svoj utjecaj na neke odluke, naročito one koje su za nas posebno važne i o kojima imamo više informacija nego drugi.

J.Barbić: Dopustite mi da samo na trenutak nešto dodam u vezi s funkcioniranjem tog odnosa. Vi ste postavili pitanje hoće li nacionalni parlamenti sada imati neku funkciju, hoće li je potpuno izgubiti ili ne. Navest ću vam radi ilustracije samo jedan primjer. Europska unija uredbama neposredno uređuje stvari u svim zemljama članicama i tu u njima nema daljnje rasprave oko pravnog uređenja pitanja koja se uredbama uređuju. Međutim, europsko pravo nije pravo koje će supstituirati nacionalni pravni sustav. Ono djeluje točkasto i smjernicama zahtijeva od nacionalnog zakonodavca da uređujući svoj pravni sustav, ono što je predviđeno smjernicama na točno određeni način unese u taj sustav, razumije se uz određena odstupanja ako su smjernicama dopuštena. Dakle nacionalni zakonodavac će primjerice donijeti zakon i u njemu će predviđjeti rješenja iz smjernica kako bi se neke stvari uniformno uredile u cijeloj Uniji. Ako on to ne bi učinio, došao bi do primjene propisani mehanizam. Tada bi primjerice njen državljanin, koji bi u nekom slučaju bio oštećen time što nacionalno zakonodavstvo nije predviđelo rješenje sadržano u smjernici, mogao pred Europskim sudom ustati s tužbom protiv svoje vlastite države i tražiti naknadu štete (v. slučaj Frankovich).

Što to znači? Država može zanemariti svoju obvezu prema Uniji, ali za to mora snositi posljedice. Članice su dužne poštivati pravorijek Europskog suda koji je nadležan za tumačenje europskog prava pa i onoga što je kao europsko ugrađeno u nacionalne pravne sustave čime može dovesti do toga da se ne primjenjuje neki nacionalni propis. Taj je sud do danas donio tisuće odluka o pojedinim svakodnevnim pitanjima i one su izvor prava za zemlje članice Unije. Iznijet ću vam samo jedan primjer. Postavilo se pitanje da li se na honorar koji se isplaćuje arbitrima koji arbitriraju u nekom sporu mora platiti porez na dodanu vrijednost. Pojedine zemlje članice su to u svojim zakonodavstvima različito rješavale i povodom rješenja previđenog u pravu jedne ugledne i velike zemlje članice po kome se takav porez morao platiti Europski sud je zauzeo stav da se taj porez ne plaća i za to u izvrsnom obrazloženju dao vrlo uvjerljive razloge. Nakon toga je to pitanje riješeno za sve članice Unije, a rješenje u poreznom pravu zemlje o kojemu je ovdje riječ više se ne može primijeniti.

To je posljedica preobrazbe suverenosti koju ćemo svi osjetiti. Nekada će nam se to dopasti, nekada neće, ali će to biti naša realnost. Smatrao sam da bi bilo zgodno ovim primjerom pokazati kako će to djelovati u svakodnevnom životu. Kolega Hrkać izvolite.

Vinko Hrkać, Hrvatska poštanska banka d.d.

S obzirom na današnju temu preobrazba državne suverenosti, zanima me može li nam nešto prof. Šimonović reći o preobrazbi uloge države u suvremenom globalnom svijetu. Osobito s aspekta zaštite ukupnih interesa naroda odnosno građana u svojoj zemlji i ako za to postoji potreba osjeća li da li su naše vlasti svjesne toga i da li čine sve u tom pravcu?

I.Šimonović: Uloga država mijenja se s jedne strane u smislu jačanja nekih naddržavnih mehanizama. To mogu biti regionalni mehanizmi, mogu biti globalni mehanizmi. Država je nekada bila kategorija koja je bila vrlo dobar okvir za čuvanje sigurnosti i promicanje gospodarskih interesa. To se s procesom globalizacije, koji je u biti tehnološki uvjetovan, mijenja. Već danas u sigurnosnom aspektu države više u suvremenom svijetu nisu jedini čimbenici: uzimimo primjerice ulogu NATO-a. S druge strane, u gospodarskom smislu također se traži podvrgavanje istim pravilima igre prostora šireg od nacionalnog, pa tako imamo Europsku uniju, Afričku uniju i Međunarodnu trgovinsku organizaciju.

Globalizacijski procesi su na nekim područjima naprosto prerasli regulativni potencijal država. Pojavljuje se vrlo interesantan fenomen da s jedne strane proces globalizacije donosi jačanje regionalnih mehanizama i globalnih regulativnih mehanizama, a s druge strane, bez obzira na to svojevrsno slabljenje države, dolazi do porasta njihovog broja. To je samo površinski gledano međusobno proturječno. Naime, naše neposredno iskustvo, iskustvo s raspadom Sovjetskog saveza, Čehoslovačke, SFRJ, pokazuje da su države u novim okolnostima sve manje pogodni sigurnosni i gospodarski okvir, ali jača njihova nacionalno-kulturna uloga da objedinjuju skupine koje dijele isto uvjerenje o svom porijeklu, vrijednosti, kulturi, jeziku itd. Upravo u tome vidim odgovor na prvidno proturječne procese povećavanja broja država i slabljenja njihovih kompetencija. Ali, nisu samo naddržavne organizacije ili tijela ta koja sužavaju mogućnost djelovanja države. To su u velikoj mjeri i međunarodne korporacije, te nevladine, pogotovo međunarodne nevladine udruge. Kada se primjerice radilo o osnivanju Međunarodnog kaznenog suda, većini država uopće se nije svidjela takva ideja, ali pod pritiskom međunarodnih nevladinih udruga koje su podržali mediji, države su naprosto morale popustiti. Birači naprosto ne glasuju za tebe ako ne radiš što se njima sviđa, pa su mnoge nacionalne administracije morale korigirati svoje stavove i podržati

svojevrsno sužavanje državnog suvereniteta. To je napravio čitav niz država za koje se na početku kampanje pouzdano znalo da ne podržavaju ideju o međunarodnom kaznenom sudu.

Vrlo slično dogodilo se i s Konvencijom o zabrani protupješačkih mina. Generalštabi većine država rekli su svojim političarima: mi trebamo protupješačke mine. E, ali onda su krenule kampanje, princeza Dijana, krenule su slike djece s protezama i medijska kampanja, i mnoge su države pod pritiskom javnog mijenja prihvatile rješenja koja im se nisu sviđala. Prema tome, mi smo prošli iz faze kad su države bile same bilo što se unutarnjeg aspekta državne suverenosti tiče, bilo što se tiče međunarodnih odnosa. Države više naprsto nisu same: one dijele moć s međunarodnim organizacijama i zajednicama, s gospodarskim korporacijama i s međunarodnim nevladnim udrugama.

Gojko Štulina, student:

Recite mi vaše mišljenje o tome zašto se Hrvatska olako odrekla Nesvrstanih? I što vi mislite kome mi možemo više ponuditi, Nesvrstanim ili Europskoj uniji?

I.Šimonović: Hrvatska je europska zemљa i EU je za nju prirodan okvir, ali se ne bi trebala odricati miraza koji je naslijedila iz prošlih vremena. Ja vam mogu reći da primjerice kad sam lobirao u Ujedinjenim narodima i kad su nam trebali glasovi da postanemo članica Gospodarskog i socijalnog vijeća, kad smo se natjecali protiv Mađarske i protiv Litve, koje su u to vrijeme međunarodno puno bolje stajale nego mi, možda su baš simpatije nesvrstanih presudile u našu korist. Vi pitate da li se od nesvrstanih i veze s njima može imati neke koristi. Odgovor je: apsolutno da. Syjesni da je naša sudbina Europa, uloga u kojoj težimo biti most između zemalja u razvoju i razvijenih zemalja može nam donijeti samo niz prednosti. Mi baš zato što smo bili žrtva agresije, što znamo kako izgleda mračno dno, znamo koji su problemi koji su tipični za zemlje u razvoju, a s druge strane smo dovoljno razvijeni, sofisticirani, i obrazovani da bismo pomogli artikulirati odgovore na praktična pitanja i na neki način pomoći povezati ta dva svijeta. To nije samo naša plemenitost i bezgranična dobrota, to je i ključ da se dobije međunarodnu težinu, da uslijed toga što si simpatičan velikom broju država lakše uđeš na njihova tržišta, pa se ima i nekih neposrednih koristi.

Marina Musulin:

Dobro veče. Moje je ime Marina Musulin, neki me poznaju neki ne, pokušala bih simplificirati stvar ali morat ću postaviti jedno pitanje a to je čini mi se da ste tek u odgovoru mladom kolegi koji je pitao o uredbi Europske unije i sada u predzadnjem odgovoru, dotakli jedan koji se meni

čini od najvažnijih razloga zašto se države danas odriču suverenosti, gospodarski razlog. Ono što i gdje se ravnoteža stvara i što uvjetuje u kolikoj mjeri, ja mislim da možemo govoriti o mjeri u kojoj se države odriču suverenosti na međunarodnom planu, ono što to determinira jeste stvarno gospodarski razlog. Ja sam prije, vi to znate drugi ne znaju, pa ču reći, prije nego što sam se zaposlila na mjestu na kojem sada radim dugo godina predstavljala Republiku Hrvatsku isto u nekim međunarodnim tijelima i Europska unija je bila naravno jedan od pokazatelja našeg ponašanja u tim međunarodnim tijelima. Krećući se među njima i pokušavajući ispuniti ono što mi je Ministarstvo vanjskih poslova naložilo eto tako u mom nekom specifičnom području, stekla sam dojam da one države koje i inače samostalno, suvereno bi mogle, bez nekih velikih udruživanja s drugim državama svojim državljanima osigurati prava, razvoj, sve, da one i kada se slobodno udruže s drugim državama u vrlo malom opsegu, svoju suverenost umanjuju. One zadržavaju velik dio svoje suverenosti pa i u glasanju u međunarodnim tijelima bez obzira što su u Europskoj uniji. Ja sam u jednom slučaju dobila nalog da glasam prema tome kako će glasati članice Europske unije. Vjerovali ili ne uz Hrvatsku u tom tijelu u kojem sam bila, još samo četiri države Europske unije imale su pravo glasa od kojeg su dvije glasale protiv a dvije suzdržano. One dvije koje su glasale protiv, to su države koje, jedna od njih ima posebno, poseban status u Europskoj uniji, koliko ja znam čak i neke direktive spominju neprimjenjivost odnosno ograničenu primjenjivost u toj državi, a druga itekako isto tako samostalno bez ulaska u Europsku uniju bi mogla svoje građane, odnosno ispuniti sve one zadaće koje država ima u odnosu na svoje građane. One ulaskom u Europsku uniju čini mi se imaju i svoju vlastitu suverenost a i veći utjecaj na države koje nešto bilo zbog gospodarskih ili bilo zbog nekih ne znam kojih drugih razloga ne mogu zadržati ulaskom u Europsku uniju. Ja moram priznati da sam skeptična u odnosu na položaj Hrvatske kada tamo uđe. Vi ste rekli da moramo naučiti svirati klavir. Mene je strah da će Hrvatska naučiti svirati klavir u maniri dobrog Austrougarskog podanika kada uđe u Europsku uniju. Da li to možete komentirati?

I.Šimonović: Da krenemo zapravo s motivima radi kojih se države odriču dijela suverenosti. Da, gospodarski motivi su sigurno bitni. Ja bih ipak gledao na to malo šire. Presudni je motiv da se vjeruje da će kvaliteta života biti viša nakon što se uđe u Europsku uniju. Jasno da na kvalitetu života utječu gospodarski probitci, ali isto tako Europska unija jamči da će određeni sustav vrijednosti biti sasvim zagarantiran u državama članicama bez obzira na promjene vlasti u njima. Europska unija znači stabilnost jednog uhodanog sistema koji funkcioniра, koji funkcioniра na području

gospodarstva, ljudskih prava, državne uprave, uostalom koji vrlo zadovoljavajuće funkcionira na svim područjima. Što se tiče toga da li će Hrvatska biti aktivni subjekt ili puki poslušnik u Europskoj uniji, to, zapravo, zavisi od nas. Mi smo mlada država koja još uvijek ima pred sobom dovoljno vremena za daljnje sazrijevanje i napredovanje u svojoj samosvijesti. Pod učenjem klavira, smatram da trebamo naučiti koliki nam je manevarski prostor, i kako ga najbolje iskoristiti obzirom na pravila igre. Dakle mi možemo stati na sve četiri iza nekih nacionalnih interesa, ali moramo znati kada, kako i oko čega. Naprosto da shvatimo što su šanse i ograničenja, jer ćemo inače svako malo stati na minu, a šanse nećemo iskoristiti.

J.Barbić:

U gospodarskim stvarima jedno je ključno. Rekao bih da su prvenstveno bitne tri pretpostavke: pravna sigurnost, pravna sigurnost i pravna sigurnost, a tek nakon toga dolazi sve ostalo. Bitna je i predvidivost onoga što će se dogoditi na nekom području. Mi u ovom času nemamo ni ono prvo troje niti ovo drugo. Nemojmo se stoga čuditi da nema stranih ulaganja, osim trgovачkih lanaca i banaka. Ulaganja u proizvodnju su nažalost samo sporadična, iako ima nekoliko vrlo dobrih primjera. Još uvijek je rizik prevelik i bit će to tako dugo dok stvari ne postavimo na svoje mjesto. Mene veseli približavanje Europskoj uniji, jer će nas to natjerati, kao što se tjera malo dijete, da uspostavimo neka pravila igre, da ih više ne diramo i da po njima postupamo. Prvo će biti lakše nego ovo drugo. Mi ćemo čak i sve propisati, ali je veliko pitanje hoćemo li po tome postupati. To vam je kao pasta za zube, što više pritisneš više će i iz tube izaći, dakle, što nas više pritisnu više ćemo napraviti. To je nažalost naša realnost da neke stvari ne možete uvesti, jer svatko ima svoje drukčije mišljenje, ali pod pritiskom se učini sve i to vrlo pokorno. To je naš mentalitet. Ako nas se, dakle, pritisne da učinimo nešto dobro, onda je to vrlo pozitivno.

Pregоворi s Unijom ići će logikom ne samo da se nešto propiše nego će se provjeravati i kako se to provodi, kako djeluju institucije pravnog sustava, državna uprava, pravosuđe itd. To će biti ključno. Sada dolazimo na nešto drugo što je važno i u pogledu čega se slažem s kolegom Šimonovićem, da je spomenuto učenje klavira mnogo šire od onoga što mi obično mislimo. Hrvatska mora naći svoje mjesto u europskom gospodarskom spektru i ocijeniti u kom segmentu njeno gospodarstvo može biti kompetitivno svima u Europi. Pričamo o Irskoj. Irska je točno našla taj svoj komadić neba. Na tu je kartu uporno igrala i dobro se lansirala. Pa mi ulazimo u tržište od oko 450 milijuna ljudi. Ali na to tržište nećete moći izaći primjerice s našim maslacem i nečim sličnim, nego morate naći proizvod ili

uslugu s kojom će se moći uspješno natjecati s drugima na tom tržištu po pravilima igre koja na njemu vladaju.

Iznijet ću vam dva interesentna primjera iz Europske unije. Riječ je o siru. Prodan je sir ementaler bez rupa i bez debele kore, što je zapravo zaštitni znak tog sira po kome ga se prepoznaće. Došlo je do spora može li netko nazvati nešto ementalerom što nema te karakteristike. Čak se isticalo da je u Francuskoj zakonom propisano kakav mora biti proizvod koji se tako zove. Ključno je pitanje bilo je li ementaler kao takav u Europskoj uniji zaštićeni proizvod i je li ga tko zaštitio. Nije. E tada se mora dopustiti svakome tko u Uniji proizvede neki proizvod da ga slobodno prodaje na cijelom području Unije i nazove ga primjerice ementalerom iako on ne zadovoljava našem poimanju tog sira. S druge strane Grci su zaštitili kao proizvod s geografskim porijekлом svoj čuveni feta sir. Nije išlo lako i uspjelo je tek u drugom pokušaju, ali sada ni Danska ni Francuska ni Njemačka ne bi više smjele proizvoditi sir pod imenom feta, ako im se za to ne dade licenca. Zaštita je uspjela s obzirom na posebne karakteristike mlijeka, grčkog podneblja, posebnog sazrijevanja i dr.

Uzmite sada naš primjer. Čitam ovih dana u novinama da se iz Parme lansira miljevački pršut. Ako je to proizvođač iz Parme u Uniji zaštitio, zaboravite da ćete u tamo moći prodavati naš pršut pod tim nazivom. Zašto? Pa članica Unije mora na svom području dopustiti slobodan protok roba i ne smije uvoditi diskriminaciju, ali mora poštovati zaštićeni proizvod. Prema tome neke naše proizvode treba na vrijeme zaštititi. U Parmi se ne može postići kvaliteta miljevačkog pršuta, jer ona ovisi o postojanju posebne gljivice koja mu daje aromu, a nju nalazimo samo na uskom miljevačkom i drniškom području i nigdje više na svijetu.

Eto, drniško ime još vjerojatno nije zaštićeno i trebalo bi na vrijeme zaštititi ime drniški pršut pa s time ići u prodaju. To navodim samo kao primjer. A što smo mi u takvim stvarima napravili? Ništa čime bismo mogli ocijeniti stanje i poduzeti korake da dobijemo dio europskog tržišnog kolača, jer u pravilima igre kakva vladaju u Uniji ne treba široko računati na državne potpore u privredi koje su jako restriktivno uređene. Štiti se sloboda tržišnog natjecanja. A kad dobijete slobodu igre na livadi gdje igraju nogometni profesionalci i amateri onda vam je jasno što će se dogoditi. To je ranije spomenuti primjer s velikim međunarodnim korporacijama koje će diktirati pravila igre, iako će se morati ponašati po pravilima slobodnog tržišnog natjecanja. Za to se moramo pripremiti.

Čini mi se da smo na tom području vrlo tanki. Pripreme ne znaće samo donošenje propisa, nego se lokalne igrače mora naučiti da igraju globalno. Ako to ne učinimo, prijeti velika opasnost od tvrtki iz drugih zemalja koje su

spremne za tu igru i koje su već našle svoje mjesto u spomenutom velikom tržišnom kolaču. Meni se čini da ćemo morati ovih nekoliko godina koje su pred nama vrlo ozbiljno raditi upravo na tome, jer dobro je rekao kolega Šimonović, imate okvir, on je stalan, svi znaju sve, krenimo. Ali ne možete spriječiti stranu tvrtku da slobodno radi kod nas kao što ni drugi neće moći spriječiti naše da rade kod njih. Ostaje samo sposobnost snalaženja i plivanja u moru u kome drugi već davno plivaju.

I.Šimonović: Dvije stvari samo. Ono što je ključ, jest znati što su ti šanse i ograničenja i izabrati svoje bitke. Izabratи prioritete u politici. Pa nećemo mi presudno utjecati na to kakav će biti stav Europske unije prema Zimbabveu i da li će se tamo davati pomoć ili uvoditi sankcije, ali zato možemo biti itekako značajni kao primjerice promotor ulaska Bosne i Hercegovine i drugih država jugoistočne Europe u Europsku uniju i od toga imati debele koristi. To je specijalizacija koja se tiče kako proizvodne sfere, tako i političke. Ulazak u jedan veliki sustav je šansa, ali nosi i rizike.

J.Barbić: U gospodarskom smislu Europskoj uniji je vrlo interesantan jugoistok Europe. Ona očekuje i da će zemlje iz tog područja jednom ući u Uniju. Šansa je Hrvatske da se tu postavi kao lider, zadnja točka Europe odakle će stvari ići dalje prema drugima. To bi u nekim stvarima moglo biti vrlo korisno. To je naša idealna šansa i mi se tako moramo postaviti. Jer ima mnogo funkcija koje Unija ostvaruje preko svojih institucija, a Hrvatska se mnogo bolje snalazi na tom području od drugih, pozna stanje, mentalitet i sl. pa može u tome biti produžena ruka.

Andrija Vitezić, umirovljenik:

Zahvaljujem na svemu izloženome i ističem da je krajnje vrijeme da i mi i svijet krenemo u preobrazbu državne suverenosti za opće dobro. Moram vam ipak reći da sam sada u 83-oj godini života i da sam s četrnaest godina stupio na rad u općini Vrbnik tako da znate od kuda sam. Radio sam u administraciji i od tada radim za opće dobro uz stalno dopunjavanje radnih i općih sposobnosti. Zavodim radnu i finansijsku disciplinu i pozivam da krenemo s jalovih riječi u djela. To i ovom prilikom ističem da inteligencija krene radno i prema svojim fakultetskim diplomama. Da je prate fakulteti i predlažu narodu za izbor u narodna predstavništva. Da zadrže položaje a ne da se vabe za jasle saborske. Da se ne kolju preko stranaka. Da žene, majke, krenu odgojem od jalovih riječi od kolijevke do groba. Ja bih ipak dao dva primjera ovog današnjeg života. Evo Amerika. Amerika je domovina sinova, kćeri svih naroda svijeta. I ja sam ih pozvao preko Hrvatsko-američkog društva da krenu iz gospodarstva i svih životnih tokova širom svijeta. Da prekinu naoružanje. A onda sam tu dodao i Židove jer su i oni diljem Amerike i cijelog svijeta. Rekao sam dali ste 50

nobelovaca, imate državu Izrael, možete sve obaviti u zlato ali na moru arapskome nećete imati mira dok god ne krenete izradom gospodarskih programa za svaku arapsku državu. Da stvara, da radi, da zaposli svakoga, i sina i kćer i tako ćemo isključiti one samoubojice itd. Ja bih mogao izložiti mnogo tih životnih tokova. Mi u ovoj Hrvatskoj da samo povežemo turizam i poljoprivredu. Da sve što troši turizam da mi ovdje snabdijevamo, od nikoga ne trebamo ovisiti. I danas Europa moli da uđemo u Europu a ne da mi zapomažemo svaki dan te ovo te ono nam treba. Hvala vam lijepa.

Eugen Zadravec, odvjetnik iz Zagreba:

Dana 16.12.2004. održana je 100. tribina Kluba pravnika grada Zagreba pod naslovom "Naših prvih 100 tribina". 100. tribina Kluba pravnika grada Zagreba povod je koji nam zaista daje za misliti.

Kako je naime uopće moguće da u ovoj zemlji nešto funkcioniра i to jako dobro funkcioniра?

Naime, tribina Kluba pravnika grada Zagreba aktivna je punih 10 godina, svaku godinu održava se 10 tribina. Uvodničari ili predavači raspravljaju o temama koje su od životne važnosti za Lijepu našu.

I zaista, kako je uopće moguće da u ovoj zemlji nešto funkcioniра i to jako dobro funkcioniira?

Odgovor je jednostavan.

Zaslugu za to pripisati je samo i isključivo našem profesoru Jakši Barbiću. Osobno sam na 100. tribini, dakle 16.12.2004. očekivao da će se javljati pojedinci čiji govori će biti prava eulogia za našeg profesora Barbića, da će se javiti pojedinci koji će držati laudatio i to zasluženi laudatio u korist profesora Brabića, međutim, sve je to izostalo. Očekivao sam također da će predsjednik Republike iskoristiti tu priliku da profesoru Barbiću dodijeli neko od visokih odličja Lijepe naše. Nažalost, sve je to izostalo.

Stoga meni ne preostaje ništa drugo nego da na ovoj 101. tribini Kluba pravnika grada Zagreba jasno i glasno kažem da po mom mišljenju samo profesor Jakša Barbić ima zaslugu za trajanje i funkcioniiranje naše tribine, samo njemu treba pripisati sve zasluge za aktivnost tribine.

A aktivnost tribine, dakle predavanja koja se na njoj održavaju, diskusije koje se na ta predavanja nadovezuju, redovno su od životnog značaja za Lijepu našu. Moja kancelarija je u Petrinjskoj 2, a preko puta je jedna banka u čijem izlogu se nalazi napisana sljedeće rečenica:

Obliti privatorum, publica curate.

(Zaboravi privatne interese i bavi se javnim interesima.)

Djelatnost našeg profesora, dakle profesora Barbića živa je ilustracija postupanja u skladu s tim načelom, dakle s načelom obliti privatorum, publica curate. I naravno, djelatnost profesora Barbića neobično je dobar primjer postupanja *pro bono publico*, dakle za javno dobro. Iz razloga koje je teško dokučiti, iz razloga koje je teško objasniti, među nama se pojave ljudi koji su zapravo živi hodajući spomenici.

Cijelokupno djelovanje profesora Jakše Barbića, njegova djelatnost *pro bono publico* svrstavaju ga zaista u red živih hodajućih spomenika. Svojim naporom, svojim trudom, svojim oduševljenjem, kojim je uspijevaо zaraziti mnogo nas, a sve *pro bono publico* i sve u pokušaju da se realizira ideja vladavine prava, profesoru Jakši Barbiću uspjelo je pravo malo čudo.

Margaret Mead je prije otprilike pola stoljeća rekla sljedeće:

Never doubt for a moment that a small group of committed, thoughtful people can make a difference.

(Ovdje je to uspjelo ne grupi ljudi, nego jednom jedinom čovjeku).

I kada sam prethodno spomenuo da među nama postoje ljudi i da se pojave ljudi kojima bi zapravo za života trebalo podići spomenik, onda je potpuno sigurno da u taj mali krug izabranih posebnih ljudi spada i naš predsjednik Kluba, gospodin prof. dr. Jakša Barbić.

Dragi profesore, puno Vam hvala u ime nas koje ste zarazili lijepom bolešću koja se zove ljubav prema pravu, ljubav prema ideji vladavine prava, te Vam u ime svih nas koji smo s Vama zajedno zadnjih 10 godina dijelili radost Vaših i naših predavanja, Vaše i naše ljubavi prema pravu, dakle puno Vam hvala u ime svih nas sa nadom da ćete nam još dugo, dugo voditi našu tribinu, te da Vaša djelatnost *pro bono publico* neće ostati bez odaziva među nama, Vašim sljedbenicima.

J. Barbić: Kolega Zadravec sad ste me sportskim rječnikom uhvatili na krivoj nozi. Znate kad golman stoji na krivoj nozi pa ne zna kud će. Meni to nekako sliči na nekrolog a i mislim da je izrečeno previše hvale. Zahvaljujem vam na onome što ste rekli, ali bih skrenuo pažnju na to da sam ja samo jedan od onih koji su obavili posao i da u tome nisam bio sam. Tribina ne ovisi samo o meni nego ovisi o svima koji su radili na njenom održavanju pa i o vama koji na nju dolazite i o velikim, velikim zaslugama uvodničara kojima se svima zahvaljujem. Već sam nekoliko puta rekao da mi nikada nijedan uvodničar nije odbio doći i održati uvodno izlaganje, to su zapravo oni koji su najzaslužniji za održavanje tribina. To su nositelji Tribine. A to što ja odabirem teme otvaram i zatvaram tribine i kažem nekoliko riječi, to je

manje važno. No, hvala vam na povjerenju koje mi iskazujete na poslu koji obavljam i s kojim ste po svemu sudeći zadovoljni što je znak da treba nastaviti na isti način.

Miljenko Giunio, Metalmineral d.d.:

Profesoru Barbiću je neugodno kad ga previše hvalimo. No, bilo bi zgodno da je kolega iz Vrbnika donio malo žlahtine, a kolega Barbić paškog sira i drniškog pršuta, pa bi onda ova naša rasprava lakše tekla. Inače, dakako da se pridružujemo ovome, ne nekrologu nego panegiriku kakav jest. Iako je ovo zvučalo kao završnica, ja bih ipak, ako dopuštate, malo razradio svoje prvo pitanje. Nisam to htio odmah zato da ne bih skrenuo raspravu s matice interesa. Profesor Barbić spomenuo je Europski sud. U okviru podjele vlasti u državi sudovi imaju svoj dio kolača, dakle postoji i sudska suverenost.

U tom sklopu svakako će i ta sudbena vlast, sudbena suverenost države biti tangirana odlukama Europskog suda. Spomenut će slučaj Grčke (opet Grčka, ali ne feta). Grčka je bila tuženik u jednom arbitražnom sporu (s nekom grčkom tvrtkom). Pošto je spor izgubila išla je na poništaj arbitražnog pravorijeka pred grčkim kasacijskim sudom. Dok je trajao taj poništajni postupak, grčki parlament donio je zakon kojim je interpretirao zakon po kojemu je bila presuđena stvar. Interpretacija je, dakako, išla u korist Grčke države. I stvar je dospjela pred Europski sud. Odgovarajući na prigovor da takvim tumačenjem zakona parlament zadire u sudbenu vlast (i to 10 godina nakon što je zakon bio donesen) Grčka je izjavila kako je parlament 'nositelj ukupne vlasti', te da kao takav on to pravo ima.

Međutim, Europski sud, dakako, rekao je, ne. U nas, u Hrvatskoj, u posljednje vrijeme dosta se donose ('daju') tzv. vjerodostojna (ja bih rekao: izvorna ili autentična) saborska tumačenja zakona. Iako za to nema ustavnog uporišta. Pitam prof. Šimonovića, koji je poput boga Janusa jednim licem okrenut inozemstvu, a drugim Zemlji, kako to izgleda u inozemstvu, a posebno, s obzirom na to da u hrvatskom Ustavu nema takve odredbe koja bi Saboru davala pravo tumačiti zakone. To je osnovno pitanje, ustavnost toga i pitanje podjele vlasti tj. zakonodavčevog zadiranja u sudbenu vlast, a posebno još i retroaktivni (neustavni) učinak takvih tumačenja.

Drugi problem, koji je odvojen od ovih načelnih pitanja, jest problem kvalitete tih 'vjerodostojnih' tumačenja. Nedavno sam pregledao četiri takva tumačenja, dakle petinu od onih koji su posljednjih godina doneseni, i to bez ikakvog izbora, sasvim slučajno. Dva posljednja (iz 2004.) i dva iz proteklog razdoblja. Ta četiri 'vjerodostojna' tumačenja ili uopće ne tumače zakon o kojem je riječ, ili su izričito suprotna zakonu. Spomenut će vam, jer

je zanimljiv primjer, jedno od njih koje 'tumači' odredbu zakona koja uređuje nespojivost, inkompatibilnost dviju funkcija. Odredba je vrlo jasna, precizna. I kaže ovako: pomoćnik ministra ne može biti član predstavničkog tijela lokalne uprave ili samouprave. 'Vjerodostojno' tumačenje kaže: pomoćnik ministra može to biti. Tako je to 'protumačeno'. Ne inzistiram na odgovoru ako je to izvan vašeg užeg kruga interesa, ali ako jest, molim za mišljenje kako ta autentična tumačenja izgledaju u europskom okruženju. Koliko znam, vrlo malo ustava to ima, a koristi se iznimno, pretežno onda kad treba interpretirati višejezične tekstove na različitim jezicima zakona u zemljama gdje postoji takva potreba.

I.Šimonović: Prof. Barbić i ja smo se već dogovorili o podjeli odgovora na ovo vaše pitanje. Proliferacija međunarodnih sudova je činjenica i dade se kvantitativno utvrditi porast broja međunarodnih sudova, i broja ljudi koji su profesionalno vezani uz sudjelovanje i rad u tim sudovima. Ako gledate samo na primjeru Hrvatske, neki su hrvatski državlјani u postupcima pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju, mi imamo tužbu protiv Srbije i Crne Gore na Međunarodnom судu pravde, a svako malo smo uključeni i u postupke Europskog suda za ljudska prava. Potencijalno će recimo i spor o razgraničenju na moru sa Slovenijom završiti na Međunarodnom судu za pravo mora, a da o arbitražama i svemu ostalom i ne govorimo koliko toga ima. A sad bih prepustio prof. Barbiću, uz kratku provokativnu opasku. Vjerodostojna tumačenja neki teoretičari smatraju naprosto načinom da se bez formalne procedure mijenja ono što se tumači. Kako na to gleda pravna praksa?

J.Barbić: Ovome bih nešto dodao. Civilizacijsko je pravilo da propise tumači samo sud. Ne može parlament donijeti vjerodostojno tumačenje, barem ne kod nas. Mi smo se odlučili, dobro da ste ovo spomenuli, održati jednu tribinu posvećenu upravo tome. I bit će to raspravljeno s ustavnopravnog aspekta i s komparativnim gledanjem na stvar. Planirali smo u veljači tribinu o javnim službenicima i službeničkom pravu, jer je sada u postupku donošenje novog zakona, pa ćemo na taj način pokušati intervenirati između dva čitanja u Saboru. U ožujku ćemo prirediti mali igrokaz u kome će državno odvjetništvo pokazati kako se sklapa nagodba u kaznenom postupku. Pričekat će se cijeli postupak nagodbe, što je vrlo interesantno. U travnju dolazi na red tema o vjerodostojnjim tumačenjima. Kod nas se otišlo čak tako daleko da gradsko poglavarstvo izjavljuje kako je ono jedino ovlašteno tumačiti statut neke ustanove čiji je osnivač i to učiniti u obliku vjerodostojnjog tumačenja. To nema smisla. Ako dođe do parnice u tom slučaju između osoba kojih se to tiče, sud će biti jedini ovlašten tumačiti

statut i nitko drugi. Suda se savršeno ništa ne tiče nečije vjerodostojno tumačenje.

Što se Europe tiče, za tumačenje europskih pravila zadužen je samo Europski sud. I kad nacionalni sud dođe u situaciju da mora primijeniti europsko pravo a nije siguran kako ga treba tumačiti, zastaje s postupkom i traži od Europskog suda da mu protumači normu. Ali ne zato jer je Europski sud donio ta pravila nego zato jer je Europski sud institucija unutar zajednice, sud koji će reći kako se neko pravilo tumači. Podloga za tumačenje smjernice su osim njezina teksta preparatorne radnje pri donošenju smjernice i uvodnih nekoliko strana u kojima se navode razlozi i cilj donošenja smjernice. Mislim da ćemo na toj tribini, a ja vas pozivam u travnju da na njoj sudjelujete, od ustavnopravnih stručnjaka iz prve ruke čuti ono što vas oko toga može zanimati. Kolega Šimonović je dobro rekao. To je pokušaj da se bez zakonodavne procedure intervenira u zakonu. A to s Ustavom baš i nema naročite veze, još gore ako je riječ o pokušaju da se nešto uredi retroaktivno. To nema veze s pravnim poretkom ni vladavinom prava. To je moje mišljenje, ali pozivam vas na tribinu za koju ćete dobiti poziv. To će pitanje biti posebno raspravljeni. I pripremite se da pitanjima malo provocirate onoga tko bude to izlagao.

Julijano Dropulić, Dubrovačko-neretvljanska županija:

Ja sam Julijano Dropulić. Moje pitanje je slijedeće, ukratko ću ga obrazložiti. Prvi put u povijesti živimo u uvjetima supremacije jedne svjetske sile nad kompletним poretkom na ovoj zemlji. Riječ je o državi čiji je vojni proračun u 2005. godini jednak proračunu svih 191 zemlje čini mi se koje su članice Organizacije ujedinjenih naroda. Ista država proizvodi oko 40% svjetskog bogatstva godišnje a drži 50% ukupnog bogatstva. Mene konkretno zanima koji su to pravni i politički mehanizmi kojima raspolaže Europska unija kojoj mi inače stremimo i kojima se može suprotstaviti takvoj dominaciji? Danas Irak, sutra eto čujemo Iran, prekosutra netko treći. Dakle zanimaju me koji su to mehanizmi koji sad postoje i u budućnosti koji će postojati.

I.Šimonović: Slažem se s vama da od vremena Rimskog carstva nije bilo takve koncentracije gospodarske, političke i vojne moći nego ona koja je sada u rukama SAD. Međutim, kada uspoređujemo primjerice SAD i Europsku uniju, razlika je drastična u pogledu vojne moći i političke moći. Međutim, u pogledu gospodarske moći Europska unija je dostojan partner SAD, pa je njezin brutto proizvod čak i veći. Naravno da SAD kada se uspoređuju s Europskom unijom imaju veliki potencijal koji proizlazi naprosto iz toga da se radi o državi, da puno lakše može mobilizirati i alocirati resurse, djelovati na uvjete poslovanja naprosto jer je stupanj regulativne centrali-

zacije veći. Međutim, mislim da je sa stanovišta globalne ravnoteže vrlo dobro imati Europsku uniju kao respektabilnu gospodarsku i rastuću političku i vojnu silu.

Vaše pitanje odražava dilemu da li će SAD zaista kročiti unilateralnom politikom, dakle politikom koja se ne osvrće na druge nego zapravo podređuje sve samo svojim vlastitim interesima. Ja bih rekao na dugi rok ne, i to ne zato što će osjetiti grižnju savjesti, nego zato što mislim da se na dugi rok to SAD ne isplati. Mi imamo puno manifestacija američkog unilateralizma i nespremnosti da se sa drugima nešto dogovara o primjerice zaštiti svjetske klime, o kontroli naoružanja, o Međunarodnom kaznenom sudu i drugim pitanjima. Ipak mislim da je 11. rujan 2001. pokazao da i najveći i najjači imaju mekani i ranjivi trbuhi koji se ne može zaštititi ni marincima ni avionima, nego kroz suradnju i zajedničku globalno koordiniranu akciju. Dakle, bez obzira na aktualne manifestacije unilateralizma u američkoj vanjskoj politici, ne vjerujem da će se to pretvoriti u jednu novu eru dominacije ili izolacionizma. SAD sasvim sigurno imaju veliku i važnu ulogu, ali ja vjerujem da će ta uloga biti pozitivna, i u funkciji globalno održivog razvoja.

Silvija Stubičar, Općinski sud u Zagrebu:

Ja sam samo htjela čestitati prof. Barbiću na činjenici da je postao akademik HAZU-a i to velikom većinom glasova članova akademije.

J. Barbić: Zahvaljujem. Što ću drugo reći, pa to nije tema današnje rasprave. No, hvala vam lijepa na ljubaznim riječima. Izvolite, ima li još onih koji bi nešto rekli. Ako nema želite li kolega Šimonović nešto zaključno reći. A, izvolite, pardon.

Mihovil Škarica, student Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu:

Prethodno pitanje je bilo, niste se dotakli tog aspekta, koji su međunarodno pravni mehanizmi da se takvoj dominaciji stane na kraj? Pa ja bih samo rekao da nema međunarodnopravnih mehanizama jer nema direktnе sankcije državi koja je subjekt međunarodnog prava da joj se izravno nešto naredi. Mislim da je najbitnije inzistirati da je došlo do povrede međunarodnog prava. Jer jedino na taj način da se stvori jedno svjetsko međudržavno mnjenje da je došlo do povreda međunarodnog prava jedino se na taj način može nešto postići. Ne izravno sankcijom pošto je nema, ali inzistiranjem na pravilima znači inzistiranjem na tome da je međunarodno pravo povrijeđeno konkretno napadom na Irak jer je došlo mimo volje Vijeća sigurnosti. Inače još samo jedna mala digresija. Vi ste govorili o Vijeću sigurnosti, kako su neke njegove odluke protivne voljama nekih država članica UN. Može li se samo pristupanje neke države povelji UN-a shvatiti kao njen pristanak na sve daljnje posljedice tog pristupanja, znači

ona samim time prihvata kompetencije Vijeća sigurnosti, samo to pristupanje je njen pristanak na sve daljnje akcije tih organa. Hvala.

I.Šimonović: To je zaista doktrinarno tumačenje: pristupaš, zadržavaš pri tom svoju suverenost a prenosiš neke ovlasti na određena tijela. Ono što sam ja samo pokušao upozoriti jest da se zbog velikog opsega onoga što se u nekim situacijama prenosi, može govoriti i o prenošenju nekih suverenih prava, pa i dijelova suvereniteta. Slažem se s vama da je u međunarodnim odnosima, ako se ne poštuje međunarodno pravo, u krajnjoj liniji sankcija samo rat. Međutim u suvremenom svijetu zaista postoje i neke indirektne sankcije. Država, ma kako velika, za koju postoji percepcija da se ne pridržava međunarodnog prava, stiče negativni imidž. To ide kroz medije, to se odražava na popularnost proizvoda te države, dolazi do bojkota. Postali smo jako povezani međuovisni mehanizam gdje međunarodno pravo uz ulogu regulativnog instrumenta ima i važnu simboličku važnost. I zato mislim da je ispravan stav da na međunarodnom pravu treba uvijek tvrdoglavno inzistirati, a naročito da je to važno za zaštitu malih država.

J.Barbić: Ja bih govorio o izvanpravnim sankcijama koje nekada mogu biti vrlo efikasne. Pri tome ne mislim na rat i na oružje nego na razne stvari koje mogu zagorčiti život kao što su bojkot proizvoda, embargo i sl.

I.Šimonović: Primjerice bojkot NIKE proizvoda zato jer se zloupotrebljava dječji rad. Nema veze s pravnom sankcijom ali tako dramatično pada prodaja, da nakon toga NIKE zaista u praksi mijenja svoju politiku zaštite radnika. Takav pritisak civilnog društva ne samo na korporacije, već i države i njihove administracije može biti vrlo učinkovit.

J.Barbić: Ili možda otkazivanje značajnih međunarodnih svjetskih sportskih priredbi koje su negdje zakazane. Zašto? Jer se time utječe na javno mnjenje a javno mnjenje onda utječe na političke strukture a to je *circulus vitiosus* koji posredno može imati utjecaja. Kolega Šimonović vi nemate više ništa za reći?

I.Šimonović: Imam samo jednu sitnicu: da se zahvalim voditelju tribine i svima koji su sudjelovali u diskusiji i postavili zanimljiva pitanja.

J.Barbić: Meni ostaje samo to da sada zahvalim uvodničaru, jer on se zahvalio svima ostalima kojima je to bilo potrebno. Zahvaljujem uvodničaru na vrlo inspirativnom izlaganju, jer vidite do čega je ono dovelo, a i na njegovim kasnijim intervencijama tijekom rasprave. U vaše bih ga ime zamolio da kada bude imao nešto interesantno za reći na ovom području ili u pogledu nekih drugih tema da nam se javi kako bismo ga rado opet čuli na nekoj od naših narednih tribina. Hvala vam lijepa. Vidimo se u veljači. Ta će tribina biti sredinom veljače jer ćemo nastojati rezultatima tribine utjecati na drugo

čitanje Zakona o javnim službenicima. Da vidimo ima li ova tribina toliku snagu da njezin bilten, kada dođe na odgovarajuće mjesto, može utjecati na zakonodavna rješenja. Radi se o Zakonu koji je bio na prvom čitanju pa je moguće između dva čitanja iznijeti eventualnu kritiku i sugestije za poboljšanja. Imat ćeće stoga priliku iznijeti svoje mišljenje. Bilten će biti pripremljen na vrijeme da ga pravodobno dobiju mjerodavni za izradu zakonskog teksta. Ako s prijedlozima ne uspijemo, zakazat ćemo novu tribinu nakon donošenja Zakona i pokazati kakve će posljedice izazvati rješenja koja su unesena u Zakon. Sjetite se naše tribine o noveli Ovršnog zakona na kojoj smo na vrijeme upozorili predlagatelja Zakona. On nas nije poslušao. Zatim smo održali novu tribinu na kojoj smo rekli što sada ne valja pa se eto Zakon ponovno mijenja. Prema tome bili smo na dobrom putu i činit ćemo to i ubuduće a vas molim, ako imate teme koje vas posebno interesiraju, javite se, organizirat ćemo odgovarajuću tribinu. Tribina je zbog vas a niste vi zbog tribine. Hvala lijepa i do viđenja.

Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 31

Voditelj Tribine i urednik:
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:
Autorizirano izlaganje predavača:

Prof.dr.sc. Ivana Koprića
profesora Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Mr.sc. Gordane Marčetić
asistentice Pravnog fakulteta u Zagrebu

Tema 102. tribine

**PRILAGODBA HRVATSKOG
SLUŽBENIČKOG SUSTAVA
EUROPSKIM STANDARDIMA**

Zagreb, 17.2.2005.

KLUB PRAVNIKA
TRIBINA 17.2.2005.
PRILAGODBA HRVATSKOG SLUŽBENIČKOG
SUSTAVA EUROPSKIM STANDARDIMA

J.Barbić: Pozdravljam vas na početku 102. Tribine kluba pravnika i Pravnog fakulteta u Zagrebu. Prema onome što smo vam prošli puta najavili, danas ćemo se baviti vrlo interesantnom temom. Ona je predmetom današnje tribine zato, jer bi se s onim što će se o tome danas reći možda moglo pridonijeti da jedan zakon koji je u pripremi bude bolji. Meni osobno nije poznato kakav je danas, nakon prvog čitanja, Prijedlog Zakona o državnoj službi. Taj je zakon neposredno vrlo važan i interesantan za veliki broj zaposlenih kod nas, ali posredno i za sve druge koji imaju posla s državnim službama. S druge strane mi se usklađujemo s europskim standardima, jer se to od nas očekuje, bez obzira na to kada će početi naši pregovori s EU. Taj se posao mora obaviti. Smatrali smo prikladnim da se pomogne onima koji rade na Zakonu davanjem argumentacije, sugestija ili s pogledima sa strane na tekst o kojem je ovdje riječ. Onaj tko na nešto gleda sa strane i tko nije toliko zagrijan u pisanju teksta nekada vidi više od onoga tko je stalno u toj materiji, jer je razumljivo da bude u uvjerenju da su stvari upravo onakve kako ih uređuje. Zakon je ipak za to da ga čitaju svi i odnosi se na sve pa i na one koji nisu u njega u potpunosti upućeni. Stoga smatramo da je dobro da danas na toj osnovi raspravljamo o tekstu koji je prošao prvo čitanje u Saboru pa smo današnju temu Tribine nazvali "Prilagodba hrvatskog službeničkog sustava europskim standardima".

Popularno rečeno govorit ćemo o uređenju pravnih odnosa u hrvatskom službeničkom sustavu kako bismo vidjeli gdje smo u odnosu na standarde koji nas očekuju u Europskoj uniji? Zamolili smo dva uvodničara koji se bave tom materijom, kojima to spada u opseg onoga čime se i inače bave i što rade, da vam uvodno o tome nešto kažu. To su naš kolega prof. dr. sc. Ivan Koprić s ovog fakulteta i kolegica mr. Gordana Marčetić, asistentica na našem fakultetu, koji će pokušati kraćim uvodnim izlaganjima iznijeti neke osobne poglедe na tu temu. Nakon toga, kao što znate, slijedi rasprava pa vas molimo da sve ono što ćemo danas ovdje snimiti brzo autorizirate, jer o brzini vaše autorizacije ovisi i brzina kojom ćemo sve što bude izrečeno proslijediti predlagatelju Zakona kako bi to mogao uzeti u obzir pri njegovoj konačnoj izradi prije drugog čitanja u Saboru.

Mislim da možemo početi s izlaganjima. Zamolio bih kolegu Koprića da iznese svoje viđenje ove materije.

I.Koprić: Ponajprije dobra večer svima. Na današnjoj tribini govorit ćemo o dvije stvari, odnosno teme koje nisu nesporne. Prva se odnosi na sam prijedlog zakona o državnoj službi, koji ima značajne nedostatke. Druga se pak odnosi na europske upravne standarde. I naravno, postavlja se pitanje postoje li europski standardi u pogledu službeničkog prava i službeničkog sustava. Premda i ozbiljni ljudi nerijetko ističu da europski upravni standardi ne postoje, to je samo pola istine. Ne postoji mogućnost kopiranja - dakle, ako tražimo nešto slično pravnoj stečevini EU (*acquis communautaire*) toga doista nema. Stvar je međutim baš zbog toga još mnogo složenija.

Vrijedi istaći da je EU prvi put spomenula upravne kapacitete kao kriterij pridruživanja 1995. Kasnije je taj kriterij konkretizirala preporukama zemljama koje su bile u procesu pridruživanja.

U EU postoji određena pravna regulacija, kao i politika u odnosu na javne službe, koja ima odraza i na organizaciju državne uprave, pa i na samo koncepciju države. Umjesto razlikovanja javnih službi po tipu poslova (društvene, privredne, tehničke, komunalne, informacijske, itd.), EU razlikuje komercijalne i nekomercijalne službe odnosno njihove komercijalne i nekomercijalne aspekte. Trend je da se sve više dijelova javnih službi smatra komercijalnim. Za komercijalne aspekte traži se stvaranje tržišta (što uključuje i zaštitu tržišne jednakosti), kao i regulaciju i nadzor standarda obavljanja, pravila obavljanja, te kvalitete tih službi, te na kraju zaštitu potrošača (svi od korisnika postajemo potrošači – još jedna dalekosežna promjena). Odatle se u sustavu državne uprave pojavljuje sve veći broj tzv. nezavisnih regulacijskih i nadzornih tijela, što predstavlja značajnu i dalekosežnu promjenu u državnoj upravi. Dakle, i na tome EU inzistira.

Treći i možda ponajvažniji aspekt je djelovanje SIGMA-e (*Support for Improvement in Governance and Management*) i strukturiranje tzv. Europskog upravnog prostora. Europski upravni prostor temelji se na četiri temeljna načela, vladavine prava (pravne sigurnosti te predvidljivosti upravnog djelovanja i odluka), otvorenosti i transparentnosti, odgovornosti uprave te efikasnosti u trošenju javnih sredstava i efektivnosti u postizanju ciljeva resornih javnih politika. U strukturiranju toga upravnog prostora značajnu ulogu igra Europski sud pravde, čije su presude nerijetko kreativne, te djeluju poput presedana. Tako npr. prema presudi u slučaju 149/1979, EK vs. Belgija svaka država članica mora osigurati jednaku mogućnost zapošljavanja državljanima drugih zemalja članica u svojoj državnoj i cjelokupnoj javnoj upravi. Svojim državljanima može pridržati samo ona radna mjesta u upravi koja sadrže "izvršavanje javnopravnih

ovlasti i zaštitu općeg interesa države". Premda svaka država sama određuje koje su to pozicije, ipak se danas državljanima drugih zemalja članica otvara između 60 i 90% radnih mesta u nacionalnim upravama zemalja članica. Naš Prijedlog zakona, međutim, i dalje sadrži uvjet državljanstva za sva službenička radna mjesta u državnoj upravi. To je zasad i dopušteno i opravdano, ali moramo računati da će vrijeme promjene te odredbe nastupiti relativno brzo.

SIGMA kao zajednička inicijativa OECD i EU interpretira zahtjeve EU u odnosu na tranzicijske zemlje, kodificira i oblikuje upravne standarde te procjenjuje upravne kapacitete, tj. sposobnost primjene europske regulative i nacionalnog zakonodavstva od strane uprava tranzicijskih zemalja. U pogledu službeničkog zakonodavstva preporuke i kriteriji prosudbe SIGMA-e su sljedeće:

- jasno razgraničenje između političkih i službeničkih položaja u upravi kako bi se osigurala depolitizirana javna uprava, nezavisna od svakodnevnih političkih intervencija,
- zapošljavanje i napredovanje u službi mora biti utemeljeno na sposobnosti i kompeticiji, kako bi se unaprijedila profesionalna razina javne uprave,
- hijerarhijska podređenost u upravnoj organizaciji uz vanjsku kontrolu zakonitosti, kako bi se osnažile linije odgovornosti, ali i osiguralo mogućnost službenicima da se odupru nezakonitim nalozima,
- kvalitetna regulacija dužnosti i prava službenika, posebno dužnosti političke neutralnosti, poštenja, kao i sustava pozicija, poslova i angažmana nespojivih sa svojstvom državnog službenika,
- djelotvorna regulacija procesuiranja pritužbi službenika i zaštite njihovih službeničkih prava,
- *fair* regulacija ocjene rada službenika s dovoljnim jamstvima kako bi se službenici mogli zaštiti od nepravednih ocjena,
- platni sustav treba biti utvrđen zakonom, transparentan, te s malim (dakle, ne prevelikim) stupnjem slobode rukovoditelja u određivanju plaće pojedinog službenika,
- upravljački mehanizmi moraju biti takvi da osiguraju primjenu jedinstvenih standarda u čitavoj javnoj upravi, bez obzira postoji li neki upravni organ koji je za to izričito i posebno nadležan (Cardona, 2004: 3-4).

Osim toga, SIGMA je u svojim dokumentima (tzv. *papers*) br. 5 (*Civil Service Legislation Contents Checklist*) i br. 14 (*Civil Service Legislation: Checklist on Secondary Legislation and Other Regulatory Instruments*) utvrdila liste pitanja koja bi trebala biti regulirana zakonima o javnim službenicima te pitanja koja bi trebala biti regulirana podzakonskim aktima. Dokument br. 5 tako ističe sljedeće ciljeve zakonske regulacije položaja javnih službenika:

- poboljšanje profesionalne razine službenika kako bi se popravila kvaliteta obavljanja poslova,
- davanje određene mjere nezavisnosti službenicima koji izvršavaju javne ovlasti da bi se spriječila politička zloupotreba i loše upravljanje,
- utvrđivanje prikladnih etičkih standarda u javnoj upravi,
- omogućiti vlasti da prilagodi upravu promjenjivim potrebama, tj. da reorganizira, smanjuje troškove ili da premjesti osoblje iz jednog dijela uprave u drugi,
- osigurati javnoj upravi društveni legitimitet, te osigurati da građani i javni službenici prihvate standarde profesionalizma u javnoj upravi,
- učiniti karijeru u upravi atraktivnom te zadržati kvalitetne službenike u upravi (Sigma Papers No. 5, 1996: 6).

U oba spomenuta dokumenta nadalje se navodi vrlo dugačka lista pitanja koja bi trebala biti regulirana, s tim da se njima indirektno sugerira poželjan način regulacije. Oba ta dokumenta mogu dobro poslužiti u ocjeni kvalitete i nomotehničke razine propisa, obuhvata pitanja i instituta koje treba regulirati, kao i općeg smjera u kojem bi regulacija službeničkog sustava i drugih pitanja službeničkog statusa trebala ići.

Naravno, na kraju treba reći da se EU koristi SIGMA-om za ocjenu različitih upravnih aspekata, pa tako i službeničkog sustava i upravljanja ljudskim potencijalima u upravi. Hrvatska se već nalazi u procesu monitoringa.

U pogledu službeničkog sustava sukobljavaju se dvije koncepcije i dva pristupa. Zemlje članice EU odnosno razvijene zapadnoeuropske zemlje već neko vrijeme pokušavaju primijeniti određene elemente novog javnog menadžmenta i u pogledu službeničkog statusa. Fleksibilizacija, određena mjeru samostalnosti upravnih rukovoditelja u dodjeli i određivanju pojedinih elemenata službeničkih plaća, obrazovanje i osposobljavanje javnih menadžera, razvoj poduzetničke upravne kulture, nove tehnike upravljanja ljudskim potencijalima, i slične mjeru predstavljaju gotovo opća mjesta. Sve to predstavlja odstupanje od tradicionalnih karakteristika weberijanske

karijerne uprave. No, u pogledu tranzicijskih zemalja EU smatra da je poželjno upravo to od čega njezine stare članice žele odstupiti: karijerna, profesionalna, dobro obrazovana, disciplinirana, lojalna i politički neutralna uprava.

Nije naodmet podsjetiti se i doktrine novog javnog menadžmenta, koja je pristigla iz anglosaksonskog svijeta. Usprkos tome što su međunarodne organizacije koje su bile važni zagovornici i širitelji nove ideologije jačanja svjetskog kapitalizma tijekom 1990-ih ipak ublažile svoje ranije, radikalne stavove oblikujući doktrinu dobre vladavine i dobre uprave (*the good governance*), ipak se još uvijek kroz djelovanje MMF-a i Svjetske banke zagovaraju mjere koje nisu u skladu sa standardima karijerne upravne službe. Budući da se i EU i MMF i Svjetska banka pojavljuju kao nositelji projekata reforme uprave na istom području, dolazi do sukoba koncepcija za koje se te organizacije zalažu.

Dva pristupa koja konkuriraju, pa dolaze do izražaja i u prijedlogu zakona o kojem raspravljamo, su tradicionalni pristup personalne administracije i novi pristup upravljanja ljudskim potencijalima. Administrativni pristup vodi prema nastojanju da se postigne urednost u vođenju službeničkih evidencijskih i službeničkih odnosa, da se zaštite prava i efikasno realiziraju obaveze službenika, da se provode detaljno regulirane procedure, da se o svim aspektima i tijeku službeničkog odnosa vodi pisana dokumentacija, itd.

Upravljanje ljudskim potencijalima naglašava važnost ljudske, službeničke komponente u javnoj upravi, ističe da se o njoj treba voditi svestrana briga, od načina primanja u službu, obrazovanja, osposobljavanja i stručnog usavršavanja službenika, osiguravanja adekvatnih uvjeta rada, preciznog mjerenja radnih učinaka, pravednog ocjenjivanja rada službenika, brige o ukupnim troškovima ljudskog rada u upravi, napredovanja prema kriteriju sposobnosti, marljivosti i obrazovanja, razvoja poticajne radne klime i proaktivne kulture, itd. Oba pristupa imaju svoje dobre i loše strane, pa iako se mogu kombinirati, treba paziti da dođu do izražaja dobre strane jednog i drugog. Postoji naime opasnost da se umnože upravo negativne strane i loše karakteristike jednog i drugog od ta dva pristupa.

A sada o predloženom zakonu o kojem večeras raspravljamo.

Naziv predloženog zakona otvara pitanje što se zapravo u tom zakonu ima regulirati te nas upućuje na doktrinarnu i teorijsku kontroverzu o određenju državne odnosno javne službe. Tema se može specificirati kroz niz dalnjih pitanja:

a) Želi li se regulirati državna služba ili državna uprava? Hrvatska već ima Zakon o sustavu državne uprave (ZSDU), koji pripada u kategoriju organskih zakona s višom pravnom snagom te bi i zakon o državnim službenicima trebao biti s njim usklađen. No, prijedlogom se ponovno žele regulirati određeni instituti i pitanja, ne uvijek na tragu rješenja iz ZSDU. Tako su definicije službenika i namještenika u prijedlogu Zakona o državnoj službi nepotrebne, jer već postoje u ZSDU. Uz to, one djelomično odudaraju od definicija u ZSDU.

S druge strane, tamo gdje je bilo mesta poboljšanju, ona nisu ostvarena. Naime, i u ZSDU je kategorija namještenika preusko određena, jer je svedena samo na pomoćno-tehničke poslove, a ne obuhvaća i sve one zaposlenike koji obavljaju poslove koji nisu poslovi državne uprave. Ni sada se taj nedostatak ne otklanja, nego se u kategoriju državnih službenika svrstava i brojno upravno osoblje koje obavlja poslove potpore državnim službenicima, odnosno koje obavlja unutarnje upravne službe (informatičari, računovođe, administrativno osoblje, i slično).

Intencija ZSDU-a bila je da se kroz svrstavanje u kategoriju službenika ostvari povoljniji položaj za što širi krug državnog upravnog osoblja (za veći dio onih koji su po Zakonu o državnim službenicima i namještenicima iz 1994. bili u kategoriji namještenika). Ako se ostaje kod takve politike, onda u zakonu o kojem raspravljamo ne treba regulirati što je državna služba. Takva definicija naime jasno pokazuje da se sve upravne zaposlenike koji ne obavljaju državnu službu bez ikakvog opravdanja pokušava svrstati među državne službenike.

Ako se pak zakonodavac želi dosljedno pridržavati definicije državne službe, onda određene osobe ne mogu biti svrstane u kategoriju državnih službenika (govori za izbacivanje odredbe čl. 3. st. 3. prijedloga zakona).

Ako naziv zakona znači samo pokušaj imitiranja anglosaksonskih modela gdje se donosi *Civil Service Code* (Velika Britanija) ili *Public Service Act* (Kanada) (a jedino se oni izrijekom spominju u *Ocjeni stanja ... uz Prijedlog zakona*), onda vrijedi istaći da na većem dijelu europskog kontinenta postoje zakoni o službenicima. EU ne traži određeni naziv zakona. U tom se pogledu može istaknuti primjer Zakona o javnih uslužbencih (2002) u Sloveniji.

b) Regulira li se državna služba ili status državnih službenika? Državna služba se ne regulira, regulira se isključivo status državnih službenika te određeni aspekti službovanja (rada u državnim tijelima). Zato bi zakon trebalo preimenovati u Zakon o državnim službenicima.

c) Kako se u prijedlogu zakona određuje državna služba?

- Državna se služba shvaća kao radnopravni odnos između države kao poslodavca i državnih službenika kao osoba koje u "tijelima koja se osnivaju za obavljanje državne službe" kao redovito zanimanje obavljaju poslove iz djelokruga tih tijela, kao i informatičke, opće i administrativne, planske, materijalno-financijske i računovodstvene i slične poslove. Ako se državna služba shvaća kao radnopravni odnos, tim više zakon treba nasloviti kao zakon o državnim službenicima.
 - Državna se služba određuje formalno-organizacijski (polazi se od tijela – koja se osnivaju za obavljanje državne službe - pa veći dio tih tijela i nabroja), ali i funkcionalno (uzimaju se u obzir poslovi iz djelokruga tih tijela). To je s obzirom na nikad riješene teorijske i doktrinarne prijepore o prirodi državne odnosno javne službe donekle logično, ali kako se u tu kategoriju onda može uvrstiti informatičke i druge poslove koji samo omogućuju da se poslovi državne uprave obave odnosno da se obave lakše, brže, efikasnije?
 - Iz državne se službe isključuje poslove namještenika. To su međutim, kako je već rečeno, samo pomoćno-tehnički poslovi i ostali poslovi čije je obavljanje potrebno radi pravodobnog i kvalitetnog obavljanja poslova iz djelokruga državnih tijela. Takvo je isključenje preusko, ima li se na umu kriterij državne službe, tj. obavljanja poslova iz djelokruga državnih tijela.
 - Ako se htjelo obuhvatiti službenike koji službuju u svim državnim organima, moglo se to reći upravo tako, bez ulazeњa u teorijske i doktrinarne kontroverze, kao i regulativne stranputice.
 - Definicija je cirkularna. Državna je služba (radnopravni) odnos službenika i države, odvija se u tijelima koja se osnivaju za obavljanje državne službe, državni su službenici oni koji u tim tijelima obavljaju poslove iz njihovog djelokruga, tj. samu državnu službu!
- d) Postavlja se i pitanje zašto se ovom prigodom ne pokuša regulirati sve javne službenike na jednak način, nego i dalje imamo potpuno neregulirani status lokalnih službenika, dok za različite potkategorije tzv. javnih službenika (još jedna izmišljena kategorija, neusklađena s kategorijama u zemljama EU) imamo vrlo kaotičnu pravnu regulaciju. U susjednoj Sloveniji Zakon iz 2002. odnosi se na sve javne službenike.

Sve u svemu, ovaj je prijedlog zakona ostao na razini poluproizvoda. Situacija je usporediva s kupnjom novog auta. Dođete u salon, pogledate izloženi primjerak. Lijep je, krasna karoserija, zgodna oprema, komande su na mjestu, čist je i nov. Podignite haubu, no tamo umjesto motora stoji komad papira na kojem piše: motor će biti isporučen godinu dana nakon kupnje!

Što to znači poluproizvod? Ponajprije, trebalo bi napraviti zakon o javnim službenicima. Hrvatska ni 13 godina od prve zakonske regulacije lokalne samouprave nema reguliran status lokalnih službenika, dok je regulacija ostalih kategorija javnih službenika ispod potrebne razine.

Drugo, prijedlog zakona ne sadrži regulaciju tako bitnih pitanja kao što su klasifikacijski sustav, platni sustav i sustav napredovanja (dakle, kompletни motor, tj. službenički sustav), te niz drugih instituta. O tome će više govoriti kolegica Marčetić.

Treće, prijedlog otvara niz krucijalnih pitanja te sadrži bitne nedostatke i loša rješenja. Glavni je primjer izostanak javnih natječaja za značajni dio upravnog osoblja. Kako je načelo jednake dostupnosti javnih službi svim građanima ustavno načelo, postavlja se pitanje ustavnosti predloženih odredbi Zakona o državnoj službi. To je pravno gledajući jedan od najznačajnijih nedostataka.

Zatim, primjetan je izostanak bilo kakvih ispita (prije ili nakon ulaska u službu). Spominje se nekakvo testiranje kandidata, ali se ono ni u minimalnoj mjeri ne određuje. Je li u pitanju testiranje na HIV ili na kakve druge bolesti? Hoće li iza toga službenici biti cijepljeni? Testira li se poslušnost, politička podobnost, izdržljivost ili štogod drugo? Ne spominju se ni ulazni ispit, ni državni stručni ispit, ni vježbenički staž. Testiranje će naravno biti manipulacija, kako se ne bi primilo one koji imaju najbolje ocjene sa studija i druge uvjete. Na to mi se upravo ovih dana požalila jedna završena studentica upravnog studija, jedna od tri najbolje po uspjehu na studiju, koju je na natječaju u Središnjem državnom uredu za upravu "pobjijedila" slabija od nje.

Kako je naslovljen, ovaj bi Zakon mogao konkurirati Zakonu o sustavu državne uprave. Znači li to da će on staviti izvan snage ZSDU te iz hrvatskog sustava državne uprave izbaciti i onaj minimum sustavnosti koji je još ostao nakon mnogih nepotrebnih političkih intervencija zaognutih u zakone i propise po pravnoj snazi niže od organskih zakona?

Nadalje, prijedlog zakona govori o "izobrazbi" državnih službenika. U hrvatskom jeziku je poznato značenje izraza "obrazovanje", "osposobljavanje" i "usavršavanje". Obrazovanjem se bave ustanove u području obrazovanja, uključivo i visoko obrazovanje, osposobljavanje se može organizirati u obrazovnim ustanovama ili u samim upravnim organima, dok se usavršavanje mahom provodi unutar samog sustava državne uprave.

Korištenjem neobičnog izraza izobrazba, kao da se htjelo zamutiti uobičajene kategorije, vjerojatno s namjerom da se na neki način, na mala

vrata, i obrazovanje upravnog osoblja ugura u samu državnu upravu, odnosno u Centar za stručno usavršavanje (ili "izobrazbu") u Središnjem državnom uredu za upravu. Takvih težnji da organi državne uprave sami obrazuju i dijele diplome čak i postdiplomske razine u hrvatskoj upravi ne manjka. Nadam se da ćemo kao zemlja imati snage othrvati se silnoj težnji sadašnjih državnih službenika koji uglavnom nemaju nikakvih pedagoških vještina ni formalnih licenci (znanstveno usavršavanje, izbori u znanstveno-nastavna zvanja, komplikirani postupci verifikacije visokoškolskih programa, itd.) da po svojoj volji i slabom znanju dijele formalne diplome.

Da je upravo to bila namjera proizlazi i iz činjenice da se u prijedlogu zakona nikakva pažnja ne pridaje upravnom obrazovanju u sustavu visokog školstva, dakle izvan samog sustava državne uprave. Njega se uopće ne spominje. Dok je čitava Europa, i razvijena i tranzicijska, premrežena školama, fakultetima, poslijediplomskim i doktorskim studijima u području javne uprave, naš zakon čak više ne spominje ni uvjet određene vrste zanimanja za zapošljavanje u državnoj službi. Kamo li da bi spomenuo upravnu struku. Spominje se samo stupanj stručne spreme, ali vrsta zanimanja odnosno obrazovanja – nije važna! Diplomirani muzičari i inženjeri prometa i dalje će nam određivati visinu porezne obaveze i izdavati građevinske dozvole, a o žalbama će rješavati inženjeri dizajna ili možda diplomirani učitelji! O diplomiranim upravnim organizatorima, javnim menadžerima ili upravnim pravnicima – ni slova! Doista zanimljiv put ostvarenja visokih profesionalnih standarda u upravi!

Sve ostale europske zemlje bitno su unaprijedile svoje sustave upravnog obrazovanja za upravne generaliste, rukovoditelje i javne menadžere, dok mi srljamo u retrogradne procese deprofesionalizacije uprave.

Umjesto profesionalizacije prijedlog zakona otvara nove putove politizacije upravne službe. Tako će i etički kodeks javnih službenika donijeti – Vlada RH! A ja sam mislio da etičke norme odnosno pravila morala proizlaze iz samih službenika, iz njihovih uvjerenja i shvaćanja o upravnoj službi i njezinom obavljanju. Izgleda da službenici nisu u stanju razmisliti ni o etici, da nisu u stanju kodificirati moralne norme kojih se pridržava ogromna većina njih, pa će to umjesto njih velikodušno učiniti Vlada.

Još bi se mogli navesti brojni primjeri loših rješenja. Od predugačkog probnog roka koji također omogućuje manipulaciju (izbacuju vas iz službe nakon 12 mjeseci!), preko zabrane poticaja na udruživanje kojom se ograničava ustavna sloboda udruživanja (službenici se ne smiju ni informirati ni nagovarati da uđu u članstvo Instituta za javnu upravu kao neprofitne, stručne udruge!), do zabrane sudjelovanja službenika u

odlučivanju o interesima osoba s kojima ostvaruje "službene ili poslovne kontakte" (ako su kontakti privatni, onda smije!). Itd, itd.

Iz svega toga logično slijedi pitanje treba li nam uopće novi zakon o državnim službenicima?

Utjecajne međunarodne organizacije su u pogledu modernizacije uprave u tranzicijskim zemljama najprije inzistirale na zakonodavnim reformama. Tražilo se donošenje zakona o javnim službenicima, zakona o organizaciji državne uprave, zakona o javnim nabavama, zakona o pravu na pristup informacijama javnog sektora, itd. No, njihova je provedba bila uglavnom loša te se ubrzo shvatilo da zakonsko uvođenje načela moderne javne uprave u zastarjele organizacijske strukture, u sklerotične upravne sustave zasnovane na političkoj poslušnosti i disciplini ne može biti čudotvorni lijek. Nužne su brojne druge promjene, ponajprije one koje na drugačiji način postavljaju organizaciju državne i cjelokupne javne uprave te njezino funkcioniranje. Potreban je i razvoj drugačije upravne kulture, utemeljene na *policy* pristupu, proaktivnom pristupu poslu i modernim vrijednosnim usmjerenjima (tako u UNDP, 2002: 3-4).

Hrvatska je, međutim, svoj prvi zakon o statusu državnih službenika donijela još 1994. Zatim je 2001. donijet drugi Zakon o državnim službenicima i namještenicima. Sada razgovaramo o trećem zakonu o službenicima. Izgleda kao da se vrtimo u krug i lovimo vlastiti rep, stalno se nadmudrujući oko zakona o službenicima, ali ne rješavamo puno važnije probleme naše uprave. Kako možemo očekivati da će se moći bolje regulirati položaj službenika, ako se ne promjene druge karakteristike, organizacija, funkcioniranje i kultura državne uprave? One su nam manje više ostale iste kao i na početku 1990-ih. Druge su tranzicijske zemlje prošle veliki i značajni put prema modernizaciji, mi uglavnom stagniramo ili se nakon koraka naprijed vraćamo dva unatrag.

Zakon iz 2001. je pored onih manje kvalitetnih sadržavao i niz dobrih rješenja. Slično je bilo i sa zakonom iz 1994., premda su se oni u nekim značajnim aspektima službeničkog sustava razlikovali. Mnoga od tih rješenja nisu se primjenjivala. Nagrađivanje uspješnosti u radu nikad nije zaživjelo, jer se u državnom proračunu za tu namjenu ne osiguravaju sredstva. Ni upravni rukovoditelji, od ministara na niže, nemaju volju pozabaviti se svojim organizacijama, njihovom boljom i učinkovitijom organizacijom, objektivnim ocjenjivanjem rada službenika, osiguravanjem poštenog napredovanja, itd. Politizacija i zapošljavanje po meta-stručnim kriterijima nije se suzbilo. To ni ovaj zakon neće promijeniti. Zbog toga, kao i zbog niza loših i manjkavih rješenja o kojima sam govorio bilo bi najbolje da ga ni ne donešemo. Ne treba nam još jedan zakon pun manjkavih ili

teško provedivih, neproduktivnih rješenja, kao i rješenja koja omogućuju nove, a ne sprječavaju stare probleme u državnoj upravi.

Postavlja se još jedno značajno pitanje. Kakva je temeljna orientacija novog zakona? Nedavno sam u jednom izvještaju o upravljanju ljudskim potencijalima u hrvatskoj upravi pročitao da je hrvatski pristup još uvijek pretežno tradicionalni, administrativni. Premalo je modernog pristupa kakav označava izraz *upravljanje ljudskim potencijalima*. I prijedlog zakona o kojem raspravljamo je u tom smislu nedovoljno moderan. On ne govori o upravljanju ljudskim potencijalima, nego o "upravljanju državnom službom".

Prijedlogom se nastoji regulirati kompetencije tijela zaduženih za taj posao, ali na način koji zvuči pomalo birokratski, pa i isprazno. Nabrajaju se kompetencije koji je imala i svaka kadrovska služba u tradicionalnoj upravi a tiču se vođenja personalne evidencije i drugih poslova personalne administracije. Nedostaju ovlasti samostalnog vođenja brige o ljudskom elementu uprave. Za moderno upravljanje ljudskim potencijalima Središnji bi državni ured za upravu morao imati puno više stručnog znanja, zadužene organizacijske jedinice i službenici morali bi biti puno samostalniji i aktivniji, Ured ne bi smio biti birokratski (ni politički) nadzornik drugih upravnih tijela, nego bi morao stvarno (pred)voditi procese razvoja upravnog osoblja i proaktivne organizacijske kulture, jačanja etičkih i profesionalnih standarda rada, kvalitete, iniciranja obrazovnih programa i suradnje s obrazovnim ustanovama, itd. U tom pogledu trebalo bi više određenosti, i više odgovornosti.

Prepustit ću sada da si kolegica Marčetić dade maha u pogledu službeničkog sustava, a ja ću ono što još nisam stigao u prvom dijelu pokušati reći kasnije u raspravi.

J.Barbić:

Zahvaljujem kolegi Kopriću. On je dao nešto veći opći okvir za raspravu i osvrt na Zakon, a kolegicu Marčetić bih sada zamolio da iznese svoje pojedinačne primjedbe na Prijedlog Zakona. Nakon toga će uslijediti rasprava u kojoj će i uvodničari imati priliku da kažu ono što uvodno nisu rekli. Kolegice Marčetić izvolite.

G.Marčetić: Hvala lijepa.

1. Društveni kontekst

Proces stabilizacije i pridruživanja koji je započet u zemljama Jugoistočne Europe u proljeće 1999. počiva na novoj, trećoj generaciji ugovornih odnosa (tzv. *Sporazumima o stabilizaciji i pridruživanju - SSP*), autonomnom trgovinskom režimu i političkom dijalušu, te CARDS (*Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization*) programu. Taj program predstavlja instrument tehničko-financijske pomoći *Europske unije* zemljama Jugoistočne Europe. Jedan od prioriteta CARDS programa i bitan dio procesa stabilizacije i pridruživanja za Hrvatsku odnosi se na reformu javne uprave. Ona obuhvaća reformu službeničkog sustava, izgradnju upravnih kapaciteta u područjima koja su prioritetna za proces stabilizacije i pridruživanja, osposobljavanje visokih državnih razina i anti-korupcijske mјere. Projekt potpore reformi službeničkog sustava u vrijednosti od 1,5 milijuna eura započet koncem 2002. sastoji se od tri glavne komponente: (1) razvoj i modernizacija službeničkog zakonodavstva i prakse, (2) razvoj adekvatnih horizontalnih i vertikalnih struktura za upravljanje i provođenje reforme javnih službi, i (3) utemeljenje sustava za osposobljavanje javnih službenika. Ciljevi koji se žele postići tim projektom komplementarni su njegovim komponentama. Uz jačanje i modernizaciju službeničkog zakonodavstva, namjerava se osnažiti institucionalni i organizacijski kapacitet središnjih institucija, prvenstveno Središnjeg državnog ureda za upravu, te razviti horizontalne programe osposobljavanja službenika. To uključuje i programe osposobljavanja koji se odnose na izvršavanje obveza utvrđenih SSP-om.

Navedeni je kontekst nužan okvir unutar kojeg bi trebali voditi raspravu o Prijedlogu Zakona o državnoj službi (u daljem tekstu PZDS), na što indicira i sam Prijedlog Zakona u preambuli. Moje izlaganje počiva na pitanju jesu li nove odredbe na tragu zadanih ciljeva zbog kojih se krenulo u izmjenu važećeg Zakona o državnim službenicima i namještenicima (u daljem tekstu ZODSIN). Drugim riječima, podupiru li nove odredbe uspostavu cijelovitog sustava osposobljavanja i usavršavanja državnih službenika, jačaju li organizacijske i kadrovske kapacitete središnjih tijela i je li postavljen temelj za depolitizaciju i profesionalizaciju službeničkog sustava? Odnosno, jesu li u budući Zakon ugrađena *merit*¹ načela koja

¹ *Merit system* (eng. merit – zasluga, vrijednost, odlika, vrlina) podrazumijeva sustav nagrađivanja prema sposobnostima. U većini američkih i europskih država počinje se primjenjivati tijekom 19. i 20. stoljeća. U suvremeno doba *merit* načela postaju neophodnim elementom modernih službeničkih zakonodavstava. Ideja nagrade prema sposobnostima u temelju je različita od onih na kojima počivaju mnogobrojni oblici

osiguravaju prijam kvalitetnih i stručnih osoba u javnu službu te nagrađivanje i napredovanje službenika prema njihovoj sposobnosti, a ne političkoj podobnosti ili osobnim vezama i poznanstvima?

2. Doseg Zakona

Prije rasprave o specifičnim zakonskim institutima treba reći, a to je i kolega Koprić maloprije spomenuo, da reforma službeničkog zakonodavstva ne bi smjela ostati isključivo na razini državne uprave. Standardi EU o potrebi donošenja posebnih službeničkih zakona odnose se na područje cijele javne uprave. Njima bi trebalo obuhvatiti osoblje zaposleno na nižim razinama teritorijalnog upravnog sustava, kao i zaposlenike u javnim službama (zdravstvu, obrazovanju, znanosti i dr.). Mogla bih se složiti s nekim argumentima koji govore u prilog posebne regulacije statusnih odnosa zaposlenih u javnim službama. No, nema razloga za izostanak regulacije statusnih odnosa lokalnih službenika. Mnoge su tranzicijske zemlje (Litva, Mađarska, Slovenija i dr.) donijele službeničke zakone kojima su obuhvatile službenike na svim teritorijalnim upravnim razinama (lokalnoj, okružnoj ili pokrajinskoj, te središnjoj razini). Nije rijedak slučaj da se pojedina područja službeničkih odnosa reguliraju jednako za čitav javni sektor (npr. opća načela, prijam u službu putem javnog natječaja, sustav plaća i sl.). Hrvatska se, međutim, opet ograničila na donošenje zakona kojim regulira statusne odnose državnih službenika, a ne rješava problem lokalnog osoblja, za koje već petnaest godina ne postoji adekvatna normativna regulacija. Regulacija službeničkih odnosa u lokalnoj samoupravi kretala se od improvizirane primjene starog Zakona o upravi (prije teksta iz 1974., pročišćeni iz 1991.) i Zakona o radnim odnosima do sadašnje "odgovarajuće" primjene ZODSIN-a. Takva su neadekvatna rješenja proizvela velike štete i pravnu nesigurnost za osoblje zaposleno u upravnim tijelima lokalnih jedinica.

3. Rasprava o temeljnim institutima

Budući da je premalo vremena za detaljniju analizu PZDS osvrnut ću se na neke temeljne institute službeničkog zakonodavstva iz perspektive ostvarenja ciljeva navedenih u preambuli. Kolega Koprić je već govorio o usavršavanju i obrazovanju državnih službenika pa se neću zadržavati na tom području. Pitanja kojima ću se baviti u svom izlaganju odnose se na ostvarenje druga dva cilja. To su jačanje organizacijskih i kadrovske kapaciteta, depolitizacija upravnog sustava i uspostavljanje modernog službeničkog zakonodavstva.

patronažnih sustava. Ne prihvatajući političke, obiteljske, klanovske i slične kriterije *merit system* potiče zapošljavanje i napredovanje osoba odgovarajućeg obrazovanja i sposobnosti te na taj način izravno pridonosi profesionalizaciji uprave.

3.1. Jačanje organizacijskih i kadrovskih kapaciteta

Članak 40. PZDS predviđa osnivanje posebnih ustrojstvenih jedinica za razvoj i upravljanje kadrovima u državnim tijelima koje imaju preko 50 zaposlenih. Te bi jedinice trebale osigurati jednaku i dosljednu primjenu jedinstvenih pravila i postupaka u državnoj službi. Za državna tijela s manje od 50 zaposlenih iste bi poslove obavljalo središnje tijelo državne uprave nadležno za službeničke odnose (sada je to Središnji državni ured za upravu). Za pretpostaviti je da će u praksi poslove takvih posebnih ustrojstvenih jedinica obavljati današnje personalne službe. To vodi dvjema mogućnostima. Jedna je da će se formalno promijeniti samo naziv tih jedinica, a da će sadržajno obavljati iste poslove (pisanje rješenja o prijemu u službu, vođenje personalne evidencije i sl.). Druga je da će se uz promjenu imena transformirati i njihovi poslovi. U tom bi se slučaju nove jedinice za službeničke odnose usmjerile na poslove upravljanja ljudskim potencijalima. Uz dosadašnje tehničke poslove, to podrazumijeva aktivno sudjelovanje u postupcima prijama kandidata u državnu službu (provođenje natječajnog postupka, testiranje i sl.), pripremu planova zapošljavanja, sudjelovanje u izradi strategija, planova i programa u pogledu obrazovanja i usavršavanja, ocjenjivanja, napredovanja i nagradjivanja službenika, te druge slične poslove. Ta je alternativa mnogo bolja, ali i mnogo složenija. Ona zahtijeva finansijsku i stručnu potporu za osposobljavanje osoblja koje će raditi na novim poslovima i sasvim drugačiji način gledanja na ulogu službenika u upravnoj organizaciji.

PZDS je predvidio i osnivanje posebnih unutarnjih tijela koja bi se bavila rješavanjem pritužbi i radnih sporova, a koja bi bila izvan pravosudnog sustava. To su tzv. posrednik u državnoj službi i Odbor za državnu službu. Kroz niz odredbi (od članka 59. do članka 70.) bavi se pitanjima njihovih ovlasti i imenovanja. Posrednika biraju službenici iz svojih redova (jedan posrednik na 50 službenika), a imenuje ga čelnik na 3 godine. Postupak posredovanja može završiti izješćem o ishodu posredovanja ili nagodbom. Odbor za državnu službu odlučuje o žalbama službenika. On ima predsjednika i najmanje deset članova (dipl. pravnika) koje imenuje Vlada na pet godina. Za vrijeme trajanja mandata članovi Odbora ne smiju obavljati druge dužnosti i moraju biti nepristrani. Iako su možda pisani u dobroj namjeri ti su instituti prilično dvojbeni. Koja je uloga posrednika? Što bi on trebao činiti tijekom postupka posredovanja? Ima li on kao državni službenik stvarnu mogućnost utjecaja na odluku čelnika, koji je i njegov nadređeni? Može li uopće nepristrano posredovati pri sporovima između svojeg kolege i njihovog zajedničkog šefa koji je donio spornu odluku? Hoće li se posrednik smjeti suprotstaviti čelniku i iznijeti svoje mišljenje o spornom pitanju? Također se možemo osnovano pitati o nepristranosti

članova Odbora koje imenuje Vlada. Prema kojim će kriterijima Vlada imenovati te članove? Profesionalnim ili političkim? Jedini je propisani profesionalni standard da članovi trebaju biti dipl. pravnici, a predsjednik mora imati i pravosudni ispit. Kako će Vlada izabrati najpogodnije osobe za taj posao između mnogobrojnih pravnika, ako nisu propisana objektivna mjerila prema kojima te pravnike možemo usporediti? Takvim se odredbama nesmetano otvara put daljnjoj politizaciji upravnog sustava.

Odredbe o uvođenju probnog rada (3. odjeljak, članak 53. – 56.) vjerojatno su donijete kako bi se ojačali kadrovski kapaciteti. Nih možemo dvojako tumačiti zavisno od kuta gledanja. Možemo ih promatrati kao određeni vid kompenzacije za potpuno neshvatljiv izostanak odredbi o obveznom polaganju državnog stručnog ispita. Tada bismo ih mogli smatrati pozitivnima. Državni stručni ispit je prema važećem Zakonu jedini vid osposobljavanja za državnu službu, a posebno je važan za službenike koji nisu dipl. pravnici ili upravni pravnici, odnosno za one koji nemaju nikakvog znanja o upravnom postupku, ustrojstvu državne uprave, ustavnom pravu itd. Dakle, prema PZDS probni rok bi uobičajeno trajao 12 mjeseci, a obuhvatio bi sve osobe koje prvi puta ulaze u državnu službu. Za to bi vrijeme službenik obavljao probni rad u različitim ustrojstvenim jedinicama i, što je naročito važno, sudjelovao u posebnom programu za osposobljavanje poslova određenog radnog mjesta. Na kraju probnog rada službenik bi mogao biti ocijenjen ocjenom "zadovoljava" ili "ne zadovoljava". U potonjem bi slučaju dobio otkaz iz državne službe. No, iako je zamisao o posebnom programu osposobljavanja za pojedino radno mjesto dobra, ona, na žalost, kao i mnoge druge odredbe u PZDS-u, nije razrađena već ostaje na razini načelne odredbe. PZDS, naime, ne propisuje kako bi taj posebni program trebao izgledati, odnosno tko će ga uobičiti ili postaviti mjerila za njegovu izradu, gdje i kada bi se to osposobljavanje trebalo vršiti itd. Stoga se ove odredbe mogu lako zloupotrijebiti od strane ocjenjivača, čime se može polučiti potpuno suprotan efekt od namjeravanog. Bilo bi korisnije da je zadržan dosadašnji sustav osposobljavanja u vidu državnih stručnih ispita, ali da se razmisli o poboljšanju njihovog sadržaja i načina ocjenjivanja. Program ispita treba prilagoditi specifičnim potrebama pojedinih radnih mesta i stupnju obrazovanja službenika. Osim toga, trebalo bi uvesti posebne ispite za sve osobe na vodećim položajima.

3.2. Utvrđenje modernog službeničkog sustava prema merit načelima

Najzad, pozabavimo se krucijalnim pitanjem. Postoje li u PZDS odredbe na kojima se može utemeljiti moderan službenički sustav? Odnosno, je li

postavljena dobra zakonska osnova za prijam stručnih i kvalitetnih osoba u državnu službu, mogu li državni službenici dobiti pravednu i jednaku plaću za isti rad bez obzira na organizaciju u kojoj su zaposleni, i, najzad, mogu li biti nagrađeni i(l) napredovati na viša radna mjesta i položaje tijekom karijere prema svojim sposobnostima i kvaliteti obavljenog posla? Na sva gornja pitanja moramo odgovoriti negativno. Ovaj Zakon, naime, uopće ne regulira temeljne elemente službeničkog sustava, a to su klasifikacijski sustav, sustav napredovanja i platni sustav.

Srž i kostur čitavog službeničkog sustava čini klasifikacijski sustav prema kojem se kategoriziraju službenici u određene skupine. Kriteriji klasifikacije mogu biti različiti, a obično se vežu za stupanj obrazovanja i vrijeme provedeno u službi odnosno za vrstu i složenost poslova određenog radnog mesta. Dva su čista oblika klasifikacijskih sustava koji se u praksi često kombiniraju. To su klasifikacija službenika (karijerni sustav) i klasifikacija radnih mesta. Važeći Zakon iz 2001. opredijelio se uglavnom za sustav klasifikacije radnih mesta, ali uz elemente klasifikacije službenika koja se temelji na stupnju obrazovanja službenika i radnom stažu. Kod klasifikacije radnih mesta pojedina klasa obuhvaća sva radna mjesta s jednakim ili sličnim radnim dužnostima ili obilježjima. U takvim sustavima naglasak je na postavljanju najprikladnije osobe na određeno radno mjesto koje treba popuniti, bilo putem vanjskog natječaja bilo putem napredovanja u službi. Napredovanje je obično otvorenog tipa i zavisi od dobivene ocjene o obavljenom poslu. Za razliku od njega, karijerni sustav nastoji osigurati ulazak u službu prema kriteriju znanja koje se uobičajeno dokazuje sveučilišnom diplomom ili svjedodžbom visoke ili više škole. Odgovara mu automatski sustav napredovanja (prema stupnju obrazovanja i godinama staža službenika) koji je usmjeren na razvoj karijere i postavljanje na položaje unutar službe (naglašene elemente karijernog sustava sadržavao je stari Zakon o državnim službenicima i namještencima i o plaćama nositelja pravosudnih dužnosti iz 1994.).

Kako je već spomenuto implicitni je stav *EU* prema karijernim sustavima koji imaju određenih prednosti u tranzicijskim zemljama. No, treba naglasiti da postojanje karijernog sustava ne možemo promatrati samo kroz prizmu klasifikacijskog sustava, već u kontekstu niza drugih odredbi o premještajima, raspolaganju, napredovanju, nagrađivanju, plaćama itd., kojima se štiti i razvija karijera javnih službenika. Novi zakonski prijedlog sadrži pojedine odredbe kojima se nastoji zaštititi službenički status (neke odredbe o premještajima i raspolaganju) ili indirektno promicati karijera. Tako se u članku 41. i 42. predviđa mogućnost napredovanja na slobodna radna mjesta u državnom tijelu putem internog natječaja. Slično rješenje

nalazimo i u slovenskom *Zakonu o javnih uslužbencih* koji također daje alternativnu mogućnost premeštaja postojećih činovnika na slobodno radno mjesto putem internog natječaja. I litvanski *Zakon o javnoj službi* propisuje da se karijerni javni službenik može premjestiti na više radno mjesto bez provođenja javnog natječaja, ali prema kriteriju dobivene radne ocjene. Takva se zakonska rješenja nerijetko kritiziraju jer javnu službu dijelom zatvaraju za vanjske kandidate, a i dopuštaju veću mogućnost zloupotrebe i(lj) politizacije upravnog sustava. Pa ipak, zatvoreni tip napredovanja na slobodna radna mjesta i više položaje pojavljuje se u raznim varijantama u službeničkim zakonodavstvima. Njihov cilj može biti motiviranje vrlo kvalitetnih i sposobnih službenika (tada se napredovanje temelji na radnoj ocjeni) ili kao nagrada za dugogodišnji rad u službi (napreduju službenici s najviše godina radnog staža).

Unatoč gore navedenim odredbama opredjeljenje za karijerni sustav ne proizlazi *explicite* iz odredbi kojima se utemeljuje službenički sustav (čiji je sadržaj klasifikacija, napredovanje i plaće). O platnom sustavu ne možemo uopće raspravljati jer će se o plaćama državnih službenika donijeti poseban zakon. On se za sada nema na čemu temeljiti jer sustav plaća izravno ovisi o kategorizaciji klasa, koje su ovim prijedlogom samo načelno određene. Stavak 1. članka 71. općenito propisuje da se radna mjesta klasificiraju prema standardnim mjerilima za sva državna tijela, a to su: posebno stručno znanje, složenost poslova, samostalnost u radu, stupanj suradnje s drugim državnim tijelima i komunikacije sa strankama, stupanj odgovornosti i utjecaj na donošenje odluka. Pored toga su u trećem stavku utvrđene tri temeljne kategorije: (1) radna mjesta rukovodećih državnih službenika, (2) radna mjesta viših državnih službenika, i (3) radna mjesta nižih državnih službenika. Zatim, stavak 5. donosi "spasonosno" rješenje: "Detaljnu razradu radnih mjesta unutar svake kategorije utvrđuje uredbom Vlada Republike Hrvatske". (Za usporedbu ću reći da ZODSIN sadrži sedamnaest vrlo opširnih odredbi o radnim mjestima službenika i namještenika.) Dakle, postavljanje glavnog stupa službeničkog sustava na kojem bi trebalo počivati čitavo službeničko zakonodavstvo PZDS bezbrižno prebacuje Vladi u nadležnost. Trebamo shvatiti da se ovdje ne radi o detaljnijoj razradi zakonskih odredbi koje bi trebala regulirati Vlada, već o poslu zakonodavca koji će napraviti Vlada. Zakon u najmanju ruku treba utemeljiti osnovne skupine zvanja, radnih mjesta, položaja ili kako god se te klase zvale, te jasno pokazati za kakvu se vrstu klasifikacijskog sustava opredijelio. Ako se opredijeli za dosadašnji sustav klasifikacije radnih mjesta tada je treba poboljšati. To znači napraviti dobru i temeljitu analizu i opis poslova cjelokupne državne uprave kako bi slični poslovi duž cijelog upravnog sustava bili svrstani u istu klasu. Dobar klasifikacijski

sustav omogućio bi i pravedniji sustav plaća u kojem bi službenici za jednak opseg i složenost poslova na pojedinom radnom mjestu dobivali istu plaću, a oni koji kvalitetnije rade dobivali bi nagradu u vidu dodatnog iznosa plaće.

Na članku 71. PZDS spotiču se i svi drugi elementi budućeg službeničkog sustava. Ako ne znamo kakva će biti klasifikacija i na kojim će se točno kriterijima temeljiti pojedina radna mjesta (iz navedene tri kategorije to nije vidljivo) ne možemo niti znati kako i na koja bi viša radna mjesta i položaje službenici unutar tih klasa mogli napredovati. Ne možemo znati hoće li oni napredovati prema radnim ocjenama, zakonskim automatizmom ili nekakvom kombinacijom tih kriterija. Nadalje, ne možemo utemeljiti niti platnu ljestvicu jer plaće ovise o kategoriji u koju je službenik razvrstan. Osim što ne znamo osnovnu plaću službenika koji radi na nekom radnom mjestu, ne možemo postaviti niti sustav nagrađivanja u plaći jer ne postoje platni razredi. Brojne su praznine i nedoumice.

Jedna jedina odredba o napredovanju (članak 86.) više nalikuje zamagljivanju očiju no što stvarno uspostavlja sustav napredovanja. Je li predlagač zakona shvatio što znači pojam službeničke karijere? Slično kao i kod klasifikacijskog sustava, PZDS propisuje da će način napredovanja i uvjete za napredovanje utvrditi Vlada uredbom. Jedan od važnijih prigovora *EU* na današnji službenički sustav odnosi se na izostanak odredbi o napredovanju. Nije jasno zbog čega se marginaliziralo nagrađivanje i napredovanje službenika, kad je već stari Zakon iz 1994. utemeljio sustav napredovanja koji je, unatoč njegovim nesavršenostima, u praksi funkcionirao. Činjenica da je PZDS donio čak devet odredbi (čl. 87. do 95.) koje se bave ocjenjivanjem rada i učinkovitošću službenika (faze ocjenjivanje, svrha i postupak ocjenjivanja, utjecaj ocjene rada i učinkovitosti službenika itd.) upućuje da je njegovo implicitno opredjeljenje prema otvorenom sustavu napredovanja koje se bazira na radnoj ocjeni (s time bi se onda morale uskladiti i odredbe o internom napredovanju). Doduše, u komentaru PZDS piše da će ocjena rada biti "ključni element za napredovanje", ali to ostaje na razini proklamacije, jer PZDS nije postavio nikakav sustav napredovanja. Odredbe o ocjenjivanju neprimjereno strše iz Zakona jer uistinu nema bitnog razloga za njihovo postojanje. Stvarna primjena tih odredbi može se očekivati u iznimnim slučajevima otkaza iz službe kad je službenik dvije godine uzastopce ocijenjen negativno. Također bi radna ocjena mogla koristiti pri odlučivanju o sposobnosti službenika nakon probnog roka, no hoće li uistinu, pokazat će vrijeme.

Potrebno je naglasiti da moderna službenička zakonodavstva koriste radnu ocjenu prvenstveno iz razloga da motiviraju službenika na bolji radni

učinak, pa uz izvrsne ocjene vežu napredovanje u službi i(li) povećanja plaće. S druge, strane, prosječni službenici sporije napreduju, a loši stagniraju ili nazaduju u službi. Pitanjem objektivnog i valjanog ocjenjivanja morat ćeemo se pozabaviti želimo li zadržati kvalitetne i sposobne stručnjake u javnoj upravi. U tom smislu nužno je utemeljiti kvalitetan sustav napredovanja prema *merit* načelima koji će podupirati službeničku karijeru i štititi postojeći status. To uključuje i neki oblik zakonskog automatizma u povećanju plaće vezano za godine službe i dodatno osposobljavanje i usavršavanje. S druge, pak, strane, on mora poticati na kvalitetno izvršavanje radnih zadataka. Znači da moramo uspostaviti mjerljive kriterije za procjenu izvršenog posla koji će se utvrditi tijekom postupka ocjenjivanja. Ali uz pretpostavku da je ocjenjivanje objektivno, a ne pristrano. Treba dobro razmisliti o osobama koje ocjenjuju službenike. PZDS predviđa da ocjenu donosi neposredno nadređeni službenik, čiju pravilnost kontrolira službenik koji je njemu neposredno nadređen, nakon čega se taj prijedlog dostavlja čelniku tijela koji donosi konačno rješenje. Dakle, postoje čak tri razine koje učestvuju u postupku ocjenjivanja. Sasvim je sigurno da će druga razina (kontrolor) znati mnogo manje o radu službenika od njegovog neposredno nadređenog pa je upitno kako on može kontrolirati pravilnost ocjene, a da i ne govorimo o trećoj razini. Politički imenovana osoba donosi konačno rješenje (dakle, može i promijeniti ocjenu koju su predložile niže razine) o profesionalnom radu službenika kojeg možda niti ne poznaje. Postupak ocjenjivanja bio bi mnogo objektivniji kad bi ga vodila nezavisna tijela sastavljena od nepristranih stručnjaka (što ne isključuje i neposredno nadređenog državnog službenika, ali uključuje i kolege, stručnjake iz iste ili srodne upravne organizacije, nezavisne profesionalce, predstavnika jedinice za upravljanje ljudskim potencijalima, predstavnika sindikata i sl.).

Pitanje objektivnih kriterija postavit će se kod još jedne zakonske novine, odnosno "testiranja" kandidata kod prijama u službu. Nije dovoljno samo napisati da će se odabir, među ostalim, vršiti prema rezultatima testiranja. To otvara niz pitanja. Gdje će se provoditi testiranje, tko će utvrditi sadržaj testa, temeljem kojih kriterija će se ocjenjivati? Tranzicijske zemlje koje su uvele testiranje pokušavaju maksimalno objektivizirati taj postupak. Uzmimo za primjer Litvu koja je utemeljila standardnu natječajnu proceduru u čitavoj državnoj upravi. Postupak prijama odvija se decentralizirano u prvoj fazi, a centralizirano u drugoj fazi. U prvoj fazi natječajna komisija² obavlja usmeni razgovor s kandidatom u organizaciji u

² Natječajna komisija sastoji se od sedam članova: predstavnik personalnog odjela dotične institucije, voditelj odjela u kojem postoji slobodno radno mjesto, dva dodatna predstavnika institucije koja je raspisala

kojoj postoji slobodno radno mjesto. Usmeni ispit ocjenjuje se ocjenom od 1 do 10. Druga faza se sastoji od polaganja pismenog ispita u Odjelu za javnu službu pri Ministarstvu unutarnjih poslova. Ispit se sastoji od 100 pitanja koje odabire kompjuter metodom slučaja između njih 1000 (pitanja se redovito obnavljaju i popravljaju). Ispiti se održavaju svakim radnim danom, započinju u 13 sati, a već se u 15 h objavljuju rezultati na Internetu. I ovdje je ocjena od 1 do 10. Kandidati moraju dobiti ocjenu višu od 5 u oba testa da bi se njihove molbe uopće uzele u obzir. Na konačnoj listi kandidati su rangirani prema zbroju rezultata obaju testa. To je konkretni primjer primjene *merit* načela u praksi koje je postavio zakon. Dakle, treba postaviti opća pravila. Maksimalno objektivizirati, kako bi u praksi odstupanja i zloupotrebe sveli na najmanju moguću mjeru.

4. Ocjena PZDS

Iako je PZDS istakao u Preambuli da je njegov glavni cilj utemeljenje modernog službeničkog zakonodavstva koje se temelji na *merit* načelima, to, na žalost, nije postigao. On je površno dotaknuo mnoga pitanja, ali ni u kojem slučaju nije utemeljio dobar službenički sustav. Većina je novih rješenja nedorađena, a određeni broj dobrih odredbi iz sadašnjeg ZODSINA je izostavljen. PZDS je znatno narušio institute postojećeg službeničkog sustava, ali u zamjenu nije ponudio nove. ZODSIN zasigurno nije savršen i treba ga poboljšati (pogotovo odredbama o nagrađivanju i napredovanju), ali on je utemeljio kakav takav sustav klasifikacije radnih mesta koji daje podlogu za plaće službenika. Argumenti po kojima nije bilo dosta vremena za njegovu izradu ne čine se dovoljno uvjerljivi. Također niti da je prijedlog donijet prema zahtjevima EU stručnjaka, jer ovdje su, osim u kozmetičkom smislu, standardi modernog službeničkog zakonodavstva izostavljeni ili samo načelno navedeni. Činjenica da će Vlada odlučivati o mnogim područjima koja su trebala biti uređena zakonom nimalo ne ohrabruje. Takvo rješenje nije sukladno temeljnim načelima i pravilima pravne struke te unosi veliku pravnu nesigurnost. Povrh toga, ima još jednu manu. U donošenju uredbi sudjeluje mali broj članova Vlade i nije potrebna dugotrajna zakonska procedura. Time se znatno povećava mogućnost upletanja tekućih političkih interesa i vladajućih političkih koalicija u pitanja o kojima ne bi smjeli odlučivati političari nego struka. To sigurno ne ide u prilog ostvarenja cilja depolitizacije upravnog sustava koji je naveden u Preambuli PZDS.

Čini mi se da je politizacija upravnog sustava i bez toga dovoljno velika, a to će potkrijepiti i jednim primjerom, kojim ću i završiti svoje izlaganje.

javni natječaj, javni službenici koji su eksperti za to radno mjesto, vanjski eksperti za to područje i predstavnici sindikata (ako postoje).

Nacrt prijedloga ovog zakonskog teksta koji je proizведен u listopadu sadržavao je odredbu slijedećeg sadržaja (članak 142. st. 1.): "Danom početka primjene ovog Zakona položaji tajnika ministarstva, pomoćnika ministra, predstojnika ureda te ravnatelja agencija i direkcija vlade, zamjenika državnog tajnika središnjeg državnog ureda, zamjenika i pomoćnika ravnatelja državne upravne organizacije i glavnog državnog rizničara, postaju radna mjesta rukovodećih državnih službenika". Odredba je nesumnjivo donijeta pod pritiskom EU za depolitizacijom navedenih visokih položaja koji su po svojoj naravi stručnog karaktera. Prema dosadašnjim propisima ta i neka druga mjesta popunjavala su se politički podobnim osobama, koje su sa svakom promjenom vlasti smjenjivane s položaja i zamjenjivane drugima. Takva je situacija pridonijela prevelikom uplitajući politike i narušavanju nužno potrebnog kontinuiteta u obavljanju poslova unutar državne uprave. Posljednjim prijedlogom zakona smisao je odredbe sasvim narušen promijenjenim tekstrom (članak 140) slijedećeg sadržaja: "Propisi kojima se uređuje pravni položaj tajnika ministarstva, pomoćnika ministra, zamjenika državnog tajnika središnjeg državnog ureda, zamjenika i pomoćnika ravnatelja državne upravne organizacije, uskladiti će se s odredbama ovog Zakona u roku od šest mjeseci od stupanja na snagu ovoga Zakona." Nedvosmislena odredba je zamijenjena drugom koja ne govori ništa, ali indicira na mnogo što samo ne na depolitizaciju upravnog sustava.

J.Barbić:

Zahvaljujem kolegice Marčetić. Dobro je što ste se kratko, ali vrlo jasno i vrlo izričito osvrnuli na određena rješenja ili nedostatke određenih rješenja u Prijedlogu. Mislim da je to ono najvažnije, jer mi smo tu da pomognemo zakonodavcu da dođe do nečega što može biti plauzibilno i što bi bilo dobro. Zahvaljujem se na vašem ovakvom izlaganju i nadam se da ćete u okviru rasprave moći iznijeti još neke stvari jer bi to bilo dragocjeno kao upotpunjivanje osvrta na tekst o kojem je ovdje riječ. Zahvalimo se našim uvodničarima na njihovim izlaganjima. Mislim da su dali jako dobar okvir za ono što mi sad možemo sami o tome reći. Čini mi se da ste stekli sliku o Prijedlogu Zakona.

Mikrofon je sada vaš. Zamolio bih sve koji će se javiti u raspravi da vrlo brzo vratite tekstove koje ćete dobiti na autorizaciju, naravno autorizirane, kako bismo mogli u roku od tjedan dana izaći s našim biltenom i na taj način pomoći poboljšanju teksta koji je u zakonodavnom postupku. Izvolite.

Neven Vučković, MZOŠ, pomoćnik ministra:

Ja sam Neven Vučković, Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa, pomoćnik ministra. Dakle, mene zanima odgovor na pitanje depolitizacije državne službe - Slovenija i Mađarska, kao tranzicijske zemlje koje su članice EU, susrele su se isto tako s problemom razgraničenja položaja dužnosnika i službenika te pravnog uređenja te materije u odnosu na taksativno nabrojene dužnosničke položaje, čime se u jednom dijelu bavi i ovaj zakon. Upitao bih vas kako su oni rješavali ta pitanja? I kakvo je vaše mišljenje i što zapravo nudite kao moguće rješenje kada bi Vas zakonopisac upitao za stav i moguće rješenje u našem slučaju? Hvala.

G.Marčetić: Ja ću vam pokušati odgovoriti na pitanje. Jasno da problem politizacije upravnih sustava treba promatrati u općem društvenom kontekstu te da je ono mnogo šire i složenije od relativno uskog okvira službeničkog zakonodavstva. S njim se bore sve postsocijalističke zemlje. Mnogo su pozitivnih promjena u tom pogledu učinile zemlje koje su svoja zakonodavstva prilagođavala EU standardima radi pridruživanja Uniji. Tu, dakako, pripadaju Mađarska i Slovenija. U većini je zemalja počelo s izmjenama službeničkog zakonodavstva. No, tu se ne radi o jednokratnom činu već o kontinuiranom procesu. Najviše je kontroverzi oko vrhova upravnog sustava. Mađarska je pokušala na više načina kategorizirati vodeće osoblje u javnoj upravi. Prvo je zakonom razdvojila čelnike i voditelje odjela, profesionalce koji se postavljaju u službu putem javnog natječaja, od političkih i upravnih državnih tajnika. Politički tajnici su osobe koje se postavljaju na položaj temeljem dogovora između vodećih koaličijskih stranaka za vrijeme dok traje mandat Vlade. Uloga je državnih tajnika drugačije zamišljena. Oni su trebali biti profesionalni javni službenici odgovorni za stručno vođenje ministarstva. U stvarnosti se, međutim, događalo da je svaka nova vlast rutinski smjenjivala i jedne i druge s položaja, s tom razlikom da su upravni državni tajnici mogli zadržati dotadašnji službenički status. Upitan je i status prve kategorije čelnika koje po zakonu ministar može smijeniti u bilo koje vrijeme bez obrazloženja te postaviti na niže radno mjesto. Onda se pokušalo s jednim drugim zakonskim rješenjem. Utemeljena je svojevrsna profesionalna upravna "elita", odnosno, kategorija višeg upravnog osoblja koje se raspoređuje u vrh svih državnih organizacija sa zadatkom povećanja učinkovitosti državne uprave. Njih je 300 iz redova državne službe, a 150 je "uniformiranih" službenika" (iz policije, carine i sličnih službi). Oni bi trebali biti visoko profesionalni, postavljaju se na 5 godina, a položaj im je zakonom zaštićen, jer ih u tom roku ne smije smijeniti niti eventualno novo izabrana Vlada. Još uvijek traje evaluacija novog sustava. Neki smatraju da će takva

zaštićenost službenika u budućnosti pridonijeti depolitizaciji sustava. No, bilo je i kritika. Isticalo se da je selekcija tog osoblja bila netransparentna te da se nisu poštivala *merit* načela pri njihovom izboru, pa su naknadno uspostavljeni objektivni kriteriji i profesionalni standardi za izbor tog osoblja. Još uvijek nije izvjesno kakve će rezultate takva regulacija imati u praksi, ali je pozitivno da se stvari pokušavaju normativno urediti. Naravno da norma nije čarobni štapić niti može odjednom rješiti problem čiji korijen seže duboko u povijest. Ali s normom se počinje, ona može usmjeriti k drugačijem načinu razmišljanja i postupanja koje će se vremenom zaživjeti i u praksi. Takvim su smjerom, prije ili kasnije, krenule sve zemlje koje su bile kandidati za EU. To je bio slučaj i sa susjednom Slovenijom. Ona se, doduše, za razliku od Mađarske, tek nedavno počela baviti reformom službeničkog sustava pa zato i nema mnogo zakonskih odredbi koje se bave pitanjem depolitizacije. No, posljednji podzakonski akti donose odredbe kojima se osoblju zaposlenom u političkim kabinetima zabranjuje zadiranje u upravne zadatke ministarstva. Također, njihove bi se političke smjernice trebale provoditi pod stručnim vodstvom profesionalnih činovnika – generalnih direktora. Dakle, službeničkim zakonodavstvom moramo postaviti temelj za depolitizaciju vrhova upravnog sustava. Treba jasno razgraničiti političke od profesionalnih položaja, te onemogućiti smjenjivanje visokih profesionalnih službenika prema političkoj podobnosti. Mogli bismo reći da je to nekakva temeljna postavka. Ne postoji generalni način rješavanja tog problema, ali postoji jedan opći stav u svim demokratskim zemljama da broj politički imenovanih osoba bude što manji, odnosno da se zadrži na najvišim upravnim razinama. U našem bi slučaju to bio ministar, eventualno njegovi politički savjetnici u kabinetu, i gotovo. Razina ispod ministarske ne smije biti politička. Nema razloga da npr. položaj pomoćnika ministra ili tajnika ministarstva bude politički. To su po svojoj naravi profesionalni položaji koji su od krucijalne važnosti za učinkovit, stručan i kontinuirani rad upravnih organizacija.

I.Koprić: Kolega Vučković postavlja praktično pitanje o mogućnosti depolitizacije tako da se odrede položaji u upravnim organima koji trebaju biti depolitizirani. No, pitanje politizacije i depolitizacije je šire od toga. Što se tiče nabranja tih položaja, vjerojatno bi bilo prikladno ovo što kaže kolegica Marčetić. I vi sami znate, sad ste pomoćnik ministra, koliko su naše upravne organizacije nedovoljno visoke. I vi kod političke promjene zapravo taj vrh i čitavu gornju polovicu organizacije izbacite van ili možete izbaciti van ako hoćete, sve do razine načelnika odjela. Dakle ministar, državni tajnici, pomoćnici ministra to su prve tri razine u hijerarhiji ministarstva koje se može politički smijeniti. Iza toga ostaju samo načelnici odjela, eventualni rukovoditelji nižih ustrojstvenih jedinica te izvršitelji.

Dakle, pola hijerarhije izbacite van političkim promjenama. Vjerojatno bi bilo bolje kad bi čitav niz tih pozicija bio depolitiziran, a da si ministri mogu dovesti i svoje političke savjetnike koji će ih politički savjetovati u radu. Savjetnici, dakle ljudi od njegovog osobnog i političkog povjerenja, nakon što ministar ode s pozicije isto će tako otići iz uprave.

A to je samo vrh sante problema politizacije i depolitizacije, jer govorimo samo o pozicijama koje bi trebale biti depolitizirane. Činjenica je da i danas jedan dio pomoćnika ministara ostaje na svojim pozicijama i da su bili pomoćnici ministra u različitim političkim elitama. To znači da su njihovi položaji doista tako specifični i stručni, da traže stručno znanje koji oni imaju pa na taj način mogu odgovoriti zahtjevima različitih političkih elita. Ili su možda te pozicije - a mislim da bi to bila malo pretjerana hipoteza - da su te pozicije toliko neinteresantne. Što se tiče depolitizacije ili politizacije ja bih samo upozorio na neke odredbe iz prijedloga zakona koje vode prema politizaciji. Ne bih se složio s kolegicom Marčetić bez obzira što se ona ovako angažirano zalaže za probni rok od 12 mjeseci. Kad bih pokušao sebe staviti u tu poziciju i kad se zapitam kako bih se osjećao da me netko 12 mjeseci netko isprobava, zaključujem da to vjerojatno ne bih mogao izdržati. Neka se uvede vježbenički staž, pa neka on traje 12 mjeseci ili koliko god dugo, ali to onda znači osposobljavanje a ne isprobavanje. Naime, posljedica toga da na probnom roku niste zadovoljili je da izlazite van, da dobivate otpust iz državne službe. Tijekom probnog rada nitko vas zapravo ne treba osposobljavati - ono što je i kolegica već spomenula - ali će se voditi nekakvi program. Zašto se to onda zove probni rad?

Zatim, ovo je treći zakon u kojem se uporno nameće rješenje da podređene ocjenjuje njihov rukovoditelj, odnosno čelnik upravnog tijela. Čelnik tijela potpisuje rješenje o ocjeni. Pa kako taj čelnik tijela kojem u političkom smislu službenici duguju potpunu lojalnost, kako on može procijeniti kvalitetu njihovog rada, njihovo zalaganje, marljivost, sposobnost, itd? To je faktično jedan od temeljnih instrumenata politizacije, jer ste vi kao službenik stalno u ucijenjenoj poziciji. Vi se stalno bojite kakva će biti vaša ocjena 31.3. iduće godine! Naravno da ste poslušni, disciplinirani, pasivni, jer ako pokažete malo inicijative, ako kao puž malo pružite ticalo naprijed rukovoditelj i njegova ocjena dočeka vas 31.3. sljedeće godine.

Ili institut službe na određeno vrijeme. Kaže ovdje u prijedlogu zakona da se može primati u službu na određeno vrijeme one koji već jesu u upravi zaposleni na određeno vrijeme. Pa što će nam onda uopće razlika između

službe na određeno i na neodređeno vrijeme kad će nam i oni koji su na određeno vrijeme samo mijenjati radna mjesta? To je manipulacija.

Ili etički kodeks za službenike. Njega će donijeti Vlada RH. To je absurdno!

Odbijanje naloga. Službenik može odbiti nalog svojeg čelnika i onda o tome obavijestiti više tijelo. Dakle odbiti nalog ministra i o tome obavijestiti Vladu. To je baš zgodan način da zaštite svoju poziciju.

Ili: službenik ima pravo na predstavke itd. Ali nema nikakvog mehanizma, naročito ja nisam vidio da je predviđen *djelotvorni* mehanizam da on dođe do odgovora na svoju predstavku ili pritužbu. On ima pravo, ali kako će ga ostvariti? Sad sam nasumce uzeo nešto iz svojih bilješki što ukazuje na daljnje mogućnosti politizacije, a ne na depolitizaciju. A trebalo bi ići baš u suprotnom smjeru.

J.Barbić: Izvolite. Ima li još pitanja? Kolegice Marčetić, izvolite.

G.Marčetić: Ja bih se nadovezala na posljednje rečenice kolege Koprića. Zakon je predvidio određene mehanizme zaštite za državne službenike, ali je sasvim opravdano postaviti pitanje njihove djelotvornosti. Kako sam već ranije spomenula predviđeno je osnivanje posebnih unutarnjih tijela koja bi se bavila rješavanjem pritužbi radnih sporova. Jedno je posrednik u državnoj službi, a drugo je odbor za državnu službu. To su vrlo dvojbena tijela. Posrednike biraju službenici iz svojih redova, a imenuju ih čelnici upravnih organizacija na 3 godine. Postupak bi prema Zakonu mogao završiti izvješćem o ishodu posredovanja ili nagodbom. Koja je uloga posrednika? Ima li on uopće ikakav utjecaj? Ne zaboravimo da je posrednik državni službenik. Kako bi on to mogao posredovati u sporu između svog kolege i njihovog zajedničkog šefa? Meni se čini da će malo tko dobrovoljno pristati na ulogu koja će kad-tad rezultirati negativnim mentalnim konfliktom u obliku pitanja "Što je za mene lošije, zamjeriti se čelniku o kojem zavisi sigurnost mojeg radnog mjeseta ili kolegi s kojem svakodnevno radim i o kojem zavisi zadovoljstvo na mojoj radnom mjestu?" Što se tiče Odbora za državnu službu koji odlučuje o žalbama, teško je ne primijetiti da sve njegove članove imenuje Vlada. Nije realno za očekivati da će Vlada izabirati te ljudе po profesionalnim i etičkim kriterijima. Mnogo je bliže istini da će opet politički podobne osobe odlučivati o pravima službenika. Ne zaboravimo da će, pored manje važnih sporova, Odbor odlučivati i o sporovima koji se tiču rasporeda na drugo radno mjesto, zlouporabe položaja od strane nadređenog ili prestanka državne službe. Iako bi članovi Odbora trebali biti diplomirani pravnici njihova je nepristranost vrlo dvojbena. Time se otvara mogućnost za daljnju politizaciju sustava. Ne želim niti razmišljati o mogućnosti da se

prihvate prijedlozi nekih saborskih zastupnika po kojima članovi Odbora ne bi trebali biti dipl. pravnici. Tada bismo dobili najgoru kombinaciju. Postupak, koji je zamišljen kao zamjena za sudski, vodili bi ljudi koji nemaju niti osnovnog pravnog obrazovanja, a konačna bi odluka bila politički pristrana.

J.Barbić: Profesor Ivanišević se javio za riječ.

S.Ivanišević: Ja ču govoriti o tekstu koji nisam pročitao. Prema tome odmah se na početku ispričavam. Moje primjedbe će biti više orientirane na dosadašnju raspravu nego na sam tekst. Izrada službeničkog zakona, kako god ga nazvali, je jedan iznimno težak i složen posao. To i referenti koji su uvodno izlagali dobro znaju. Jer, to je jedan sustavni zakon koji mora riješiti čitav niz međusobno povezanih stvari. Znači da jedna promjena u jednom elementu sustava utječe na sve ostale. Nešto promijeniš u nekom elementu i to odmah ima implikacije na gotovo sve dijelove tog sustava. I zato je iznimno teško to napraviti i naravno da je jedini put kojim se tu možeći, prepisivanje zakona nego pokušaj i pogreška. Mi smo do sada imali dva zakona. Jedan je donesen 1993. ili 1994. godine i on je dao određen tip rješenja. U tom zakonu se u tablicama razvrstavaju službenici. Imali su svoj koeficijent po kojem su plaćeni. Međutim u praksi su oni bili imenovani i to političkim imenovanjem. Tu je već počeo taj problem. Dokle možeći depolitizacija vrha uprave itd. Da se vratim na osnovnu tezu. Pisati takav zakon nije jednostavno. Mora se graditi na postojećem ili ako se već ne gradi onda se mora vidjeti jasne razloge zašto se to ne čini? To ne može preko noći biti napravljeno. I sve ono što se u tom pogledu kaže kritički kao ovdje večeras, treba uzeti *bona fide*, kao primjedbe koje idu za tim da se zakon napravi kvalitetnim. Moraju li sve te svari biti predviđene zakonom? To je doista važan problem, jer vlade se mijenjaju, a zakoni funkcioniraju kao manje ili više stabilni dio regulativnog sustava jedne zemlje. Utoliko je potrebno s velikim oprezom dati mogućnost izvršnoj vlasti da ona svojim odredbama regulira određena pitanja, koja su bitna za službenički status, napredovanje, plaće i sl. Vlada može definirati polaznu, obračunsku vrijednost koja je vezana za ukupno stanje u proračunu za izračunavanje plaća. Relacije i međusobni kriteriji tog plaćanja moraju biti riješeni zakonom. Jer, ako to ne bude tako, onda je karijerna i stabilna, depolitizirana javna služba samo misaona imenica i ništa više. Zato je možda najveći nedostatak koji sam večeras čuo to da su određene stvari naprosto prepustene regulaciji izvršne vlasti. Bolje je ostati kod toga da se dulje radi na zakonu, kako bi se se pripremio kvalitetniji prijedlog i da se nastoji izgraditi jedan sustav koji će biti u skladu sa općim načelima o kojima je govorio kolega Koprić, ali koji će rješavati i konkretne probleme.

J.Barbić: Zahvaljujem. Ima li još interesenata koji bi se javili za raspravu ili postavili neko pitanje?

Andrija Vitezić, umirovljeni ekonomist iz Zagreba:

Je li ima još netko? Ako nema onda bih ja. Mogao bih izložiti sve što moramo prilagoditi europskim standardima, ali ču samo reći kako osigurati ostvarenja. Poštovani akademičke Barbiću, sa posebnim poštovanjem zahvaljujem na organiziranju ovih tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu i Kluba pravnika grada Zagreba. Mnogi drugi znanstvenici organiziraju tribine ali posustaju, održavaju s prekidima i slabije djelotvorno. Moram se malo pohvaliti ali ipak priznati, posebno je uslišano objavljivanje mojih diskusija koje ja neprekidno fotokopiram i uručujem odgovornima. U vlasti i gospodarstvu pozivom da krenu djelotvornim radom ističući da ukoliko nastavimo dosadašnjim svađama i zaostajanjem gospodarskih tokova dovest će u pitanje i njihov daljnji rad, postat ćemo sirotinja. Molio bih poštovanog akademika Barbića da i preko izlagatelja na tribinama, konkretno i gospodina zavede praćenje ostvarenja u životu svega što je izloženo i da pozove na podnošenje izvještaja odgovornih. Primjerne treba nagrađivati, a štetočine kažnjavati pa i po sudovima časti. Evo ja bih sada to rekao, čestitam vam. Stvarno ste organizator, sve to ide, ali moramo organizirati i praćenje ostvarenja.

J.Barbić: Primam na znanje vašu primjedbu odnosno sugestiju. Hvala lijepa. Ima li još netko tko bi se javio za riječ ili postavio pitanje?

Eugen Zadravec, odvjetnik iz Zagreba:

Ja uvijek govorim na temu našeg Kluba, pa tako i danas neću govoriti o današnjem predavanju, današnjoj raspravi, nego o našem Klubu.

Naša tribina je elitistička, jer u njoj predaje profesorska elita.

Predavanja su neobično kvalitetna, neobično uzbudljiva, te je pravi užitak slušati ta predavanja.

Pa kako je riječ o elitističkom Klubu, onda je vrijeme da se napravi korak dalje.

Počnimo govoriti engleski.

Da li ćemo u Europu ući za pet godina ili za deset godina, nije važno.

Važno je da ćemo onda zaista morati govoriti engleski.

Počnimo dakle razmišljati na temu da naši predavači ubuduće svoja predavanja održe na engleskom jeziku.

J.Barbić:

Zahvaljujem na sugestiji pa čemo vidjeti kako će reagirati uvodničari, hoće li biti voljni nešto takvo učiniti ili ne. Poznato mi je da svi mogu govoriti na tom jeziku, vjerujem da svi vi koji tu sjedite možete razumjeti takva izlaganja. Vidjet ćemo. U svakom slučaju zahvaljujem, jer svaka je sugestija dobro došla. Izvolite. Ima li još možda pitanja? Ako nema, možemo li naše uvodničare zamoliti da zaključno, ako imaju što reći, nešto ukratko kažu. Opet vas molim da brzo autorizirate ono što ste danas govorili kako bismo mogli sve tekstove poslati dalje, a vi ćete na narednoj tribini imati priliku vidjeti sve napisano, vjerojatno i sistematski složeno, pogodno čitanju a ne slušanju. To su, naime, različiti načini izražavanja. Tako ćete moći vidjeti potpuni osvrt na ovaj Prijedlog Zakona. Kolega Koprić izvolite.

I.Koprić:

Evo, ja sam bilježio neka pitanja koja su se meni učinila važna. Ima naravno nekih pitanja koja nismo komentirali. Zakon je jako velik i nemoguće je prokomentirati sva rješenja. Ono što je započela kolegica Marčetić možda zavređuje dodatnu rečenicu. Zakonom se predviđaju različita tijela koja će sudjelovati u ovim i onim poslovima oko službenika. Spomenula je posrednike i Odbor za državnu službu. Trebalo bi spomenuti još i službenički sud te viši službenički sud. Što se tiče Odbora za državnu službu meni se čini da je on oblikovan kao mali Upravni sud. To je pokušaj da se i za nekakvu novu vrstu "sudaca" na mala vrata uvede imenovanje od strane Vlade. Mislim da to nije dobro. Ali ono što sam vidio u bilješkama iz saborske rasprave dodatno me šokiralo, jer se predlaže da članovi tog Odbora ne budu diplomirani pravnici. Oni će odlučivati o pravima, obvezama i odgovornosti i ne znam čemu još, a da ne budu diplomirani pravnici! To mi se čini izvrтанjem smisla ili izvrтанjem razloga radi kojeg je formiranje tog tijela predviđeno.

U pogledu službeničkih tzv. sudova moja je sugestija da ih se preimenuje u disciplinske ili stegovne komisije. Teško je objasniti studentima pa čak i onima koji dolaze na državne stručne ispite da službenički sudovi nisu pravi sudovi. Zašto ih zovemo sudovi? Znamo valjda što su sudovi. Naš je Ustavni sud odbio presuđivati u slučajevima kad predsjednik raspuštenog lokalnog predstavničkog tijela traži zaštitu prava na lokalnu samoupravu protiv Vladinog rješenja o raspuštanju, jer nije pravi sud, a po Europskoj povelji o lokalnoj samoupravi mora se u tom slučaju osigurati pravna zaštita pred pravim sudom. A "službenički sudovi" naravno nisu ni blizu Ustavnomu судu. Ne znam zašto se u prijedlogu zakona o kojem raspravljamo teži nazivima koji ne odgovaraju stvarnosti.

Večeras nismo spomenuli još jedno pitanje koje se meni čini dugoročno značajnim, a to su fleksibilniji službenički odnosi. U prijedlogu se predviđa

da se do 2% nečega, moram priznati da nisam razumio formulu, može zaposliti službenika na određeno vrijeme, te još do 2% isto toga nečega što ne razumijem, onih koji obavljaju poslove temeljem ugovora o djelu. Dakle 4% nečega ("ukupnog iznosa sredstava za osnovne plaće s doprinosima u tekućoj godini osiguranim za to tijelo"). Pogledao sam podatke za neke druge zemlje. U Španjolskoj 20% rada u upravi otpada na službenike koji rade u fleksibilnijim aranžmanima, s tim da od novih radnih mesta u upravi u razdoblju od 1996. do 2000. čak 61,5% zaposlenih su službenici na određeno vrijeme. To je trend koji će nas sigurno zahvatiti.

Za sam kraj istaknuo bih neke sugestije za one koji pripremaju novu verziju prijedloga zakona. Prvo, ostao bih kod sugestije da se zakon preimenuje o zakon o državnim službenicima. Time će se izbjegić definiranje što je državna služba. Mislim da bi trebalo razmisliti da se određene kategorije upravnog osoblja vrate u kategoriju namještenika. Ovaj prijedlog definira službenike kao one koji u tijelima koja su osnovana za obavljanje poslova državne službe obavljaju poslove državne službe. Ali predlaže da se službenicima smatraju i oni koji obavljaju informatičke poslove, finansijsko-planske, računovodstvene, materijalne, opće-administrativne i slične. To su zapravo poslovi unutarnjih upravnih službi, dakle to nisu poslovi koji se obavljaju prema vani, prema građanima, prema korisnicima, itd. Mislim da bi sve te kategorije trebalo vratiti među namještenike. Razlog zašto su oni ranije ušli u kategoriju službenika bila je veća plaća. Vrlo jednostavno. Daljnja preporuka je da se upravljanje ljudskim potencijalima postavi hrabrije i odlučnije, ali da se pritom ne naškodi pravima službenika. Naprotiv, zaštita prava službenika treba se ojačati, uz utvrđivanje djelotvornih mehanizama zaštite prava službenika. Zatim, mislim da bi trebalo razmisliti o jedinstvenom zakonu za cijekupnu javnu upravu, uključujući i lokalne službenike i tzv. javne službenike. Onda naravno ono što je bitna ili čak najvažnija stvar: u zakonu se mora definirati osnove klasifikacijskog sustava, platnog sustava i sustava napredovanja. Trebalo bi ponovno predvidjeti državne stručne ispite ili umjesto njih uesti ulazne ispite, a testiranje kao pojam sasvim izostaviti iz prijedloga zakona. Trebalo bi razmisliti o nazivima, o sastavu i o ovlastima tijela koja se predviđaju. Nisam protiv toga da se formiraju određena tijela, dapače. Zašto ne bismo mogli imati tzv. peer review, odnosno ocjenjivanje od strane tijela koja su sastavljena uglavnom od kvalitetnih službenika? To bi morali biti ljudi koji razumiju posao u upravi, koji znaju kako se mjeri učinke i kako se objektivno ocjenjuje sposobnosti drugih službenika. Nije to nepoznanica, postoji i u drugim zemljama. Ako je to mogla imati Kraljevina Jugoslavija 1921. zašto mi ne možemo imati u 21. stoljeću? Nadalje, trebalo bi skratiti probni rad, vratiti vježbenički staž i osposobljavati mlade lude da bi onog

dana kad završe svoje vježbanje doista mogli samostalno preuzeti obavljanje poslova u upravi. Trebalo bi vratiti odnosno uvesti javni natječaj za sva službenička radna mjesta, to piše u našem Ustavu, ili promijeniti Ustav. I na kraju, mislim da bi trebalo omogućiti fleksibilnija radno-pravna rješenja, pogotovo u pogledu svih poslova unutarnjih službi, od informatičkih do zaštitarskih. Toplo se nadam da kolege iz Središnjeg državnog ureda za upravu naše primjedbe neće doživjeti kao zlonamjerno zafrkavanje profesora, nego kao moguću pomoć u radu.

J.Barbić:

Zahvaljujem kolegi Kopriću i još jedanput zahvaljujem uvodničarima i na tome što su izazvali raspravu. Mislim da je korisno sve što je ovdje rečeno kao sugestija za poboljšanje teksta koji je u fazi donošenja, jer mnogo je jednostavnije, mnogo je manje štete, mnogo je korisnije da se u fazi dok se nešto donosi to učini kako treba, nego da propis, imamo mnogo takvih iskustava iz naše prakse, ne bude dorečen, ili ne bude odgovarajući pa ga se brzo mora mijenjati. To je nešto što ne doprinosi vladavini prava. Ono što zahtijevamo u ovoj zemlji je sigurnost, pravna sigurnost kao temelj vladavine prava i zato bi zamolio da se ovo što je ovdje rečeno shvati kao korisna sugestija za poboljšanje teksta, a ne kao kritika izrečena zato da bi se kritiziralo nečiji rad.

Svi imamo zajednički interes da nam pravni sustav bude zadovoljavajući. Tome mora pridonijeti svatko sa svog ugla gledanja i sa svog mesta gdje radi. Tribina je danas dala doprinos kvaliteti jednog vrlo važnog budućeg zakona i zato najprije zahvaljujem uvodničarima na tome što su dali veliki obol svemu tomu. Sve izrečeno vrlo će se brzo u obliku biltena učiniti dostupnim, sistematizirano i sročeno tako da bude podobno za korištenje u praksi.

Zahvaljujem svima koji ste bili ovdje s nama i najavljujem u ožujku vrlo interesantnu tribinu o nagodbi u kaznenom postupku. To je nova stvar. Bit će vrlo interesantno. Dodite na tribinu, nadam se sredinom ožujka. Dobit ćete poziv. Za travanj najavljujem izuzetno interesantnu temu, ako predavač tada ne bude zauzet, tj. Problematiku vjerodostojnog tumačenja zakona. To je prema našim ustavnim a i ostalim normama stvar o kojoj zapravo ne bi trebalo ni razgovarati pa o tome ne bismo ni razgovarali da takvih tumačenja nažalost nema u praksi. Hvala vam lijeva, laku noć i doviđenja na tribini u ožujku.

Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 32

Voditelj Tribine i urednik:
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:
Autorizirano izlaganje predavača:

Božice Cvjetko, dipl.iur.
zamjenice državnog odvjetnika RH

Prof.dr.sc. Nivex Koller-Trbović

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dr.sc. Vesne Gmaz-Luški

Centar za socijalnu skrb Zagreb

Tema 103. tribine
**MODEL IZVANSUDSKE NAGODBE U
KAZNENOM POSTUPKU PREMA
MALOLJETNICIMA I MLAĐIM
PUNOLJETNICIMA**

Zagreb, 24.3.2005.

KLUB PRAVNIKA
TRIBINA 24.3.2005.

**MODEL IZVANSUDSKE NAGODBE U KAZNENOM POSTUPKU
PREMA MALOLJETNICIMA I MLAĐIM PUNOLJETNICIMA**

J.Barbić: Otvaram 103. tribinu Kluba pravnika grada Zagreba i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Posebno mi je zadovoljstvo što ćemo danas imati priliku prvi put govoriti o nečemu sasvim novom, gledajući na to sa stajališta nas koji smo redoviti sudionici naših tribina. Predmet izlaganja i rasprave na današnjoj tribini će, naime, biti o relativno novom pravnom institutu na području kaznenog prava i kaznenog postupka, pitanje izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnicima. To je kod nas uvedeno, ako se ne varam, iz anglosaksonskih pravnih sustava i prihvaćeno u nekim drugim pravima. Sad je to dio našeg pravnog sustava.

Veliki dio pravnika koji su se ranije školovali, naročito uključujući mene koji sam se jako davno školovao na tom području, čitao je o tome, ali nismo do nedavno vidjeli kako taj institut izgleda, naročito u praksi. Danas ćemo imati priliku razgovarati o tome s našim kolegicama koje vam predstavljam redom kako sjede od moje lijeve strane prema desnoj. Prvo je gđa profesor Nivex Koller-Trbović s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, zatim je gđa dr. Vesna Gmaz-Luški iz Centra za socijalnu skrb i nama već davno poznata naša kolegica Božica Cvjetko zamjenica Glavnog državnog odvjetnika RH koja je već imala prilike u nekoliko navrata govoriti kao uvodničarka na našoj tribini. Ona je zapravo glavni inicijator održavanja današnje tribine.

Kolegice su svoje uvodničarske uloge podijelile tako da će pravni okvir temi dati kolegica Božica Cvjetko, a zatim će naše kolegice s moje lijeve strane razraditi stvari do kraja, do operacionalizacije, do prikaza cijelog modela. Tema nas sve jako zanima. Zanimljivo je vidjeti kako taj pravni institut djeluje u praksi. Kolegice Cvjetko, mislim da je red da vam sada dam riječ.

Božica Cvjetko, zamjenica glavnog državnog odvjetnika RH:

Poštovani kolegice i kolege, htjela bih zahvaliti posebno prof. Barbiću da nam je omogućio da smo opet na ovoj tribini. Prije tri mjeseca ja sam isto bila na jednoj tribini. Bila je slična tema primjena načela svrhovitosti, ali samo za delikte nasilja u obitelji. Danas su tema maloljetnici i mlađe punoljetne osobe. Naime htjela bih prvo reći nešto o zakonskoj osnovi za primjenu izvansudske nagodbe i što ona zapravo znači. Jednostavnim riječima, izvansudska nagodba u predkaznenom postupku prema maloljetniku znači pomirenje između maloljetnika i oštećenika. Ispunjnjem ove dogovorene obveze razrješava se kao posljedica kaznenog djela nastali konflikt i uspostavlja ranije narušeni socijalni mir. No, kako je uopće došlo do primjene izvansudske nagodbe u kaznenom zakonodavstvu? Kriminološka istraživanja o kaznenopravnim sankcijama 70-tih godina prošlog stoljeća u Europi su pokazala da je njihov specijalnopreventivni i generalnopreventivni učinak precijenjen, budući da primjena postojećih sankcija kao novčane kazne i kazne zatvora nije dovela do smanjenja i kontrole kriminaliteta. Kazneni postupak i kazna bili su orijentirani isključivo na osobu počinitelja, dok su interesi žrtve, ako je o njima uopće i bilo riječi, bili marginalizirani. Tek 80-tih godina prošlog stoljeća počelo se razmišljati o poziciji žrtve u kaznenom postupku - pomoći žrtvi, nadoknadi pričinjene štete i razrješenju konflikta između počinitelja i žrtve. Došlo se do spoznaje da je odnos počinitelj - država zapravo apstraktni odnos za razliku od onog počinitelj - žrtva, te da se nastali konflikt treba riješiti "nagodbom između počinitelja i žrtve". Ta nova spoznaja ugrađena je i u međunarodne standarde. Tako konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda iz 1989. u čl. 40. st. 3. toč. b) određuje: "Kad god je to primjereni i poželjno, države će donijeti mjere za postupanje s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, bez pribjegavanja sudskim postupcima, uz osiguranje punog poštovanja ljudskih prava i pravne zaštite". Jednako tako o tome govore i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda iz 1985. i Društvene reakcije Vijeća Europe na mladenačku delinkvenciju iz 1987.

Prvi projekt koji je ušao u kazneno pravo i koji je pokušao putem specijalnog posrednika dovesti u neposrednu vezu počinitelja kaznenog djela i žrtvu bio je 1975. god. nastali projekt u Kanadi nazvan "Model Kitchener/Ontario". Početkom 80-tih godina i u Europi se počelo raditi na istim projektima. Tako je godine 1985. u Austriji Udruga za zaštitni nadzor i socijalnu skrb, zajedno sa sucima za mladež i državnim odvjetnicima za mladež izradila projekt nazvan Model razrješavanja sukoba, koji je od 1985. do 1988. primjenjivan kao pilot-projekt u četiri austrijska grada. Na osnovi pozitivno stečenog iskustva i prihvatanja ove posebne obveze od

strane maloljetnog osumnjičenika i oštećenika, austrijski zakonodavac je 1988. odlučio institut izvansudske nagodbe unijeti u Zakon o sudovima za mladež. Na osnovi pak pozitivnog iskustva u području maloljetničke delinkvencije, taj je institut 1999. unesen i u opće kazneno postupovno pravo.

U Njemačkoj se također s projektom izvansudske nagodbe započelo u području maloljetničkog kaznenog prava. Na osnovi načela Zakona o sudovima za mladež, "odgoj umjesto kazne", došlo je do nagle primjene ove obveze u praksi. Rezultati takvog postupanja bili su izuzetno dobri pedagoški i preventivni učinci. Godine 1990. ova je posebna obveza unesena u njemački Zakon o sudovima za mladež. Projekti koji su kasnije uslijedili u odnosu na punoljetne osobe, znatno su po broju projekata zaostali za onima u odnosu na maloljetnike.

Izvansudska nagodba kao institut maloljetničkog postupovnog prava u Republici Hrvatskoj treba promatrati u okviru primjene načela oportuniteta povodom odluke državnog odvjetnika o kaznenoj prijavi i posebnih obveza iz članka 64. Zakona o sudovima za mladež, budući da se ta posebna obveza u okviru hrvatskog projekta primjenjuje pozivom na citirani propis. Prema toj odredbi državni odvjetnik može odlučiti da ne pokrene kazneni postupak prema maloljetniku pod određenim zakonskim uvjetima, pa tako: ako ovaj prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu nanesenu kaznenim djelom; ako se uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja; ako se podvrgne postupku odvikavanja od droge ili se uključi u pojedinačni ili skupni rad u savjetovalištu za mlade. Usput moram reći da su ove posebne obveze u potpunosti implementirane u našoj praksi, pa tako prema statističkim podacima za 2004. godinu proizlazi da je spomenuti institut primjenjen prema 52% prijavljenih maloljetnika, odnosno 25% mlađih punoljetnih osoba. To je sigurno jedan vrlo značajan postotak, ali i podatak.

Za primjenu izvansudske nagodbe utvrđeni su točno svi kriteriji i pretpostavke, a to su: visoki stupanj izvjesnosti da su maloljetnik ili mlađi punoljetnik počinili kazneno djelo, a što znači da prikupljeni podaci o djelu pružaju dovoljno osnova i za pokretanje kaznenog postupka; radi se o kaznenom djelu za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina (čl. 63. ZSM), u pravilu se treba raditi o tipičnom mladenačkom deliktu; ne smije se raditi o beznačajnom djelu; dobrovoljnost od strane maloljetnika i mlađe punoljetne osobe za sudjelovanje u izvansudskoj nagodbi; dobrovoljnost oštećenika za sudjelovanje u izvansudskoj nagodbi (oštećenik treba u pravilu biti fizička osoba); nisu isključeni maloljetnici i mlađe punoljetne osobe koji se nalaze u kriminalnom povratu; odluka o

primjeni izvansudske nagodbe u isključivoj je nadležnosti državnog odvjetnika za mladež koji ujedno odlučuje i o tome je li izvansudska nagodba uspjela.

Pod nadoknadom štete podrazumijeva se nadoknada materijalne i nematerijalne štete kao npr. kod nanošenja oštećeniku tjelesne ozljede. Radi boljeg pojašnjenja treba navesti da načini popravljanja i nadoknade štete u okviru izvansudske nagodbe mogu biti: zajednički razgovor maloljetnika i oštećenika, čiji je rezultat isprika maloljetnika oštećeniku; obavljanje nekog rada za oštećenika; zajednička akcija maloljetnika i oštećenika (npr. pomaganje oštećeniku pri obavljanju nekih radova ili zajednički rad u dobrotvorne svrhe); mali poklon (npr. cvijeće) kao simbolična gesta isprike i pomirenja; novčana nadoknada oštećeniku za pričinjenu štetu ukoliko maloljetnik raspolaže vlastitim novcem. Primjena izvansudske nagodbe u predkaznenom postupku prema maloljetniku i mlađem punoljetniku znači restitutivni pristup počinitelju kaznenog djela, te je od značaja za rasterećenje sudova. Ova posebna obveza je u svakom slučaju veliki iskorak za državno odvjetništvo u cijelini i ona bi u maloljetničkom kaznenom pravu trebala jednako kao i ostale posebne obveze doprinijeti boljem ostvarivanju specijalne i generalne prevencije. No, izvansudska nagodba nije samo iskorak za državno odvjetništvo, ona je iskorak i za same "stranke u konfliktu", jer bi ona trebala doprinijeti stvaranju tolerantnog ozračja između počinitelja kaznenog djela i oštećenika, ali i u društvu kao cijelini.

Na kraju bih još željela reći da smo svi mi, a posebno naši medijatori koji smo radili na projektu izvansudske nagodbe, tom projektu prišli otvorena srca. Rezultat tog trogodišnjeg rada je i ova knjiga koja nosi naziv "Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnicima". No o tome će više govoriti profesorica Koller. Hvala lijepa.

J.Barbić: Zahvaljujem na ovom uvodnom pristupu. Mi smo ovdje uglavnom pravnici pa nas uvjek zanima kako je nešto normativno postavljeno i u gdje je pravna podloga za ono o čemu danas razgovaramo. Zamolio bih gđu profesor Nivex Koller-Trbović da iznese svoj dio izlaganja koji se nastavlja na izloženu pravnu osnovu.

Nivex Koller-Trbović, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu:

Ja bih se isto na početku htjela zahvaliti vama prof. Barbić i publici za pokazani interes. Moram reći da ono što se pokazalo do sada, u petoj godini našeg rada koliko do sada traje projekt izvansudske nagodbe i što sami procjenjujemo da smo najslabije radili, jest promocija tog modela, posebno stručnoj javnosti. Zato mislim da je i ovo jedna sretna prilika za

predstavljanje modela izvansudske nagodbe. Hvala lijepa. Isto tako bih pozdravila naše kolegice koje su ovdje prisutne, profesoricu Žižak, kolegice iz centara za socijalnu skrb, inače posrednice u službi za izvansudsku nagodbu i kolegice iz državnog odvjetništva koje su sudjelovale i dalje sudjeluju u tom projektu. Mislim da će biti prilike da se kasnije u diskusiji svi više uključe. Ja ću, relativno kratko, pojasniti teorijski model i operacionalizaciju modela izvansudske nagodbe.

Zakonske osnove o kojima je kolegica Cvjetko govorila mogu se ispuniti na različite načine. Mi smo (Marija Koren-Mrazović iz Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi RH, gospođa Cvjetko iz Državnog odvjetništva RH i kolegica Žižak i ja s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu) htjele donijeti nešto novo, nešto što smo procijenile kvalitetnim, temeljem prorade literature i neposrednih kontakata sa stranim partnerima. Izabrali smo tri modela, njemački, austrijski i slovenski model. Imali smo ideju da u svakom gradu, budući da smo izabrali tri grada koja bi u projektu sudjelovala, to su bili Zagreb, Split i Osijek, primijenimo po jedan od tih modela te procijenimo koji je od njih najprihvativiji. Međutim već početkom edukacije u prvoj polovici godine odlučili smo se za austrijski model. To je ATA, nagodba između počinitelja, odnosno osumnjičenika i žrtve, odnosno oštećenika, a zove se izvansudska nagodba. Zašto smo se odlučili za taj model? Zato jer smo vidjeli da je vrlo sličan, gotovo identičan njemačkom modelu koji nam se isto tako činio vrlo kvalitetan, za razliku od slovenskog modela poravnjanja koji je, u stvari, više bio usmjeren na poravnanje u smislu nadoknade kao ekvivalenta počinjenom kaznenom djelu.

Recimo da je kaznenim djelom počinjena šteta od 5.000,00 kuna, u slovenskom modelu poravnjanja, radi se na tome da se tih 5.000,00 kuna nadoknadi, vrti. Nama se činilo da takva nadoknada sigurno nije jedina svrha izvansudske nagodbe, već upravo neki drugi dobici. I tako smo krenuli s edukacijom iz austrijskog modela. Edukacija je trajala tri godine s time da se prvih godinu i pol odvijala edukacija, a na "terenu" smo pripremali sve što je bilo potrebno da jedna takva služba za izvansudsku nagodbu profunkcionira, dakle od timske suradnje, pripreme dokumentacije, letka koji se šalje oštećeniku i osumnjičeniku, protokola i dr. Nakon godine i pol edukacije i priprema počela je s radom služba za izvansudsку nagodbu u sva tri grada, o čemu će kolegica Gmaz-Luški više reći. Paralelno s neposrednim radom u službi za izvansudsку nagodbu tekla je, do kraja treće godine, edukacija i supervizija. Nakon tri godine napravljena je knjiga, službe u sva tri grada i dalje djeluju, a nadamo se da će se i edukacija proširiti na cijelu Hrvatsku.

Što je, ustvari, izvansudska nagodba? To će pokušati pojasniti navođenjem nekih razlika između sudske i izvansudske postupka. O sudsakom postupku, vjerujem, ovdje prisutni znate i više od mene, pa će se više usmjeriti na izvansudske postupke. Osnovna zamisao izvansudske nagodbe je da se sukob, konflikt koji je nastao počinjenjem kaznenog djela ponovno vrati na one osobe koje su u njega bile uključene, dakle na žrtvu i počinitelja i da se uz prisutnost i vođenje posrednika u službi za izvansudske nagodbe riješi. Svrha je da se riješi na način da se obje strane dogovore, kako da se šteta počinjena kaznenim djelom popravi, nadoknadi. To nikako ne znači samo materijalnu naknadu štete, već dapače, emocionalnu, nematerijalnu štetu, pa tako na kraju nadoknada ne mora biti identična počinjenoj šteti ako se počinitelj odnosno osumnjičenik i oštećenik oko toga dogovore.

Dakle osnovna ideja nije utvrđivanje istine, nije utvrđivanje točne štete, nego način na koji obje strane u sukobu vide tu štetu, kako vide mogućnost njene nadoknade, što očekuju jedni od drugih, što misle da bi moglo ublažiti i popraviti posljedice počinjene kaznenim djelom. U tom kontekstu možemo promatrati razlike sudske i izvansudske postupka, upravo kod oštećenika i osumnjičenika, odnosno žrtve i počinitelja. Kada je riječ o sudsakom postupku onda je u stvari oštećena strana obično u ulozi svjedoka. Mora biti prisutna, a sud se ne bavi njenim problemima i njenim interesima, dok je u izvansudsakom postupku upravo žrtva ili oštećenik osoba koja je u središtu interesa, koja je prihvaćena s punom pozornošću i interesom, koja sudjeluje dobrovoljno u tom procesu, koja razmišlja na način da u tom procesu može podmiriti svoje materijalne i nematerijalne zahtjeve. Dakle koja ima mogućnost i pravo govoriti što joj se dogodilo i koje su posljedice tog kaznenog djela po nju. Kako se ona sada osjeća, što je sve proživjela. Ima mogućnost postavljati pitanja osumnjičeniku, razgovarati s njim.

Također, osumnjičena osoba, maloljetnik ili mlađi punoljetnik, tim procesom dobiva mogućnost, dakle riječ je o ponudi na koju on dragovoljno pristaje i ima mogućnost, ukoliko se uspije dogovoriti s oštećenom stranom, da neće biti upisan u kazneni registar i da se neće dalje provoditi sudsak postupak. Puno je, dakle, prednosti i za počinitelja i za žrtvu a isto tako i za zajednicu. Jer uspješna izvansudska nagodba, kako je rekla kolegica Cvjetko, dovodi do socijalnog mira i omogućava bolji život u budućnosti.

Još nekoliko riječi o postupku, odnosno tijeku izvansudske nagodbe. Prijava o počinjenom kaznenom djelu ide na državno odvjetništvo, a ono odlučuje hoće li ići u obustavu, sudsak postupak ili izvansudska nagodba,

odnosno, uvjetovani oportunitet. Kada prijava dođe na službu za izvansudsku nagodbu odlučuje se tko će od posrednika raditi sa počiniteljem, te se prvo šalje poziv počinitelju i letak u kojemu se objašnjava što je to izvansudska nagodba. Nakon toga se vrši prvi razgovor s počiniteljem odnosno osumnjičenikom. Riječ je o vrlo strukturiranom razgovoru s nizom elemenata (kasnije ih se, ako želite, može nabrajati), pojašnjava se o čemu se radi i traži se pristanak osumnjičenika na izvansudsку nagodbu. Ukoliko osumnjičenik pristane tek tada se šalje poziv, i letak uz poziv, na prvi razgovor oštećeniku. Provodi se prvi razgovor s oštećenikom i ukoliko oštećenik pristaje na izvansudsку nagodbu dolazi do zajedničkog razgovora. To je ključni trenutak u izvansudskoj nagodbi, upravo taj zajednički razgovor između osumnjičenika i oštećenika, kojeg vodi i usmjerava posrednik ili medijator. Tijekom tog razgovora nastoji se ponovo raspraviti o tome kako je tko vidio kazneno djelo, koje su posljedice, što tko očekuje od druge strane i pokušava se naravno doći do zajedničkog sporazuma. Ukoliko dođe do zajedničkog dogovora to se upisuje vrlo konkretno u sporazum i obje strane ga moraju potpisati (ako je riječ o maloljetniku onda sporazum potpisuju i njegovi roditelji). Nakon toga posrednik prati izvršenje izvansudske nagodbe i u slučaju da je ona izvršena prema dogovoru i sporazumu dostavlja se izvješće na državno odvjetništvo o uspješno ili neuspješno izvršenoj izvansudskoj nagodbi, nakon čega državno odvjetništvo donosi odluku hoće li ili ne doći do pokretanja kaznenog postupka ili obustave kaznenog postupka.

Procedura koju sam navela zahtijeva izuzetno kvalitetnog posrednika, kako ga mi nazivamo, ili medijatora. Iz tog razloga je i edukacija bila dugotrajna, kvalitetna, s niz supervizija, te uz konkretnu primjenu i provjeru u praksi. Posrednička uloga i kompetentnost su najvažnije. Posrednik nije onaj koji ispituje, koji odlučuje, koji savjetuje, već suprotno. On je osoba koja usmjerava, vodi, postavlja granice, motivira stranke na razgovor i sl. Međutim, sam dogovor, sam sporazum donose same stranke, ne posrednik, on je tu, kao što sama riječ kaže, onaj koji posreduje u toj komunikaciji. Još nekoliko zanimljivosti. Model koji smo preuzeли u Austriji pokazuje dobre rezultate već dvadeset godina. Postiže vrlo visoku uspješnost i prihvacenost od strane građana i stručnjaka. Kada je riječ o uspješnosti u izvansudskoj nagodbi, govori se o broju uspješno završenih nagodbi. U našem slučaju, nakon jedne i pol godine provođenja direktnog rada, napravljeno je nešto preko 100 slučajeva, a uspješnost je iznosila 80%. Naravno da se nastojimo baviti i drugim vidovima evaluacije. Sada je u tijeku rad na korisničkoj evaluaciji, da bi smo provjerili kako taj postupak prihvaćaju sami sudionici, osumnjičenici i oštećenici.

Također, vjerujemo da je prošlo dosta vremena, te da možemo vršiti provjeru recidivizma, dakle ključnog aspekta provjere uspješnosti neke mjere ili postupka. Osim svega rečenog treba naglasiti da i naša i strana iskustva pokazuju da bi služba za izvansudsку nagodbu trebala biti samostalna služba, sa stalno zaposlenim posrednicima, stručnim djelatnicima koji djeluju samo na tim poslovima, odnosno na poslovima posebnih obveza. Uz stalnu dovedučakiju i superviziju, transparentnost rada i sl. Mislim da smo to do sada i u Zagrebu i u Splitu i u Osijeku postigli, međutim za nastavak rada potrebna je značajnija podrška stručne javnosti i daljnje širenje mreže što će, vjerojatno, omogućiti i potrebne materijalne okvire po kojima, za sada, zaostajemo od onog što bi trebali biti standardi kvalitete.

J.Barbić: Zahvaljujem profesorici Nivex Koller-Trbović na izlaganju koje nam je malo proširilo bazu gledanja. A sada da vidimo kako to praktički izgleda. Zamolio bih gđu dr. Vesnu Gmaz-Luški iz Centra za socijalnu skrb u Zagrebu da zaokruži model o kome govorimo, a nakon toga ćemo imati priliku raspravljati o tome. Izvolite.

Vesna Gmaz-Luški, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Maksimir:

Zahvaljujem se. Praksa ima svoje zakone. Ja ću prvo reći o službi koja za sada djeluje pri Centru za socijalnu skrb Zagreb, pri Uredu zajedničkih poslova, u prostoru Savjetovališta, u Kumičićevoj 5. Služba za izvansudsку nagodbu radi svake srijede u vremenu od 16,30 do 19 sati. Kao što je već rečeno ovdje se primaju naši klijenti, stranke u postupku na pojedinačne razgovore i na zajednički ili tzv. nagodbeni razgovor. Pritom se potpisuje i ugovor ili sporazum prema predviđenom obrascu. Obrazac se ispunjava na način da se unosi dogovor koji su obje strane same donjeli i suglasne su s njim. Taj obrazac se kao privitak pismenog izvješća dostavlja odvjetništvu u Zagrebu koje tada odlučuje hoće li ili ne pokrenuti kazneni postupak.

U zagrebačkom timu radi 7 stručnjaka koji su educirani na način kao što je to rekla profesorica Koller-Trbović, koji u svojoj temeljnoj edukaciji nisu pravnici, što će možda biti interesantno, nego su to socijalni pedagozi, defektolozi i imamo i kolegu koji je socijalni radnik. Zašto je bitno da je podloga ili baza edukacije iz područja psihologije i pedagogije ili defektologije. Čuli smo već da se barata s određenim psihosocijalnim kategorijama. Primjerice, pojam odgovornosti. Da li je počinitelj preuzeo odgovornost odnosno krivnju? Jer znamo, obično se kaže da nitko nije kriv dok sud ne dokaže da je kriv. Znači, u ovom postupku, on sam mora priznati da je kriv, preuzeti odgovornost i pristati da dragovoljno ide u taj postupak.

Nadalje, pitanje rješavanja sukoba ili konflikta odnosno kaznenog djela koje je učinjeno daje mogućnost rješavanja, osim materijalne, znači konkretne, novčane štete, i nematerijalne nadoknade. Tu moram napomenuti da smatramo, kao služba, da bi daleko više slučajeva bilo riješeno da smo u globalu društvo višeg standarda, odnosno većih platežnih mogućnosti. Često puta počinitelj zaista nije u mogućnosti novčano nadoknaditi štetu, pa iz tog razloga ne dođe do materijalnog poravnanja. Međutim vrlo je važna razina emocionalnog poravnanja, dakle opet jedna psihološka kategorija. To se emocionalno poravnjanje najčešće provodi u vidu isprike, koja može biti pismena i usmena i koliko god ovo banalno izgleda, isprika je jedan vrlo jak psihološki mehanizam koji najčešće, posebno kada je u usmenoj formi izgovoren pred oštećenom osobom, zadovoljava oštećenu stranu u smislu emocionalnog poravnanja. Odnosno počinitelj ili osumnjičenik mora na neki način slomiti svoju osobnost i kazati, da, ja jesam kriv, molim te oprosti što sam ti nanio štetu, bol i slično. Nadalje, nama se, također, u praksi pokazalo da žrtve ponekad u tim postupcima ne razumiju što znači nagoditi se, što znači pregovor, kompromis, dogovor, razgovor i sl. Pa kad ih pitamo da li želite ići u tu proceduru, među ostalim ljudi kažu da žele, ali kasnije ispadne da smatraju da je nagoditi se s nekim "to je tako kako ja kažem". Ja sam ti tu sada bog. Nemamo što razgovarati, to zahtijevam i očekujem na taj način da se stvar riješi. Mi smo stoga odlučili da kod tih prvih razgovora dobro pojasnimo ljudima što se pod time podrazumijeva.

Služba djeluje oko dvije i pol godine aktivno, znači zaprimanje spisa koje nam dostavlja državno odvjetništvo i konkretan rad s ljudima. Riječ je o djelima teške krađe, a prošle godine smo imali i dosta djela teške tjelesne ozljede. Naravno da i težina djela utječe na uspješnost razrješenja konflikta. Za sada još nemamo egzaktno istraživanje, međutim mislim da možemo biti zadovoljni i da imamo čak i dosta uspjeha. Uspješno završenih nagodbi bilo bi i više da imamo viši standard, to je sigurno, to je razvidno. Izvansudska nagodba može se vršiti između, što je najčešće, potpuno nepoznatih osoba, zatim djelomično poznatih osoba, znači susjeda, poznanika, kolega, ali i bliskih osoba. Način rada prilagođava se konkretnom slučaju. Postoje specifične metode i tehnike rada (posredovanja, medijacije) koje smo mi zaista pomno izučavali i još ih učimo. To bi sad uzelio previše vremena da se govori o svakoj metodi, no mogu nabrojiti neke: standardna metoda, tandem metoda, metoda vodeničko kolo ili štafelrad kad se radi o više počinitelja, metoda poštar, postoji i metoda malih kreditnih ponuda, zrcaljenje kao jedna od mogućih metoda koje mi primjenjujemo ovisno od slučaja do slučaja.

Nakon što se obradi pojedini slučaj članovi tima imaju mogućnost analize, odnosno sinteze danog slučaja, a u cilju što boljeg rješavanja i učenja za dalji rad. U ovom postupku postoji i mogućnost sudjelovanja roditelja što je obvezno kada se radi o maloljetnicima, jer smo čuli da rad obuhvaća maloljetnike i mlađe punoljetnike. Postoji i mogućnost prisustvovanja odvjetnika, ali ja ću sada ostaviti malo prostora za pitanja. Molit ću moje kolegice iz službe da se predstave i iznesu konkretnе primjere koje smo dogovorili, što je, vjerojatno, nešto najinteresantnije od ovog mojeg dijela priče.

J.Barbić: Zahvaljujem dr. Vesni Gmaz-Luški na prikazu metode. Mislim da je vrijeme da se pljeskom zahvalimo našim uvodničarkama na tome što su nam dale podlogu za raspravu i kod nas izazvale znatiželju navođenjem nekih stvari o kojima bismo htjeli čuti nešto detaljnije. Ne mogu izdržati pa ću prvi pitati. Recite mi kakve su to metode vodeničko kolo, zrcaljenje, poštar metoda itd.? Bilo bi zanimljivo nešto više čuti o tim metodama, kako one uživo izgledaju i što se tu događa?

Vesna Gmaz-Luški, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Maksimir:

Ja mislim da će to biti najinteresantnije kroz primjere, da bi tako bilo najbolje, tako smo dogovorili, pa nema smisla da ja teoretiziram.

J.Barbić:

Skrećem pozornost svim sudionicima da su mikrofoni pred njima kako bi mogli postavljati pitanja i sudjelovati u raspravi. Mislim da bi bilo jako interesantno da oni koji su to u praksi radili iznesu nešto što bi moglo ilustrirati čitavu stvar, jer smo nakon ovih uvodnih izlaganja jako značajni. Sve se snima što se ovdje govori. To ne činimo iz nekih ružnih razloga, nego da bi svatko tko je nešto rekao, dobio ono što je o tome zapisano na autorizaciju. Sve će se kasnije objaviti u biltenu i kasnije u Godišnjaku te poslati na četrdesetak najviših mjesta u državi. Sve što se ovdje kaže izravna je poruka koju odavde šaljemo neću reći urbi et torbi, ali urbi et civitati.

Ana Bakšić, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Peščenica:

Pretpostavljam da za sada nemate pitanja. Ja bih za uvod predstavila slučaj koji je bio jedan od novijih. Radi se o vrlo jednostavnom primjeru. Radi se o maloljetniku koji je počinio krađu motora koji je vlasništvo autoškole i konkretno instruktora koji je vlasnik tog motora na kojem obavlja instruktažu i služi mu kao sredstvo za rad. To je česti i maloljetnički delikt. Znači nakon zaprimanja kaznene prijave u državnom odvjetništvu mi smo dobili predmet, pozvala sam maloljetnika u pratnji njegovog oca i vrlo jednostavno, maloljetnik je priznao kazneno djelo i prihvatio odgovornost, ali na način da je nastojao umanjiti značaj navodeći da je taj motor vrijednosti oko 1.000,00 kuna, da je to nešto beznačajno, da je on mislio da je na cesti pa se provozao. On je pristao na izvansudsku nagodbu jer mu je to bilo u interesu. Nakon tog razgovora, pozvan je oštećeni, koji je također pristao na izvansudsku nagodbu jer je vidio lako rješenje svog problema, nadoknade materijalne štete. Međutim, kada su specificirani troškovi potraživanja su znatno narasla u odnosu na one početne navedene u kaznenoj prijavi. Vrijednost starog motora bila je oko 1.500,00 kuna. Njegova potraživanja i ono što su oni morali uložiti u taj motor da bi ga osposobili popelo se negdje na 8.000,00 kuna u što je bilo i uračunato dva tjedna nemogućnosti rada na tom motoru i neostvarivanja zarade koja je otprilike negdje oko 6.000,00 kuna. Na zajedničkom razgovoru prvo je oštećeni dobio priliku točno reći koje su štete njemu nanesene i iznoseći točno taj dio i specifikaciju svih tih troškova. Na maloljetniku se vidjela zabrinutost jer je uvidio da to nije beznačajna stvar. Emocionalno je to teško podnio i duboko se i iskreno ispričao oštećeniku zbog učinjenog jer je tek sada zapravo shvatio težinu tog kaznenog djela i koju posljedicu za njega ono može imati. Ispriku je oštećeni vrlo rado i spremno prihvatio

iznoseći da mu je jasno da je to djelo koje je napravio iz čiste gluposti kako je to maloljetnik sam rekao. Da je i on bio mlad, da i on ima djecu i da je mu je spremam pomoći, da mu je zapravo razumljivo i da se to moglo dogoditi svakom mladiću.

I konačno zajednički dogovor je bio usmjeren na to da maloljetnik ostvaruje mjesecni prihod putem prakse od 500,00 kuna, a oštećeni se odrekao zarade od 6.000,00 kuna. Maloljetnik je ponudio da daje svoju zaradu kroz određeno razdoblje i kompromis je dogovoren da maloljetnik kroz tri mjeseca isplati oštećenom iznos od po 1.000,00 kuna s time da će mu otac mjesечно još posuditi 500,00 kn. Cilj je da maloljetnik plaća sam, a ne da plaćaju njegovi roditelji. Evo prije 15 dana oni su uplatili zadnji obrok od 1.000,00 kuna i taj postupak je uspješno riješen. Korištena je metoda klasičnog pregovaranja putem razgovora. Metoda poštara je kada se oštećeni ne želi suočiti s počiniteljem. To se obično koristi, kod kaznenog djela nanošenja teške tjelesne ozljede. Imali smo primjer kada je maloljetnik ozlijedio vozača tramvaja ZET-a. I on je zaista bio jako uplašen i nije se htio suočiti, ali je prihvatio da posrednik igra ulogu poštara, te prenosi zahtjeve oštećenika. Ta se metoda nastoji što rjeđe primjenjivati zato što je moment suočenja počinitelja s oštećenikom vrlo važan. Jedan počinitelj je rekao: "Sav sam treperio kod dolaska".

J.Barbić: Hvala lijepa. Izvolite. Možete početi s pitanjima. Imate ovdje priliku razgovarati s ljudima koji to rade.

Andija Vitezić, umirovljeni ekonomist:

Predlažem da se stvarno krene energično i da se te kriminalce posebno odgaja kroz djelotvoran rad. Da stvaraju, da rade, da se ne zanašaju da mogu živjeti na račun društva. I za to su dobre ove tribine koje su uspješne. To bi trebalo objavljivati pa da prihvati cijelo društvo. I drugdje se održavaju tribine, ali povremeno, ne kontinuirano, moramo stalno govoriti o korupciji, o zlim djelima itd. Posebno da zapomažemo Europskoj uniji da nas primi. Krenimo primjerenim djelima. Ja sam rekao i ranije, samo povežimo potrebe turizma s našom proizvodnjom i mi ćemo zabilastati, i zaposlit ćemo ljude i stvarat ćemo. Mislim da imamo sve uvjete, ali na žalost samo zapomažemo. Htio sam reći da se ove tribine trebaju objaviti u štampi. Znam da se bilteni uručuju, da se dostavljaju raznim forumima, ali treba i u štampi, da se potakne da budemo savjesni. U protivnom ćemo stradati.

J.Barbić: Gospodine Viteziću, vratimo se malo temi. Da pređemo na temu današnje tribine. Mene na primjer jako zanima vodeničko kolo.

Davor Kutnjak, Zagreb:

Zanima me trajanje seansi. Jer pazite, ako se mi dogovaramo o nekakvih 2.000,00 kuna, ako se moramo 15 puta naći zbog toga, koliko se to isplati? Ako maloljetnik neće počiniti novo kazneno djelo, isplati se, ali koliko se isplati?

Ana Bakšić, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Peščenica:

Razgovor traje otprilike sat vremena. Znači počinitelj dođe prvi put i na zajednički razgovor isto tako i oštećenik. Znači dva puta dolaze na pregovore. To je minimalno, ako se ne mogu dogovoriti eventualno se još jedanput pozivaju.

Vesna Gmaz-Luški, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Maksimir:

Ovisno od slučaja, kompletno trajanje od zaprimanja spisa do odgovora državnom odvjetništvu traje do tri mjeseca, tako je dogovoren. 10 ili 15 puta bilo bi izlišno nalaziti se jer onda očito nešto nije u redu.

Ana Bakšić, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Peščenica:

S time da se poštije i vrijeme kada njima odgovara, što na sudu nije moguće. Zajednički dogovor se dogovara telefonom, kada obje strane mogu i kada im najviše odgovara, to je prednost.

Marija Fuček, Općinsko državno odvjetništvo Zagreb:

Ja sam Marija Fuček zamjenica općinske državne odvjetnice za mladež i u mom radu odnosno u referadi imam slučajeve koji su završili medijacijom, poravnanjem. Čini mi se da sam imala samo jedan predmet koji nije uspješno završen što me raduje kao profesionalca. Uz maloljetnike u procesu sudjeluju zakonski zastupnici tj. roditelji, koji imaju mogućnost, odnosno pravo i obvezu biti uz svog maloljetnog sina, kćerku, počinitelja. Jednako tako oštećeni imaju mogućnost angažiranja punomoćnika. Naročito u slučajevima kaznenih djela gdje je kao posljedica proizašla materijalna šteta izražena u novčanom ekvivalentu. Sada ja pitam: Da li zakonski zastupnici odnosno roditelji, mogući branitelji maloljetnika, odnosno mogući punomoćnici samog oštećenika otežavaju vaš rad ili doprinose vašem radu? Mi imamo određenih iskustva kad se pojavi branitelj, kad se pojavi punomoćnik. Kakva su vaša iskustva i kako to završava? Jer znamo da punomoćnici naročito ako je počinjena materijalna šteta imaju svoje interese, branitelji isto tako, roditeljima je interes da se dijete na bilo koji način ekskulpira, premda su djeca sama po sebi u velikom broju slučajeva sklona prznati i krivnju i odgovornost, a roditelj je taj koji kaže ne, ne nije on to učinio.

Ana Bakšić, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Peščenica:

Roditelji su svakako obavezni prisustvovati uvodnom razgovoru i u razgovoru s oštećenikom. Međutim njima se jasno daje do znanja koja je

njihova uloga. U uvodnom dijelu im se daje do znanja da oni tu mogu biti kao promatrači, naravno daje im se vrijeme kada mogu nešto reći, ali maloljetnik je taj koji tu ima glavnu riječ. Vrlo često roditelji upadaju, pa ih onda moramo na neki način ušutkavati. Kada su roditelji vrlo agresivni i ne mogu dozvoliti da dijete razgovara, razmještanjem stolaca odmakne ih se sa strane i definiramo pravila da ne može upadati u riječ maloljetniku. Roditelj je postavljen tako da ga dijete ne vidi, negdje iza leđa, i onda ne gledajući roditelja zapravo lakše iznosi svoje osjećaje.

Odvjetnik ima pravo prisustvovati ako to oštećeni želi, s time da se isto tako odvjetniku, tj. njegovom zastupniku kaže da se nema pravo miješati obzirom da se u izvansudskoj nagodbi ne radi isključivo o nadoknadi štete. Kada je odvjetnik prisutan u zajedničkom razgovoru, on sjedi sa strane kao promatrač i potpora. On može zatražiti da razgovara sa svojim klijentom pa mogu izaći na određeno vrijeme i konzultirati se.

Vesna Gmaz-Luški, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Maksimir:

Ja bih se samo uplela. Ovo je specifični položaj sjedenja kada se sjedi u pozadini i dogovoren je pravilo ne upadanja u riječ. To je metoda tandem. Imali smo baš primjenu te metode u više navrata. Ja bih voljela da odgovorimo i profesoru i za vodeničko kolo da to ne ostane neodgovoren. Možda da kažemo primjer, imali smo to.

Davorka Lalić-Lukač, Općinski sud Zagreb:

Radim kao defektolog na Odjelu za mladež Općinskog suda u Zagrebu. Kao viša stručna savjetnica sudjelujem u predlaganju odgojnih mjera koje se izriču maloljetnicima i mlađim punoljetnicima, u ime suca za mladež pratim efikasnost izvršenja odgojnih mjera te u području kaznenopravne zaštite, pružam stručnu pomoć kod saslušavanja maloljetnih oštećenika. U svoje slobodno vrijeme, srijedom popodne sam posrednik u Službi za izvansudsku nagodbu u Kumičićevoj ulici. Služba za izvansudsku nagodbu djeluje unutar resora socijalne skrbi na području Zagreba, Splita i Osijeka. Predviđa se proširenje mreže posrednika za Istarsku regiju.

Želim Vas informirati da je krajem 2003. godine, nakon što je dovršena edukacija prve grupe posrednika, osnovana i Udruga za izvansudsku nagodbu i posredovanje u kaznenom postupku, zahvaljujući pomoći i brizi gospođe Božice Cvjetko, kao izraz građanske volje posrednika koji su odlučili promovirati novi model rješavanja sukoba u našem društvu.

Postoje različite konceptualizacije kaznene odgovornosti maloljetnika. Kroz model izvansudske nagodbe primjenjujemo rekonstruktivni pristup, za razliku od kažnjavajućeg ili rehabilitacijskog pristupa. On se bavi odgovornošću počinitelja ali stavlja naglasak na nadoknadu ili popravak počinjene štete /emocionalna, materijalna/. Stranke u postupku nisu samo počinitelji i stručnjaci nego i oštećenici i zajednica. Potrebna je i neophodna njihova suradnja i koordinacija.

Cilj izvansudske nagodbe je pomirenje između počinitelja kaznenog djela i žrtve tog kaznenog djela uz uspostavu socijalnog mira.

Pripremila sam jedan konkretan slučaj no ujedno mi je žao što prostor nije prikladan za izvođenje radionice, pa vam ne možemo dočarati atmosferu i kroz "igranje uloga", te zorno prikazati proces izvansudske nagodbe. Izvansudska nagodba počinje već u čekaonici u kojoj se susreću sukobljene strane i već po načinu njihove neverbalne komunikacije, posrednici zaključuju o njihovom odnosu i mogućoj međusobnoj komunikaciji.

Prvenstveno su kod primjene modela izvansudske nagodbe važni kriteriji: prikupljeni podaci državnom odvjetniku moraju dati dovoljno osnova za

pokretanje kaznenog postupka, mora se raditi o kaznenom djelu za koje je moguće izreći novčanu kaznu ili kaznu zatvora do 5 godina, tipičan mlt. delikt, situacionog karaktera, izuzetno se može intervencija primijeniti i kod recidivista, ne smije se raditi o tzv. beznačajnom kaznenom djelu te napokon, potrebna je dobrovoljnost i pristanak stranaka za sudjelovanje u postupku. Poželjno je da oštećenik bude pravna osoba. U izvansudske nagodbi nećemo utvrđivati da li je netko počinio kazneno djelo ili ne. To nije naš posao. Mi ćemo utvrđivati da li je počinitelj spremjan dobrovoljno sudjelovati u postupku koji mi je državni odvjetnik kao ovlaštena osoba ponudio i dao kao šansu da ne uđe u kaznenu evidenciju, utvrđivati ćemo da li je preuzeo odgovornost za počinjeno kazneno djelo i spremnost da razgovara o poslijedicama kaznenog djela. Konačnu odluku o tome da li je izvansudska nagodba uspjela, u svakom pojedinom slučaju daje državni odvjetnik koji je za to po čl. 64 Zakona o sudovima za mladež i zadužen.

Primjer izvansudske nagodbe za čl. 99 KZ

Na tramvajskoj stanici na području Grada, oko 2 sata ujutro, mladić /20 god./ i djevojka stoe i čekaju prijevoz, razgovaraju. Prilazi im počinitelj /17 god./ i bez povoda udara rukama i šakama drugog mladića po licu i glavi. Od siline udaraca dolazi do napuknuća nosne kosti. Državni odvjetnik nakon izvršenih provjera i raspoloživih dokaza koji govore u prilog kaznenog djela nanošenja teške tjelesne ozljede, smatra da je spis podoban za izvansudske nagodbu.

Primjenjujući kriterije za izvansudske nagodbe uočavamo da se radi o situacionom, nasilnom, mladenačkom deliktu, počinitelj nije nikada prije bio u evidenciji, relativno je jasna slika u odnosu na osobu počinitelja i posljedice koje su kaznenim djelom nastupile, zapriječena kazna do pet godina.

Posrednik nakon pripreme slučaja uz poziv strankama za pojedinačni dolazak, dostavlja letak s osnovnim informacijama o izvansudske nagodbi, te su stranke prije razgovora već imale osnovne informacije. Proces informiranja stranaka je važan korak u procesu izvansudske nagodbe.

Tijekom postupka posredovanja u Službi za izvansudske nagodbe, saznaje se da je počinitelj učenik srednje škole, da je bio pod utjecajem alkohola, da je prethodnog dana prekinuo emocionalnu vezu s djevojkicom i bio zatečen i posramljen time što je ona već odabrala drugog mladića. Počinitelj je potaknut neosnovanim sumnjama i alkoholom, svoju agresiju usmjerio na nepoznatu osobu, pozlijedio ju i počinio kazneno djelo. Već u prvom razgovoru počinitelj je preuzeo odgovornost za počinjeno kazneno djelo i iskazao žaljenje. Nakon kaznenog djela izbjegavao je susret s

oštećenikom i pokušavao indirektno od oštećenikovog brata saznati kako se on osjeća. Spremno je razgovarao o posljedicama svog ponašanja, prijekor i kritika roditelja, ozljeda oštećenika, reakcija društva i iskazao dobrovoljnost za sudjelovanjem u postupku posredovanja. Tijekom prvog razgovora počinitelj je ispitan u odnosu na predodžbu moguće nadoknade ili popravka štete. Počinitelj je bio spreman uputiti ispriku oštećeniku a bio je spreman i nadoknaditi štetu u materijalnom obliku, koristeći period školskih praznika kao priliku da zaradi novac. Od roditelja koji finansijski stoje loše, nije želio tražiti posudbu novca. Postupak izvansudske nagodbe u pravilu se sastoji od jednog strukturiranog, pojedinačnog razgovora s počiniteljem, jednog razgovora s oštećenikom i zaključnog nagodbenog razgovora.

U razgovoru s oštećenikom smo saznali da se također radi o mladom čovjeku čiji sistem vrijednosti nije imao razumijevanja za nasilje i agresiju. Bilo mu je nepojmljivo da može biti bez povoda i nekog realnog razloga napadnut, da počinitelj nije pitao u kakvom odnosu je s tom djevojkicom jer joj je mogao biti i rodak a ne mladić. Oštećenik je nakon kaznenog djela imao bolove i poteškoće s disanjem a posebno ga je mučilo njegovo narušeno samopoštovanje. Nešto je stariji od počinitelja, stasom malo viši i jači i kod sebe je prepoznavao potrebu za osvetom i dokazivanjem svoje moći i snage. Razmišljao je da se uz pomoć svojih prijatelja na isti način osveti počinitelju. Razgovarajući s roditeljima, odustao je od osvete. Oštećenik se nije bojao počinitelja i iskazao je želju za zajedničkim razgovorom. Uglavnom, imao je puno pitanja za počinitelja i želio je u razgovoru neke stvari sebi razjasniti, njegov budući odnos s počiniteljem bio je neizvjestan. Ispitane su potrebe, interesi i očekivanja oštećenika u odnosu na moguće poravnanje štete. Oštećenik je očekivao ispriku počinitelja, želio je dobiti svojevrsnu garanciju i obećanje da se počinitelj više neće na taj način ponašati, a predlagao je da se po dogovoru novčani iznos odštete uplati na račun neke humanitarne organizacije.

U zajedničkom, nagodbenom razgovoru korištena je standardna metoda. Ona omogućava kvalitetno informiranje, jer se u isto vrijeme u prostoriji nalaze sve stranke koje po rasporedu sjedenja formiraju oblik istostraničnog trokuta. Pozicija sjedenja naznačava ravnopravnost i daje jednaku važnost sudionicima, omogućava posredniku da prati verbalne i neverbalne reakcije stranaka, moderira proces posredovanja, a u isto vrijeme konfrontirane stranke imaju priliku vizualnog, auditivnog, emocionalnog doživljaja i neposredne verbalne komunikacije.

Oštećenik je zamoljen da prikaže konflikt, posljedice, svoja očekivanja i moguće oblike nadoknade /emocionalne i materijalne/ štete. Počinitelj je

zbog posljedica koje su nastupile jedva dočekao da dobije priliku da na human način rješi pitanje svoje odgovornosti i osjećaja krivnje. Nastupao je mladenački iskreno i otvoreno što je ostavilo dobar dojam i promijenilo stavove i gledanja oštećenika na počinitelja. Oštećenik je shvatio da se ne radi o mlađiću koji se inače tako ponaša, da se ne radi o agresivnoj i nasilnoj osobi. Emocionalna isprika i preuzeta odgovornost za počinjeno kazneno djelo, omogućili su oštećeniku da prevlada gubitak samopoštovanja i osjećaj nesigurnosti. Njegova očekivanja su velikim dijelom bila ispunjena danim obećanjem počinitelja da se više neće na isti način ponašati. U nagodbenom razgovoru oštećenik i počinitelj su se dogovorili da će počinitelj oštećeniku odmah isplatiti iznos od 1.500,00 kuna.

Postupak posredovanja rezultirao je emocionalnom i materijalnom nadoknadom štete, a u fazi odlučivanja državnog odvjetnika o kaznenoj odgovornosti maloljetnika, državni odvjetnik je odustao od kaznenog progona maloljetnika. Razvidni su bili interesi počinitelja i oštećenika, a vjerujemo da je i interes države, koja je efikasno i brzo odgovorila na nanešeno zlo - počinjeno kazneno djelo, također bio prisutan i jasan.

J.Barbić: Hvala lijepa. To je vrlo zgodno prikazano. Ima li još pitanja ili možda netko želi iznijeti svoje iskustvo?

Vesna Gmaz-Luški, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Maksimir:

Mislim da se ne moramo držati slučajeva koje je netko baš konkretno radio jer znamo sve. Metoda zrcaljenja, na primjer, koristi se u situacijama koje su dosta emocionalno obojene, te se vrši prepričavanje od strane posrednika onoga što su mu stranke ispričale u prvim pojedinačnim razgovorima. Znači priča se ponavlja na jedan strukturirani način, povezaniji način i pred obje strane, prenosi se jednoj odnosno drugoj strani. To nije uvijek dobro primjeniti jer u nekim situacijama bi primjena te metode pasivizirala strane (e baš me briga, ona će to sve prepričati, ne moram se ja crvenjeti, ne moram se truditi da to kažem, ne moram se toliko znojiti). Međutim u situacijama jakih emocija to je potrebno da se potpomogne sam proces. Vodeničko kolo je metoda koja se koristi u slučaju više počinitelja. Imali smo situaciju gdje je grupa maloljetnika napravila provalnu krađu u jedan ugostiteljski objekt. Vlasnik tog ugostiteljskog objekta bio je oštećenik u tom postupku. Molila bih kolegicu Tamaru da predstavi slučaj.

Tamara Grabar, dipl.def.soc.pedagog, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Medveščak:

Ovo je specifična metoda, zato što za razliku od drugih metoda u početku se prvo poziva oštećenik. Ako oštećenik ne prihvati zajednički razgovor sa

oštećenicima, i ne prihvati krenuti u izvansudske nagodbe, onda se ni ne može provesti ta metoda, a samim time i ne može doći do izvansudske nagodbe. U ovom konkretnom slučaju, radilo se o provali četvorice mladića u ugostiteljski objekt. Četvorica mlađih punoljetnika u noćnim satima konzumirala su alkohol, nakon čega su se slučajno zatekla pored ugostiteljskog objekta u koji su provalili iz znatiželje da bi vidjeli što se sve unutra nalazi. Prilikom te provale, a nakon ulaska u prostorije objekta, prvi koji je ulazio unutra bio je najviše pod utjecajem alkohola, te se provlačio kroz okna-prozore unutarnjih prostorija prilikom čega je nespretno pao na stakleni stol-šank, na kojem su se držala pića i posuđe, pri čemu je počinjena materijalna šteta u iznosu od 10.000,00 do 20.000,00 kuna.

U prvom razgovoru prvo smo pozvali oštećenika koji se uredno odazvao pozivu. Razgovor je trajao oko 2 sata, prilikom čega je oštećenik imao veliku potrebu verbalizirati o svojim dojmovima, osjećajima, budućim strahovima, prepričavajući cijeli događaj, svoj boravak na policiji... Nakon toga oštećenika smo upoznali sa načinom provođenja same metode i koracima, informirajući ga da u sljedećem koraku trebamo pozvati počinitelje, ali da svi počinitelji zajedno trebaju na sebe preuzeti odgovornost za počinjeno kazneno djelo. Tako se i krenulo u provođenje ove metode.

U narednom koraku, pozvali su se svi počinitelji, na način da im se u pozivu posebno naglasilo da se na poziv trebaju svi odazvati, te da obavijesti o tome i preostala tri prijatelja (takov poziv išao je svim četvero mlp. počinitelja). Po njihovom odazivu, na koji su se svi odazvali upoznalo ih se isto tako s koracima izvansudske nagodbe i o načinu provođenje metode, te ih se ostavilo u jednoj prostoriji da oni sami donesu odluku da li žele zajedno ići u taj postupak ili ne, tj. uz uvjet da svi prihvate odgovornost za počinjeno kazneno djelo. Znači ako je jedan rekao da on bi, a drugi da ne bi, istu metodu ne bi mogli primijeniti, jer bitno je da svi zajedno moraju preuzeti odgovornost za kazneno djelo koje su počinili, svi skupa (to je grupna odgovornost). Kako su dečki odlučili da žele krenuti u postupak izvansudske nagodbe, i da su voljni sudjelovati u tom postupku, pred njima smo telefonskim putem dogovorili zajednički susret sa oštećenikom. Razlog zbog čega se ova metoda naziva vodeničko kolo, leži u slikovitom opisu, a prvenstveno iz razloga jer u prvom dijelu zajedničkog razgovora svaki počinitelj individualno dolazi do oštećenika, ispričava mu se, prepričavajući svoje ponašanje i svoj dio udjela u cijelom događaju uz krivnju i usmjeru ispriku, nakon toga opet se vraća u drugu sobu i tako se oni izmjenjuju dok svatko pojedinačno ne obavi razgovor individualno s oštećenikom (a što podsjeća na vrtnju vodeničkog kola). To je prvi dio

metode i tu dolazi do emocionalnog poravnanja. Individualni razgovori između oštećenika i počinitelja traju otprilike oko 15 minuta. U ovom slučaju oštećenik je imao jako puno energije i potrebe da sa svakim počiniteljem pojedinačno porazgovara tako da je prvi dio zajedničkog razgovora trajao oko 3 i pol sata (slučaj sam vodila zajedno u parku sa kolegicom). Kako su svi sudionici bili dosta nakon prvog razgovora umorni, dogovoren je novi susret za nastavak zajedničkog razgovora, a koji je bio primarno usmјeren na materijalno poravnanje. Inače držeći se metode prema koracima, nakon prvog djela razgovora kada dođe do emocionalnog poravnanja, napravi se pauza od 15 min, te se odmah prelazi na drugi dio - tzv. materijalno poravnanje.

U drugom djelu zajedničkog razgovora oštećeniku se daje prostor da iznese svoje potraživanje, svoje želje, te traženi iznos (ukoliko ga ima) za svoju štetu i tada se kreće u pregovaranje oko materijalne štete. Šteta i potraživanja oštećenika u našem slučaju, kretala su se u razini oko 20.000,00 kuna. Dečki su bili šokirani, iznenađeni potraživanjima oštećenika, a kako nijedan od njih nije bio u radnom odnosu, nisu mu bili u mogućnosti odmah isplatiti traženi iznos, te su tražili od oštećenika da im dopusti rok od tjedan dana kako bi razmislili i pokušali pronaći načine na koji bi mogli doći do novaca, pošto je oštećenik odbio njihove ponude da su mu voljni pomoći na drugi način (u vidu pranja automobila i drugih poslova). Oštećenik je pristao na njihovu zamolbu, tako da se realizirao idući susret za tjedan dana, na kojem su dečki oštećeniku ponudili da su voljni svaki od njih oštećeniku u roku od 6 mjeseci isplatiti iznos od ukupno 20.000,00 kn. Oštećenik se izjasnio da ne želi dalje odustati od svojeg prvobitnog zahtjeva, dečkima je uručio pismeni proračun na kojem je popisao svaki razbijeni tanjur, čašu, navodeći da želi da mu se iznos uplati u narednih dva mjeseca.... Kako su dečki naveli da nemaju mogućnost da oštećeniku plate željeni iznos u datom roku, do materijalnog poravnanja nije se uspjelo doći, ali je u prvom djelu postignuto emocionalno poravnanje. Oštećenika smo uputili da ima pravo pokrenuti privatnu tužbu. Iznimka ovog slučaja je bila što se jedan od četvorice mladića naknadno sam nakon nekog vremena javio, navodeći da je prikupio svoj dio novaca i da želi materijalno isplatiti oštećenika. Nakon toga ponovno smo kontaktirali oštećenika, i pitali ga da li je on voljan za tog dečka preuzeti materijalnu štetu, na što je pristao, o čemu smo naknadno izvijestili državno odvjetništvo, nakon čega je državno odvjetništvo donijelo odluku da za tog mladića se neće pokrenuti kazneni postupak, dok su prema drugim mladićima pokrenuo kazneni postupak.

J.Barbić: Hvala lijepa. To je zanimljivo. Sad smo čuli i što je vodeničko kolo.

Jadranka Beljan, VI PP, Zagreb:

Htjela bih pitati koliko je počinitelj platio materijalnu štetu, ako su znači sva četvorica trebala platiti 20.000,00 kuna?

Tamara Grabar, dipl.def.soc.pedagog, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Medveščak:

Konkretno bio je zajednički dogovor da dečki odluče između sebe. Svi oni dijele štetu između sebe- poput komada kolača, oni se zajedno dogovaraju o tome, mi ne ulazimo u taj dio. Ako jedan kaže ja želim platiti za sve, to je o.k. To je njegova odgovornost. Bitno je da se svi u grupi slože sa time. U ovom slučaju on je platio 5.000,00 kuna što je smatrao da je jedna četvrtina. S tim se oštećenik složio tako da je za njega ta nagodba na materijalnoj razini bila u redu.

Jadranka Beljan, VI PP, Zagreb:

Budući da se radi o maloljetnicima, teško je očekivati da će oni nadoknaditi materijalnu štetu jer su svi manje-više nezaposleni.

Tamara Grabar, dipl.def.soc.pedagog, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Medveščak:

To je nešto što nama otežava cijelu situaciju. Kada u našu službu dođe maloljetnik u prvom individualnom razgovoru, mi ga okvirno pitamo da li dobiva džeparac od roditelja, koliko iznosi taj džeparac, da li negdje radi, da li je voljan honorarno negdje raditi ... znači dajemo nekakve okvirne smjernice u kojem pravcu da mlt. razmišlja ukoliko bi oštećenik imao materijalna potraživanja. Isto tako ostavljamo maloljetniku mogućnost da se konzultira i sa svojim roditeljima oko isplate i njihovim mogućnostima, npr. da mu roditelji uskrate džeparac iz čega će plaćati štetu... U takvim situacijama nastojimo biti kreativni. U Austriji, postoji fond za žrtve-koji onda mlt. posuđuje novce na zajam, a što mlt. tijekom vremena postepeno vraćaju. Takav vid fonda nama konkretno ovdje nedostaje, a isti bi uveliko olakšao u nekim slučajevima uspješnost nagodbe. Iz tog razloga smo se kao Udruga počeli javljati na natječaje za donacije kako bi od sakupljenih donacija možda jednog dana dobili mogućnost i za otvaranjem jednog takvog fonda.

Jadranka Beljan, VI PP, Zagreb:

Mislim da je to kod nas problem, je li tako? Može biti da dosta toga pada u vodu baš zbog tog problema.

Tamara Grabar, dipl.def.soc.pedagog, Centar za socijalnu skrb Zagreb, Ured Medveščak:

Bitan je materijalni dio ali važnije je nastalo emotivno poravnanje. Vezano za materijalni dio, oštećeni se upućuje na građansku parnicu na što ima pravo.

Branko Sedak-Benčić, MEDIKA d.d.:

Mene bi interesirao povijesni aspekt instituta izvan sudske nagodbe i poravnanja. Da li on vuče korijen iz rimskog prava? Poznato je iz zrelijeg doba Rimskog carstva da su razuzdani sinovi patricija razbijali dosadu na način da bi izašli na forum, i dijelili pljuske plebejcima koji im nisu bili dovoljno simpatični. Iza njih je išao rob, obično jako obrazovan sa srebrnjacima i vršio bi poravnanje na licu mjesta uz nagodbu tako da pretor nije trebao sudjelovati. Nedovoljno mi je poznat pravni aspekt ali povijesni jest. Da li taj institut ima ikakve veze s time?

Božica Cvjetko, zamjenica glavnog državnog odvjetnika RH:

Ne znam da li ima ikakve veze s rimskim običajima, ali vjerojatno ima. Sam institut izvansudske nagodbe je znatno rasteretio sudove kaznenim predmetima. Posebno značenje restitutivnog pristupa je u tome što se mijenja pozicija oštećenika kao svjedoka ili promatrača u položaj aktivnog sudionika u pronalaženju zadovoljavajućeg rješenja, dok maloljetnik preuzima odgovornost za vlastito ponašanje i spremjanje nadoknaditi i popraviti prouzročenu štetu. Stručnjaci koji pak sudjeluju u tom procesu su posrednici koji trebaju imati određena znanja koja omogućavaju razumijevanje iskustva žrtve, odnosno medijacijske vještine rješavanja sukoba, dakle posao medijatora se uči. Meni je jako žao da s ovim našim projektom izvansudske nagodbe nisu uopće ili nisu dovoljno upoznata sva državna tijela, a posebno Ministarstvo pravosuđa. Ministarstvo pravosuđa bi trebalo napraviti anketu među građanima koji bi se bilo kao potencijalni osumnjičenici ili oštećenici izjasnili da li žele da se nadoknadi šteta ili da se ide u kazneni postupak. Takve ankete načinjene su u Njemačkoj i Austriji i većina građana se izjasnila za restitutivni pristup. Jedna takva anketa načinjena je u jednoj srednjoj zagrebačkoj školi i tada se 74% od anketiranih učenika izjasnilo da bi oni nadoknadili štetu umjesto da protiv njih bude pokrenut kazneni postupak. Na pitanje na koji način smatraju da bi trebali nadoknaditi štetu, 46% njih se izjasnilo da bi učinili nešto korisno za osobu koju su oštetili, zatim 12% se izjasnilo da bi učinilo nešto korisno za hendikepiranu djecu ili za osobe u staračkom domu, dok je 37% maloljetnika izjavilo da bi štetu nadoknadili iz svog džeparca. Dakle, može se reći da maloljetnici imaju pozitivan stav prema naknadi štete i vlastitoj odgovornosti. Pitanje je samo kako bi odgovorili na ista pitanja njihovi roditelji!

A što onda ako se oštećenik ne želi nagoditi s maloljetnikom? Mi praktičari smatramo da je kod maloljetnika najvažnije emocionalno poravnanje, pa ako do izvansudske nagodbe zbog - uvjetno rečeno - krivnje oštećenika ne dođe, onda državni odvjetnik može odbaciti kaznenu prijavu pozivom na načelo oportuniteta, ali iz nekog drugog osnova. Naime, ako maloljetnik izražava veliku želju za naknadom štete oštećeniku i ako se doista iskreno kaje, onda mu to treba valorizirati. Htjela bih još reći da svi oni koji su sudjelovali u projektu izvansudske nagodbe, točnije učili kako se to radi, dobili su o tome potvrde. Bilo bi prekrasno kada bi imali podršku Ministarstva pravosuđa i kada bi se taj projekt mogao primjenjivati i u odnosu na odrasle počinitelje kaznenih djela, a za što postoji sva pravna osnova u Zakonu o kaznenom postupku. Ne bi trebalo puno novca da se taj projekt koji se sada provodi prema maloljetnicima i mlađim punoljetnim osobama u Zagrebu, Splitu i Osijeku proširi i na druge gradove u Republici Hrvatskoj. Projekt je inače predstavljen europskim stručnjacima, koji su projekt ocijenili vrlo dobrim. Čini se da smo se više afirmirali u Europi, nego u vlastitoj kući.

J. Barbić: Ova želja će biti putem biltena proslijedena Ministarstvu pravosuđa.

Božica Cvetko, zamjenica glavnog državnog odvjetnika RH:

Nitko nije danas došao.

J. Barbić: Mi ćemo poslati ovo što piše. Vidjet ćemo što će biti.

Vesna Vinčić, Centar za socijalnu skrb, Zagreb:

Vjerojatno ovdje ima još skeptika u vezi nagodbe, pa ću stoga spomenuti svojih 20 godina iskustva na provedbi odgojnih mjera i stavu prema efikasnosti odgojnih zavoda, kao i maloljetničkih zatvora. Kroz neposredan rad stekla sam dojam da počiniteljima mjere koje se prema njima poduzimaju predstavljaju isključivo sankciju i represiju, pa često njihovu provedbu smatraju iskupljenjem za počinjeno, oduženje žrtvi i društву, uz istovremeno olakšavanje savjesti i odgovornosti, ali nema bitnog pozitivnog stava o nevršenju kaznenih djela. Veliki recidivizam u vršenju kaznenih djela od strane pojedinaca usprkos svih mjera i sankcija najdirektnije govori o efikasnosti i svrshishodnosti izrečenih mjera i sankcija, upozorava da očito negdje grijehimo u sankcioniranju kaznenih djela i počinitelja. Ponekad sudski postupak postaje sam sebi svrha, a provedba sankcije veća odgovornost i briga stručnim osobama nego počiniteljima kojima je izrečena.

Nagodba je sasvim nova dimenzija, nov pristup u rješavanju kaznenih djela jer se na nagodbu počinitelja ne može prisiliti, privesti ili natjerati, već je ona izraz osobnog izbora, želje i prihvaćanja odgovornosti.

U postupku nagodbe počinitelj ne može pobjeći od odgovornosti za ono što je počinio, jer je upravo prihvaćanje odgovornosti osnovni uvjet za nagodbu. U kaznenom postupku može. Rasprave se otežu zbog nedostupnosti počinitelja, sudski postupak je usmjeren na dokazivanje i ispravno procesuiranje, pa je sudac opterećen predmetima i statistikom riješenih predmeta, što počinitelju često omogućava da maksimalno koristi sustav, proces, odvjetnike, nepripremljenost i nesigurnost žrtava, da time izbjegne makar i načelno prihvaćanje i priznanje krivnje i odgovornosti. Po donošenju rješenja uglavnom je zadovoljan sudac jer ima statistički još jedan riješen slučaj, dok se ne zna tko je više nezadovoljan presudom: žrtva ili počinitelj. Počinitelj je uvjeren da ga je sudac previše kaznio, da nije uzeo u obzir sve moguće i nemoguće olakotne okolnosti, a i roditelji i odvjetnik su mladog nasilnika uvjeravali da je krivo optužen, dok žrtva smatra da je kazna preniska od koje ionako nema nikakvu satisfakciju za sve što je pretrpjela. Dakle, osnovnu stvar, konflikt koji je nastao između tih dviju sukobljenih strana u često dugotrajnom i skupom sudskom postupku nismo riješili.

Naravno, nagodba nije čarobni štapić niti se sve može riješiti nagodbom. Ubojstvo sigurno neće ići na nagodbu. Međutim, za niz kaznenih djela (krađe, nasilje, razbojstva, tjelesne ozljede, oštećenje tude stvari) pod određenim kriterijima nagodba je odlično rješenje. Zašto? Zato jer naše mlade odgaja, uči ih priznati i prihvati odgovornost, te snositi posljedice za svoje postupke. Što je savjesnije i dostojanstvenije od priznanja i prihvaćanja odgovornosti i spremnosti da se popravi počinjeno?

I ja sam očekivala da će u više slučajeva materijalni segment nagodbe prevladati, odnosno, da nema tog novca kojim će počinitelj moći isplatiti počinjenu štetu nekim žrtvama. Ne bi vjerovali, ali nije tako. Kada se žrtva i počinitelj suoče, žrtvi je primaran njen emocionalni integritet. Često se žrtva mora suočiti s time što joj se zapravo desilo, osobito kada je u pitanju tjelesna ozljeda, razbijen nos, uništen ponos... Tada žrtvi nije u prvom planu novac nego samopoštovanje. Tada je nagodba, a ne sudski postupak, velika prilika da žrtva povrati vlastito dostojanstvo, a da počinitelj, suočen sa žrtvom oči u oči, ne može izbjegći odgovornost. Više od toga da počinitelj sam dobrovoljno izabere da se suoči sa žrtvom, prihvati krivnju i odgovornost i popravi štetu bi bila samo odmazda.

J.Barbić: To što ste iznijeli je jako zanimljivo. To je vrlo, vrlo ilustrativno, i zapravo pokazuje smisao ovakvog pristupa, ovaj emocionalni dio opravdava neke stvari, naravno koje se mogu tako izraziti.

Nivex Koller-Trbović, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu:

Evo da se nadovežem na ovo što je kolegica Vinčić rekla jer upravo i jest problem u tome što u zajednici, društvu jača strah među ljudima, također i strah kod žrtva od počinitelja. Stoga međusobno suočavanje o čemu je kolegica Vinčić upravo govorila, dovodi do toga da se taj strah na neki način demistificira, da se ljudi s njime suoče, da se suoče s počiniteljem koji je možda imao sasvim druge namjere, koji možda nije tako strašan kako ga je žrtva doživjela i sl. Time se vraća određena sigurnost u zajednicu i ono što je rekla kolegica Vinčić, preventivni karakter izvansudske nagodbe izuzetno je značajan. Počinitelj, maloljetnik ili mlađi punoljetnik, čuje, sluša o djelovanju svog ponašanja na drugu osobu. Posebno je važno da on upravo od te osobe čuje kakve je posljedice, štete, strahove, užase prouzročio tim ljudima ili tom čovjeku, što se sve promijenilo u životu te žrtve nakon počinjenog kaznenog djela i da pokaže odgovornost i spremnost da popravi, nadoknadi što može. Najviše što može popraviti je upravo ta emocionalna šteta bilo kroz ispriku ili na drugi način. Imamo primjer od naših edukatora iz vana i iz literature (jer možda u Austriji i Njemačkoj taj materijalni faktor nije toliko značajan kao kod nas budući da smo siromašnija zemlja), gdje se često događa da žrtve nemaju potrebu da im se nadoknadi materijalna šteta, nego čak idu za tim da od osumnjičenika traže da se uključi ili u neke programe savjetovanja, dakle ili rada na sebi, i da napravi nešto za sebe što će biti određena garancija da ubuduće neće vršiti kaznena djela. Na taj način smanjuje se recidivizam više nego kod klasičnog pristupa. Još bih rekla gospodinu koji je pitao o povijesnom aspektu ovog instituta. Naime, iz literature je poznato da je institut poravnjanja, posredovanja prisutan već davno u raznim plemenima na Novom Zelandu i u Australiji itd. On se u nekom obliku vraća, ne samo u sudsku praksi, već je medijacija prisutna svuda, u školama, ona vršnjačka, među bračnim parovima, u zajednici itd. Sigurno da ona ima svoju povijest i možemo reći tradiciju.

J.Barbić:

Hvala lijepa. Ima li još pitanja? Ako nema pitanja i ako ova šutnja s vaše strane znači da više nitko ne želi ništa reći, najprije bih se u vaše ime zahvalio našim uvodničarkama koje su zaslужne za to da je rasprava bila ovako živa. Mislim da smo dobili potpuni uvid u to što je to zapravo, o čemu se tu radi, kako se to čini. To je kod nas nova stvar i upravo je zadatak Kluba da između ostalog na tribinama približi pravnicima i onima koji to nisu takve nove stvari, da budu upoznati s onim što je novo. Mislim da ćemo takvih prilika imati još više, jer će u narednih nekoliko godina biti mnogo novih stvari koje će se unijeti u naš pravni sustav, pa ćemo imati priliku razgovarati o tim stvarima.

Meni je bilo vrlo ugodno u društvu dama. Jako sam se ugodno osjećao. Mislim da ste se i vi ugodno osjećali i da vam je bilo lijepo slušali ono što su nam rekle. Prije nego se razidemo najavljujem vam da će se 14. travnja održati tribina na temu autentičnog tumačenja zakona, o nečemu što je vrlo zanimljivo. Iznijet ćemo gdje smo u pogledu toga danas. Valja napomenuti da nije dobro prednjačiti u lošim stvarima. Hvala vam lijepa, laku noć i sretan Uskrs!

Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 33

Voditelj Tribine i urednik:
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:
Autorizirano izlaganje predavača:

Prof.dr.sc. Siniše Rodina
profesora Pravnog fakulteta u Zagrebu

Tema 104. tribine

VJERODOSTOJNO TUMAČENJE ZAKONA

Zagreb, 14.4.2005.

KLUB PRAVNIKA
TRIBINA 14.4.2005.

VJERODOSTOJNO TUMAČENJE ZAKONA

J.Barbić: Poštovane kolegice i kolege, otvaram 104. tribinu Kluba pravnika grada Zagreba i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te vas srdačno pozdravljam. Raduje me da ste se u tako velikom broju okupili na večerašnjoj tribini s posebno zanimljivom temom.

Danas je aktualno pitanje autentičnog tumačenja zakona, ili, kako se to kod nas službeno govorи, vjerodostojnog tumačenja zakona. Postavlja se, naime, pitanje ima li mesta takvom tumačenju? Što je pritom s podjelom vlasti i s podjelom ovlasti u zemlji? Što će se dogoditi kada ćemo primjenjivati europsko pravo koje ćemo u naš pravni sustav unijeti putem sekundarnog europskog prava? Hoće li onda nekome kod nas pasti na pamet da vjerodostojno tumači i takve odredbe propisa? Vidjet ćemo što Europska unija predviđa za tumačenje svog prava.

Zato smo mislili da bi ta tema mogla biti vrlo interesantna pa smo je danas kandidirati kao temu tribine. Za uvodničara smo odabrali našeg vama dobro poznatog kolegu profesora Sinišu Rodinu koji je već u više navrata bio gost na našim tribinama pa ga nema potrebe predstavljati. Riječ je o vrlo kompetentnom stručnjaku za područje ustavnog prava. On se bavi i europskim pravom pa može ocijeniti i kako će materija kojom ćemo se večeras baviti izgledati kada europsko pravo bude dio našeg prava. Kolega Rodin, izvolite.

S.Rodin: Hvala lijepa, profesore Barbić. Izuzetno mi je zadovoljstvo ponovno govoriti na ovom skupu o jedno tako interesantnoj temi koja je iznad svega intrigantna u današnje vrijeme kada mijenjamo paradigme našega pravničkog rezoniranja i izlazimo iz jednog modela ulazeći u drugi u procesu tranzicije.

1. Uvod

Rješenjem Ustavnog suda RH donesenim u plenumu, jednoglasno,¹ Ustavni je sud na sjednici održanoj 21. rujna 2004. godine odbacio prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom članaka 171 do 173 Poslovnika Hrvatskog sabora.² Osporavanim, odredbama poslovnika uređuje se tzv. vjerodostojno tumačenje zakona.

Ovim člankom želio bih pokazati da tzv. vjerodostojno tumačenje zakona od strane Sabora narušava pluralističku demokratsku narav Hrvatskog ustava, da je suprotno ustavnom načelu diobe vlasti i vladavine prava jer zadire u nadležnost slobodne vlasti, te da krši ustavnu zabranu retroaktivnosti zakonodavstva.

U nastojanju da ukažem na neprihvatljivost vjerodostojnjog tumačenja u demokratskom pluralističkom društvu najprije ću se osvrnuti na povijesne i komparativne okolnosti u kojima se ono pojavljuje. Nakon toga izložiti ću njegove pojavnje oblike u ustavnoj praksi Republike Hrvatske, te u trećem odlomku izložiti kritiku autentičnog tumačenja zakonodavca polazeći od tri kriterija: vrijednosti pluralističkog demokratskog društva, ustavnih načela diobe vlasti i vladavine prava, te ustavne zabrane retroaktivnosti zakona. Na kraju ću iznijeti zaključke.

2. Vjerodostojno (autentično) tumačenje u povijesnoj i komparativnoj perspektivi

Švicarski pravnik Clausdieter Schott³ razlikuje četiri vrste interpretacije koje je moguće identificirati u post-glosatorskom razdoblju: interpretacija vladara koja predstavlja autentično tumačenje u užem smislu (*Eius est interpretari leges, cuius est condere*), tumačenje temeljem običajnog prava (*Optima est legum interpres consuetudo*), interpretacija od strane suca, te interpretacija znanstvenih komentatora (*interpretatio Doctores et Magistri*). *Ius interpretandi* u različitim sferama pripada različitim subjektima, s obzirom na predmet interpretacije. Tako vladar ima pravo interpretirati zakon, suci običajno pravo, a *Doctores* komentare rimske pravne kulture jedino tumačenje vladara ispunjava kriterije autentičnog tumačenja, budući da je generalno, pravno obvezatno i u pisanom obliku. Schott zaključuje da je važnost autentične interpretacije rasla s važnošću pravnih kodifikacija.

¹ Predmet br. U-II-1265/2000, od 21. rujna 2004.

² Narodne novine br. 71/00, 129/00, 117/01, 6/02 pročišćeni tekst, 41/02 i 91/03

³ German Law Journal No. 3 (1 March 2003) - Legal Culture, Report on the 34th Conference of German Legal Historians in Würzburg, 8th – 12th September 2002.

Shvaćanje da pravo autentičnog tumačenja zakona pripada suverenu nalazimo jasno izraženo i kod Thomasa Hobbesa (*Leviathan*, Ch. 26). Hobbes ističe: "... stoga interpretacija svih zakona ovisi o vlasti suverena; i zakone ne smije interpretirati nitko osim onih koje odredi suveren, kojemu jedino duguju poslušnost. U suprotnom bi vještini interpretatora zakon mogao dobiti smisao suprotan onome koji želi suveren, čime bi interpretator postao zakonodavac. Prema Hobbesu, sudske odluke su izvor autentičnog tumačenja ne zbog toga što ih je donio sud, već zbog toga što su donesene u ime suverena.

Shvaćanje uloge zakonodavca kao konačnog i autorativnog interpreta zakona nalazimo i u Rousseaua koji ukazuje da su pojedinačni interesi u suprotnosti s ostvarivanjem općeg dobra. Stoga se pojedinci zaključivanjem društvenog ugovora moraju podvrgnuti volji cjeline u ostvarivanju općeg dobra, bez obzira na individualne posljedice. Opća volja mora se baviti isključivo razlozima općeg interesa što je neotuđiva odgovornost suverena, a izražava se kroz donošenje zakona.

Rousseauova koncepcija opće volje našla je odjeka kod Vladimira Iliča Lenjina. U svom spisu usmjerrenom protiv zapadnih socijalističkih stranaka koje su se uklopile u politički život građanskoga društva Lenjin odbacuje sindikalnu borbu ističući da radništvo u građanskom društvu ne zna što je za njega dobro.⁴ Odgovor na to pitanje Lenjin nalazi u avangardnoj ulozi partije koja ima interpretirati volju radničke klase i zastupati klasni interes. Tako se komunistička partija javlja kao autentični interpret volje radničke klase što u kasnijem razvoju Sovjetskog Saveza dobiva institucionalni okvir.

U ustavnoj praksi Sovjetskog saveza vjerodostojno tumačenje bilo je ugrađeno u čl. 49 Ustava SSSR-a iz 1936. koji se ponavlja u čl. 121 Ustava SSSR-a iz 1977. godine, prema kojemu je Prezidij Vrhovnog Sovjeta imao pravo davati autentična tumačenja i to temeljem dogme da su Vrhovni sovjet i njegov Prezidij instrument diktature proletarijata.⁵ Ovakvo rješenje gotovo je mehanički primjenjivano u drugim državama sovjetskoga bloka. Primjerice, Ustav Čehoslovačke iz 1948. slijedeći sovjetski model ovlasito je prezidij Nacionalne skupštine da interpretira zakone i odlučuje o ustavnosti zakona.⁶ Kako ističe češki profesor Zdenek Kühn svi komunistički udžbenici spominjali su autentično tumačenje zakonodavca kao obvezatno, premda rijetko korišteno u praksi.

⁴ Vladimir Ilič Lenjin, Što da se radi? 1902.

⁵ Usp. Vyshinsky A.Y., The Law of the Soviet State (Babb transl.), New York 1951, na str. 339.

⁶ See Art. 65 of the Czechoslovak Constitution of 1948.

Vjerodostojno tumačenje iz sovjetske prakse preuzela je i bivša Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Institut autentičnog tumačenja u pravnoj praksi FNRJ/SFRJ postoji od 1946. godine kada je člankom 74 Ustava FNRJ propisano da Prezidijum Narodne skupštine, između ostaloga, "daje autentično tumačenje saveznih zakona." Nešto kasnije, 1953. godine pri saveznoj skupštini osnovana je stalna komisija za obavezno tumačenje zakona. Savezno ustavno rješenje preuzeto je u ustave socijalističkih republika pa je tako obavezno (autentično) tumačenje postalo integralnim dijelom ustavnog teksta Ustava Socijalističke republike Hrvatske iz 1963. godine koji je člankom 170 propisao da Sabor, između ostaloga, "kao osnovni nosilac prava i dužnosti Republike neposredno i isključivo... donosi zakone, daje autentično tumačenje zakona..."⁷

Nakon prestanka postojanja SFRJ, u pravnim poretcima bivših jugoslavenskih republika autentično tumačenje zadržano je na razini poslovničkih normi pa ga je tako moguće naći i u Poslovniku Državnog zbora Republike Slovenije.⁸ U parlamentarnoj praksi Slovenije primjeri autentičnog tumačenja nisu brojni ali ih je ipak moguće zabilježiti.⁹

Vjerodostojno tumačenje s učincima retroaktivnog zakonodavstva nepoznato je npr. u SR Njemačkoj i SAD.¹⁰ Iako *ius interpretandi* zakonodavca nalazimo i u zemljama koje se ne bi mogle okarakterizirati kao post-komunističke, riječ je o autoritarnim pravnim sustavima ili preddemokratskim rješenjima, poput sustava kanonskog prava,¹¹ ili § 8 austrijskog Građanskog zakona iz doba Franje Josipa. U pravu suvremenih demokracija koje ga poznaju (npr. Italija i Belgija) pravo zakonodavca da interpretira zakone ograničeno je zabranom retroaktivnosti i zabranom zadiranja u pravosudnu funkciju i pendentne postupke.

⁷ Usp. Ljubomir Vlahović, Vjerodostojno (autentično) tumačenje zakona, Informator, broj 5317 (2005) na str. 11.

⁸ Čl. 149 do 152 Poslovnika Državnega zbora.

⁹ Avtentično Razlago 195. člena Obligacijskega zakonika, (Uradni list RS, št. 83/01) – OROZ195; Avtentično Razlago prvega in tretjega odstavka 84. člena zakona o medijih– ORZMed84 (Uradni list RS, št. 35/2001).

¹⁰ Usp. O. W. Holmes, Theory of Interpretation, 12 HARV. L. REV. 417, 420 (1898-1899) at p. 420: "In this country, at least, for constitutional reasons, if for no other, if the same legislature that passed it should declare at a later date a statute to have a meaning which in the opinion of the court the words did not bear, I suppose that the declaratory act would have no effect upon intervening transactions unless in a place and case where retrospective legislation was allowed."

¹¹ Codex Iuris Canonici, AUCTORITATE IOANNIS PAULI PP. II PROMULGATUS, Libreria editrice Vaticana 1983; vidi i Vatican Council II Documents, No. 58, Dei Verbum, 18 Nov. 1965, Vol. I, "...zadača autentične interpretacije Riječi Božje, bilo u pisanim obliku ili predajom, povjerenio je isključivo živućem uredu Rimske katoličke crkve."

3. Vjerodostojno tumačenje u ustavnoj praksi Republike Hrvatske

Kako smo pokazali na češkom i slovenskom primjeru, shvaćanje zakonodavnog tijela, nekad skupštine danas parlamenta, kao dominantne grane vlasti koja autentičnim tumačenjem kontrolira izvršnu i sudbenu vlast još uvijek je prisutno u političkoj i pravnoj kulturi post-komunističkih država, pa tako i Republike Hrvatske. Hrvatskom Saboru *ius interpretandi* priznato je odredbama Poslovnika.¹²

Prema članku 171, prijedlog za davanje vjerodostojnog tumačenja zakona može podnijeti ovlašteni predlagatelj zakona. Članci 172 i 173 određuju, između ostalog, da o osnovanosti zahtjeva odlučuje Odbor za zakonodavstvo nakon što pribavi mišljenja i matičnog radnog tijela, a ako Vlada nije podnositelj prijedloga, i Vlade. Ako utvrdi da je prijedlog osnovan, Odbor će utvrditi prijedlog teksta vjerodostojnog tumačenja koji podnosi Saboru na usvajanje. Vjerodostojno tumačenje objavljuje se u Narodnim novinama i sudovi ga, iako nemaju izričitu ustavnu ni zakonsku obavezu, primjenjuju na isti način kao i zakon na koji se tumačenje odnosi, što je vidljivo i iz prakse Vrhovnog suda RH.¹³

¹² Članci 176-178 Poslovnika Hrvatskog sabora, Narodne novine br. 9/2001 od 02. 02. 2001.

¹³ Usp. Rješenje VSRH Broj: Rev-629/00-2: "...na pravni položaj tužitelja treba primijeniti odredbe čl. 14. Zakona o statusu prognanika i izbjeglica ("Narodne novine" br. 96/93), kao i Vjerodostojno tumačenje Zastupničkog doma Hrvatskog državnog Sabora od 26. ožujka 1999. ("Narodne novine" br. 29/99)..." Vrhovni sud ne samo da izričito kaže da vjerodostojno tumačenje proizvodi pravne učinke, već ga piše velikim slovom što upućuje da ga shvaća kao pravni akt Sabora.

Sabor je o vjerodostojnom tumačenju imao prilike odlučivati 18 puta¹⁴ , od čega je 5 puta donio odluku o nedavanju vjerodostojnog tumačenja.¹⁵ Broj autentičnih tumačenja i odsustvo zahtjeva za ocjenu ustavnosti zakona koje podnose redovni sudovi ukazuje na shvaćanje uloge sudske vlasti kao instrumentalne u odnosu na zakonodavnu što nema utemeljenja u Ustavu, već je obilježe dominantne pravne kulture. Posebno je zabrinjavajuće da je broj autentičnih tumačenja Sabora izuzetno velik kada se usporedi s praksom demokratskih država koje taj institut poznaju.

¹⁴ Vjerodostojno tumačenje članka 23. U svezi s člankom 1. Zakona o izmjenama Krivičnog zakona Republike Hrvatske (»Narodne novine«, br. 91/92.), N.n. Br.: 175/2004 od 13. 12. 2004.; Vjerodostojno tumačenje članka 3. Stavka 1. Zakona o zateznim kamatama ("Narodne novine", broj 28/96) N.n. Br.: 58/2004 od 7. 5. 2004.; Vjerodostojno tumačenje članka 50. Stavka 3. Zakona o sudovima ("Narodne novine", br. 3/94, 100/96, 131/97. I 129/00), N.n. Br. 101/2003 od 18. 6. 2003.; Vjerodostojno tumačenje članka 130. Zakona o visokim učilištima, N.n. Br. 78/2003 od 14. 5. 2003.; Vjerodostojno tumačenje članka 31. Stavka 1., članka 46. Stavka 1. I 2., članka 53. Stavka 4. I članka 90. Stavka 1. Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (»Narodne novine«, br. 33/01), N.n. Br. 60/2001 od 4. 7. 2001. Vjerodostojno tumačenje članka 2. Stavka 2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sustavu državne uprave (»Narodne novine«, br. 48/99.), N.n. Br. 127/2000 od 20. 12. 2000.; Vjerodostojno tumačenje članka 5. Odluke o davanju ovlasti jedinicama lokalne samouprave i gradu Zagrebu za sklapanje ugovora o prodaji nacionaliziranih i konfisciranih stanova, N.n. Br. 119/2000, od 29. 11. 2000.; Vjerodostojno tumačenje članka 12. Stavka 3. Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski Državni Sabor, N.n. Br. 109/2000 od 7. 11. 2000. Vjerodostojno tumačenje članka 6. Stavka 5. I članka 27. Stavka 2. Zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i jedinica lokalne uprave i samouprave, N.n. Br. 64/2000 od 5. 7. 2000.; Vjerodostojno tumačenje članka 2., 7. I 8. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o trgovačkim društvima ("Narodne novine", broj 34/99), N.n. Br. 121/1999 od 19. 11. 1999.; Vjerodostojno tumačenje članka 14. Zakona o statusu prognanika i izbjeglica ("Narodne novine", br. 96/93 i 39/95) N.n. Br. 29/1999 od 26. 3. 1999.; Vjerodostojno tumačenje članka 1. Uredbe o potraživanjima prema poduzećima i drugim pravnim osobama s područja Republike Hrvatske oslobođenim akcijama "Bljesak" i "Oluja", N.n. Br. 23/1999 od 9. 3. 1999.; vidi i Ispravak Vjerodostojnjog tumačenja članka 1. Uredbe o potraživanjima prema poduzećima i drugim pravnim osobama s područja Republike Hrvatske oslobođenim akcijama "Bljesak" i "Oluja" N.n. Br. 25/1999 od 15. 3. 1999.; Vjerodostojno tumačenje članka 24. Zakona o privatizaciji ("Narodne novine", br. 21/96.), N.n. Br. 16/1998 od 10. 2. 1998.; Autentično tumačenje članka 48., stavka 4. Zakona o radnim odnosima ("Narodne novine", br. 19/90. I 19/92.) Narodne novine br.: 34/1992 od 17.6. 1992.

¹⁵ Sabor ponekad koristi i odluke o nedavanju vjerodostojnjog tumačenja da bi interpretirao zakon. U takvim slučajevima obično stoji da zakon nije potrebno autentično interpretirati stoga što on ima određeno značenje koje mu pripisuje Sabor. Usp. Odluka o nedavanju vjerodostojnjog tumačenja članka 4. U vezi sa člancima 15. I 16. Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, N.n. br.167/2003 od 22. 10. 2003.; Odluka o nedavanju vjerodostojnjog tumačenja članka 84. Stavka 1. Točke 5. Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (Narodne novine, br. 33/01 i 60/01), N.n. br. 106/2003 od 2. 7. 2003.; Odluka o nedavanju vjerodostojnjog tumačenja članka 3. Stavka 1. Točke 11. I stavka 12. Zakona o komunalnom gospodarstvu, N.n. br. 150/2002 od 17. 12. 2002.; Odluka o nedavanju vjerodostojnjog tumačenja odredbe članka 30. Stavka 1. Točke 3. I stavka 2. I članka 41. Stavka 1. Zakona o duhanu, N.n. br. 22/2002 od 8. 3. 2002.; Odluka o nedavanju vjerodostojnjog tumačenja odredbe članka 50. Stavka 5. I članka 67. Stavka 1. Točke 3. Zakona o šumama, N.n. br. 22/2002 od 8. 3. 2002.

Kronološki gledano, njihov broj eskalirao je u razdoblju nakon 1998. godine.¹⁶

Pogledamo li u sadržaj nekih od navedenih autentičnih tumačenja, zapaziti ćemo da Sabor intervenira u područje sudbene vlasti rješavajući pojedinačne pravne slučajeve. Tako je Vjerodostojnim tumačenjem od 26. ožujka 1999.¹⁷ propisao da "...posjednici te (imovine izbjeglih građana Republike Hrvatske) imovine, koju su koristili temeljem akta nekog tijela državne vlasti Republike Hrvatske, imaju pravni položaj poštenog posjednika, koji je trajao sve dok se odlukom nadležnog tijela isti akt nije ukinuo po zahtjevu vlasnika". Imajući u vidu da je riječ o činjeničnom pitanju, citirano vjerodostojno tumačenje može se shvatiti samo kao namjera Sabora da vjerodostojnim tumačenjem propiše obavezu sudova da nepoštene posjednike ima smatrati poštenima, bez obzira na stvarno stanje. Pošteni posjednici već su i ovako i onako pošteni, a nepošteni posjednici postaju poštenima silom vjerodostojnjog tumačenja.

¹⁶ Usp. *supra* bilješka 13.

¹⁷ *Narodne novine*" br. 29/99.

4. Kritika autentičnog tumačenja zakonodavca

Kritika autentičnog tumačenja od strane zakonodavca u hrvatskom pravnom poretku polazi od koncepta pluralističkog demokratskog društva kao temeljnog ustavnog izbora hrvatskog naroda, ustavnih načela diobe vlasti i vladavine prava, te ustavne zabrane retroaktivnosti zakona. Specifična kritika vjerodostojnjog tumačenja u hrvatskoj ustavnoj praksi proizlazi iz specifičnih karakteristika i ekstenzivne primjene tog instituta. Prigovori koji se mogu isticati u Hrvatskoj u nekim drugim pravnim poretcima koji poznaju institut autentičnog tumačenja u određenoj su mjeri otklonjeni restriktivnom primjenom instituta, zabranom retroaktivnosti i zabranom intervencije u pendentne sudske postupke.

(a.) Pluralističko-demokratski prigovori

Prvi članak Ustava RH određuje da je Republika Hrvatska jedinstvena i nedjeljiva demokratska i socijalna država, da vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana, te da narod ostvaruje vlast izborom svojih predstavnika i neposrednim odlučivanjem. Treći članak Ustava određuje, između ostalih, i demokratski višestrački sustav kao jednu od temeljnih vrednota ustavnog poretku.

Načelo demokratskog pluralizma na kojemu se barem nominalno temelji Hrvatski ustav prepostavlja da nitko ne može isticati privilegirani status u zakonodavnom postupku, da se zakonodavni postupak mora temeljiti na procesno zajamčenom pravu građana na izražavanje svog mišljenja uz puni pristup relevantnim informacijama, da ne postoji koncept općeg dobra niti njegov privilegirani glasnogovornik, te da su građani izjednačeni u mogućnostima utjecaja na rad zakonodavnog tijela. To načelo govori da značenje prava ne ovisi o nametanju volje vrhovnog autoriteta koji raspolaže monopolom sile, već o rezultatu političkog procesa uz poštivanje bitnih procesnih jamstava za sve političke subjekte. Demokratsko pluralističko načelo jamac je legitimite zakonodavne vlasti i označava bitnu razdjelnici po kojoj se razlikuju demokratski i autoritarni Ustavi.

Ukoliko se Hrvatski ustav i stvarno, a ne samo nominalno temelji na demokratskom pluralizmu, vjerodostojno tumačenje suprotno je Ustavu. Naime, u demokratskom pluralističkom društvu zakoni se donose u zakonodavnom postupku koji građanima osigurava pravo na participaciju. Legitimitet državne vlasti ovisi ne samo o formalnoj zastupljenosti građana u zakonodavnom tijelu već o stvarnoj participaciji građana i širokom konsenzusu koji se ostvaruje kroz zakonodavni postupak.

Suprotno tome, vjerodostojno tumačenje mijenja sadržaj zakona u postupku koji ne osigurava minimalne uvjete demokratskog pluralizma jer reducira zakonodavni postupak na stvarno odlučivanje u Odboru za

zakonodavstvo i formalno potvrđivanje odluke u plenumu. Na taj se način značenje zakona mijenja u skladu s političkom voljom trenutne saborske većine, u biti volji političke vrhuške, a bez bitnih procesnih jamstava legitimiteta zakonodavnog postupka.

(b.) *Autentično tumačenje i ustavna načela diobe vlasti i vladavine prava*
Vlast u Republici Hrvatskoj ustrojena je prema načelu diobe vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu (Čl. 4), a vladavina prava jedna je od temeljnih vrednota ustavnog poretka zajamčenih člankom 3 Ustava. Da bi se ukazalo na suprotnost instituta vjerodostojnog tumačenja ovim temeljnim ustavnim načelima potrebno je osvrnuti se na raniji koncept jedinstva vlasti koji je određivao ustavni poredak Socijalističke Republike Hrvatske prije 1990. godine. Prema načelu jedinstva vlasti, Sabor je narodna skupština koja u potpunosti nadzire ostale grane vlasti, izvršnu i sudbenu. Takva uloga Sabora opravdavala se ideologijom diktature proletarijata i njegove avangarde – komunističke partije – čiju volju zakonodavno tijelo izvršava. Vjerodostojno tumačenje sastavni je dio takve ideološke slike prema kojoj je zakonodavac ovlašten interpretirati zakone koje donosi u interesu radničke klase.

Hrvatski Ustav ne sadrži nikakvu osnovu koja bi Saboru dala mogućnost za vjerodostojno tumačenje i Sabor si je to pravo sam dodijelio svojim Poslovnikom. Na taj je način vjerodostojno tumačenje preživjelo prvu fazu tranzicije i danas velika većina pravnika i ne zna za njegovo nedemokratsko porijeklo.

No, ako i odbacimo ideološku i nedemokratsku pozadinu instituta vjerodostojnjog tumačenja, ono i dalje grubo krši autonomiju sudbene vlasti zajamčenu Ustavom. Zadaća je sudova rješavati sporove između stranaka pri čemu sude na temelju Ustava i zakona i nužno moraju interpretirati zakone. Interpretacija je, dakle, inherentno u sudbenoj nadležnosti. Vjerodostojno tumačenje ide za nametanjem interpretacije zakonodavca kao jedine ispravne, a kako smo pokazali ranije u tekstu, vjerodostojno tumačenje Sabora bremenito je procesnim nedostacima koji mu odriču demokratski legitimitet.

Uskraćujući sudovima mogućnost da interpretiraju zakone, što je sama bit sudačke funkcije u demokratskom pluralističkom društvu, vjerodostojno tumačenje krši i pravo građana na pravično suđenje. Kako određuje čl. 6 Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, "...radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj." Vjerodostojno tumačenje lišava sudove njihove bitne

funkcije čime Sabor, suprotno Ustavu i Europskoj konvenciji preuzima presuđivanje u pojedinačnim stvarima. Sudskom interpretacijom i objavljuvanjem sudske prakse jača se pravna sigurnost, a ako se zakonodavcu ne sviđa način na koji to sudovi čine, može uvijek izmijeniti zakon u redovitom zakonodavnom postupku.

(c.) Autentično tumačenje i zabrana retroaktivnosti zakona

Konačno, vjerodostojno tumačenje suprotno je i ustavnoj zabrani retroaktivnosti zakona stoga što mijenja učinke zakona u odnosu na postojeće pravne odnose. Time se stvara velika pravna nesigurnost i narušava vladavina prava. Paradoksalno je, međutim, da svojim vjerodostojnim tumačenjima Sabor ne interpretira vlastitu volju kao zakonodavca koji je interpretirani zakon donio, ne pokušava dati objektivni smisao nepreciznim zakonskim odredbama analizom parlamentarne debate ili upućivanjem na svrhu zakona, već se upušta u analizu apstraktnih pravnih koncepata koji s pluralističkim formiranjem volje građana nemaju ništa zajedničkoga. Tako se, primjerice, dajući autentično tumačenje Zakona o zateznim kamatama¹⁸ Sabor upustio u raspravu o načelu *Usura non natura pervenit, sed iure percipitur*. Kada je Zakon o zateznim kamatama izvorno prihvaćen, saborski zastupnici nisu se vodili pravnim načelima Justinijanovih Digesta, već su izražavali pluralistički formiranu volju birača. S druge strane, o pitanjima, poput, hoće li se navedeno načelo primijeniti u konkretnom slučaju, je li ono apsolutno ili ograničeno drugim pravnim načelima, i sličnih, smije odlučivati samo sud.

5. Zaključak

Vjerodostojnom tumačenju zakonodavca nema mjesta u pluralističkom demokratskom društvu. Suvremeni pravni sustavi, poput talijanskog ili belgijskog, koji ga tradicionalno poznaju primjenjuju ga izuzetno rijetko, te ograničavaju njegovu primjenu zabranom retroaktivnog učinka i zabranom intervencije u pendentne sudske postupke. Upravo je zastrašujuće da je Ustavni sud svojom nedavnom odlukom podržao institut vjerodostojnog tumačenja rekavši da to pravo Sabora proizlazi iz njegova prava na donošenje zakona. Takva tvrdnja je ne samo apsurdna već ukazuje da Ustavni sud i dalje razmišlja u okvirima načela jedinstva vlasti, da ne priznaje vrijednosti demokratskog pluralističkog društva i da odriče samu osnovu legitimite zakonodavne vlasti. Iza takvog shvaćanja Ustavnog suda стоји kolektivistička autoritarna svijest koja Ustav interpretira prepostavljajući postojanje jedinstvene "volje" naroda koju izriče politička vrhuška ili saborska birokracija u ime građana a bez njihovog sudjelovanja.

¹⁸ "Narodne novine" 58/2004.

J. Barbić: Zahvaljujem kolegi Rodinu na izlaganju, počevši od Justinijana pa dalje da bi se vidjelo gdje su korjeni vjerodostojnog tumačenja zakona koje ni po nazivlju nije u redu, jer ako je samo saborsko tumačenje vjerodostojno, znači li to da kad sud tumači zakon nije u tome vjerodostojan, što nikome ne pada na pamet. Otvaram raspravu. Vrijeme je za vaša pitanja i razmišljanja. Kao što vam je poznato sve čemo snimiti, sve ono što budete rekli bit će vam dostavljeno u ispisu na autorizaciju i objavit će se u biltenu nakon naše tribine. Na narednoj tribini imat ćete priliku pročitati sve što danas ovdje bude izrečeno. Izvolite.

Jasna Omejec, sutkinja Ustavnog suda:

Profesor sam na katedri za Upravno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu. Budući da se danas raspravlja o autentičnom tumačenju zakona, koje je i materija upravnog prava *par excellence*, iznijela bih nekoliko svojih razmišljanja i nadopunila bih uvodno izlaganje profesora Rodina. Inače se zahvaljujem profesoru Rodinu na sistematiziranom pregledu razvoja tog instituta. Bojam se, međutim, da za temeljnu tezu profesora Rodina o autentičnom tumačenju zakona kao o reliktu nedemokratskog, totalitarnog sustava sovjetskog tipa, pa onda i socijalističkog sustava ili kao o institutu povezanom s načelom jedinstva vlasti, koji ne poznaje nijedna suvremena država na svijetu - kako je on to javno iznosio – nemamo dovoljno argumenata. Pravni poreci pojedinih suvremenih europskih država govore protivno toj tezi. Upotpunila bih stoga predavanje profesora Rodina činjenicama koje moramo imati u vidu kada raspravljamo o autentičnom tumačenju zakona.

Počnimo s državama bivše Jugoslavije. Profesor Rodin je spomenuo da su Slovenija i Hrvatska poslije raspada Jugoslavije, sada kao suvremene građanske države, zadržale institut autentičnog tumačenja zakona, ali ga nisu stavile u Ustav. Nadopunjujem taj podatak činjenicom da je Makedonija također zadržala taj institut, podižući autentično tumačenje zakona na ustavnu razinu, određujući da zakonodavna vlast donosi zakone i autentična tumačenja zakona. Što se tiče zemalja Europske unije, već je profesor Rodin rekao da je Italija, uz Belgiju, zemlja koja poznaje autentično tumačenje zakona, premda tog instituta nema u talijanskom Ustavu, slično kao u Sloveniji i Hrvatskoj. Profesor Rodin je, međutim, propustio reći da je i u nekim drugim zemljama Europske unije autentično tumačenje zakona također ustanovljeno, i to kao ustavna kategorija. Tako je autentično tumačenje zakona ustavna kategorija u Grčkoj, Luksemburgu i na Malti. Postoje, naravno, i zemlje izvan Europske unije koje također u ustavima imaju autentično tumačenje zakona, kao što je npr. Bjelorusija, no one u ovom trenutku nisu važne. Prema tome, koliko god željeli

autentično tumačenje zakona proglašiti reliktom totalitarnog, komunističkog, nedemokratskog poretka sovjetskog tipa, recentna pravna literatura i ustavni poreci, odnosno zakonodavstva navedenih zemalja Europske unije govore drugačije.

Vjerujem da će se suglasiti sa mnom da nema osnova za zaključak kako su sve navedene zemlje nekritički i pogrešno preuzele taj institut u svoje današnje suvremene demokratske poretke, jer nisu znale za njegovu totalitarnu narav, o kojoj govori profesor Rodin. Nadam se da je potpuno razvidno kako taj institut ne vrednujem subjektivno, niti ga pokušavam valorizirati na bilo koji način, već samo iznosim činjenice. Drugo, čini mi se da treba nadopuniti profesora Rodina u dijelu izlaganja u kojem je spomenuo autentično tumačenje zakona u kanonskom pravu. Kanonsko pravo je itekako imalo utjecaja na sadržaj tog pravnog instituta. Nije toliko važan onaj kanon iz *Codex Iuris Canonici* koji ste vi izrekli, kolega Rodin, koliko je važan nekadašnji kanon 17. - današnji 16. - Kanonskog zakona, koji je stupio na snagu još davne 1918. godine, dakle, puno prije sovjetskog ustava iz 1936. godine. Što propisuje taj kanon? Citiram: "Zakone autentično tumači zakonodavac i osoba koju zakonodavac ovlasti na autentično tumačenje. Autentično tumačenje koje se daje zakonom ima istu snagu kao i sam zakon i mora biti promulgirano. Ako ono samo razjašnjava smisao riječi koje su određene same po sebi, ima retroaktivnu snagu. Ako ono ograničava i proširuje zakon ili rješava dvojbe, nije retroaktivno. S druge strane, tumačenje koje se daje u sudskej presudi ili u upravnom aktu u pojedinačnom slučaju nema snagu zakona. Ono vezuje samo stranke, ima učinak samo na onu stvar za koju je doneseno." Dakle, to je kanon koji bi trebao biti podrobno analiziran u odnosu na utjecaj koji je imao na kasniji razvitak instituta autentičnog tumačenja zakona u svjetovnim porecima diljem Europe, a ne samo na razvitak unutar crkvenih institucija, kao što je Katolička crkva. Treće, potrebna je još jedna nadopuna izlaganja profesora Rodina koja se odnosi na talijansku pravnu znanost ili talijansku pravnu doktrinu. Autentično tumačenje zakona u suvremenom svijetu neodvojivo je povezano s talijanskom pravnom znanosti i parlamentarnom praksom Republike Italije, a u drugoj polovici 20. stoljeća i s jurisprudencijom Ustavnog suda Republike Italije. Bojam se da o autentičnom tumačenju zakona doista ne možemo kompetentno govoriti niti raspravljati ako nemamo izvrstan pregled talijanske pravne misli o tom institutu. Ima nekoliko odličnih monografija talijanskih pravnika koje se njime bave i koje zaslužuju dužnu pažnju prije no što se uopće krene u razmatranje tog instituta. I na kraju, potrebno je spomenuti da u cijeloj raspravi treba imati u vidu i praksu Europskog suda za ljudska prava, jer se on već susreo s autentičnim tumačenjem zakona u

slučajevima protiv Grčke (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece, Agoudimos and Cefallonian Sky Shipping Co. v. Greece, Pafitis and Others v. Greece*). I te presude su, prema tome, također nužna građa koju treba proučiti prije načelne rasprave o tom institutu, odnosno o njegovoj prihvativnosti u ustavnopravnom poretku Republike Hrvatske.

J. Barbić: Hvala lijepa kolegice Omejec. Vrlo mi je drago da smo čuli vaše mišljenje kojim dopunjujete izlaganje uvodničara.

Dragomir Jukić, odvjetnik:

Neću govoriti o ideološkim aspektima tumačenja i utemeljenostima jer mi se čini da je to više političko pitanje i opredjeljenje. Pa je li ono utemeljeno demokratski ili nije, tražilo bi širu raspravu i ne bi možda sada spadalo u ono što želim reći. Htio bih samo usko reći o pravnom aspektu, ustavnopravnom. Ako neki ustav ima u tekstu u svojoj odredbi autentično tumačenje, onda ono postoji. Međutim, držim da ako u Ustavu nema autentičnog tumačenja, onda je svako daljnje uvođenje autentičnog tumačenje protuustavno. Posebno u ustavnim uređenjima koji su utemeljeni na demokratskim načelima podjele vlasti. Kad je ustavno načelo podjele vlasti, onda bi svako uvođenje autentičnog tumačenja, nižim državnim aktom nego je to ustav, bilo protuustavno. To je jedan aspekt koji sam htio iznijeti i držim da se ne može ustavno načelo podjele vlasti mijenjati, a posebno ga ne bi smjeli mijenjati poslovni.

Drugo, vi niste spomenuli, ali ja mislim da je najvažnije da se kod nas kazneni zakon autentično tumači. I onda imamo strahotu da se na taj način vrijeda jedno od osnovnih načela zakonitosti, načela zabrane retroaktivne primjene zakona. Ja će samo još praktično. Načelo zakonitosti polazi od toga da svatko zna ili mora znati da je učinio nešto što je zabranjeno. A nama se događa da se kazneni zakon tumači, dakle onda kada ga nije znao protumačiti sud, ili se pretpostavlja da ga sud ne zna protumačiti, i onda na temelju vjerodostojnog tumačenja građaninu propisujemo kaznenu odgovornost. Građanin bi dakle bio kazneno odgovoran za postupanje protiv propisa kojeg nitko drugi osim Sabora nije znao protumačiti. Svakako treba naglasiti da je nedopustivo vjerodostojno tumačiti kazneni zakon i na taj način uvoditi retroaktivnu primjenu kaznene odgovornosti. Hvala lijepa.

Željko Potočnjak, sudac Ustavnog suda:

Profesor sam Radnog i socijalnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu i sudac Ustavnog suda Republike Hrvatske. Kao sudac Ustavnog suda sudjelovao sam i u donošenju odluke s osvrtom na koju je kolega Rodin otpočeo svoje današnje izlaganje. Nisam siguran jesmo li prijedlog za ocjenu ustavnosti Poslovnika Hrvatskog sabora odbili ili odbacili, ali se ja

sjećam da pri donošenju te odluke nismo odlučivali o svim ovim aspektima o kojima je govorio kolega Rodin. Naime, taj je predmet bio povezan s nekim drugim predmetom, u kojem smo postupak obustavili.

Što se tiče moje daljnje rasprave ja ću pojmove autentično tumačenja i vjerodostojno tumačenje koristiti kao sinonime. Pri razmatranju vjerodostojnog tumačenja zakona polazim od shvaćanja da se radi o pravno i politički važnom, ali i problematičnom institutu. Stoga mislim da nije dobro raspravu o takvom institutu otpočeti etiketiranjem, pripisivanjem oznaka komunističko, totalitarno i sl. To neće voditi k raspravi u kojoj ćemo spoznati koje značenje taj institut ima u našem pravnom i političkom poretku, koje su njegove dobre, a koje loše strane, te k zaključku trebamo li ga ukloniti iz našeg pravnog porekta ili bitno ograničiti pretpostavke za njegovo korištenje.

Mislim da je odlučivanje Ustavnog suda o ustavnosti odredbi Poslovnika Sabora o vjerodostojnom tumačenju bilo povezano i s pitanjem mesta tog Poslovnika u hijerarhiji pravnih akata. Čini mi se da tu postoje neke dvojbe o tome je li Poslovnik Sabora "drugi propis", koji je po pravnoj snazi ispod zakona, ili ima nešto viši hijerarhijski položaj. Odgovor na to pitanje važan je za odnose među pojedinim nositeljima vlasti.

Vjerodostojno tumačenje za mene je dvojni institut sa stanovišta načela podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu. Zaista se može postaviti pitanje zadire li njime zakonodavna vlast u ovlasti sudbene vlasti. Međutim, kad se govorи o takvom zadiranju zakonodavca u ovlasti sudbene vlasti treba voditi računa da su u nekoliko slučajeva, koliko se ja sjećam, upravo sudovi tražili da se određene dvojbe riješe donošenjem autentičnog tumačenja zakona. Čini mi se da u tim slučajevima sudovi nisu imali dovoljno snage zauzeti stavove o određenim teškim pitanjima, pa su onda nastojali teret odgovornosti, koju bi oni trebali nositi, prebaciti na zakonodavca. Izgleda da su sudovi u takvim slučajevima tražili pribježište u stavu politike, u stavu zakonodavca. To je očito jedan poremećaj u našem sustavu podjele vlasti. Pri tome ga ne bi trebalo objasnjavati samo kao zadiranje zakonodavca u ovlasti sudstva, već i kao nesposobnost sudstva da snosi odgovornost za segment koji njemu pripada u sustavu podjele vlasti. Te odnose treba dobro proanalizirati.

Kod vjerodostojnjog tumačenja sporna je i ovlast Sabora za davanje toga tumačenja. Naime, ta ovlast nije propisana Ustavom već Poslovnikom Sabora.

Dvojbe u svezi s vjerodostojnjim tumačenjem povezane su i s mogućnošću povratnog (retroaktivnog) učinka. U nekoliko slučajeva kada je Sabor donio

vjerodostojno tumačenje u pravnoj struci javile su se prilično snažna reakcije u smislu da se takvim tumačenjima retroaktivno mijenjaju zakoni. Prema tome, mogući retroaktivni učinak je jedan od aspekata o kojem treba voditi računa kod zauzimanja stava o tom institutu. U svezi s tim problemom, koliko je meni poznato, pred Ustavnim sudom su još uvijek u tijeku neki postupci u svezi s autentičnim tumačenjima. Siguran sam da je još uvijek u tijeku postupak u svezi s vjerodostojnim tumačenjima Zakona o kamatama. Stoga, Ustavni sud će još imati prilika da se očituje o mjestu i ulozi vjerodostojnjog tumačenja u našem pravnom i političkom sustavu.

Radi se o politički i pravno vrlo važnom institutu. Stoga je važno određenje njegovog mjeseta, što po meni uključuje i mogućnost njegovog eventualnog uklanjanja ili ograničavanja u našem ustavnopravnom poretku. O tome treba ozbiljno raspravljati, staviti argumente za i protiv na jednu i na drugu stranu i na taj način doći do rješenja koje bi bilo prihvatljivo za zemlju koja se bazira na načelima političkog pluralizma, demokracije, vladavine prava i podjeli vlasti.

S.Rodin: Prof. Potočnjak kaže da bi prilikom razmatranja ovog pitanja trebalo se kloniti političkih etiketa. Kada govorim o komunističkoj pravnoj kulturi samoupravnog socijalizma ili postkomunističkoj pravnoj kulturi ja to ne govorim s nikakvih ideoloških pozicija nego konstatiram činjenicu. Republika Hrvatska pedeset godina razvijala se u uvjetima nedemokratskog, socijalističkog samoupravnog komunističkog pravnoga okružja u potpunoj izolaciji od razvoja demokratskih i pluralističkih načela. Tijekom tih pedeset godina u Hrvatskoj se razvilo nešto što bi američka politologinja Iris Marion Young nazvala dominantnom pravnom kulturom. A dominantna pravna kultura je takva kultura čiji pripadnici njezina obilježja smatraju univerzalima i ne primjećuju da postoje i alternativne kulture koje su jednako vrijedne kao i ova.

Dakle, kada ja kažem da je vjerodostojno tumačenje proizašlo iz sovjetskog ustava iz ustava SFRJ iz ustava Socijalističke Republike Hrvatske onda ja ne mislim nikoga time kritizirati nego jednostavno konstatirati tu činjenicu koja je bjelodano dokumentirana. Druga stvar, ja ne mislim da nam nabranjanje pravnih sustava koji poznaju ili ne poznaju vjerodostojna tumačenja u ovom i onom obliku iole koristi. Moji prigovori vjerodostojnom tumačenju jednako se mogu odnositi na Hrvatsku i na Maltu i na Luksemburg i na Grčku i na Makedoniju. A prigovori su vrlo jednostavnvi. Vjerodostojno tumačenje u ovom obliku u kojem ga mi imamo isključuje građane iz političkog procesa jer se o bitnim pitanjima značenja zakona i prava ne odlučuje na demokratkom postupku nego u odboru koje

odlučuje običnom većinom izvan normalnih procesnih participatornih metoda.

Drugo što je i gospodin odvjetnik Jukić ovdje primijetio zadire se i u retroaktivnost zakona barem u našem pravnom sustavu. I kao treće intervenira se u pendentne sudske postupke čime se mijenja pravna pozicija stranaka. Utoliko činjenica da kanonsko pravo ili pravo ozakonjeno od cara Franje Josipa poznaje autentično tumačenje, meni doista nije indikativno za ovaj problem. Još nešto interesantno. Prof. Potočnjak je rekao da je Ustavni sud odbacio prijedlog koji je bio podnesen da se ocijeni ta poslovnična norma. Ali nije interesantna samo činjenica da je prijedlog odbačen nego zbog čega je bio odbačen. A u obrazloženju te odluke stoji da inherentno pravo sabora koji ima ustavnu ulogu donositi zakone, da te iste zakone i interpretira. To je izraz srednjevjekovnog načela *eius est interpretari cuius est condere*. Tu stoji i moj drugi prigovor, te i dalje nisam uvjeren da vjerodostojno tumačenje Sabora ne ograničava sudove u njihovom vršenju sudbene vlasti. Ali zašto? Možemo reći da nisu niti sudovi bitni.

Na kraju krajeva možemo reći da nas je baš briga za sudove i to žele li oni ili ne žele svoju interpretativnu funkciju obnašati. Ali ono zbog čega se moramo zabrinuti su subjektivna prava stranaka. Jer stranke u sudskim postupcima moraju imati pravo na učinkovitu sudsку zaštitu. Tu zaštitu mogu ostvariti tako da iznose argumente i protuargumente pred nezavisnim sudom i da se sud očituje o značenju prava i primjeni pravo na konkretnu situaciju. Ako uzdignemo cijeli problem na razinu autentičnog tumačenja, tada stranke gube te procesne mogućnosti. I to je nešto o čemu bi svи mi pa naravno i Ustavni sud trebali voditi računa.

Treće, još jedan moment – mene je iskreno začudila takva odluka, takav stav Ustavnog suda jer time je Ustavni sud sam sebi vezao ruke. Ustavni sud je rekao: "mi ne želimo intervenirati u odnose diobe vlasti ove zemlje." I sad nije stvar u tome da se Ustavni sud želi očitovati i vjerodostojnom tumačenju kao takvom nego odbio se očitovati o ustavnoj ulozi bitnih institucija hrvatske državne vlasti, zakonodavne, sudbene a u neku ruku i izvršne.

Jasna Omejec, sutkinja Ustavnog suda:

Zahvaljujem se profesoru Rodinu na ovom objašnjenju. Radi pravilnog uvida u cjelokupni problem ipak je potrebno reći da stajalište, prema kojem autentično tumačenje zakona zadire u ustavom propisano načelo diobe vlasti i načelo samostalnosti i neovisnosti sudstva, predstavlja samo jedno od više različitih pravnih stajališta koja danas postoje u literaturi i u ustavnoj jurisprudenciji.

Postoje pravna stajališta, vrlo dobro obrazložena, koja ističu da autentično tumačenje zakona nema nikakva utjecaja na navedena načela. Imate, primjerice i sljedeće stajalište Ustavnog suda Republike Italije. Citiram: "Zakonsko pridavanje određenog značenja nekoj normi ne dira u *potestas iudicandi* nego definira i ograničava normativno stanje stvari koje i jest predmetom te *potestatis*. Prakticiranje vlasti od strane zakonodavca i od strane suca odvija se na dvije različite razine – kod zakonodavca na razini izvorā, kod suca na razini čija je svrha primjenjivanje normi." Ovo stajalište Ustavnog suda Republike Italije svakako zасlužuje pažnju.

Prema tome, kada se govori, raspravlja na znanstvenoj razini o institutu autentičnog tumačenja zakona ne smije se tom problemu pristupati jednostrano. Treba razmotriti sve aspekte, sva postojeća pravna stajališta, dakle i ona suprotna stajalištu koje iznosi profesor Rodin, a koja u svom predavanju uopće nije spomenuo. Tek onda bi bile stvorene prepostavke za pravilnu valorizaciju tog instituta u ustavnopravnom poretku Republike Hrvatske.

S.Rodin: Ovo što je prof. Omejec govorila upravo reflektira doktrinu o kojoj govorи Clausdieter Schott u ovom citatu kojeg sam spomenuo na početku, tj. da postoje različite vrste interpretacije koje provode različiti subjekti, vladar ima pravo interpretirati zakon, suci imaju pravo interpretirati običajno pravo na različitim razinama a *doctores et magistri* komentare rimskoga prava. Dakle, to je srednjovjekovno shvaćanje i kada bi talijanski ustavni sud stajao na tom shvaćanju, a ne stoji, ja to ne bih mogao prihvati u uvjetima demokratskog pluralističkog društva 21. stoljeća.

Dobio sam pisano pitanje koje se odnosi na ustavni zakon o Ustavnom суду koji je nakon posljednjih izmjena propisao da su stajališta Ustavnoga суда pravno obvezatna ne samo za Ustavni суд nego za sve. Ja recimo s tom odredbom ustavnog zakona o ustavnom судu nemam apsolutno nikakvih problema jer Ustavni суд kada izriče svoja pravna shvaćanja on u stvari interpretira Ustav i daje značenje Ustavu. To značenje mu daje u uređenom postupku u kojem stranke mogu svoja očitovanja iznijeti. Dakle interpretacije Ustavnoga суда interpretacije su Ustava pa u tom smislu možemo reći da su one i više autentične od interpretacija koje daje Sabor.

U stvari, ako pogledamo u njemačku pravnu literaturu i napravimo pretragu pod terminom "autentische Auslegung" onda ćemo doista naći reference na interpretacije ustavnog суда koje Nijemci smatraju autentičnim, a ne na interpretacije zakonodavca. Ali još nešto da proširimo kontekst. Nije samo autentično tumačenje zakonodavca u našem pravnom poretku ono s čime se ja ne mogu složiti. Tu postoje još neke druge vrste interpretacija, prvenstveno interpretacije koje Vrhovni суд daje na odjelskim sjednicama.

Te interpretacije obvezne su onda za sve odjele Vrhovnog suda a služe i kao autoritet i za odluke nižih sudova.

U čemu je problem? Ponovno u bitnim procesnim jamstvima stranaka. Jer kada Vrhovni sud nešto kaže na sjednici odjela onda stranke nemaju mogućnost utjecati na formiranje shvaćanja Vrhovnog suda. A odluka odjela se onda primjenjuje na sve predmete o kojima će Vrhovni sud odlučivati. Po meni, bilo bi puno ispravnije da Vrhovni sud koliko god hoće na odjelskim sjednicama raspravlja o pravnim problemima i razvija pravne diskusije, naravno to je poželjno, ali da pravna shvaćanja zauzima isključivo unutar spora koji rješava. Jer jedino unutar spora stranke mogu ravnopravno iznositi argumente i protuargumente što udovoljava i zakonima europske konvencije za zaštitu ljudskih prava. I još jedna glosa na kraju – mi smo sad u procesu prilagodbe našeg pravnog sustava harmonizacije hrvatskog prava s pravom EU. I u tom procesu prihvaćamo veliki broj zakona – sabor donosi zakone kojima recipiramo norme europskog prava. I te norme europskog prava imaju svoje vrlo dobro definirano značenje koje se razvijalo od 50-tih godina 20. stoljeća do danas. Kada bi ove poslovničke norme opstale kakve jesu i kada bi se primjenjivale kako se primjenjuju tada bi hrvatski Sabor mogao autentično interpretirati hrvatske zakone kojima se recipira europsko pravo i na taj način deformirati pravo značenje europskog prava kako se ono razvilo kroz 50 godina. A to je nešto što je potpuno nedopustivo u europskom pravnom poretku.

Dakle ako ni zbog čega drugoga, ako sam ja potpuno u krivu što se tiče ovih mojih postavki, što bih mogao prihvatiti, jer moje je mišljenje priznajem samo jedno moguće mišljenje – ali ovo što sam zadnje naveo je dovoljan razlog da autentično tumačenje u ovom obliku ne opstane u našem pravnom poretku.

Eugen Zadravec, odvjetnik:

Dakle, počelo je kazalište izvoditi predstave na engleskom. Međutim u današnjim novinama ima nešto jako lijepo. Studenti, i to ovog fakulteta dobili su treću nagradu na međunarodnom natjecanju u Beču u konkurenciji studenata sa 154 sveučilišta iz 47 zemalja. Naši studenti dakle već govore, i to uspješno govore engleski. Mi u ovoj našoj lijepoj tribini koju ja gledam kao elitističku, još nismo počeli govoriti engleski. Pa zamislite ovo predavanje kolege Rodina, kako bi to prelijepo bilo kad bi to bilo još i na engleskom. To je sve.

J. Barbić: Kolega Zadravec me je preduhitrio. Čekao sam da završi rasprava pa da o tome nešto kažem. Kolega je taj prijedlog iznio na jednoj našoj ranijoj

tribini. U vezi s time sam od njega dobio i pismo. To je zanimljiv prijedlog. Moram ga iznijeti pred vas, jer vi o tome morate odlučiti. Nisam autokrat. pa to stavljam vama na demokratsko odlučivanje. Kolega Zadravec, motiviran činjenicom da se pripremamo za ulazak u EU i da ćemo morati komunicirati na više stranih jezika, predlaže da se neke tribine povremeno održe na engleskom jeziku. Naravno, bez prijevoda tako da i rasprava bude na tom jeziku. Neće biti problem voditi takve tribine i naći uvodničara da govori engleski, a vjerujem da nije problem ni da prisutni sudionici tribine to razumiju. No, javlja nam se tehnički problem vezan uz snimanje i skidanje teksta s vrpce, prijepis i drugo. Tu bi nastale teškoće jer nemamo osoblje koje to može učiniti. Lako bi nam se moglo dogoditi da s takvih tribina ne izdamo biltene ili da sudionici u raspravi dobiju napisano ono što su govorili na autorizaciju dosta loše napisano na engleskom jeziku pa da će se morati snalaziti u onakvom tekstu kakvog dobiju, možda nekada i nerazumljivom. No, to pitanje stavljam pred vas i molim vas da odlučite jeste li za to da povremeno neku tribinu održimo na engleskom jeziku. Kako čujem vaš je odgovor negativan.

Eugen Zadravec, odvjetnik:

Gospodine profesore imam za svaki slučaj i drugi prijedlog. Hoćemo li nagraditi ove studente koji su tamo dobili tako lijepu nagradu mogućnošću da dođu ovdje pola sata i održe predavanje na engleskom o tome što su govorili tamo u Beču? To bi bilo neobično lijepo.

J. Barbić:

Odmah ću vam reći da sam vrlo ponosan na naše studente. Dok sam bio dekan jedna je naša ekipa bila prvi puta vrlo visoko plasirana, ali ne u tako velikoj konkurenciji kao sada, mislim da su se bili plasirali na treće mjesto, pa sam sve njene članove pozvao na sjednicu vijeća gdje smo im bili odali puno priznanje. Kasnije sam ih primio i čestitao, dobili su sva priznanja koja smo im mogli dati.

Naši su studenti sada bili u konkurenciji 154 fakulteta iz cijelog svijeta. Jedne godine je naša kolegica studentica dobila prvu nagradu za najbolju govornicu. Sve se govori na engleskom. Sjećam se da smo jednom organizirali probnu arbitražnu raspravu na kojoj smo naše natjecatelje mučili i bili mnogo neugodniji nego što je to u pravoj arbitraži da vidimo kako će se ponašati. Bili su iznenađujuće dobri, izvrsni. Sjajno su se snalazili na engleskom jeziku. Rekli smo da ovi imaju šansu. I iskoristili su je.

Ovaj puta su naši studenti u konkurenciji 154 fakulteta bili treći. Mislim da su ispred njih bili samo studenti iz Beča i jednog američkog fakulteta. Brojna zvučna fakultetska imena bila su iza njih. Što to pokazuje? To pokazuje da imamo kompetentne mlade ljude, pa oni mogu ako se s njima

individualno radi itekako sve svladati. Morali biste vidjeti podneske koje pišu – to su podnesci ravni podnescima na međunarodnim trgovačkim arbitražama. Imam veliko iskustvo u međunarodnim trgovačkim arbitražama po svijetu i mogu usporediti ono što čine velike odvjetničke kuće. Naši se studenti ne moraju stidjeti onoga što rade. Njima zaista treba dati priznanje. Ja bih ih sa zadovoljstvom doveo na tribinu, da nam kažu nešto o tom studentskom natjecanju, kako to izgleda. Ako se slažete s time, spremam sam u svibnju dovesti i naše kolege s Fakulteta koji su im bili treneri, cijelu ekipu da vam kaže kako je to izgledalo, kako su to naši studenti doživjeli i kakva je bila atmosfera na natjecanju. To je bilo natjecanje na ispadanje, po krugovima.

Jednom su mi na arbitraži u Zürichu rekli da znaju za naše studente i njihove uspjehe na arbitražnom natjecanju i vrlo se pohvalno izrazili. Priznajem to mi je jako godilo. To mi je rekao gospodin koji je vrlo utjecajan u arbitražnim krugovima i ima veliko iskustvo. Dakle, jeste li za to da u znak priznanja dovedemo naše studente na narednu tribinu? Sa zadovoljstvom prihvatom vašu suglasnost i obvezujem se da u svibnju mjesecu razgovaramo o međunarodnom studentskom natjecanju u međunarodnoj trgovačkoj arbitraži. Pozivam vas da dođete na tu tribinu i date podršku našim mladim kolegama. Pozdravite ih pljeskom, jer su to zaslužili.

Eugen Zadravec, odvjetnik:

Tsunami je teško predvidjeti. Smak svijeta teško je predvidjeti. Potpuno je sigurno da će generacije ovih naših mladih kolega morati govoriti engleski uskoro. I to mi pravnici. Neće mesari, slikari neće morati, liječnici neće morati. Pravnici će morati.

S.Rodin: Ja bih samo iskoristio priliku da vas obavijestim; gost našeg programa na Pravnom fakultetu je jedan mlađi rumunjski profesor Bogdan Ionita i mi se spremamo organizirati njegovo izlaganje o tome kako su tekli pregovori Rumunjske s Europskom unijom o članstvu. I to će morati biti na engleskom jeziku ili na rumunjskom.

J.Barbić: Možemo to organizirati ako bude moguće s obzirom na slobodne termine.

Ljerka Ivasić, sutkinja Općinskog suda u Zagrebu:

Ja bih predložila da se studente Pravnog fakulteta malo više nauči o nomotehnici a ne da kao sudac dobivam primjedbe odvjetničkih vježbenika koji kažu da ne znaju što je nomotehnika, da nitko živ ne zna pročitati ispravak nomotehnički u gruntovnici i takve stvari. I to vježbenici sa položenim pravosudnim, da to doživljavam kao sudac. Ne znaju pročitati ispravak odluke ispravljeno nomotehnički. Kažu da ne znaju što je to

104. TRIBINA 14.4.2005.

nomotehnika, da gdje sam ja to čula. Pa vas ja, osim ovih stranih jezika molim da ih upoznate sa predmetom nomotehnika.

J.Barbić: Kolegice i kolege, dobit ćete poziv za tribinu u svibnju. Hvala lijepa i doviđenja u svibnju.

Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 34

Voditelj Tribine i urednik:
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

Autorizirano izlaganje
osvajača trećeg mjesta:

Ane Barić
Ivane Jurčec
Miljenka Petraka
Danijela Stankovića i
Tina Težaka

Tema 105. tribine

**MEĐUNARODNO NATJECANJE STUDENATA
154 PRAVNA FAKULTETA IZ MEĐUNARODNE
TRGOVAČKE ARBITRAŽE U BEČU**

Zagreb, 24.5.2005.

KLUB PRAVNIKA

TRIBINA 24.5.2005.

MEĐUNARODNO NATJECANJE STUDENATA 154 PRAVNA FAKULTETA IZ MEĐUNARODNE TRGOVAČKE ARBITRAŽE U BEČU

J.Barbić:

Poštovane kolegice i kolege, ovaj put otvaram jednu posebnu Tribinu. Ona je 105. po redu i prema tome je po redoslijedu jedna od već uobičajenih, ali mislim da je ova ipak jedinstvena u odnosu na sve druge koje smo dosad održali. Zašto je jedinstvena? Odstupili smo od pravila da odaberemo neku aktualnu temu iz područja prava ili gospodarstva ili društvenu temu i da o njoj razgovaramo. Ipak mislim da ovo što smo danas učinili znači presedan i za neke druge slične stvari. Reći ču vam zašto je to tako i što smo s time htjeli postići.

No, kako su ovdje naše mlade kolegice i kolege koje vjerojatno ne poznajete red je da ih najprije predstavim. Prema najavi Tribine vidjeli ste o kome je riječ. To su osvajači trećeg mesta na međunarodnom studentskom natjecanju iz međunarodne trgovačke arbitraže, trećeg mesta u konkurenciji 154 prijavljena, odnosno 151 pravnog fakulteta iz cijelog svijeta koji su konačno sudjelovali na natjecanju. Kolegice i kolege, možete pozdraviti trećeplasirane na svijetu.

U natjecanju su sudjelovali pravni fakulteti iz 46 zemalja, a naše su mlade kolegice i kolege osvojili treće mjesto. Odmah ču ih predstaviti. Počevši od moje lijeve strane prema desnoj to su kolegica Ana Barić, kolegica Ivana Jurčec, kolega Miljenko Petrac, kolega Danijel Stanković i kolega Tin Težak. Ovaj kolega ovdje kojeg vrlo dobro poznate nije bio u timu ali je bio s timom ili rekao bih oko tima. Naime, prof. Hrvoje Sikirić, prof. Siniša Petrović, kolega Davor Babić i kolegica Nina Tepeš bili su zapravo treneri, sastavljači ekipe, brinuli su se oko toga kako da se momčad pripremi. S time bih zaključio moj uvodni dio i zamolio kolegu Hrvoja Sikirića da nešto kaže o natjecanju. Kolega Sikirić, hoćete biti ljubazni pa reći našim sudionicima Tribine kakvo je to natjecanje i sve drugo što bi ih uvodno o tome moglo zanimati.

H.Sikirić:

Hvala profesore Barbiću što se organizirali ovu Tribinu za naše studente. Ali ja bih rekao da su studenti uvijek aktualna tema. Prema tome ovo je za Fakultet jako aktualna tema. Studentsko natjecanje o kojem je riječ zove se William C. Vis International Commercial Arbitration Moot. Gospodin William C. Vis bio je jedan od tajnika UNCITRAL-a. UNCITRAL je komisija Ujedinjenih naroda za međunarodno trgovačko pravo. G. Vis bio je i

profesor na Pace Law School of Law u New Yorku. Prof. Eric Bergsten, jedan od kasnijih tajnika UNCITRAL-a, ali također i profesor na Pace School of Law, započeo je s organizacijom ovog, u svijetu jedinstvenog, studentskoga natjecanja iz područja međunarodnoga trgovačkoga prava i međunarodne trgovačke arbitraže. Ovogodišnje natjecanje bilo je dvanaesto po redu. Naš Fakultet uključio se u peto po redu natjecanje i otada neprekidno sudjeluje, tako da je ovogodišnje natjecanje bilo osmo na kojem je sudjelovala ekipa našeg Fakulteta. Zanimljivo je da smo se na natjecanje po prvi puta uključili 1995. godine, dakle u doba drugoga dekanskoga mandata prof. Barbića. Ta prva podrška je bila izuzetno važna i ona je bila osnova za daljnju, svakogodišnju, bezrezervnu podršku Fakulteta.

U natjecanju se uvijek u arbitražnom postupku rješava spor iz ugovora o međunarodnoj prodaji robe. Mjerodavno pravo uvijek Konvencija Ujedinjenih naroda o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe iz 1980. godine. Ta je konvencija na snazi u Republici Hrvatskoj i zato je vrlo vrijedno to što se studenti, kroz natjecanje, upoznaju s njezinim odredbama. Arbitražni postupak se vodi pred arbitražnom ustanovom uz primjenu njezinih pravila, a mjesto arbitraže je u zemlji u kojoj je na snazi UNCITRAL Model zakon o međunarodnoj trgovačkoj arbitraži. Država tužitelja, tuženika i država u kojoj je mjesto arbitraže uvijek su države ugovornice Newyorške konvencije o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka. U problemu se uvijek, osim materijalnopravnih pitanja, razmatra i nekoliko pitanja u vezi iz arbitražnog postupka, ponajviše postojanje ugovora o arbitraži.

Organizator stavlja problem 1.10. na mrežu. Od podnesaka, u pravilu, u problemu već postoje tužba i odgovor na tužbu. Osim toga, postoji i zapisnik sa sastanka arbitara i zastupnika stranaka na kojem su sastanku izdvojena određena pitanja i na koja pitanja arbitražni sud traži od stranaka da u podnescima odgovore. Po pravilima natjecanja studentske ekipe imaju pravo da u roku od deset dana od arbitražnog suda zahtijevaju određena kako činjenična, tako i pravna razjašnjenja. Odgovor na pitanja pisan u ime tužitelja – Memorandum for Claimant – treba dostaviti arbitražnom суду, ovisno o godini, do sredine prosinca. Nakon predaje tog podnesaka, u roku od tjedan dana, studentski tim dobija tužiteljski podnesak jednog drugog tima, i na taj podnesak treba odgovoriti u podnesku pisanim u ime tuženika – Memorandum for Respondent. Odgovor tuženika treba dostaviti, u pravilu, do sredine veljače. Nakon dostave tog drugoga podnesaka, studentska ekipa se priprema za usmeni dio natjecanja. Usmeni dio natjecanja održava se uvijek u Beču, gdje je sjedište UNCITRAL-a, i to u prostorijama Pravnoga fakulteta bečkog

Sveučilišta. Započinje u subotu prije Velikoga tjedna i traje do četvrtka u Velikom tjednu. Usmeni dio natjecanja ima opći i završni dio. Opći dio su četiri ročišta u kojemu je tim dva puta u ulozi tužitelja i dva puta u ulozi tuženika. Tim zastupaju dva odvjetnika, dva studenta. I nakon te četiri runde, koje se boduju na način da tri arbitra mogu svakom od studenata dodijeliti maksimum 50 bodova, dobija se 32 ekipe. Te 32 ekipe ulaze u završni dio natjecanja i nastavljaju natjecanje u parovima na ispadanje. Na taj način ove godine mi smo ušli u polufinale među četiri najbolje ekipe. Kao što je to prof. Barbić rekao, ove godine su u usmenom dijelu natjecanja sudjelovale 153 ekipe.

U okviru natjecanja dodjeljuju se nagrade u nekoliko kategorija. Sve nagrade nazvane su po nestorima prava međunarodne trgovačke arbitraže. Kod svake nagrade izdvajaju se prve tri ekipe, odnosno studenta, ovisno o nagradi, ali se pohvaljuje (Honorable Mention) i još nekoliko ekipa, odnosno studenta, koji su ušli u uži izbor za tu nagradu. Za podneske se dodjeljuju dvije nagrade, nagrada Pieter Sanders za najbolji podnesak pisan u ime tužitelja i nagrada Werner Melis za najbolji podnesak pisan u ime tuženika. Nagradom Martin Domke nagrađuju se najbolji govornici iz općeg dijela usmenog natjecanja. Da bi ušli u konkureniju za tu nagradu studenti moraju za tim govoriti i u ulozi zastupnika tužitelja i u ulozi zastupnika tuženika. Najcjenjenija kategorija natjecanja je natjecanje ekipa u usmenom dijelu. Za uspjeh u usmenom dijelu natjecanja dodjeljuje se nagrada Frederic Eisemann. Eto ove godine naša ekipa je u tom najcjenjenijem dijelu natjecanja podijelila treće mjesto. Na tome smo im svi mi koji smo radili s njima zahvalni i zbog toga se svi njima ponosimo. Evo toliko o samom natjecanju i mislim da sada moramo prepustiti riječ studentima koji su ovim uspjehom ponovno u najboljem svjetlu predstavili naš Fakultet.

J.Barbić:

Hvala lijepa kolega Sikirić. Sada ste čuli uvod tako da znate o čemu se tu zapravo radi. Ovo što vam danas prikazujemo činimo s ponosom i ne bez razloga. Hoćemo pokazati da možemo stvoriti proizvod koji je na razini onoga što svijet traži, ako nam se za to daju mogućnosti, kada nam se omogući individualni rad sa studentima. Prema tome možete zamisliti kako bi izgledao studij na ovom Fakultetu i pravnici koji bi ga napuštali kad bismo imali uvjete rada kakve imaju recimo američka sveučilišta. I to kažem s ponosom, u to ćete se uvjeriti a prvo će vas u to uvjeriti kolegica Ana Barić koja će kratko iznijeti svoje viđenje stvari. Niste sada na arbitraži, sad vam je lakše, prema tome izvolite.

A.Barić:

Kako smo se već dogovorili između sebe što će ko pričati, kolega Miljenko Petrak će pričati o samom izboru tima, nakon toga će vam kolega

Stanković nešto reći o pisanju podnesaka tužbe i odgovora na tužbu, zatim Ivana Jurčec o pripremama za usmeni, ja ču o samom usmenom dijelu natjecanja i kolega Težak će nešto pričati o ovome nakon natjecanja što nam se sve dogodilo. Tako da bih sad zamolila kolegu Petraka da krene sa izborom tima.

M.Petrak: Dakle moje je ime Miljenko Petrak i dopustite mi da najprije srdačno pozdravim u ime cijelog MOOT tima sve nazočne, osobito profesore sa ovog Fakulteta, sadašnje kolege s Fakulteta kao i posebne goste koji su danas sa nama. Također bih želio u ime MOOT tima zahvaliti prof. Barbiću što nam je omogućio priliku da nastupimo pred vama i da vam pokažemo što je to MOOT natjecanje iz međunarodne trgovačke arbitraže te da vam zapravo damo neku svoju viziju – našu priču kako smo se to mi pripremali za Beč, za usmeni dio, pismeni dio i na koncu da vam kažemo što smo mi u svemu tome naučili i što očekujemo od tih znanja kasnije. Dakle o tome će govoriti više moji kolege a ja bih vam želio nešto reći o samim pripremama i izboru nas petero za članove ovoga tima. Dakle prošle godine u šestome mjesecu bio je prvi sastanak kandidata za MOOT tim. Na tom sastanku pojavilo se nekih tridesetak ljudi, dakle interes je bio razmjerno velik s obzirom na činjenicu da je samo 5 članova koji su zapravo ušli u MOOT tim. Prvi sastanak je bio čisto informativne prirode.

Glavna stvar se odvijala u devetome mjesecu prošle godine kada je bio drugi sastanak. Na tom drugom sastanku već se pojavilo nešto manje ljudi – nekih dvadesetak. Nakon ljeta ljudi su vidjeli da imaju dosta ispita i nekih drugih obaveza, nisu im bile više toliko u interesu nekakve aktivnosti koje da tako kažem nisu obavezne nego su više gledali kako da polažu ispite. Na tom sastanku nama je bio prezentiran jedan slučaj. Slučaj je imao izmišljene činjenice ali su pravni odnosi u tom odnosu bili stvarni. Zaista slučaj koji se može negdje dogoditi u praksi. Zahtijevao je primjenu i poznavanje Uncitralovog Models zakona i međunarodne konvencije o prodaji robe iz 1980. godine. Trebalo je riješiti taj slučaj – to je zapravo bio Beč u malom jer mi smo dobili pred sebe slučaj s kojim se prije nismo susreli i morali smo primijeniti pravo s kojim se neki od nas jesu susreli, međutim neki od nas i nisu – izraditi pismeni podnesak. Preporučeno je bilo 5-6 stranica, međutim bilo je primjera da je jedan kandidat podnio podnesak od samo jedne stranice a bilo je opet kandidata koji su napisali 15-20 stranica. Nakon tog pisanih podnesaka za dva do tri dana uslijedilo je usmeno izlaganje, prezentacija svih onih koji su predali pismeni podnesak. E sad možemo primijetiti opet jednu zanimljivu pojavu od dvadesetoro ljudi koji su se pojavili na tom sastanku - samo desetero ih je i predalo pismeni podnesak. Možemo pratiti jednu silaznu putanju zanimanja kako se

približava konkretni rad, stvarni i uloženi trud smanjuje se nekako zainteresiranost ljudi. Od nas desetero profesori i asistenti sa Katedre međunarodnog privatnog i trgovačkog prava odabrali su 5 članova. Kasnije nam je bilo rečeno da je odluka bila jednoglasna što se dosta rijetko događa, kad su se preklopili rezultati iz pismenih podnesaka i usmene prezentacije izašlo je nas petero i nadam se da smo povjerenje koje je u nas uloženo kasnije i opravdali.

Također možda je zgodno za reći što se tiče muško-ženskog sastava u timu – možete primijetiti da je omjer 3:2. Isto tako je moglo biti 2:3. Profesori su nam rekli razlog. Zato što muškarci i žene nisu jednakim niti fizički a niti po načinu razmišljanja i to se kasnije pokazalo opravdanim kad smo neke probleme gledali drugačije i bilo je vrlo korisno imati jedan drugačiji način razmišljanja, vidjeti implementirati i od toga smo zapravo imali samo jednu veliku korist. Osobno sam sudjelovao u dosta nekakvih eliminacija izbora i moram priznati da je ovaj bio jedan od rigoroznih ali također i vrlo objektivnih izbora. Zašto rigorozan? Zašto objektivan? Rigorozan zbog toga što se od nas nije tražilo samo da se prijavimo i bit ćemo primljjeni. Tražilo se od nas da uložimo određeni trud, tražilo se od nas da riješimo jedan problem i tek na osnovu našeg pokazanog koliko znanja toliko i mogućnosti pravnika i logičkog razmišljanja da zapravo uđemo u MOOT tim. Zašto je bilo objektivno? Objektivno je bilo zato jer kad smo pisali pismene podneske nitko od nas nije imao ime i prezime – svi smo imali šifre. Dakle, isključena je bilo kakva vrsta malverzacija ili prefesiranje određenih osoba na osnovu nekih zasluga koje one nisu učinili. Dakle s te strane svaka čast profesorima i asistentima koji su učinili taj odabir. To je prethodilo samom početku našeg rada. Ja ovdje završavam ali prava priča o našem timu tek počinje.

D.Stanković: Nakon što se čuli kako smo odabrani kao kandidati za MOOT tim ove godine, ja ću vam reći nešto detaljnije o tome kako smo pisali naš podnesak i kako je izgledalo to istraživanje, kako su nas naši treneri vodili kroz pisanje memoranduma. Jer, ipak radilo se o pet različitim ljudi koji su različito gledali na neke stvari. Tu se radilo od pet različitih stilova koje je, trebalo na kraju uskladiti i sastaviti jedinstveni tekst.

Što se tiče same literature, nakon što smo mi odabrani kao članovi, profesori i asistenti su nas uveli u literaturu koju naš Fakultet posjeduje i ona je, moram reći, dosta bogata tako da mi uopće nismo zaostajali, što se tiče literature, za nekim drugim fakultetima iz svijeta. Međutim, čak i kada je nedostajala koja knjiga za koju smo smatrali da bi mogla nešto pomoći u samom natjecanju, profesori bi čak sami uskakali, naručivali tako da dobijemo na brzini. Što se tiče nekih drugih izvora, koristili smo dosta

Internet i to osobito web site Pace Law School, sveučilište iz New Yorka koje je specijalizirano za područje trgovačkog prava i tu imate jednu ogromnu bazu članaka sa područja trgovačkog prava a također i veliku bazu sudske prakse zemalja ugovornica Bečke konvencije o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe. Tako zapravo prije nego što smo pristupili našem radu, dakle pisanju memoranduma morali smo napraviti opsežno istraživanje što teorije što sudske prakse iz materije trgovačkog i arbitražnog prava. Nama su naši treneri dosta pomagali jer ovo je ipak bio osmi put da je Fakultet sudjelovao na natjecanju te su oni svoje iskustvo prenijeli na nas. Oni su na neki način znali kako treba izgledati jedan podnesak i kakvu terminologiju je potrebno koristiti da bi postigli dobre rezultate. U tome nas nisu ni malo štedjeli tako da je najveća pohvala bila da se ocijeni podnesak kao neloš ili tako nešto.

Međutim, na samom kraju su bili zadovoljni i ovdje smo upravo zbog njih. Naravno, pisanje podneska i rad na ovom istraživanju traje najveći dio natjecanja – to je ukupno četiri od šest mjeseci koliko traje natjecanje te je istraživanje koje prethodi usmenom dijelu natjecanja pretpostavka za dobar uspjeh na usmenom dijelu natjecanja. Na taj način vi zapravo steknete i pronađete sve argumente koji su vam potrebni i već kroz pisanje tih argumenata shvatite koliko su oni održivi i na taj način dobijete gotove i isprobane argumente za sam usmeni dio.

Moram isto reći iako naši memorandumi ove godine nisu dobili neku veliku nagradu, mi nismo ni u jednom trenutku odstupili od naših argumenata i ničim nas naši protivnici nisu iznenadili na usmenom dijelu natjecanja. To pokazuje koliko je važan taj prethodni rad.

Još bih samo htio napomenuti da je veliku ulogu u natjecanju i pretpostavka za sudjelovanje u timu bilo poznавање више straniх језика, не само engleskog, premda se samo natjecanje vodi na engleskom jeziku. Naime, to je bitno zbog zastupljenosti različitih pravnih kultura. Mi smo dosta koristili njemačku literaturu, također i francusku što nam je jako puno pomoglo da savladamo sve teoretske probleme i dobijemo jedan rad koji pokriva sva područja.

Evo toliko o pisanju memoranduma. Riječ ћу prepustiti kolegici Ivi koja će nešto više reći o pripremama za usmeni dio natjecanja.

I.Jurčec: Dakle nakon što smo četiri mjeseca proveli pišući podneske što za tužitelja što sa tuženika nastupile su pripreme za usmeni dio izlaganja koje su trajale 7 tjedana (od kraja siječnja pa do sredine ožujka). Tijekom tih 7 tjedana mi smo sastavljali govor i radili na memorandumima protivničkih

timova koje smo dobili tokom prvog tjedna priprema za usmeni dio natjecanja.

Dakle, nakon što su nam dostavljena četiri memoranduma protivničkih timova mi smo zapravo prvi put dobili uvid u to koliko je zapravo naš podnesak konkurentan u odnosu na podneske stranih timova te smo došli do zaključka da je naša argumentacija toliko dobra da smo se nje držali do samog kraja natjecanja. Naime treba reći da natjecatelji nisu dužni držati se svoje argumentacije iz podnesaka nakon drugog dana usmenog izlaganja. Tako su čak neki strani timovi "krali" naše argumente, dok smo se mi tijekom cijelog natjecanja držali svojih argumenata iz pismenih podnesaka. Dakle, za prvi govor u Zagrebu pripremali smo se svi a zatim smo izabrali da govornici u Beču budu Tin i Ana. Kako se vježbao govor? Svakodnevno i to po više puta dnevno. Prva verzija govora sastavljena je u drugom tjednu. Govor je bilo potrebno mijenjati ovisno o pismenom podnesku protivničkog tima s kojim smo imali susret, a struktura samog govora pratila je zapravo postupak koji je određen u samome zadatku. Imali smo svakodnevne sastanke što sa profesorima što sa članovima starih timova koji su radili na podnescima prijašnjih godina i stvarno bi im se trebalo ovim putem zahvaliti budući da su nas oni gotovo svakodnevno posjećivali na Gornjem gradu i uložili i svoj trud da ovaj naš rezultat bude ovakav kakav je bio.

Bitno je naglasiti da je govor svakog tima vremenski limitiran na 30 minuta, tako da svaki govornik ima po 15 minuta, ovisno o tome kako se vrijeme rasподjeli između govornika. Jedan govornik govori materijalni dio, a drugi je dio koji se tiče samog procesa. I upravo zbog tog vremenskog limita bio je najvažniji dio vježbe jezgrovito i cjelovito odgovoriti na pitanja koja arbitri postavljaju na taj način da se ne izgubi kontinuitet i na način da se ne gubi potrebno vrijeme za kasniju argumentaciju na podpitanja arbitara. Htjela bih tu naglasiti da je zapravo najvažniji dio naših priprema za usmeno izlaganje bio taj tjedan pred sam odlazak u Beč kada su došli tim iz Stetson University sa Floride i Notre Dame University iz Pertha iz Australije te smo taj tjedan imali najintenzivniji rad – svakodnevno smo imali izlaganja – otprilike po dva simulirana ročišta od čega čak jedan u Odvjetničkoj komori i jedan na Vrhovnom sudu te na Pravnom fakultetu upravo u ovoj Vijećnici i osim ta dva tima posjetio nas je i Pravni fakultet iz Rijeke i Pravni fakultet iz Ljubljane tako da smo i sa njima imali po jedan susret prije samog odlaska u Beč. Htjela bih naglasiti koliko je bila kvalitetna priprema u Zagrebu, a to se i vidi iz samog rezultata budući da smo upravo Stetson University sa Floride i Notre Dame University iz Pertha i mi ušli u završnicu natjecanja.

Dakle sva tri tima završila su u polufinalnoj završnici. I sad bih prepustila riječ Ani koja će iznijeti priču kako je izgledala usmena prezentacija u samom Beču.

A.Barić: Počet ću vam od onog trenutka kad zapravo i počinje ročište i to je za mene bio najstrašniji trenutak. Tamo sjedite, protivnici su nasuprot vas, imate arbitre, imate tremu, ne znate kakvi su vam protivnici, jesu li dobri ili malo manje dobri, hoće li vam arbitri postaviti bezbroj pitanja ili će vas pustiti samo da pričate. To je bio najgori dio ročišta. Međutim onog trenutka kad bi krenuli pričati to bi sve nestalo i mi bismo se uživjeli u priču, razgovor sa arbitrima, iznošenjem naših argumenata i u naš govor tako da od tog trenutka na dalje je sve bilo lakše. Što se tiče same pripremljenosti za usmeni, svi timovi su više-manje imali iste argumente budući da kad šest mjeseci radite na jednom slučaju sjetite se gotovo svega.

Međutim ono po čemu se timovi razlikuju je način iznošenja argumenata. I tu dolazi do razlikovanja boljih i lošijih timova. Kad smo mi jednom shvatili način na koji ih treba iznositi onda je bilo puno lakše. Budući da su arbitri uglavnom praktičari i kad smo mi taj apstraktan slučaj oživjeli na način da smo se počeli ponašati kao da smo mi zaista odvjetnici koji zastupaju svoje klijente i kad smo se počeli boriti za njih, e onda je baš sve krenulo. Prva četiri dana imali smo po jedno ročište dnevno. U njima smo dva puta bili tužitelj, dva puta tuženik. Susreli smo se s timovima Queens iz Kanade i Pittsburgh iz SAD-a zatim Chichago Kent isto iz SAD-a i Jodhpur iz Indije. U tim ročištima smo skupljali bodove koji su nas doveli u peti dan natjecanja a to je finalni dio gdje dolaze samo 32 najbolja tima s najvećim brojem bodova. Taj dan su bila ročišta na ispadanje znači svako je ročište moglo biti posljednje. U 9 ujutro taj peti dan imali smo prvo ročište sa University of Technology of Sidney koji su prema pričama koje smo čuli bili favoriti. Zato smo u to ročište krenuli dosta opušteno s tim da nemamo što izgubiti jer je bio već veliki uspjeh ući među 32 najbolja tima.

Međutim desilo se to da smo ih pobijedili i da smo ušli u osminu finala. U osmini finala u 12 sati isti dan smo se našli sa Mainzom iz Njemačke. Bilo je dosta teško ročište budući da je već bilo manje timova, puno kvalitetniji arbitri koji su postavljali više pitanja, puno više stručnih pitanja i nakon toga eto nas u četvrt finalu taj isti dan u 4 popodne. Četvrtfinalni susret je bio s McGillom iz Kanade. Za mene je to bio najteži ali i najljestviši susret. Taj dan smo imali tri ročišta, a svako je trajalo gotovo preko dva sata. Govornici smo bili samo Tin i ja i mijenjali smo uloge, prvo smo bili tuženik pa u 12 sati tužitelj tako da više nismo bili sigurni za kog pričamo. I u tom je bio cijeli problem. Bilo me je strah da ne zaboravimo koju stranu zastupamo. Međutim tu smo se malo pomogli sa folderom, fasciklama koje su bile

različite boje za različite strane, pa kad nisi siguran samo pogledaš boju. Tu nam je već koncentracija bila na izmaku budući da nije dovoljno samo izgovoriti govor od 15-20 minuta nego treba biti koncentriran čitavo vrijeme i kad priča kolega da mu se nešto doda, podsjeti ga na nešto, zatim dok priča protivna strana treba paziti na njihove argumente te smisljati protuargumente, uočavati pogreške i uputiti na to a isto tako za čitavo vrijeme ročišta arbitar vam može postaviti pitanje bez obzira što vi ne pričate. Prema tome čitavih dva sata ste napeti i koncentrirani i morate slušati i paziti. Nakon McGilla dobili smo iskrene čestitke ne samo od naših kolega i profesora nego od samog McGilla – prišli su mi poslije i rekli da ako su imali od nekog izgubiti onda im je najdraže da su izgubili od nas jer smo ih zaista oduševili prezentacijom tako da nam je to jako puno značilo.

Osim toga kako je broj timova bio manji tako smo imali sve više potpore od ostalih timova koji su nam dolazili i čestitali. Kako smo imali svi pločice sa imenima osobito je lijepo bilo kad bi nam došli ljudi čije smo knjige čitali i koje smo citirali u usmenom i pismenom dijelu koji bi nam čestitali. Lijepo je bilo nositi oznaku University of Zagreb jer kad bi ljudi to vidjeli, klimnuli bi nam glavom, čestitali. Čitav tim je bio ponosan na to što smo mi sa University of Zagreb. Mislim da smo jako dobro predstavili naš Fakultet. Nadam se da sam vam u ovih par trenutaka uspjela predložiti barem mali dio usmenog dijela natjecanja, kako je to sve izgledalo. Prije nego što predam riječ Tinu samo ću vam reći da je bio jako lijep osjećaj pobjedivati i osvojiti treće mjesto.

T.Težak: Zahvaljujem kolegici Barić. Mislim da se treba isto osvrnuti na susret u polufinalu kada smo izgubili od bečkog tima tada smo naravno bili prilično tužni što se to dogodilo ali sada kad vidimo uspjeh koji smo ostvarili draga nam je i ne možemo ništa žaliti jer dakako tu se događa da dođu najbolji timovih od svih i mislim da nitko tko ispadne ne može biti ni najmanje nezadovoljan. A bečki tim je bio vrlo kvalitetan. Eto i sad nakon Beča pitanje je kako nam sada sve to izgleda. Možemo reći da smo vrlo ponosni i vrlo zadovoljni što smo sudjeovali u tome i zahvalni smo naravno Fakultetu što nam je pružio priliku da probamo nešto različito od svakodnevne nastave.

Dakle stekli smo niz praktičnih znanja za koje vjerujemo da će nam prilično koristiti u budućnosti. Imali smo prilike raditi na jednom konkretnom arbitražnom problemu, upoznati se sa nekim dijelovima kako materijalnog tako i procesnog prava s kojima se ne upoznaju svi studenti, barem ne toliko detaljno tijekom studija na Fakultetu. Imali smo priliku raditi sa vrhunskom stručnom literaturom na više jezika. Naučili smo koristiti internet baze podataka kojima Fakultet ima pristup, naučili smo dobro

usmeno i pismeno argumentirati na temelju istog činjeničnog stanja dvije totalno suprotstavljene strane. Naučili smo nešto i govorničkih vještina, argumentacije, retorike i što je možda najvažnije vježbali smo pravnici logiku cijelih tih šest mjeseci i naučili da i na njoj imamo još puno za raditi dok postignemo neko savršenstvo. Također, imali smo prilike raditi i sa hrvatskim i sa stranim stručnjacima, susresti ih, razmijeniti s njima mišljenja i dobiti od njih odgovore na mnoga zanimljiva pitanja. Tako da u svakom slučaju obrazovno gledano bilo je to jedno vrlo lijepo iskustvo. S druge strane imali smo priliku upoznati i članove timova iz cijelog svijeta iz ostalih 150 fakulteta. I tu smo isto puno profitirali jer smo stekli mnoge vrijedne kontakte za budućnost. I naravno sve u svemu ovo tu nam može poslužiti kao dobra referenca za budućnost i također želio bih iskoristiti ovu priliku da se zahvalim Fakultetu što nam je temeljem ovoga omogućio sudjelovanje na ljетnoj školi u Dubrovniku ovo ljetu gdje ćemo nastaviti produbljivati naša znanja.

Evo i za kraj ja bih još samo jednom htio ponoviti zahvalu, prvenstveno profesorima i asistentima koji su proveli šest mjeseci neumorno radeći sa nama, njihovom znanju, strpljenju i požrtvovnosti. Također osobljbu cijelog Fakulteta i svima ostalima koji su nam pružili podršku da možemo sudjelovati na ovom natjecanju. Hvala lijepa.

J.Barbić:

Zahvaljujem. Mislim da vam se naš tim jako dobro predstavio, vrlo plastično, mislim da si možete dočarati kako je to tamo izgledalo. Reći ću vam da sam bio neobično ponosan pred godinu dana kad mi se na jednoj međunarodnoj trgovačkoj arbitraži u Zürichu obratio jedan od arbitara s kojim sam bio u arbitražnom vijeću ovim riječima: "Vi ste iz Zagreba. O sjećam se Vašeg studentskog arbitražnog tima". To je bio Dr. Phillip Habbegger kojeg ste vjerojatno tamo imali priliku upoznati. Najpohvalnijim se riječima izrazio o našim studentima i njihovim nastupima. A on je to rekao jer je nekoliko puta bio na tom natjecanju pa je pratilo kontinuitet događanja i zapazio da je zagrebačka škola stekla već vrlo ozbiljnu reputaciju među ostalih fakultetima, kao što sam uvodno naglasio. Kad bismo imali mogućnosti da individualno radimo sa studentima, sve bi izgledalo ovako kako je ovdje prikazano. Prema tome nije stvar u tome da mi to ne možemo, da to ne znamo učiniti ili ne znam što drugo. Čuli ste od mladih kolega i literatura kojom raspolažemo je primjerena. No, imamo neke druge teškoće, pitanje broja nastavnika, prostora za rad i sl.

Otvaram raspravu. Vrijeme je za vaša pitanja i razmišljanja. Sve će biti snimljeno i svatko od vas će dobiti na autorizaciju tekst onoga što ovdje izreče a nakon toga će se sve objaviti u našem biltenu koji će biti dostupan već na narednoj tribini u mjesecu lipnju i konačno objavljeno u Godišnjaku

u kojem će biti prikazano svih ovogodišnjih devet tribina. Izvolite, mlade kolegice i kolege su vam na raspolaganju. Mislim da je ovo vrlo inspirativan trenutak za raspravu o nekim stvarima.

U.Dujšin: Ispričavam se što mi je pobjegla ova primjedba o Gausovoj krivulji ali kao što znate ta krivulja pokazuje da je ljudska populacija razdijeljena na 5% idiota, 5% genija i ostatak mediokriteta. Mi očito imamo ovdje posla sa onim najboljim dijelom Gausove krivulje iako je sigurno da bi rezultati koje bi inače naši pravnici postizali da možemo s njima individualno raditi bilo bolje čak i u onima koji se nalaze u onoj najvećoj populaciji. Zbog toga mislim da je primjedba kolege Barbića opravdana, ali vodimo računa o tome da je ovo gornjih 5% koji ovdje sjede pred vama. Hvala lijepa.

J.Barbić: Točno, slažem se s time, ali mislim da bi se tih 5% proširilo kad bismo svemu mogli pristupiti na pravi način. Odmah koristim priliku da ukažem na veliku grešku koja se radi povodom bolonjskog procesa. Mi u njega uskačemo naglavačke a da prethodno nismo ispitali financijski aspekt tog procesa, nije ispitani ni kadrovski aspekt pa je vrlo opasno uskočiti u suvremenih sustav intenzivnije nastave ako nisu sređene ove komponente: prostor, oprema, kadrovi (nastavnički) i financije. Tada se može dogoditi da dobijemo suprotan učinak od onoga što se očekuje pa će se tada reći: "Ne dajete rezultate. Reforma nije uspjela." Naravno zbog toga jer nisu riješeni svi aspekti reforme. Ne zato što ne bi trebalo reformirati studij, dapače za tim treba težiti, ali se tome mora pristupiti cjelovito.

Bojan Kozar, student Pravnog fakulteta u Zagrebu:

Kao prvo čestitam kolegama na uspješnoj prezentaciji i nadam se da smo stekli više-manje dojam o izloženom sustavu natjecanja. Ali mene zanima jedan čak osobni dio. Naime mogu mi odgovoriti svi pojedinačno a može mi odgovoriti i Tin. Kakav je osjećaj kad se pobjeđuju anglosaksonski timovi na njihovom jeziku njihovim oružjem?

T.Težak: Dobar je osjećaj pobjeđivati i stvarno zahvalan je osjećaj kad nakon toliko uloženog rada vidite da ste stekli dovoljno vladanja engleskim jezikom i načinom pravne argumentacije da se možete uspješno suprostaviti timovima. Ali ne bi možda tu samo izdvojio anglosaksonske timove. Jer svi timovi koji dolaze u Beč već nakon šest mjeseci priprema bili oni iz common-law ili iz kontinentalnog pravnog kruga su dovoljno pripremljeni za takav način tako da ponekad ročišta protiv timova iz susjednih zemalja mogu čak biti zahtjevnija nego ona iz anglosaksonskog.

Bojan Kozar, student Pravnog fakulteta u Zagrebu:

Kakav je odnos bio sa timovima iz našeg okruženja? Kako su se ponijeli prema Vama nakon ovog uspjeha?

T.Težak: Vrlo dobro. Ne samo iz naše regije nego i šire imali smo vrlo pozitivne komentare na naš radi i uspjeh. A što se tiče konkretno timova iz regije evo budući da smo imali prilike upoznati se i sa riječkim i ljubljanskim timom mi smo dobili vrlo srdačne čestitke a isto tako i od beogradskog tima.

M.Petrak: Ako se mogu nadovezati u vezi engleskih timova odnosno timova koji dolaze iz engleskog govornog područja nasuprot nama više puta sam imao priliku u debati susresti se s timovima koji su dolazili iz engleskog govornog područja i moram priznati da sam već izgubio vjeru da netko tko nije prirodni govornik engleskog jezika da se može uspješno suprostaviti drugim timovima. Međutim ovaj primjer me je potpuno uvjeroio u suprotno da se uz dovoljno rada uz dobru potporu infrastrukture za slaganje argumenata može ne samo konkurirati nego i pobjediti timove koji su ovako na prvi pogled superiorniji ali ovo je bio upravo dokaz da nisu superiorniji a u nekim pogledima su čak bili inferiorniji od nas što pokazuje i naše treće mjesto.

J.Barbić: Ovdje bih samo nešto dodao. Mene je kod vas neobično razveselila jedna tvrdnja. Govorimo o pobjeđivanju, ali treba znati i gubiti. To je možda važnije nego znati pobjeđivati. Jer ako znaš gubiti, spremam se za naredne podvige. Ako ne znaš gubiti, to može dovesti do traume. Jako me veselilo kad ste rekli: "Je, i onda smo bili poraženi ali bili smo zadovoljni". To se uči u sportu i oni koji se bave sportom znaju koliko je to važno.

Andrija Vitezić, umirovljeni ekonomista iz Zagreba:

Uglavnom, moramo Vama prije svega čestitati. Od 36 godine stupio sam u općinu Vrnik na rad u administraciju, borim se za opće dobro, za uvođenjem radne i finansijske discipline što bih preporučio i vama. Ponovno vam čestitam od srca na vašim uspjesima i iznenađen sam jer sam očekivao veću posjetu čestitara. Jer nije to samo ovako jedan mali uspjeh. Ja bih vas molio da ovo objavite i u stampi. Da se to vidi i da bude poticaj drugima jer eto imamo prilike jer Pravni fakultet i vi pravnici trebate spasiti društvo od korupcije i ne znam čega. Sve u životu morate pratiti. Zahvaljujem i našemu dekanu da sam i ja ovdje zabilježen nekoliko puta. Ja sam rekao evo i Amerikanci i ovi svi se kolju svi se svadaju a trebaju krenuti u gospodarstvo. Tu trebamo naći rješenja i budućnost da se tu rješava. Moram samo primjetiti da sam ja imao i sinove i kćeri. Žene rađaju svijet – sinove i kćeri a ovamo kao tobož nisu ravnopravne sa muškarcima. Stavite to i na oglasne ploče što ste radili.

Davor Jandrić, student Pravnog fakulteta u Zagrebu:

Ja sam Davor Jandrić, predsjednik Studentskog zbora Pravnog fakulteta. Ovdje sjedim u svojstvu običnog studenta i predstavljam moglo bi se reći sve studente Pravnog fakulteta jer sam izabran na legitimnim izborima.

Jedan čovjek koji je obilježio hrvatsku povijest rekao je jednu rečenicu da ovaj narod sve će vam oprostiti ali uspjeh nikada. Da tome nije tako moramo se konstantno boriti. Budući se i nama pokušalo imputirati da nismo zahvalni i da ne znamo za ove stvari, mi u studentskom zboru odlučili smo dati nekakvo priznanje i zahvalnicu ovim studentima koji su i za nas ovo napravili. Jer ipak i mi smo studenti i kad odemo na nekakvo druženje izvan granica Hrvatske možemo se vrlo lijepo podićiti time kakve rezultate ostvaruju naše kolege. Nadam se da će i u budućnosti biti ovakvih rezultata a evo nakon završtka ove tribine ja ću im uručiti ove zahvalnice.

J.Barbić: Hvala lijepa kolega. To je vrlo lijepo od vas i mislim da se to trebalo i očekivati kao priznanje ovim kolegicama i kolegama i poticaj onima koji će doći poslije njih.

Eugen Zadravec, odvjetnik iz Zagreba:

Ponajprije vidim da je došlo do generacijske opstrukcije. Moja generacija se očito bojala da će se danas govoriti engleskim jezikom, pa nije došla. Ali to ne spominjem radi moje generacije, nego radi vas koji ste došli. Dodite i slijedeći puta. Ova Tribina je neobično interesantna. Predavači koji nam govore, govore neobično lijepo, čujemo neobično puno pametnih stvari i jedva smo dočekali da ovi mladi dođu. Hvala vam da ste došli. A ovo što je sada prof. Barbić spomenuo, ja sam jutros, shvativši da je danas ova tribina, otišao u Graz u English book shop i kupio sam vam svima knjige. Htio sam kupiti Blacks Law Dictionary, ali imali su jedan primjerak, pa sam donio nešto puno lakše, što će vam biti puno interesantnije, a knjiga se zove John Grisham: The king of torts. You'll enjoy it.

J.Barbić: Zahvaljujem kolegi Zadravcu i koristim priliku istaknuti da je on posjetitelj naših tribina od prve tribine, dakle od tribine koja je nosila broj 1 pa sve do danas. Kolega Zadravec, ovo je vrlo lijepa gesta s vaše strane. Zahvaljujem u ime Pravnog fakulteta i ove Tribine što ste našli za potrebno našim mladim kolegicama i kolegama iskazati pažnju i na ovaj način.

Danijel Pribanić, student Pravnog fakulteta u Zagrebu:

Prijatelj sam i kolega naših kolega koji su se ovdje predstavili. Ja vam čestitam na uspjehu. Moje pitanje je svima budući da su otkrili jedno novo područje koje većina studenata na našem Fakultetu može samo djelomično doživjeti – kakvi su vaši planovi za budućnost. Vidite li se u nekom odvjetničkom društvu, želite li raditi sa međunarodnim trgovачkim pravom i dalje?

- A.Barić:** Hvala kolegi Pribaniću. Mene je osobno jako zainteresirala trgovačka arbitraža i sad tražim na internetu sve moguće fakultete koji nude postdiplomski iz trgovačke arbitraže tako da se vidim u tome.
- I.Jurčec:** Ja bih htjela reći da nam je svima cilj prvo završiti fakultet i to po mogućnosti čim prije. Htjela bih početi raditi, eventualno neki postdiplomski. Nisam još sigurna da li će to biti odvjetništvo ili rad u nekoj firmi, ali definitivno nešto što ima veze sa trgovačkim pravom.
- M.Petrak:** Kao i kolege prije mene ja bih se također želio baviti trgovačkim pravom. Do IV. godine nisam baš nalazio niti u jednom predmetu toliko zanimljivih stvari. Učio sam više nekako reda radi. Trgovačko pravo i pravo društava me zaista zaintrigiralo i želio bih se time kasnije baviti. Sad jedino je pitanje da li će to biti odmah poslije diplome ili ovisno o financijskim mogućnostima kao vjerujem i većina nas ovdje da li će to biti postdiplomski ili neće, to najviše ovisi o financijama.
- D.Stanković:** Dijelim mišljenje mojih kolega. Također bih volio završiti jedan postdiplomski studij koji ima veze sa područjima prava i ekonomije jer je to bio prvenstveni motiv zbog kojeg sam došao na natjecanje. U tom smjeru želim nastaviti i dalje.
- T.Težak:** Meni se, moram priznati od cijele te arbitraže najviše dopao procesni dio tako da me je zainteresirala arbitraža, načini alternativnog rješavanja sporova i nadam se da ću se i dalje moći specijalizirati u tom vidu i možda naći neki posao koji ima veze s arbitražom u alternativnom metodom rješavanja sporova. Jer mislim da je to vrlo aktualan problem i u krajnjoj liniji vrlo korisna alternativa sudovima.
- J.Barbić:** Kao profesor trgovačkog prava i prava društava ne smijem puno govoriti o tome da sam sretan i zadovoljan s ovakvim stavom mladih ljudi. Kao što kaže prof. Dujšin iz onih 5% po Gausovoj krivulji, to znači da ovo područje kojim se mi bavimo dobiva ozbiljno pojačanje. To mi je neobično dragoo. Bit će prilike da se nađemo i na našim poslijediplomskim studijima, bit će ih, jako su posjećeni. Traju već od 1962. bez prekida. Mislim da financije ne bi smjele biti problem. Imamo načine i za te stvari kad se nađu ljudi koji su zainteresirani i koji pokazuju rezultate. Jer ono što ste vi imali priliku dobro ste iskoristili, a to je izuzetno važno – izgubili ste strah u odnosu na svijet. Ključni problem velikog broja naših ljudi u struci je da kad vide čak i trećerazrednog stranca ukipe se, stanu i misle da je došlo čudo iz svijeta. Vidjeli ste i osjetili da tu nema nikakvog čuda, da su to ljudi kao i svi vi pa čak nekada i s manje znanja nego što ga vi imate. I to je dobro – to je sigurnost. U struci koju ste odabrali to je bitno. Idite sigurno naprijed, nemajte nikakvog straha. Pa što ako je došao stranac – to je kod nas

nekada bilo čudo. To što ste odabrali trgovačko pravo i pravo društava to mi jako godi i vrlo sam zadovoljan s takvim vašim izborom, nećete pogriješiti.

Eugen Zadravec, odvjetnik iz Zagreba:

Profesor Barbić, kao voditelj naše Tribine uvijek ima u pripremi ne jednu, nego više tema. Ja bih predložio sljedeće: kako je stanje u zemlji, a naročito što se gospodarstva tiče alarmantno, ovdje imamo dvojicu neobično uglednih gospodarstvenika i naučnika. Pokušajmo ih nagovoriti da sljedeću tribinu održe njih dvojica, prof. Dujšin i naš mladi kolega Vedriš, docent na ovom Fakultetu. Oni imaju puno toga za reći, a to je za mlade ljudе od egzistencijalne važnosti – s jedne strane, gospodarstvo, a s druge strane pravo. Razmišljajte na tu temu, da li ćete ih uspjeti nagovoriti.

J. Barbić: Kolega Zadravec, još pred dva mjeseca smo dogovorili da će se u lipnju održati tribina o toj temi. Prema tome vidite da čitamo misli vas koji sudjelujete na tribinama. Povodom toga najavljujem da će kolega Vedriš u lipnju, termin ćemo dogovoriti, održati tribinu o vrlo interesantnoj temi: "Što naše pravo treba, mora i kakvo bi moralo biti da zadovolji ono što zahtijevaju gospodarske potrebe zemlje." S obzirom na ono što nas čeka i pred čime se nalazimo, a polazeći od stanja u kome se nalazimo, nisam ovo rekao slučajno. Vidjet ćete, bit će to vrlo interesantna tribina. Uvjerit ćete se u to gdje smo sada i kako smo, jer kod nas od političara nadalje svi puno pričaju o tome a vjerujte mi malo je onih koji uopće znaju što i kako treba učiniti. Sve same deklaracije. Imat ćete priliku čuti što treba napraviti, kako i na koji način.

Ima li još interesenata za postavljanje pitanja ili za raspravu? Ako to što ne vidim nijednu podignutu ruku znači da smo iscrpili današnju temu, dozvolite mi da se najprije u vaše a onda i u vlastito ime zahvalim našim mladim kolegicama kolegama na dvije stvari. Prvo na tako dostojnoj prezentaciji ove pravne kuće u svijetu i drugo na onome što su vam danas prikazali izloživši kako izgledaju međunarodna studentska natjecanja i da steknete utisak što se može očekivati od naših mlađih kolegica i kolega. Kolegice i kolege, zahvaljujem što ste bili danas s nama. Želim vam laku noć i vidimo se u na tribini u lipnju.

Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 35

Voditelj Tribine i urednik:
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje predavača
Doc.dr.sc. Mladena Vedriša
docenta Pravnog fakulteta u Zagrebu**

Tema 106. tribine

**KONKURENTNOST HRVATSKE
EKONOMIJE I PRAVNI SUSTAV**

Zagreb, 28.6.2005.

KLUB PRAVNIKA
TRIBINA 28.6.2005.

KONKURENTNOST HRVATSKE EKONOMIJE I PRAVNI SUSTAV

J.Barbić: Otvaram 106. Tribinu Kluba pravnika grada Zagreba i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu s kojom zapravo zatvaramo devetomjesečni ciklus tribina pa ćemo, nakon ljetnog prekida, s održavanjem tribina nastaviti u listopadu.

Poznato vam je da smo za naše tribine uvijek nastojali odabratи aktualne teme. Današnja tribina ima upravo temu za koju bih rekao da je kod nas stalno aktualna. Zato mi je posebno zadovoljstvo što je s nama kolega Mladen Vedriš, koga dobro znate i što će govoriti o konkurentnosti hrvatske ekonomije i u vezi s time o njezinom pravnom sustavu. Napominjem da ću se morati uključiti u raspravu, jer čim je riječ o gospodarstvu i pravnom sustavu moram, zbog onoga čime se inače bavim, reći nekoliko riječi ne zato da bih ometao kolegu Vedriša nego da bismo zajedno interdisciplinarno pokazali kako to danas kod nas izgleda.

Ekonomija u Hrvatskoj je u stanju kakvom znate da jeste. Ako išta ovu zemlju može izvući iz sadašnjeg stanja, onda su to promjene u ekonomiji pa u tom društvenom segmentu treba učiniti pomak, vrlo ozbiljan pomak. Što je to, gdje smo mi sada, kakvi su nam izgledi, jer kad se govorи o konkurentnosti nije riječ samo o tome kakvi smo danas nego što treba učiniti da funkcioniрамo zajedno s drugima, kako možemo djelovati na svjetskoj razini? O tome će vam uvodno govoriti kolega Vedriš a zatim vas sve pozivam na raspravu za koju vjerujem da će biti plodna jer zасlužuje da se tim stvarima posveti posebna pažnja. Kolega Vedriš izvolite.

M.Vedriš: Zahvaljujem dvostrukо, prvo na prigodi da na ovoj uglednoj tribini odgovaram na ovu temu, a drugo zahvaljujem ljudima koji su u ovim nemogućim vremenskim uvjetima odlučili izaći iz svojih kuća ili drugih skrovitih destinacija da nam se pridruže danas na ovom razgovoru. Ovaj razgovor osobno za mene je inspirativan i naravno htio bih dati prije par komentara a onda ćemo prijeći na nešto faktografije a nakon toga na jedan razgovor. Što je fascinantno? Fascinantno je zapravo da smo svi mi sudionici petnaest zadnjih godina jedne izuzetne transformacije. Transformacije iz jednog sustava u drugi, jednog društva u drugi tip društva. Ono što je u Hrvatskoj bilo zbog rata, ratnih okolnosti, agresije jednim dijelom odloženo, negdje od 1995. god. od kada je teritorij postao neupitan, pitanja realnog življenja, pitanja ekonomije, pitanja socijalne sfere, sve to skupa kroz prožimanje uloge odgovornosti države, došlo je u

prvi plan. Međutim ukoliko danas čitate ozbiljne analize Svjetske banke i drugih adresa, naići ćete na jednu vrlo zanimljivu konstataciju, koja govori da nakon 90-tih godina prvi impresionizam koji je nastupio u svim tim zemljama s klasičnim ekonomskim reformama, znači makro ekonomска stabilnost, privatizacija i druge strukturne reforme, a kod intelligentne uloge države, koja je odgovornost države? Kakva je uprava, kakvi zakoni, kakva efikasnost u ponašanju – sve je to došlo u drugi plan. Nešto što je isto tako vezano za ovaj hrvatski prostor, a generalna je konstatacija kad se govori o sudstvu, je da je u tom razdoblju neusporedivo više pozornosti poklonjeno tome da sudovi budu neovisni, nego da se pita kako rade. Rezultati svega toga, naravno, sumirani su u poziciji događaja pojedinih zemalja, ali i u međunarodnoj usporedbi o kojoj ćemo također govoriti. Govorit ćemo o konkurentnosti, i što ona znači? Hrvatska je negdje prije tri godine odlučila sebe izmjeriti i doći na listu međunarodne konkurentnosti gdje je drugih stotinjak zemalja i mjeri se gotovo 97% svjetskog GDP-a. Znači, idemo vidjeti kakvi smo. Ta prva situacija kada smo vidjeli kakvi smo i da se nalazimo u donjoj polovici tablice, to je bio svojevrstan šok. Međutim taj šok je bio ublažen činjenicom da je to naše početno stanje, a zatim idemo vidjeti što se s nama dešava dalje. Bit će zanimljivo malo pogledati, iskomentirati, i naravno vidjeti u kojem pravcu idemo. Prema tome, uvodno, neprijeporno je očekivati ekonomске promjene, očekivati adekvatnu socijalnu klimu. Imati odgovarajuće razvojne rezultate bez pravnog sustava i efikasnog pravnog sustava, bez intelligentne uloge države jednostavno nije moguće. Naravno, vrijeme koje je iza nas može se ocijenjivati ovako ili onako. Puno je bitnije vući prave poteze i razgovarati o onome što je pred nama. Evo, ja bih da prođemo tu faktografiju pa da onda zajedno porazgovaramo što je pred nama.

Svjesni smo svi jednostavne činjenice da je globalizacija nešto što ne možemo niti zadržati ni isključiti, da je to nešto što je ekonomski ekvivalent sili prirode kao vjetar i voda, zgodno je rekao Bill Clinton na početku svoga mandata. A, sada u kontekstu te globalizacije, gdje smo mi, gdje je Hrvatska, kako napredujemo i što se zapravo dešava? Evo, to je pozicija nas danas.

Znači, u koliko gledamo BDP u 2004., ove godine i godine koja je pred nama, porast koji se očekuje je oko 3,5% za osam zemalja, znači bez Malte i Cipra koje se ušle u Europsku uniju. Naši prvi konkurenti za ulazak u EU, Bugarska i Rumunjska, ostvaruju ga negdje oko 4,5 postotna poena rasta. Inače, nota bene, MMF je procijenio da će BDP na svjetskoj razini u idućoj godini rasti po godišnjoj stopi 3,6%. I to je ono što je zabrinjavajuće - u odnosu na svjetski prosjek sa svim mogućim problemima zemalja u raznim dijelovima svijeta, Hrvatska je tek negdje oko toga prosjeka. Drugi podatak koji je relevantan i koji je bitan kad se govori o stanju ekonomije, to je nezaposlenost.

Ukoliko pogledamo ponovno situaciju opet kod naših najbližih susjeda, u Bugarskoj i Rumunjskoj, vidjet ćemo da su oni tu bolji od Hrvatske. Profesor Dujšin će odmah reagirati i reći da je ova stopa zapravo u Hrvatskoj tako zvana izvedena stopa, koja ne govori anketnu nezaposlenost, znači kako se netko subjektivno osjeća nezaposlen zaposlen, a stvarna stopa je negdje između 19 i 20%. Oni koji su uspjeli obaviti tu svoju domaću zadaću poput Češke, Mađarske, Slovenije imaju znatno niže stope zaposlenosti i u protekloj godini i u godini koja teče. Slovačka je negdje tu s nama, jer su još uvijek relativno visoki transferi stanovništva iz sektora poljoprivrede, međutim njeni sposobnosti za apsorpcije preuzimanja u industrijski sektor je znatno veća. I naravno, postoji općepoznata teza da se sve plaća, svi računi dospijevaju na naplatu, ovo je nešto što agregatno pokazuje to desetljeće jedne ekonomске politike u Hrvatskoj kroz prizmu tog vanjskog zaduženja.

Negdje 1996. godine, a namjerno sam je zaokružio, jer je to razdoblje nakon rata, konsolidacije su s dugovima koje smo prenijeli iz bivše Jugoslavije, a nakon toga počinje putovanje u vlastitoj režiji. Kao što vidimo, to se je zaduženje negdje lomilo do 2000. godine – tada je ono bilo

negdje na razini oko 10 milijardi, a nakon toga događaji su izletjeli iz tračnica i dug je danas došao do sume oko 30 milijardi dolara. Rekao sam na početku da je Nacionalno vijeće za konkurentnost odlučilo vidjeti ne samo što se apsolutno događa u Hrvatskoj, nego što je to komparativno s drugim zemljama. I naravno, tu koristimo hardware, a to su statistički podaci iz softwarea, odnosno straživanja po jednoj načelnoj metodologiji; stotinjak poduzeća, odnosno njihovi čelni ljudi, se svake godine anketiraju. To je sada pozicija Hrvatske.

Hrvatska je kod indeksa mogućnosti rasta toga makro indeksa locirana na 61 mjesto; negdje između Bugarske i Rumunjske. Bugarska je 59-a, Rumunjska je 63-a, a kada smo mi imali momentum pred deset godina, odnosno negdje 1995., oni s kojima smo se još mogli mjeriti, poput Mađarske, Češke, Slovačke, otišli su naprijed. Međutim zašto ovaj indikator. On zapravo govori o nečem drugome. Kad se kompozitno rastavi onda imate tehnologiju, javne institucije i makroekonomsko okruženje koji se mijere s određenim ponderima. I sada je bitno vidjeti što se događa dalje.

Događa se slijedeće. Ukoliko pogledate makroekonomsko okruženje, može se reći da Hrvatska negdje klapa, da je u prosjeku svoje pozicije i da je negdje između te Bugarske i Rumunjske i relativno dosta blizu Slovačkoj. Kada se pogleda tehnologija onda vidite da ima određenih zaostajanja, ali nisu tako drastična. Kada pogledate javne institucije onda imate Estoniju s 26.-tim mjestom, Slovačku 49.-tim mjestom, Bugarsku i Rumunjsku u toj kvaliteti javnih institucija ispred Hrvatske. To izaziva česte nesporazume kad se govori o tome koja je zemlja danas od ove tri zemlje kandidata spremna ući u Europsku uniju, kao i čuđenje u čemu su, u pojedinim situacijama, Rumunji ili Bugari ispred Hrvatske. Evo, upravo po tome. Znači po toj svojoj spremnosti, po kvaliteti javnih institucija su otišli korak naprijed. Ono što je još više zabrinjavajuće, uz velike napore, jer reformiranje samoga sebe je jedan vrlo zahtjevan i naporan proces.

Kao što vidite, Rumunjska se je popela za dvanaestak mjesta, Bugarska također, ostali idu, dok je Hrvatska drastično kliznula u tom razdoblju za 10 mjesta unazad. Vratimo se osnovnoj temi pravnog sustava, pravosuđu javne uprave i konkurentnosti nacionalne ekonomije. Pred nama vidite jednu vrlo zanimljivu sliku, rendgensku sliku na koji način bussines sektor u Hrvatskoj doživljava svoje poteškoće u poslovanju.

To su najviše problematični faktori. Ovi koji su zaokruženi, oni su u degresiji u godini 2004.-toj u odnosu na 2003.-ču, i sada što je vrlo indikativno, vi ćete vidjeti da dominiraju zapravo pravni aspekti problema. Neefikasnost javne uprave, korupcija, ekonomska kategorija obrazovanja radne snage vezana, naravno, uz znanost i obrazovanje, restriktivno radno zakonodavstvo, kriminal i prijevare. Prema tome, *de facto*, jedno pravno okruženje, jedna pravna sigurnost, jedna pravna efikasnost sustava, je ono što bussines sektor prepoznaće kao svoja najveća ograničenja. Ukoliko stavimo u kontekst trogodišnje praćenje Hrvatske kroz izvješća o globalnoj konkurentnosti, što možemo vidjeti?

Možemo vidjeti da se kroz te tri godine primjedbe koje se javljaju iz biznis sektora vežu praktički uz iste stvari. Institucionalne pretpostavke za poboljšanje konkurentnosti, znači efikasnost vlade, pravosuđa, poštenje, korupcija, transparentnost, odgovornost. To su ključne riječi koje se ponavljaju iz izvještaja u izvještaj i, naravno, u ekonomskom dijelu efikasnost finansijskog tržišta proizvoda i rada. Mi možemo reći da su mala poboljšanja u Hrvatskoj vidljiva u kvaliteti infrastrukture. Neki dan smo bili i na otvaranju još jedne značajne prometnice.

Možemo pobrojati, i to kao neki plus, da su određene reforme otpočete na području pravosuđa i obrazovanja. Ono što je još uvijek minus je prisutnost korupcije koja ruši atraktivnost ukupne poslovne klime. A, ako poslovno okruženje nije privlačno, investitor je ili rezervira ili odustaje To, naravno, utječe na mogućnost vođenja aktivne ekonomske politike. I - začarani krug se zatvara. Odsutnost investicija znači veću stopu nezaposlenosti i više poreze.

Kada se generalno govori o približavanju Hrvatske Europskoj uniji, često se postavlja pitanje da li je to potrebno; ne bismo li mi mogli dio tih reformi, njihovu većinu ili čak sve obaviti i sami. Možda bi. A možda i ne bi. Jer kao što vidimo, ovdje su *odlikaši* europskih pregovora bili najbolji. Znači, kod indeksa percepcije korupcije tamo je ona na najnižoj ljestvici. Najmanje u

novim članicama Europske unije, nešto su bolje prošle zemlje kandidati. Države u procesu pristupanja i druge zemlje u tranziciji koje su znači prepuštene nekakvoj vlastitoj procjeni stupnja reformi su u najdelikatnijoj poziciji. Ukupna percepcija poslovne klime.

Ako gledate tu percepciju i uspoređujete sa nekoliko referentnih zemalja za nas: Bugarsku, Rumunjsku, Mađarsku i Sloveniju - što je netko bliži ovoj unutrašnjoj jedinici to je bolji. Kao što vidite, to je pozicija Slovenije, to je pozicija Mađarske i sada dolazi pozicija Hrvatske. Kada govorimo o poslovnoj klimi, zašto je ovaj graf zanimljiv. Zato jer glavnina elemenata koji govore o poslovnoj klimi je naslonjena na pravosudni sustav. Prema tome zakonodavstvo, pravosude, vladavina prava, korupcija, reguliranje poreza, naravno visine poreza, su zapravo kategorije koje govore o kvaliteti ekonomskog okvira. Ono što je naravno zabrinjavajuće to je kad vidite da se neke tendencije kroz godinu pogoršavaju. Znači, mi želimo takvi kakvi jesmo, sa takvom svojom konkurenckom sposobnošću i s takvim pravnim okvirom približiti se, a sutra i ući u Europsku uniju. Ono što se možda malo spominje ili što se krivo doživljava je neko uvjerenje da ta Europska unija zapravo s Hrvatskom nešto izuzetno dobiva i da je Hrvatska u boljoj poziciji nego što je to većina zemalja koja je jučer ušla u

Europu. Ukoliko pogledate i uzmete kao bazni parametar Europsku uniju 15 postojećih članica, njihov bruto domaći proizvod *per capita*, vidite da su nove članice, vidite to su sada korigirane zajednički i ovo je pozicija Hrvatske. Prema tome mi moramo biti svjesni da kada bismo danas ušli u Europsku uniju da bismo u toj Europskoj uniji na žalost bili najsiromašnija zemlja. Sa svim problemima koje nosimo na leđima naprsto se mora stvoriti *osjećaj realnosti*, a nakon toga i svijest o potrebi brzih promjena. Vrlo je bitno reći i nastojimo u svakoj prigodi kad se u Hrvatskoj trezveno razgovara oko strategija razvoja, oko njene budućnosti pokazati što je neophodno učiniti.

Postoje ta dva indeksa. Indeks mogućnosti rasta, indeks poslovne konkurentnosti i početna pozicija 2004. Hrvatske i Bugarske i Rumunjske. Ta početna pozicija znači mesta koja zauzimamo, a s jednom ekstrapolacijom trendova do nekakve 2008. godine jer smo to radili negdje prije pola godine kada smo očekivali da bi 2008., 2009. godina mogla biti godina našeg ulaska u Europsku uniju. Što se zapravo dešava? Dešava se to da s takvim pokazateljima i njima izvedenim kretanjima u budućnosti *de facto* mi bismo zamijenili mjesta. Znači, još uvijek smo u poziciji da nam Rumunjska i Bugarska gledaju u leđa, a da svima nama iza nas gledaju u leđa zemlje bivše Jugoslavije, Srbija i Crna Gora, Makedonija, Bosna i Hercegovina. S pokazateljima 2008. dolazimo negdje taman na današnju poziciju koju zauzimaju Bosna i Hercegovina i Srbija i Crna Gora. Nešto u što sam ja duboko uvjeren da bi u Hrvatskoj moralo biti negdje napisano krupno i na vidljivom mjestu je ova rečenica. Za uzdizanje i napredak Zapada zaslužan je razvoj efikasne ekonomski organizacije. Da bi organizacija bila ekonomski efikasna ona mora imati svoj hardver. Hardver je taj pravosudni sustav, javna uprava, jednom riječju pravni sustav. Da mi ne mislimo baš da je to strašno teško ili nemoguće učiniti promjene, te reforme, pogledajmo što se dešava kada je svjetska banka radila jednu novu analizu u 2005. godini i što je ustanovala. Ustanovila je da među deset vodećih država reformatora, (a mjerila je praktički svih 145 zemalja),

nalaze se zemlje Slovačka, Litva, znači zemlje iz tranzicije, Poljska, Portugal zajedno s najrazvijenijima poput Norveške, Belgije, Finske itd. Efikasnost i protočnost poslovanja. 145 zemalja se ponovno mjeri. 5 država u regiji je u gornjoj četvrtini, to je svih pet tranzicijskih zemalja. I možda ovdje što je najbitnije za konstatirati da bogate zemlje, zemlje čiji se BDP mjeri sa 20 tisuća eura *per capita* pa na više, su tri puta aktivnije, tri puta više provode reformi kod poticaja ulaganja, privlačenja kapitala svim ovim mjerama nego što to čine zemlje koje su siromašne a naročito zemlje, članice Europske unije koje su aktivne u tim procesima. Primjer koji je za nas zanimljiv je Slovačka.

Zašto je za nas Slovačka zanimljiva? U 2000. godini se nalazila *de facto* u političkoj situaciji relativno sličnoj Hrvatskoj. Bila je osamljena, poprilično politički izolirana, razdoblje jednog autoritativnog režima je bilo iza njih. Po svojim resursima vrlo siromašni, po svojoj obrazovnoj strukturi su negdje bili ispod Hrvatske. Međutim, krenulo je. Jednostavno, ušli su u niz reformi iz tog zakonodavnog okvira i rezultati su tu. Vrijeme potrebno za pokretanje posla se prepolovilo, broj registriranih poduzeća se povećao. Reforma zakona znatno je povećala kredite privatnom sektoru. Kad razgovarate u Hrvatskoj s vodećim bankama, što će vam na prvom mjestu reći. Sredene zemljишne knjige. Prema tome kad se govori da daju kredit za kupnju automobila, njihov rizik je minimalan kada uzmu dva jamca.

Međutim kad vam hoće dati kredit za *bussines* od 100, 200 tisuća eura ili 2 milijuna eura onda se pitaju što je sa zemljišnim knjigama. Vi ste imali paradoksalnu situaciju prije 5, 6 godina. Udruženje banaka je bilo spremno državi sufinancirati sređivanje zemljišnih knjiga jer su smatrali da je to usko grlo za naprsto njihovo funkcioniranje u Hrvatskoj. Propis vezan za zapošljavanje: Ta rasprava je stalno u Hrvatskoj oko zakona o radu, postali su fleksibilniji, jednostavnije se ulazi, jednostavnije se izlazi s tržista rada. Naime nešto je vrlo zanimljivo reći kad govorimo o zakonu o radu. Nakon reformi koje su napravljene i promjene zakona o radu koji je bio negdje prije godinu i pol, taj zakon je još uvijek restriktivniji po svojim odredbama nego što je to prosjek Europske unije danas. Prema tome Europa danas zapravo grca u problemima svog radnog zakonodavstva, Francuska itd. i smatraju da tu moraju nešto napraviti. Mi smo prije godinu i pol dana zakon reformirali i sada smatramo da je on sveta krava, da ga se ne smije dalje dirati. Procesi globalizacije jednostavno nameću nova rješenja u vrlo kratkim razmacima. Znači mjera uspjeha nije imamo li težak problem za rješavanje, nego je li to isti problem kao i prošle godine. Mislim da je kod Hrvatske rečenica znatno teža nego prošloga desetljeća. Naprsto u Hrvatskoj ti procesi moraju dobiti na jednoj brzini, mora se akcelerirati njihovo rješavanje. Zašto se mora ubrzati? To su kriteriji za članstvo u Europsku uniju, to su kopenhaški kriteriji.

Prvo, stabilnost institucija koje osiguravaju demokraciju, pravnu državu, poštivanje ljudskih prava i manjina. Prema tome pravni okvir je na prvom mjestu. Nakon toga, konzistentno tome, u takvom okruženju očekuje se da postoji djelotvorno tržišno gospodarstvo. Zašto? Da se vaša poduzeća mogu suočiti s konkurenčkim pritiskom i tržišnim snagama unutar Europske unije. Prevedeno na domaći jezik što to znači? Kada naši klubovi osvoje prvenstvo i kup onda se dva mjeseca zagrijavaju i pričaju koga će u ligi prvaka sve oni srediti. Kad dođe do pretkola onda se najedanput stvari počnu mijenjati. Jednom mi je tajnik UEFE rekao: "Mi vas Hrvate volimo, znate igrati nogomet, ali toliko oscilirate da možete gotovo utjecati na regularnost našeg natjecanja. Jedanput ste raspoloženi, drugi put niste raspoloženi i taj treći plaća cijenu." Prema tome kad se pojavit u Europi morate se s tim konkurenčkim pritiskom nositi i to stalno. I naravno tu je i sposobnost preuzimanja obveza koje proizlaze iz članstva uključujući i provedbu ciljeva političke, ekonomске i monetarne unije.

Što je to uloga i odgovornost države za konstituiranje tog pravnog sustava i je li to zapravo pravi okvir za promjene? Država je prisutna u obrani, održavanju javnog reda i mira, zaštiti vlasničkih prava, socijalnoj politici i makroekonomskom upravljanju, javnom zdravstvu, obrazovanju,

financijskoj regulativi, redistribuciji mirovina, zaštiti okoliša, osiguranju nezaposlenih i poticanju tržišta. To su funkcije države. Država ne može niti pobjeći od njih a niti ih zanemariti. U onom času kad bi iz ovoga pregleda ispustili dvije, tri ili četiri funkcije vi jednostavno dobivate anarhiju. Prema tome neoliberalizam u ekonomiji i jedno neodgovorno ponašanje na razini države apsolutno je sigurna garancija pozicije koje smo mi nakon deset godina stekli. To je ta matrica državnosti. Imate snagu države imate opseg funkcija države. Pogledajte zemlje koje su uspješne. I nije relativno širok opseg funkcija koje obavlja ali je vrlo efikasna. Amerika je šampion jednog redukcionizma ali i efikasnosti. Japan i Francuska su negdje po sredini. Imate država gdje je vrlo ekstenzivan opseg funkcija, međutim njihova snaga, njihova efikasnost u provedbi ciljeva zbog kojih je preuzela te funkcije je vrlo slaba. Shvativši sve to skupa nacionalno vijeće za konkurentnost je osnovalo ove skupine da bi preko njih pokušalo izvršiti pritisak na ostvarivanje pozitivnih pomaka u ovim usmjerenjima o kojima smo govorili.

Svi su jednako važni, međutim posebno naglašavamo pravnu državu upravo sukladnu tome što hoćemo Europskoj uniji jer očekujemo i smatramo da od karaktera te države kakva je znatno se utječe i na ove druge elemente. Znači promjene su moguće ali politička volja i znanje su nužni, a promjena bez političke volje nije da naprsto nešto želite napraviti ali nakon toga naravno morate imati znanje da to i možete napraviti.
Pravna država u Hrvatskoj:

Po našem sudu to je dijagnoza stanja. Visok stupanj pravne nesigurnosti. Javna administracija nedovoljno obrazovana, relativno skupa. Kad imate 21 županiju i 500 općina onda to mora biti skupo. I neefikasno sudstvo slabo funkcioniра i nedovoljno je usklađeno s europskim standardima. Kod zakonodavstva pitanje je kako osuvremeniti zakone, ukloniti zakonske prepreke i vrlo često kolizije među pojedinim zakonima i provedbenim aktima i kako unaprijediti slobodno tržišno natjecanje. Pravosuđe – racionalizirati organizaciju. Prof. Barbić i je smo u pripremi malo razgovarali i komentirali: Hrvatska ima toliko sudova, toliko sudaca, toliko ima razvijenu infrastrukturu a kada se uzme prag njene efikasnosti on je krajnje dubiozan. Znači treba stvoriti profesionalno, učinkovito, etično i nepristrano djelovanje u pravosuđu. Javna uprava iziskuje reorganizaciju, racionalizaciju, modernizaciju usluge, profesionalizaciju i privatizaciju pojedinih usluga. Bez nabrojenog ne možemo očekivati bolji rezultat i bolju uslugu za građane. Taj proces je trajan, vi ga nikad ne možete dovršiti, međutim, morate postaviti dobar model koji se onda može nadograditi. Možda jedna anegdota na tu temu: Dok smo 1990., 1991. spajali tadašnjih 14 općina u gradsko područje, vrlo zanimljivo da sve stranke koje su išle na izbore 90-te godine su imale zapisano u svom programu da žele jedinstveni grad jer je to bila pouka i poruka Univerzijade. Svi su se sjećali 1987. godine kada se jedan električni kabel kroz tri općine jednostavno nije

mogao provući ukoliko ga ona po sredini nije smatrala svojim prioritetom, a javna rasvjeta na jednoj strani ceste je bila siva na drugoj strani plava jer ju je svatko naručivao. Znači stvar je bila jasna, moralo se krenuti u promjene. Naravno da su bili otpori bili izuzetno žestoki, oko svake općine se formirao lobi oko svakoga investicijskoga fonda. Jedan od predsjednika izvršnog vijeća tada je vrlo duhovito rekao: znate mi zaista jesmo zapisali u naš program mi znamo da ćemo to morati ostvariti, samo da li baš s time moramo početi. Nema li u programu drugih stvari pa da ovo malo pričeka. Prema tome kod promjena je uvijek pitanje gdje početi, kada i kako će u tim promjenama svatko pojedinačno proći.

To je možda rezime ovog našeg razgovora oko pravnog sustava i njegovog mesta i uloge. Ovo je snaga državnih institucija, ovo je opseg funkcija države. Država je zadužena za puno toga ali je zapravo neefikasna. Hrvatska se nalazi po sredini i tendencija mora biti da se makar popne u ovaj drugi kvadrant. Država mora biti efikasna, pravedna, nedvosmislena u obavljanju onih funkcija koje smo malo prije vidjeli. Izgradnja države je stvaranje novih vladinih institucija i jačanje već postojećih. Iluzija je da će država odumirati i da će na njeno mjesto u potpunosti uletavati spontaniteti. Bivajući često u SAD imao sam priliku vidjeti, da što je država više demokratska, više tržišna, znajte da je unutra ugrađena jača armatura. Znajte da unutra postoje institucije koje itekako efikasno rade. Jedan primjer iz područja građevinarstva, urbanizma. Oni su

imali u Washingtonu glavnu aveniju Pensilvanijsku aveniju koju su htjeli uređiti kako mora biti jedna avenija poput naše Ilice ili Avenije Vukovar u glavnem gradu. Vlada u suradnji s glavnim gradom osnovala je agenciju, državnu agenciju koja je imala dva mandata, 8 godina. U 8 godina morao se donesti potpuni identitet, izvršiti urbanističke pripreme i to provesti i nakon 8 godina agencija završava svoju funkciju i okreće se negdje drugdje. Prema tome izgradnja države je da ponovi stvaranje novih vladinih institucija, jačanje već postojećih i ja bih dodao reformiranje onih koje su svoje obavile. Prema tome po mom sudu to je okvir koji je globalni, koji je ukupni, ali itekako važan za Hrvatsku. Hvala.

J.Barbić: Zahvaljujem kolegi Vedrišu na vrlo plastičnom i sustavnom prikazu stanja na način koji nam omogućuje, čak i nama koji nismo ekonomisti, da zaista vidimo gdje smo mi to sada i kakva je interakcija pravnog sustava i gospodarstva, njegov sadašnji položaj u društvu. Dodao bih samo nešto. Nemojte zaboraviti da nikada ne možete postaviti granicu gdje počinje pravo a završava ekonomija, ili počinje ekonomija a završava pravo. To je potpuno isprepleteno u svim svojim elementima.

U.Dujšin: Ispričavam se što se prvi javljam za riječ ali želio bih upozoriti na jednu izuzetno interesantnu koïncidenciju. Daleke 1938. godine je jedan mladi i nadobudni ekonomist imenom Rudolf Bičanić za svoju habilitacijsku radnju na Pravnom fakultetu u Zagrebu izradio rad koji se zove "Pogled svjetske perspektive i naša ekonomска orientacija". Jedan od osnovnih zaključaka toga rada bio je da je tadašnja struktura Kraljevine Jugoslavije kaotična, neorganizirana i volontarička. Njegov je zaključak bio slijedeći: ako se sami ne organiziramo onda će nas drugi organizirati - ali kako. Konstatacija koja iz ovoga izvire je da se od 1938. do 2005. godine Hrvatska u svome ustroju u odnosu na svijet nije pomakla dalje od početka. Toliko za početak diskusije. Hvala.

J.Barbić: Zahvaljujem. Izvolite. Otvaramo raspravu. Pitanja ili različita mišljenja. Nas kao pravnike posebno zanima jedno pitanje koje je počelo svega, pitanje pravne sigurnosti. Kad su me jednom pitali na međunarodnoj konferenciji što je važno da bi se poboljšale investicije, rekao sam da se najprije moraju ispuniti tri važna uvjeta, a zatim sve ostalo. To su pravna sigurnost, pravna sigurnost i opet pravna sigurnost, a nakon toga se može razgovarati o svemu ostalome. To je ono što nam nedostaje. Čuli ste zašto je izložena analiza jako dobra, još nismo razgovarali o primjerima koji to dokumentiraju ali to je činjenica.

Eugen Zadravec, odvjetnik iz Zagreba:

Ja bih najprije upozorio da sam prošli puta ja bio taj koji je predložio da profesor Dujšin i docent Vedriš govore, dakle ne može mi se zla vjera ili

namjera prema njima podmetnuti. Profesor Dujšin kaže slijedeće: "Ništa se nije promijenilo od 1938." Moje sjećanje ne ide tako daleko, ali znam da se od 1945. do danas ali baš ništa nije promijenilo. Naš docent Vedriš počeo je ovako: "fascinantne promjene, fascinantno koliko se toga promijenilo." Ma fascinantno je koliko se ništa nije promijenilo. Sistem ili sustav kako hoćete koji je bio za vrijeme Staljina, Lenjina, Tita a zove se državni kapitalizam danas je tu. Bio je pod Tuđmanom, bio je pod Račanom i sad je pod Sanaderom. Ništa se nije izmjenilo i što je najgore vi ste kao jedan od uvjeta promjene naveli političku volju. Uopće ne postoji politička volja da se išta izmjeni. Iluzija je da će se išta dogoditi u ovoj zemlji dok imamo sustav koji je protivan tržišnoj ekonomiji jer on je takav. Državni kapitalizam, njegova glavna oznaka da postoji je jedna elitistička grupa političara koji su se svi smjestili u egzekutivu i njihova je prćija cijela država. Danas čujemo da Bandić hoće biti jedini član svih društava, drugim riječima gospodar Zagreba. To je najbolja ilustracija kako se ništa nije izmjenilo. Staljin je bio gospodar SSSR-a, Tito je bio gospodar Jugoslavije, Bandić će biti gospodar Zagreba. Uopće se ne slažem da se išta izmjenilo. Fascinantno je kako se ništa nije izmjenilo. Sve ovo što ste naveli, lijepo zvuči, svi to mi znamo, međutim političari imaju svoj vlastiti interes koji je protiv bilo kakve izmjene. Njima je najljepše, oni su najbolje plaćeni u Europi. Nijedan političar u tranzicijskoj zemlji nije tako dobro plaćen kao što su naši. Pa zašto bi oni išta mijenjali? Nema potrebe ništa mijenjati. To je njihova divna zemlja i u njoj divno žive! I zašto da mijenjaju nešto i izlažu se riziku. Ili ne daj bože da uvedu pravni sustav da postane trodioba vlasti. Pa to bi za njih bila velika opasnost, oni na jedanput ne mogu više upravljati sudstvom, ne mogu davati naloge sudstvu konačno, to će nam prof. Kregar još puno ljepše objasniti. Korupcija bi nestala kad oni ne bi imali vlast u svojim rukama, kada bi oni isto bili izloženi riziku da ih se putem suda zove na odgovornost za njihove postupke.

M.Vedriš:

Mislim da će prof. Barbić dati dio odgovora međutim vaš je komentar vrlo provokativan i dobar za raspravu. Ja sam rekao da je fascinantno koliko se svijet promijenio. A koliko zapravo Hrvatska u tome zaostaje vidjeli smo i dr. Dujšin je zapravo dao dobar komentar toga. Kad kažem koliko se svijet promijenio, kad bi danas prošetali pločnikom jedne tranzicijske zemlje u Budimpešti, u Pragu, u Varšavi onda bi vidjeli i zaista faktički vizualno, međutim naravno njihovi su se sustavi znatno više promijenili. Ali možda je prava mjera promjena jedan moj razgovor koji je bio ekonomske naravi, kad sam jednom pitao uglednog profesora Jefria Saksa kako on gleda na sve te tranzicijske zemlje i da li bi danas ponovno preporučio te nagle promjene ili bi rekao da se stvari moraju gradualno mijenjati. On se samo nasmijao i rekao: Znate to je predmet jedne posebne analize ali nešto

drugo će vam reći. Vi ste u Hrvatskoj u 10 godina bili toliko zaokupljeni sobom da jednostavno baveći se sobom niste vidjeli koliko je svijet u 10 godina otišao naprijed. Za nas u Americi su to krupne promijene, a kamoli za vas. Međutim bili ste potpuno orijentirani na sebe. Tako da je to svojevrstan kontrapunkt između svijeta koji ide i Hrvatske koja stoji. I to je vaša ocjena točna i naravno naši rezultati koji govore ovdje, sami za sebe, su najbolji pokazatelj. Naime, Hrvatska je negdje 1995. godine po svojoj spremnosti za uključivanje u Europsku uniju bila negdje u sredini, znači imali smo nekog minulog rada, bili smo negdje peti, šesti. Nakon pet godina 2000. godine smo pali negdje na 10. mjesto. Prema tome Hrvatska se ne mijenja sa svijetom i naravno da to zaostajanje ima svoju cijenu. A Jakša ti ćeš ovaj drugi pravni dio.

J.Barbić: Mogao bih nešto reći o pravnom dijelu postavljenog pitanja. U pogledu pravnog sustava našli smo se u stanju da smo jedan društveno-ekonomski sustav morali zamijeniti drugim, što je zahtjevalo temeljite promjene u pravnoj infrastrukturi. I što nam se dogodilo? Pravna infrastruktura nisu samo propisi. To nije prepisivanje tuđih dobrih zakona čime bi se riješila stvar. To je pitanje njihove primjene i, kolegice i kolege, ono što se nas tiče zahtjeva reformu pravničke struke. Jer onaj tko provodi izmijenjeno pravo mora biti na onoj stručnoj razini da to može korektno obaviti. I što nam se događa? Krenuli smo s uvođenjem novih propisa. Negdje smo otišli dosta daleko, negdje manje od toga ali obavili smo znatan prvi dio posla. Neki su naši propisi već sada na razini onoga što se zahtjeva u Europskoj uniji i u pogledu njih neće praktički biti potrebne nikakve ili samo manje intervencije kada će Hrvatska ući u Uniju, odnosno intervencije koje će zahtjevati promjene u pravnoj stečevini Unije do kojih će doći do dana ulaska Hrvatske u tu asocijaciju. No, zastoj je u primjeni novog prava. Oni koji ga moraju primjeniti, to je državna uprava s jedne i sudbena vlast s druge strane, još ne slijede taj trend domaćeg prava.

Mnoge su glave ostale u starom sustavu. Veliki broj onih koji bi to morali ne čitaju nove stvari i ne prate promjene onako kako bi trebalo, ne stječu se potrebna znanja o novim stvarima. Na to dijelom utječe i saznanje da su primjerice brojni suci imenovani na stalna mjesta kao mladi na početku karijere i osigurana im je stalnost u pozivu sve dok ne navrše sedamdeset godina. Nije učinjeno ono što čine neke druge zemlje da suce najprije izaberu ili imenuju na neko kraće vremensko razdoblje pa ako u to vrijeme zadovolje osigurava im se stalnost do kraja radnog vijeka. Kvaliteta presuda, za što bi se mogli navesti brojni primjeri, to jasno pokazuje. Državna uprava je još lošiji dio pravne infrastrukture, jer tamo malo što

dobro djeluje, ne samo zbog poslovične sporosti nego i loše organizacije i kvalitete rada.

Posebno je pitanje kvalitete pravničke struke. Mi pravnici se kao struka koja se mora uključiti u izmijenjeno stanje, nalazimo u doista nezavidnom položaju. Naši kolege u zemljama s razvijenim pravnim sustavima koji su imali sustavan, rekao bih normalan, pravni razvoj i edukaciju u posljednjih 200 godina sa znatnim promjenama u pravu, ali koje su uvijek isle u jednom pravcu, došli su do točke koja odgovara toj modernoj pravnoj infrastrukturi. Mi se s tom infrastrukturom moramo susresti i moramo je prihvatići, s tom razlikom što su oni na razini nje, a mi smo još daleko od toga. Zašto? Zato jer smo u prošlosti svakih petnaestak godina mijenjali pravni sustav, ali ne u jednom smjeru nego malo u jednom pa malo u drugom pravcu, malo natrag i sl. što je dovelo do toga da nam je pravna struka zapravo izgubljena, jer se svako malo nalazila na početku nečeg novog pa se teško mogla ustaliti. Ona sad mora vrlo ozbiljno poduzeti nešto na sebi jer ovakva kakva jeste neće moći slijediti promjene i neće moći djelovati onako kako se to od nje očekuje u uvjetima poslovanja i načina života u Europskoj uniji. Iznijet ću vam primjer Slovenije za koju smo skloni reći da je u tome ispred nas. Nastale su ozbiljne teškoće za stariji pravnički kadar. Neki jednostavno napuštaju struku. Bitno se mijenja način rada, potrebno je vladati suvremenom tehnologijom pretraživanja pravnih izvora za što je potrebno znati strani jezik. Ništa se ne može bez poznavanja vrlo opsežnih pravnih izvora europskog porijekla, a da ne govorimo o komuniciranju. Bez poznavanja toga ne može se više dati ni pravno mišljenje. Nije dovoljno poznavati samo domaći propis. Primjerice od propisa koje sudovi primjenjuju u Austriji samo je oko 15% onih čistog austrijskog porijekla. Sve ostalo su neposredno "europski" propisi ili propisi doneseni na temelju izvora tzv. europskog prava. Tome treba dodati brojne odluke Europskog suda kojima se itekako utječe na primjenu prava u zemljama članicama.

Onaj tko primjenjuje propise, primjerice radi kao odvjetnik, sudac itd. u skoroj će budućnosti u mnogim stvarima biti na početku, naročito kada je riječ o propisima kojima se uređuju odnosi u gospodarstvu. To će biti veliki problem a mi se za te promjene još ne pripremamo. Događa nam se ono što i s ekonomijom, kako je to slikovito prikazao kolega Vedriš, tj. isto se dešava i s pravom. To je logično za očekivati, jer su pravo i ekonomija vrlo usko povezani. Bilo bi neprihvatljivo reći da je pravo dobro a da ekonomija stoji, a ni obrnuto. Kad nema pravnog reda, ništa ne može dobro funkcionirati.

Zasad se ne primjećuju ozbiljni pomaci na tom planu. Nešto se izgleda pomică na bolje na području zemljišnih knjiga i tu bi se za koju godinu moglo nešto očekivati. No, općeg pomaka zasad nema. Zanimljiv je podatak da od 40 promatralih europskih zemalja Hrvatska ima manje sudaca na 100.000 stanovnika samo od Liechtensteina, a zaostaci neriješenih predmeta iz godine u godinu stalno rastu. Trenutno je oko milijun i šesto tisuća neriješenih sudskih predmeta. Posljednjih ih je godina svake godine po stotinjak tisuća više. Naravno raste i njihov pridjev, ali usprkos tome taj veliki pravosudni sustav nije efikasan, ne funkcioniра i tako se više ne može dalje. Razloga za to je više i možda bi to mogla biti tema neke naše nove tribine.

Vinko Hrkač, Hrvatska poštanska banka, Zagreb:

Ja bih zapravo docenta Vedriša htio pitati nešto što je iscrpljena tema, a to je strategija razvoja Hrvatske. Kakva bi zemlja trebala biti Hrvatska da bi bila normalna Europska zemlja, u strateškom pogledu? Ja ću vam samo dati neke elemente kako ih ja vidim. Na 4,5 miliona stanovnika negdje je procjena da bi trebalo biti zaposlenih 2,5 milijuna ljudi, da bi trebalo imati oko 600 000 umirovljenika. U Hrvatskoj je situacija da imamo 1 400 000 zaposlenih i 1 100 000 umirovljenika. Iz samo ta dva ili tri podatka može se zaključiti da smo mi potpuno nenormalna zemlja. I da ako se to ne postavi u fokus da se ispravi, ako to ne postane državna strategija i ako ova država ne shvati da nije ona država 19 stoljeća nego treba imati ulogu države 21. stoljeća a to je za konkurenčnost njezinog gospodarstva u svjetskim gospodarstvima, onda ćemo mi biti priča, tamo mi nismo ni loši gdje ste vi gledali obrana, policija ali vidjeli smo one podatke gdje bi trebao biti naglasak rada države. Ova država nije od 1990. godine promijenila ekonomsku politiku, ona je neprestano ista. Mijenjamo vlade HDZ-ove, mijenjamo koalicijske vlade, ali ekonomska politika se nije ni za jotu promijenila samo što je ona znala biti u nekim razdobljima nekih vlada gora, ali u okviru iste ekonomske politike, samo se zaduživala. Vidjeli smo kakva se priča dogodila 2000. godine.

A mi govorimo o 300.000 viška, to je katastrofa za ovu zemlju ali još veća je katastrofa što nitko taj problem ne postavlja tako da se on stavi u žigu ove zemlje i da ga se rješava. Ja znam da će netko reći kako? Ali tu smo da skupimo glave. Ako znamo kuda idemo onda ćemo nekako i naći put. Prodali smo sve ono na čemu smo mogli graditi razvoj i u što nije trebalo ulagati. Imali smo znanje, pamet i tehnologiju. U telekomunikacijskom i bankarskom sustavu mi znamo da možemo imati kadrove i znanje, ali u željezaru Sisak i takve nitko neće ulagati ili neki krivi i to je ostalo nama da rješavamo. Na žalost otišli smo s vlastitim novcem u infrastrukturu što je

dobro, veseli nas to politički i ljudski, ali zato na obrazovnom planu, na pravnom sustavu, na onom što treba uložiti 5 milijardi dolara - za to nemamo novca. Ovo ja malo teže, ubacujem da vas naljutim, da se možda složite, pa evo toliko.

M.Vedriš: Teze su izvrsne. Ja moram reći da mi je teško o njima polemizirati. Ja sam taj koji govori zadnjih 10 godina na sceni jedno te isto. Da model koji je 1993., 1994. godine počeo, a to je bio model stabilizacije i antiinflacijski program je zapravo generirao kompletну daljnju nestabilnost jer se vezao samo uz jednu varijablu s nerealnim tečajem jer naime, što znači nerealni tečaj? On je od 4,0 pao na 3,6 što je uzrokovalo porast cijena, 20% je tada bila precijenjena valuta, a efektivna carinska zaštita 1994. godine je bila 18%, prema tome mi smo bili prvi u Europi koji smo se potpuno liberalizirali. Prema tome, Hrvatska sa svim svojim problemima je ostala bez carinske zaštite, domaći sektor potpuno. Gdje je nastupio kasnije problem? Vlade su se mijenjale. Svaka je zbog takve inicijalne politike zaticala teže stanje i nitko nije imao volje, kaže se da se bolje vratiti s pola puta nego s čitavog puta. Pola puta je bilo još uvijek 10 milijardi duga, a bome 30 ili 35 je čitav put, jer ipak negdje postoji kraj te granice zaduženja i onda se postavlja pitanje što će biti. Konzervativno tome što se desilo? Kad ste postali neefikasni iz igre je ispadao sve veći broj ljudi (plus privatizacija kakva je bila) koji su postajali socijalni trošak. Kad su postali trošak, mogli ste ga namiriti samo na dva načina. Ili povećati poreze ili se zadužiti. Paralelno je krenulo zaduženje, povećanje poreza i onda naravno u onoj zadnjoj rundi - prodaja imovine. Potpuno se slažem. Vlade imaju potpuno različite ideološke predznake, ali model ekonomske politike nitko od njih se nije usudio taknuti jer bi to zahtijevalo promijene koje mogu biti u jednom trenutku i bolne. Danas imate intervenciju međunarodnog monetarnog fonda da se samo određeni segmenti ekonomske politike mijenjaju. Oni kažu morate manje trošiti jer manje zarađujete, zadužiti se ne možete, ali nisu oni ti koji će dati recept i reći kakva je ta konfiguracija unutrašnjih promjena. Hrvatska je vodila jednu potpuno pasivnu politiku i ta pasivna politika je dala aktivne, pod navodnicima, rezultate. U pravu ste. Političke garniture se mijenjaju, ekonomski koncepti ostaju isti.

U.Dujšin: Ono što je u ovome kontekstu od kardinalne važnosti je analiza naše tzv. političke elite. U normalnom svijetu i u udžbenicima iz ekonomske politike, političke stranke su udruženja građana koji se okupljaju oko određene ideje odnosno ocjene ekonomskog i socijalnog stanja u zemlji iz kojih proizlaze određena gledišta o tome na koji način se onda problemi koji se u toj ocjeni pojavljuju rješavaju. Ovo što se dogodilo pogotovo poslije ovih lokalnih izbora u Republici Hrvatskoj upravo je negacija tog osnovnog načela. Ono

na što se gledalo je samo to tko će kako do kopanje tj. tko će u tim sredstvima koja stoje na raspolaganju uzeti sebi ono što misli da mu izborni rezultati omogućuju. A što će učiniti s time? I kako će vladati? O tome nema govora. Važno je sjeti na položaj. Mislim da je Hrvatska katastrofa upravo u toj činjenici. Nema političke volje za promicanjem općeg dobra. Ja sam bio vrlo impresioniran kad je svojedobno opet jedan mladi i nadobudni čovjek postao predsjednik SAD. Bio je to John Fitzgerald Kennedy, koji je u svom nastupnom govoru kazao slijedeće: "Ne pitajte što Amerika može učiniti za vas, nego što vi možete učiniti za Ameriku". A ja se pitam, tko će u ovome skupu ljudi koji danas čini političku elitu imati obraza i savjesti to kazati hrvatskom narodu i građanima Republike Hrvatske. Hvala.

J.Barbić: Ima li dalje pitanja? Čini mi se da bi, što se naše političke elite tiče, bilo primjereno da pitanje glasi obrnuto.

J.Kregar: Javljam se u raspravi o tri teme: hrvatskom autizmu i izolacionizmu, mjerjenjima našeg položaja u odnosu na druge zemlje i treće, da s vama podjelim osjećaje i iskustva koja imam pri koncipiranju mjera reformi.

To naravno nisu pitanja nego na neki način komentari uz malo drugačiji akcent uz ono što su govorili i drugi, osobito kolega Vediš.

Prvo se tiče autizma. Mi smo posljednjih godina nesvesni brzina promjene i napretka drugih konkurenata i usporedivih zemalja. Imam tu sreću da puno putujem po tranzicijskim zemljama, zapravo po manje razvijenim tranzicijskim zemljama. Idem sve dalje na istok gdje se sve bolje jede i teže živi. Ali što idem dalje to su reforme manje. Hrvatska je u tome izuzetak i loš primjer. Naše reforme kasne, o reformama se malo govori, još manje radi i još manje provodi zamišljeno. Nekada smo se uspoređivali s visine sa zemljama koje su danas članice Europske unije. U posljednjih deset godina one su učinile velik ekonomski ali i znatno još veći politički i institucionalni napredak provodeći nužne reforme. Danas se s njima u tom pogledu ne možemo uspoređivati. Bugarska i Rumunjska su u zadnje 4 godine poduzeli političke i ekonomske reforme kojima mi nismo ravnali. Zato će biti primljeni u Europsku uniju. Skoro svi konkurenti – a konkurenca nije samo ekonomski pojam - su nas pretekli. Osim Kazahstana, Turkmenistana, Uzbekistana. Postalo je teško tumačiti usporedbe. Kad sam prije dvije godine dao takav prikaz za hrvatsko pravosuđe prema analizi svjetske banke bio sam kritiziran kao čovjek koji nepotrebno širi paniku, daje olake ocijene. Danas bi podatke koje ste vi kolega Vediš naveli, vrlo rado nadopunio podacima iz istraživanja Nations in Transit, vrlo utjecajnog istraživanja Freedom House, koji longitudinalno, u deset godina, pokazuje zaostajanje Hrvatske u vladavini prava, u javnoj upravi, u onom

Što oni zovu *good government*, u pravosuđu i, zapravo naš nazadak ili stagnaciju, u mjerenu korupcije. U svim tim elementima mi smo stajali relativno dobro 2000. godine. U svim tim elementima stojimo dosta loše uspoređeni s našim susjedima. Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora nam se približavaju.

Drugo, kad pogledate upravo citirano istraživanje Vijeća Europe ne samo da smo po broju sudaca, nismo drugi, treći smo, vrlo blizu nam je i Slovenija i Makedonija, ali se radi da po svim drugim elementima, to su deseci elemenata, sasvim jasni i statistički pokazatelji, Hrvatska stoji vrlo loše. Ne radi se o onim pokazateljima koji se obično ističu kod nas; zaostali broj predmeta u sudovima, i sl. već to da smo po troškovima za pravosuđe prvi u Europi u zadnjih 4 godine. Dakle investirali smo puno, a nema efekta. To ne može dugo trajati. Ja jesam za to da se investira i da se za reformu pravosuđa daju sredstva, ali razmjer, veličina tih sredstava je upitna. Dakle nije u pitanju samo broj slučajeva, broj sudaca, nego i troškovi. I treća stvar isto se tiče podataka. Svjetska banka u svom BEEPS istraživanju daje podatke o konkurentnosti, učinkovitosti vlasti (governability), razvoju institucionalne izgradnje. Hrvatsku ocjenjuju relativno, u usporedbi s susjednim zemljama, vrlo loše.

Treća intervencija tiče se načina političkog odlučivanja. Dati ću vam jedan primjer. 2001. godine radna skupina (Mirjana Kasapović, Nenad Zakošek i drugi) napravili smo model zakon o izborima za lokalnu samoupravu. Početkom ožujaka smo prezentirali taj model javnosti, to je čak bilo jako lijepo popraćeno i slijedeći dan odnesen je cijeli taj materijal Vladu, svečano uručen premijeru. Dva dana nakon toga u novinama čitam intervju tadašnjeg potpredsjednika Dražena Budiše koji je najavio neke izmjene, ali sasvim drukčije od onih koje smo – po njihovoj narudžbi - napravili. Meni malo čudne izmjene. Na primjer, mi smo se zalagali za mješoviti sistem s naglaskom na pojedinačne izbore, dakle ne na liste na stranačkoj izbornoj lokalnoj razini. Upozorili smo na nedostatke i rizike tadašnjeg rješenja. Međutim to je ignorirano, naše ime i rad je zloupotrijebljen te je usvojen je zakon po kojem su sada obavljeni lokalni izbori i koji danas svi kritiziraju: koalicije koje nemaju nikakvu osnovu, pogađanja između stranačkih čelnika i nedostatak bilo kakve perspektive. Danas je trebala biti prezentirana strategija reforme sudstva ne znam da li je ali ja vas pitam a vi ste svi istaknuti pravnici, je li znate nešto o toj strategiji, jeste ju čitali, jeste ju raspravljali? Ja sam za ministarstvo napisao nešto što je novi nacionalni plan za borbu protiv korupcije. Jedna od bitnih stvari je bilo to da se o tome raspravlja, nisam ja pametan smisliti mjere i predložiti sve ono što treba napraviti. O tome bi trebali raspravljati i poslodavci, vijeće za

konkurentnost, pravnička udruženja da rasprave da se nešto napravi. Međutim ministarstvo je zauzelo stav da je ono što je napisano dobro, uz evazivne fraze: "malo tu treba", "nije dovoljno precizno jasno" i slično. To će možda biti usvojeno, a mene je sram. Reforme povećanja konkurenčnosti, stabilizacije, predvidivosti pravnog sustava su nužnost, uskličnik, jer inače nam ne slijedi dobro. Kad smo pred 10 godina to govorili nije nam se vjerovalo. Sad nam se opet ne vjeruje, jer smo previše gorki i zahtjevni, ali žrtve su nužne da bi promjena bilo i da bi stigli one promjene koje su drugi poduzeli.

J. Barbić: Hvala kolega Kregar. Samo da dodam nešto kao podatak. U Hrvatskoj se za pravosuđe iz proračuna godišnje izdvaja € 32,60 po glavi stanovnika. U tome smo u sredini svih 40 promatranih zemalja. No, kada se pogleda kolika izdvajanja za pravosuđe sudjeluju u državnom proračunu, što je vrlo važno za ocjenu koliki su financijski napor zemlje da se osigura rad pravosuđa, vjerovali ili ne Hrvatska je na visokom sedmom mjestu. To je jako puno s obzirom na mogućnosti, a rezultate znamo. Ali kada se pogleda podatak iz istog izvora koliko ljudi u pravosuđu prolazi obrazovanje, simptomatično je da za Hrvatsku o tome nema podataka, jer u vrijeme snimanja stanja takvog obrazovanja nije ni bilo, država tada nije ništa ozbiljno organizirala, osim tu i tamo neki mali skupić. U brojnim ozbiljnim zemljama svi suci prolaze takvo obrazovanje. Za Sloveniju npr. piše 100%. I tu je jedan od ključeva za sadašnje stanje. Daje se gotovo maksimum što se može u ovom trenutku, ali učinci nisu onakvi kakvi bi mogli biti. Osnovana je Pravosudna akademija i treba se nadati da će se putem nje provesti organizirano sustavno obrazovanje pravosudnih kadrova.

M. Vedriš: Imam samo kratki komentar da je kolega Kregar izvanredno dobro zaokružio ovu treću dimenziju, znači te političke volje bez kojih promjena nema. Ali svjetska banka koja je radila analizu pravnog sustava u nekim državama ustanovila je da je Hrvatska na samom dnu onih zemalja koje određene zakonske prijedloge i akte stavljuju na javni i stručni dijalog. Znači mi smo na samom dnu onih koji prije donašanja puštaju to kroz određeni filter, dopune itd. Konzervenca toga je da se često doneše ishitreno i još se tinta nije osušila već idu promjene, dopune, izmjene itd. To je jedan bitan komentar. Drugi komentar je ako se pred 10 godina nije vjerovalo pameti i intuiciji ili ja bih rekao nekakvoj faktografiji iz onih zemalja koje su to prošle, fascinantno je da se danas ne vjeruje rezultatima koje smo vidjeli. Znači Hrvatska bez ovih reformi naprosto tone, i osim što ima nekakvo eventualno dobro mišljenje sama o sebi, kad korenspondirate s okruženjem i kad se stavite komparativno naša pozicija jest kakva jest. I to ne može zamijeniti nikakvo veselje oko otvaranja jedne dionice ceste,

niti druge dionice ceste jer mi sad u Hrvatskoj prema stupnju GDP-a imamo najviše kilometara po glavi stanovnika. Mi smo jednostavno u jednoj varijabli preterali i vrlo često ta varijabla služi da se masa drugih stvari stavi pod tepih. To naprosto ne funkcioniра.

J.Barbić: Ovo što je rekao kolega Vedriš je vrlo važno. Kod nas postoji obveza da se svaki zakonski prijedlog, primjedbe i prijedlozi stave na Internet. Pitam vas koliko ste ih tamo pročitali? Koliko ste primjedaba čitali na Internetu? Ali ima gora stvar. Da li itko vodi računa o cjelini pravnog sustava kad se donose propisi? Nitko živ. U ovoj zemlji nema mjesta ili institucije koja će reći može li neki propis izgledati onako kako ga se predlaže s obzirom na njegovo mjesto u pravnom sustavu. Svaki resor ili radna skupina rade po svome, pritom se dovoljno ozbiljno ne gleda na druge norme, a kada se izradi tekst prijedloga zastupnici se u Saboru upuštaju u zahvate u propis a da im se pritom ozbiljno ne suprotstavlja mišljenje struke ili se oni na njega ne osvrću. Izmijene li se ili izbace iz zakona neke odredbe, cijeli zakon može postati upitan i visjeti u zraku. To nije dopustivo. Nema nažalost meritornog stručnog tijela koje tu može biti od djelotvorne pomoći.

Nikola Petrović, umirovljenik iz Zagreba:

Ja bih ovdje naveo samo nekoliko pitanja. Danas sam bio pozvan na tribinu Zlatka Crnića našega pravnika i čuo sam jedan podatak koji me je iznenadio. U Zakladu Zlatka Crnića prošlo je preko 300 najboljih, najpametnijih mladih naših pravnika, s maksimalnim ocjenama, koji su i poslije, mnogi od njih diplomanti. Što me je u svemu tome iznenadilo to je da ti mladi ljudi koji znaju i internet, kompjuter i jezike imaju veliki problem kad se ne mogu zaposliti. To je tamo izneseno kao jedan fascinantni podatak. Dakle elita pravne mladosti, pravnih mozgova ovoga fakulteta ne može se zaposliti. To je u svakom slučaju stvar za zamisliti se. Došao sam kući. Otvorio televizor i onda sam vidio ono što priča kolega Zadravec, Skupština grada Zagreba, Bandić po zakonu o trgovačkim društvima, ti nešto znaš o tom zakonu Jakša, tvrdi da je zakonito, da po tom zakonu Bandić ima pravo da upravlja s 30 javnih trgovačkih poduzeća jer je on zakonski zastupnik pravnog subjekta grada Zagreba, koji je jedini vlasnik toga! Jasno da on kao jedini vlasnik ih zastupa i čini samu skupštinu. On je onaj koji raspolaže sa 100 milijardi kuna. Tema vezana na kolegu Zadravca. Dakle u jednoj osobi koncentrirana ogromna moć, raspolaganje sredstvima. Zanima me, a to bih pitao prof. Vedriša, da li tu našu ekonomsku pamet koja se nalazi na fakultetima, da li vas tko pita, da li vas tko sluša, da li vas tko treba i da li uopće imate utjecaja u svemu tome što ekonomski znanost radi danas, a imamo ekonomista u našoj zemlji, znanje i da li se koristi ono što je najbitnije? Treće, izazvala me diskusija

prof. Dujšina kad je rekao da postoji kod nas politička elita dobro zakopana na svojim mjestima i kojima praktički ne odgovaraju promjene. Da li to znači, zaključak je iz toga logičan, da Hrvati ne vole svoju zemlju, da vole više sebe, svoj džep nego svoju domovinu? Ja bih toliko.

J.Barbić: Najprije bih nešto rekao o pravnom dijelu pitanja. Što se diplomiranih pravnika tiče mogu vam dati podatak da ih je nezaposleno na burzi stalno oko 1000. To je žalosno, ali takvo je stanje. Što se kvalitetom studenata koji izlaze sa studija tiče dovoljan je podatak da na ovom fakultetu na jednog profesora čini mi se otpada 85 studenata pa je pod takvima uvjetima nemoguće provesti bilo kakvu ozbiljnu reformu studija, ni onu na temelju Bolonjske deklaracije o kojoj se danas toliko govori. Mi sada naglavačke i dosta nepromišljeno uskačemo u nešto što bi prema zamislima trebalo unaprijediti proces visokog obrazovanja a da država prije toga nije ispitala, a daleko od toga da bi i riješila, finansijski, kadrovski, prostorni aspekt onoga u što ulazi kao ni aspekt opreme koja je potrebna za takvo nešto. Iznijet ću vam primjer moje katedre kojoj je Ministarstvo odobrilo da moj asistent bude izabran za docenta s time da se ukida njegovo asistentsko mjesto. Kakva je to reforma? To je samo formalno reforma ali je zapravo riječ o tapkanju u mjestu, jer za nju nisu stvoreni uvjeti. Ako se nešto ne učini u pogledu onih stvari o kojima sam govorio, reforma će biti velika bruka. Tada reforma nema šanse.

Upadica: Kako sada Bandić hoće preuzeti funkciju skupština gradskih trgovačkih društava umjesto dosadašnje skupštine?

J.Barbić: Odgovorit ću vam na to pitanje. Ono što Grad Zagreb ima je protuzakonito i to na svijetu, barem koliko je meni poznato u sustavima na kojima se temelji naše pravo, nigdje ne postoji. Ne može skupština spomenutih društava biti sastavljena od 15 predstavnika političkih stranaka. Znate što je skupština društva s ograničenom odgovornošću? Skupštinu čine članovi tog društva. Ako društvo ima jednog člana, dakle Grad Zagreb, onda tu skupštinu čini u svakome društvu Grad Zagreb, a ne onih 15 predstavnika stranaka koji sjede u tzv. jednoj skupštini svih trgovačkih društava izabranih po isključivo političkim kriterijima i tamo donose odluke. Kada su se našli u situaciji da se nisu mogli složiti oko donošenja odluke, smjene nekih direktora, tražilo se rješenje u Zakonu o trgovačkim društvima koje je predviđeno za slučaj da društvo ima 15 članova a ne jednoga kao što je to slučaj. Naravno da su zaglibili, jer se taj propis ne može primjeniti.

Prema tome pravno stanje je sljedeće: Član skupštine svakog pojedinog društva je Grad Zagreb, jer jedino on ima u njemu poslovni udio. Grad Zagreb kao pravnu osobu tamo zastupa osoba koja je po zakonu odnosno statutu ovlaštena da ga zastupa, a to je gradonačelnik ili osoba koja ga po

statutu zamjenjuje odnosno osoba kojoj on za to dade punomoć. Sadašnju čudnu skupštinu treba smatrati samo savjetodavnim tijelom gradonačelnika o tome kako će on glasovati u skupštini svakog društva. Kada je to tijelo do sada glasovalo u jednoj skupštini svih društava, to nije bilo u skladu s propisima.

Kako je Grad Zagreb jedini član svakog društva i čini njegovu skupštinu, skupštinu ne treba ni održavati, nego je dovoljno da onaj tko zastupa Grad Zagreb nekome izdiktira odluku skupštine u zapisnik. On je, naime, u ime Grada i sam donosi u skupštini svakog pojedinog društva. Čitam danas u novinama prijedlog da se u tom slučaju izmjeni zakon. Koji? Vjerojatno Zakon o trgovačkim društvima, jer je jedini on za to mjerodavan. I mi bismo htjeli u Europsku uniju s takvim političarima koji žele ići suprotnim putem od onoga što vrijedi u cijeloj Uniji samo zato što su u pitanju nečiji politički, a možda i drugi interesi.

Rješenje je u unutarnjem kontrolnom mehanizmu u Gradu Zagrebu da bi se u jednom članu društva (Gradu Zagrebu) osiguralo da se eventualno ne provodi samovolja jedne osobe koja zastupa Grad. No, to se ne tiče skupštine trgovačkog društva, riječ je o poslu koji treba obaviti izvan nje i prije njezinog održavanja. Hoće li to biti samo savjetodavno tijelo u Gradu ili imati neki značajniji interni položaj, to je drugo pitanje ali u skupštini će se donositi odluke samo na temelju jednog glasa osobe koja zastupa grad Zagreb. Samo to je u skladu s propisima i ništa drugo.

M.Vedriš: Bilo je pitanje u kojoj mjeri se uvažava znanje, ekonomski struka. Tu je evo prof. Dujšin i još niz naših kolega koji su profesori ekonomije i ekonomike i mogli bi reći da su u pojedinim razdobljima bili da kažem diplomatski konzultirani. U Hrvatskoj je u proteklih tri ili četiri godine tri ili četiri mandata vlade, bolje rečeno, izrađeno četiri ili pet strategija. Sve te strategije kompromitirali su činjenicu da je Hrvatskoj zbilja potrebna jedna strategija nacionalnog razvoja, a to su bile domaće zadaće koje su bile naručene da u datom trenutku posluže više kao neki alibi nego da se nešto mijenja, jer kakva god da jest strategija ako imate volju za promijene onda je sutra morate staviti na stol i reći da vidimo točka jedan, točka dva, točka tri hajdemo mi sad nešto napraviti. Svatko tko ju je dobio na stol od onih prvih bile su rađene imale su gore oznaku tajna, do one zadnje koju je bio radio Goran Granić kad je pozvao preko radija građane da daju svoj doprinos izradi nacionalne strategije. To je za mene bilo gotovo na razini kulturne revolucije, znači svatko je mogao dati svoj prilog i onda je bilo zaista tih pismenih priloga jer ljudi su počeli nakon mjesec, dva zvati i pitati kabinet potpredsjednika vlade što je s njihovim prilogom za strategiju kad će se to početi ostvarivati. I onda je ta priča završila u onih 18 tomova

možda bi sad uz ove dnevne novine kako se sad štampaju razne knjige kad ponestane ovih drugih izdanja moglo se to dijeliti. Stvar se gotovo išla profanirati. Zašto ja kažem profanirati? Kad vi danas čitate što se događa na razini Europske unije, što rade Francuzi, što rade Nijemci, što rade naravno Irci? Ključna stvar je upravo formiranje te ključne strategije koja će dati odgovore na nacionalna pitanja u europskom kontekstu na jednoj strani i globalnom kontekstu na drugoj strani. Recimo francuski ministar financija je naručio od Kamdesia jednog najistaknutijeg gospodarskog i svjetskog stručnjaka da napravi report i to biranim riječima što mora napraviti Francuska da se zaista počne mijenjati. Ja se nadam da ćemo ga mi ovdje prevesti naše nacionalno vijeće jer Francuzi kakvi jesu objavili su ga isključivo na francuskom i dalje ih nije briga. A kako reforma Francuske sa svojom strukturom gospodarstva, odnosa države i biznisa dosta sliči na neke hrvatske situacije htjet ćemo vidjeti što se dešava. Odgovor na vaše pitanje. Svatko tko je razuman u našem okruženju itekako vuče znanost na svoju stranu i kaže daj mi odgovore na pitanja kako bih ja u politici mogao biti što uspješniji, jer jedino uspjehom mogu obnoviti mandat ili opstatiti. U Hrvatskoj zbog jedne krajnje reducirane matrice na kojoj su se dobivali politički glasovi bili su potpuno polarizirani u 2 bloka i dovoljno je bilo izaći pred izbore s određenim političkim parolama, opredjeljenjima, pa ste dobili glasove, a inovacija u zadnja dva kruga je da si nađete partnere bez obzira na tu ideološku komponentu je potpuno podijelila činjenicu da *de facto* jedino što može biti mjera vašeg uspjeha ili neuspjeha u politici je rezultat. Rezultat je ovdje ispozao iz igre. To je poput nogometa. U kojem ste igrali, igrali, igrali, mogli ste zabit ili ne zabit golove ali netko je upisao rezultat to je čuvena ona priča kad je Dinamo igrao s Budućnosti tamo 1948., 1949. godine i utakmica je završila 2:2. Ovi putuju u Zagreb i pročitaju da je utakmica završila 3:2 za Budućnost jer delegat i ovi su se dogovorili, pisali su službeni protokol, zapisnik da je 3:2 i to je bilo 3:2. To je taj apsurd ukoliko vi nemate političku volju da ostvarite promjene onda što god da ste napravili znanstveno, stručno podlogu, nema realizacije. To su povremeno ti dijalozi. Okupi se dio stručnjaka čak eventualno nešto i napravi u smislu nekog dokumenta ali zapravo je to sporadično i bez želje da se primjeni.

Bojan Kozar, apsolvent prava iz Zagreba:

Dakle vratio bih se na čistu ekonomiju. Svaka čast makroekonomskim analizama i smjernicama kratkoročnim, dugoročnim ali smatram da je mikroekonomija zapostavljena jer poduzetnik je taj koga nitko ne može zamijeniti ne može se umjetni nadomjestak stvoriti na mjestu poduzetnika. Recimo prepostavimo da postoje samo dva iskonska problema u ekonomiji. Jedan makroekonomski drugi mikroekonomski. Na makroekonomskoj razini prepostavimo da su to takozvani prioriteti, pitanje

prioriteta. Smatram da je u ovoj zemlji krucijalno pitanje koje za sobom povlači sve ostale, npr. ne može se desiti da gradimo monumentalne ceste odnosno infrastrukturne zahvate a istovremeno zapostavljamo ljudske resurse, faktore. Što bi bilo kad bi bilo da smo sva ta sredstva uložili u otvaranje novih radnih mjesa odnosno poduzetničke ideje koje bi kasnije hranile vozila koja bi se krećala po tim cestama. Dakle jednom riječju dobili bi jedan *perpetuum mobile* ekonomije. Smatram da prioriteti na toj makroekonomskoj sferi nisu dobro postavljeni ne samo u ovom pogledu nego i u pogledu ostalih sektora ekonomije. Što se tiče mikroekonomije smatram da je tu glavni problem motivacija onog neposrednog izvršitelja radnog zadatka. Moderno rečeno radnika po novom ZOR-u našem. Negdje tamo devedesetih pa sve do ovog trajanja tranzicijskog, tranzicijske preobrazbe, došlo je do jednog diskontinuiteta u toj motivaciji radnika koji je postojao iz prošlog sustava i došlo se do situacije da je manje-više radna snaga u svim sektorima i razinama u upravi i administraciji nezadovoljna. Onaj tko smatra da je nezadovoljan, a to je osnovni ljudski nagon, ne može dalje iz sebe davati određenu kvalitetu u sektor i dolazimo onda do zatvorenog kruga odnosno nemotiviranosti koja potiče ne razvoj odnosno stagnaciju. Moje je osnovno pitanje kako pomiriti naizgled te oprečne dijelove tog kruga, da se stvori jedna ravnoteža motivacije i razvoja u ekonomskom krugu?

M.Vedriš:

Odnos između makroekonomije i poduzetništva to vam je poput novčanice od 100 kuna koju kad podijelite na pola nećete dobiti dva puta po pedeset kuna, dobit ćete dva neupotrebljiva komada papira. Da bi poduzetnik mogao uspješno poslovati nužno je poput nogometnog igrališta koje mora biti ravno i imati linije iscrtane da se zna kad je lopta unutra kad je vani, mora imati pravila igre definirana i ta pravila igre moraju biti poticajna. Konkretno, Hrvatska kad je promotrite u globalu spada među najviše oporezovane zemlje u Europi. Prema tome ona s tom vrećom tereta na leđima mora biti konkurentna u okruženju drugima, poslovati jednako uspješno. Ona ukoliko ne može (to smo govorili oko tog pravnog okvira), dobiti izvod iz zemljšne knjige da mu je stan upisan, ne može se u banci pojaviti, ne može dobiti kredit. Ona ukoliko ne može preko financijskog sektora financirati proizvodnju, znači ukoliko ne može dobiti kredit za opremu i sl. ona jednostavno prestaje biti poduzetnik. Čitava funkcija makroekonomskog okruženja je da poduzetniku omogući da što lakše i uspješnije djeluje. Sad mogli bi to analizirati segment po segment, prema tome to je nerazdvojno. Pitanje motivacije. Jedno je motivacija onoga zaposlenoga, tko radi u nekom većem sustavu, drugo je pitanje poduzetnika, treće je pitanje čovjeka u javnoj upravi. U javnoj upravi imate često situaciju da su ljudi nezadovoljni ili malom plaćom ili svojim statusom

i jednostavno nemogućnošću primjene pojedinih zakonskih propisa. On se nađe pred zidom onoga s druge strane koji zahtijeva rješenja određenog problema. Tipičan primjer. U određenom gradu gdje nimate donesen generalni urbanistički plan, nema šanse da dobijete građevinsku i lokacijsku dozvolu. Bez toga da sagradite halu vi ne možete biti poduzetnik. Vi uopće ne vidite tu stratosferu, ne vidite što nedostaje vidite samo konkretnog referenta za šalterom koji vam neljubazno odgovara, kaže ne možete to dobiti, jer ste taj dan možda petnaesti koji ste mu došli s istom pričom. Pitanje je nekakve obrazovanosti i suvislosti da dignete pogled i da otiđete nakon toga u urbanistički zavod, nakon toga u skupštinu grada i ne znam županijsku i pitate dobro što vi ljudi radite? Ja sam poduzetnik, ne mogu krenuti. Tu je visok stupanj isprepletjenosti i međuovisnosti između zakonodavstva, javne uprave, makroekonomskih rješenja i tek onda zapravo poduzetnika koji bez tih praktičkih mehanizama ne može djelovati. Vrlo često imate situaciju da države osnivaju posebne centre, agencije koje pomažu poduzetniku, veće, manje, domaće, inozemne i koje lociraju te probleme i s njima sudjeluju u rješenju konkretnih problema to su te razvojne agencije. Iz tog jednog, dva ili pet problema kog su locirali izvlače potrebu za određenim sustavnim promjenama. I to vam je odgovor na pitanje. Nema šansi za parcijalno rješenje. Ne možete reći ostavit ćemo po strani pravni sustav i makroekonomiju, imat ćemo dobre poduzetnike...

J. Barbić: Sasvim sigurno. To je međuzavisnost svega skupa zajedno koja čini cjelinu i onih 100 kuna koje kad se poderu od njih nema ništa. Oni su bezvrijedne dvije polovice nečega što je imalo vrijednost.

Andrija Vitezić, umirovljeni ekonomist iz Zagreba:

Ja sam inače gospodina doktora Vedriša sreo na Markovom trgu 1990. godine i tada sam vam sigurno rekao da se uključi inteligencija da radi po diplomama. Međutim i ova tribina večeras nas obvezuje da krenemo s riječi na djela. Ja sam to rekao i našem predsjedniku Saboru Šeksu. On mi je neki dan predstavio svoju knjigu napisa, pisama, i ja sam rekao dragi Šeks to te samo optužuje, sve si znao a ništa nisi učinio. Ja predlažem da Sveučilište u Zagrebu sazove sva sveučilišta, sve dekane da rasprave svoje probleme i da krenu, gospodin je rekao malo prije tko vas nešto pita. Onome kome ste potpisali diplomu, vi njega morate pozvati da vam položi račun, on je to dužan ili ga pred sud časti ili ga rješiti diplome.

J. Barbić: Budite ljubazni, još imamo jednog diskutanta.

Vlasta Stubičar:

Ja bih to sve htjela povezati s jednom velikom promjenom koja se ipak ovdje dogodila u Hrvatskoj kada je stupio na snagu sporazum o stabilizaciji

i udruživanju s Europskom unijom. U tome vidim razlog zbog kojeg je došlo do jedine možda pozitivne promjene u pravosuđu kao što je napomenuo prof. Barbić, tj. u gruntovnici. Zašto je došlo do nekog poboljšanja u radu gruntovnica? Došlo je do promjene zbog toga što se hrvatsko tržište nekretnina otvara Europskoj uniji od 2004. godine. Od ove godine od kada je taj sporazum stupio na snagu Hrvatska se naprsto morala prilagoditi uvjetima koji bi išli u skladu s otvorenjem tržišta nekretnina. Htjela bih čuti vaše mišljenje, nije to došlo iz neke političke volje nije sada ministrica pravosuđa odlučila da joj je sada žao ovih jadnih ljudi koji tamo čekaju utorkom i četvrtkom u 6 u jutro ili da su se ljudi tu masovno bunili, tu se malo tko buni, došlo je zbog toga što je Hrvatska preuzeila međunarodne obveze u skladu s tim sporazumom a tako je došlo ipak do nekakvog pomaka. Statistički gledano možemo reći da se stvari mijenjaju i u gruntovnici. Da li će slijedom te logike doći do sličnih promjena u drugim sektorima javne uprave u Hrvatskoj? Htjela bih čuti vaše mišljenje o mogućnosti pozitivnih promjena temeljem ovog sporazuma.

M.Vedriš: Dobro pitanje za rezimirati. Da je bilo pameti s tim promjenama Hrvatska je mogla krenuti pred 10 godina i nije morala čekati nikakve impulse koji su došli. Naime Europska unija je jasno i glasno ustanovila uska grla i da smo počeli formalne pregovore, to bi već bilo još žešće izraženo i zahtijevano. Hrvatska je ipak u kontaktu s krupnim investitorima, s ambasadorima vanjskih zemalja dobivala ključne prigovore da s jedne strane hoće atraktirati kapital, hoće nova radna mjesta da ništa nije učinila, da se u njoj može olakšati proces investiranja. I kao rezultat tih pritisaka, komentara itd. došlo je do ovih prvih pomaka u zemljишnim knjigama. Kakva je to zemlja i kakva je to strategija razvoja gdje se pomaci ostvaruju netko sa strane koji je u funkciji recenzenta kaže sad ti ne vrijedi ovo, sad ti ne vrijedi ono, to čak i nakon pet sati u autoškoli počne autonomno oko volana i mijenjača baratati gleda da mu instruktor samo kaže što je. To je jedna potpuno izvedena strategija razvoja koja je možda primjerena stoljeću ranije nego današnjem vremenu. Danas vi morate napraviti svoj koncept razvoja. Možete nekoga uzeti za recenzenta ali ne za takvo jednostrano vođenje. Ja ću sa svoje strane zahvaliti se i ta vaša pitanja ohrabruju jer pokazuju da ova tribina ima svoju publiku ima svoj interes i s tim će se vjerojatno nastaviti u pojedinim segmentima te interakcije Bermudskog trokuta, ekonomije, pravnog sustava i politike. Hvala.

J.Barbić: Ovome moram samo nešto dodati s pravnog aspekta. Znate, nešto je žalosno. Mi možemo sami napraviti te promjene, ne treba nam nitko sa strane. Evo vam moj primjer. Svojedobno su mi došli kolege iz inozemstva i u pogledu jednog zakona me zamolili da napišem što bi trebalo mijenjati.

To je otislo pod imenom stranih konzultanata odgovarajućim institucijama. Problem je što se nama ne vjeruje. Domaćim se stručnjacima ne vjeruje pa nekada ni vlastita država. Vanjskima da. I sad smo došli u stanje u kakvom jesmo. Izlaz bi bio u tome da što prije počnu pregovori s Europskom unijom. Slikovito rečeno, netko nas mora uzeti za ruku i jednostavno bez komentara narediti što treba učiniti, a tada će se pokazati da mi imamo stručnjake koji sve to mogu dobro provesti u djelo. To je ključna stvar da, kako bi rekli u Dalmaciji - dajte dite materi, a to nikako da se kod nas dogodi. Uvijek to dijete ima ili mačeha ili netko drugi i onda ga prebacuju iz ruke u ruku a ono nikako da se sredi, jer mu se jadname za to ne daje prilika budući da se s njime naopako postupa.

Moramo se nadati da će pregovori početi, a kada počnu, a možda i prije toga, dogovorili smo se da naš gost na tribini bude gospodin Vladimir Drobnjak, glavni hrvatski pregovarač pa da kao uvodničar kaže neke stvari koje ćemo ga i mi pitati pa da mu predložimo da ubuduće pregovarači iznesu na ovu tribinu sve o čemu bi htjeli da se izjasni struka koja im na taj način može pomoći u radu. Ne vidim u Hrvatskoj stalnijeg i pogodnijeg mjesto za raspravljanje pravnih pitanja koja će se postaviti u pregovorima.

Zahvalimo kolegi Vedrišu na vrlo inspirativnom izlaganju koje je dovelo do toga da smo Tribinu čak morali i kratiti kako se ne bi odužila unedogled. Ispričavam se na previše mojih intervencija, ali sam neke stvari morao iznijeti, jer to je moja struka. Želim vam ugodne ljetne praznike i pozivam vas na 107. tribinu u mjesecu listopadu.

Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 36

Voditelj Tribine i urednik:
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:
Autorizirano izlaganje predavača
Vladimira Drobnjaka

**veleposlanika i glavnog pregovarača u pregovorima
o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj Uniji**

Tema 107. tribine

PREGOVORI O ČLANSTVU REPUBLIKE HRVATSKE U EUROPSKOJ UNIJI – TKO, KAKO, ZAŠTO...

Zagreb, 25.10.2005.

KLUB PRAVNIKA
TRIBINA 25.10.2005.

**PREGOVORI O ČLANSTVU REPUBLIKE HRVATSKE
U EUROPSKOJ UNIJI – TKO, KAKO ZAŠTO ...**

J.Barbić: Poštovane kolegice i kolege, pozdravljam vas na početku 107. tribine Kluba pravnika Grada Zagreba i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koju time otvaram. Ovom tribinom započinjemo novi godišnji ciklus tribina koje će se, nakon stanke ovoga ljeta, nastaviti održavati jednom mjesечно sve do lipnja iduće godine.

Sjetite se da sam vam obećao kako ćemo odmah nakon što Republika Hrvatska dobije datum za početak pregovora s Europskom unijom i njezinim članicama o njenom članstvu u Uniji jednu tribinu posvetiti tim pregovorima, načinu kako će se voditi, njihovu značenju za Hrvatsku i očekivanjima koja su u vezi s time pred nama. Datum za početak pregovora dobili smo početkom ovog mjeseca i eto na prvoj tribini nakon toga pozabavit ćemo se tom temom dana u nas.

Naš današnji uvodničar je najpozvanija osoba u nas da o tome govori, jer je glavni hrvatski pregovarač veleposlanik i naš kolega diplomirani pravnik gospodin Vladimir Drobnjak. Zahvalujem mu u ime vas što se ljubazno odazvao pozivu i uz veliki angažman kojemu je izložen ovih dana prihvatio da vas obavijesti o onome što nas očekuje. Drago mi je da vas mogu izvijestiti i da je prihvatio naš poziv da pitanja koja smatra spornim ili za koja želi dobiti stručnu pravnu verifikaciju odnosno argumentaciju za pregovore, on ili neki od pregovarača, iznese na našoj tribini s time da je naša dužnost uključiti se u raspravu i time pomoći pregovaračima u njihovu radu. Time bi Tribina postala stalno mjesto rasprave o pitanjima od značaja za pregovore. Povjerenje koje joj je time ukazano opravdavaju njezino stalno održavanje i raspon tema koje se na njoj obrađuju te dosadašnja kvaliteta vođenih rasprava.

Zamolio bih gospodina Veleposlanika da bude tako dobar i da iznese svoje uvodno izlaganje, nakon čega naravno dolaze vaša pitanja i razmišljanja.

V.Drobnjak: Hvala lijepa profesore Barbić. Meni je pravo zadovoljstvo biti s Vama na Pravnom fakultetu, u dvorani u kojoj sam ne jednom polagao ispite i Fakultetu na kojem sam diplomirao prije, eto, već tri desetljeća. Kada god se uspinjem ovim stepenicama na Fakultet, pogotovo u ove jesenje dane, uvijek se sjetim Gustava Krkleca i njegovog stiha koji je primjerom mom studiranju, a koji glasi: "Pado' sam i ja tu da bješe milota". Ali, bolje da idemo odmah na predavanje.

Dakle, krenimo od zemljovida nove, ujedinjene Europe. Kako izgleda "igralište" na kojem se igra "velika utakmica" pristupanja Hrvatske u Europsku uniju? Postoji nekoliko kategorija država "na terenu". Prvo, postoji 25 država članica EU. Drugu kategoriju čine dvije države koje su *acceding countries*, odnosno pristupajuće zemlje – to su Rumunjska i Bugarska. To su države koje više nemaju status kandidata – one su okončale pregovore, potpisale su Ugovor o pristupanju i sada imaju status pristupajućih država. Postoje dvije države kandidatkinje – to su Hrvatska i Turska, zasad jedine s tim statusom u Europi. Dodatno postoji pet država Procesa stabilizacije i pridruživanja. Hrvatska, osim što je kandidat za članstvo u EU, pripada i tom procesu. Ostale četiri su Srbija i Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Albanija i Makedonija. Da bi se zaokružila ta karta nove Europe, njima treba pridodati i četiri države EFTE, odnosno europske slobodne trgovinske zone - to su Island, Lihtenštajn, Norveška i Švicarska. Kada se sve to spoji onda dobivamo "veliko igralište" na kojem se igra ta velika "europska utakmica", a u kojoj najveći broj igrača čine države članice EU. Svi su ostali na ovaj ili onaj način institucionalno vezani sa tih stožernih 25, odnosno nastoje biti čim tješnje vezani. Samo još jedna rečenica oko statusa Hrvatske. Hrvatska ima dvostruki status u odnosima s EU - pridružena je članica EU (kroz činjenicu da je potpisala sa EU Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, te da je on stupio na snagu) i Hrvatska je zemlja kandidat za članstvo u EU, koja je počela pregovore o pristupanju. Jedno se ne može promatrati bez konteksta drugoga. Dakle, bilo bi pogrešno doživljavati Hrvatsku samo kao zemlju kandidata; Hrvatska je istodobno i pridružena članica EU.

Nedavno je okončan peti val proširenja EU, teška i dugotrajna "utakmica" koja je za 10 zemalja članica završila uspješno, čak trijumfalno, ali koja je logikom velikog potresa iza sebe ostavila "podrhtavanje tla" koje još uvijek traje. Danas imamo nekoliko izazova koji su ovog trenutka realnost, koji nisu nepremostivi, ali o kojima moramo voditi računa.

Europska unija proširena na 25 članica velik je izazov za nju samu. Tu prvenstveno mislim na pitanje potpune integracije novih država članica i proces njihove ugradnje u sustav EU koji će trajati godinama. Kao što znate, još su velike razlike u gospodarskom razvitu i bruto društvenom proizvodu po glavi stanovnika između starih i novih država članica. Dodatno je pitanje ostvarenja institucionalne prilagodbe, odnosno činjenice da se EU mora naviknuti da sada više nije njih 15 za stolom koji donose odluke, nego 25. Da vam dam najjednostavniji primjer. Sve ključne odluke donose se na sjednicama Vijeća ministara, odnosno na sastancima na vrhu šefova država ili vlada, odnosno Europskom vijeću. Do nedavno njih

15 je sjedilo za stolom i razmjenjivalo mišljenja – imali su za to oko dva radna sata. Danas ih je 25 – to konkretno znači da Jacques Chirac, ili Tony Blair, imaju manje minuta za sudjelovanje u raspravi, a istodobno moraju sada slušati i premijera Slovačke i premijera Mađarske. Dijalog između 25 i donošenje odluka mnogo je teži proces nego između njih pet. S 27 država članica će to potrajati još duže, a pogotovo u pitanjima kada se odluke donose konsenzusom. U tom slučaju stupanj prilagodbe i kompromisa mora biti bitno veći nego što je to bio ranije. To je dodatni izazov za Europsku uniju. To pokazuje ne samo da Hrvatska mora biti spremna za članstvo u Uniji, već i Unija mora biti spremna apsorbirati nas.

Složenost prilagodbe EU djelovanju u novoj realnosti vidi se i kroz postupak prihvaćanja Ustavnog ugovora. Vi znate da je novi Ustavni ugovor nedavno referendumom odbijen u Francuskoj i Nizozemskoj. Ja mislim da je riječ o konceptualnoj krizi Unije u kojoj ona traži i preispituje samu sebe. Peti val proširenja trajao je godinama i rezultirao nizom stečenih iskustava, naučenih lekcija. Sve što je tom prilikom naučeno primijenit će se i na nas. Okolnosti se stalno mijenjaju. Primjerice, kada je Velika Britanija ulazila u EU pravna stečevina (*acquis communautaire*) iznosio je 30.000 stranica; danas ona broji 80.000 stranica. *Acquis* ne samo sadržajno, nego i volumenom raste i samim time za onog tko ga treba usvojiti i primijeniti postaje sve teži.

Citirat ću EU povjerenika za proširenje, Olli Rehna, koji kaže: "*umjesto da od proširenja činimo dežurnog krvca za sve boljštike Europe, pokažimo što je proširenje doista učinilo*" Proširenje je na najbolji način transformiralo pristupajuće države i ojačalo njihovu sigurnost. "*Neka činjenice nadilaze mitove*". Mislim da je i ova Rehnova rečenica veoma važna – neka govore činjenice, a ne predodžbe. Makar je netko drugi s pravom rekao da je percepcija jedina politička realnost koja se računa. Ali, mislim da ne postoji bolja soba u ovom gradu od ove na Pravnom fakultetu za ustvrditi da je jedino što doista na kraju ostaje i vrijedi jesu činjenice.

Zašto Hrvatska treba ući u Europsku uniju? Možemo dati čitav niz argumenata. Prvi argument je, naravno, podizanje kvalitete života, viši životni standard i blagostanje građana Hrvatske. Pregovori dolaze kao bitan katalizator reformi, koje su pak usmjereni na poboljšanje gospodarskog rasta i poboljšanje učinkovitosti državne uprave. Članstvo u EU donosi više institucionalne i demokratske standarde. A postoje još dva izrazito važna razloga - prvi je stabilnost i sigurnost, odnosno činjenica da Hrvatska ulaskom u EU ulazi u organizirani sustav najviših demokratskih načela, ali i zonu visoke razine individualne i kolektivne sigurnosti. Drugi, koji je po meni, važniji od sviju, jest da mi ulaskom u EU ravnopravno

sjedamo za stol gdje se donose odluke od kapitalnog značenja za budućnost Europe u idućih nekoliko desetljeća. EU u okviru 25 donosi odluke koje nemaju posljedicu samo za 25 članica Unije, već i za cijeli europski kontinent, a ponekad i šire od toga. U najvećem je državnom i nacionalnom interesu Republike Hrvatske da ravnopravno sjedi za stolom gdje se donose takve odluke. I to je dodatni razlog zašto Hrvatska mora ući u EU. U igri je, dakle, mnogo više od standarda, boljštka, kreditnih linija, radnih mesta. U igri je osiguranje stabilnosti, sigurnosti i ravnopravne uloge u donošenju odluka na europskom kontinentu za desetljeća koja dolaze.

Put u EU mnogima je bio put u nepoznato. Tko god ne zna što nepoznato donosi, što je "iza druge strane brda", naravno da je prožet strahom, pa i ksenofobiom. Ali, mi ne putujemo u nepoznato. Mi putujemo putem kojim su uspješno prošle druge tranzicijske države Europe, Slovenija, Slovačka, Mađarska, Češka... Njihova iskustva nisu za nas samo dragocjeni putokaz, već nam i potvrđuju da se radi o putu kojeg ne samo valja, već i vrijedi prijeći. Prema euro barometru 59% građana novih država članica smatra da je njihova zemlja profitirala ulaskom u Europsku uniju. Dakle, 2/3 njih smatra da je to put kojim se isplatio poči.

O čemu se pregovara s EU tijekom pregovora o pristupanju? Pregovori o pristupanju odvijaju se između država članica EU i države kandidatkinje, a konačni im je cilj potpisivanje Ugovora o pristupanju. Taj ugovor podliježe ratifikaciji kao i drugi međunarodni ugovori, te tek nakon toga stupa na snagu. Suprotno uvriježenoj predodžbi, mi ne vodimo pregovore o pristupanju s Europskom komisijom. Formalno-pravno mi pregovaramo s 25 država članica u okviru međuvladine konferencije. Europska komisija priprema nacrte zajedničkih stajališta za pojedina poglavila pregovora. Pritom se ne radi o klasičnim pregovorima, nije riječ ni o kakvom nadmudrivanju, već o dogovoru na koji način Hrvatska može, štiteći svoje interese, najlakše, najbezboljnije i najučinkovitije apsorbirati pravni stečevinu EU i postati članicom EU. *Acquis communautaire* je nešto o čemu se ne može pregovarati, niti se pregovara. On je na stolu logikom "uzmi ili ostavi". Prema tome, mi govorimo o pravnoj stečevini na koju se nadovezujemo, ali je ne mijenjamo. Mi možemo sudjelovati u kreiranju i eventualno mijenjanju *acquis communautaire* tek kada postanemo država članica. Ali, u pregovorima o članstvu pravna stečevina je datost koju valja prihvati takvom kakva jest. U pregovorima o pristupanju riječ je o pregovorima o uvjetima, dinamici i načinu preuzimanja i primjene pravne stečevine.

Ono o čemu se pregovara jesu prijelazna razdoblja. Što je to? Prijelazna razdoblja su vremenska razdoblja – dulja ili kraća – koje država kandidatkinja može dobiti u određenom poglavlju za potpuno usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s pravnom stečevinom EU. Uzmimo kao primjer određenu pravnu normu. Ukoliko Hrvatska do ulaska u članstvo EU ne može tu normu preuzeti i učinkovito primjenjivati, primjenu možemo uz opravdane razloge odgoditi za određeno vrijeme. To razdoblje potrebno je iskoristiti da se na dobar i bezbolan način apsorbira ta norma, te da se u potpunosti spremimo za njezinu primjenu.

Ukupno je 35 poglavlja pregovora u koje je podijeljena pravna stečevina. Kada pročitate njihove nazive jedan po jedan, tek tada shvatite o kojem se obujmu posla radi. Peti val proširenja imao je 31 poglavlje, a mi imamo 35. Logičnim se nameće pitanje znači li to da smo dobili dodatni teret za pregovore? Ne, Europska komisija zapravo nam je izašla ususret i u određenoj mjeri olakšala posao. Naime, ako gledate poglavlje Pravosuđe i temeljna ljudska prava, te poglavlje Pravda, sloboda i sigurnost, sve to je nekad bilo jedno poglavlje, naziva Pravosuđe i unutarnji poslovi. Mislimo da nam je lakše pregovarati dva tako odvojena poglavlja, nego jedno veliko. Isto se odnosi na poljoprivredu. U prijašnjem krugu proširenja je čitava pravna stečevina na području poljoprivrede bila jedno poglavlje, a sada je podijeljena u dva poglavlja Poljoprivreda i ruralni razvitak, te Sigurnost hrane, veterinarstvo i fitosanitarni nadzor. I tu razbijanje jednog na dva poglavlja ide nam u korist. To je kao na studiju – nije li lakše položiti dva manja ispita, nego jedan ogromni?

Pregovori se odvijaju u sklopu bilateralne međuvladine konferencije o pristupanju. Na jednoj je strani Hrvatska, a na drugoj strani EU sa svojih 25 država članica. Prva takva konferencija bila je sada već slavna noćna sjednica u Luksemburgu, na kojoj su 3. listopada otvoreni pregovori o pristupanju RH u EU. Tijekom jedne kalendarske godine predviđene su dvije konferencije o proširenju na najvišoj razini i njih će voditi voditeljica Državnog izaslanstva, ministrica Kolinda Grabar Kitarović. Uz to održat će se i niz konferencija na zamjeničkoj razini, odnosno na razini glavnih pregovarača.

Koje je glavno značenje bilateralne međunarodne konferencije o pristupanju? Sva poglavlja, njih 35, otvaraju se i privremeno zatvaraju odlukama ove konferencije. Ona je zapravo svojevrsni *clearing house*. Poglavlja se zatvaraju provizorno vrlo jednostavnom logikom – ništa nije gotovo dok sve nije gotovo. Tek kad se zadnje od 35 poglavlja provizorno zatvoriti, tada se donosi odluka kojom se zaključuju pregovori u svim poglavljima i pregovori proglašavaju okončanim. Na konferencijama o

pristupanju Hrvatsku zastupa Državno izaslanstvo u kojem je ministrica vanjskih poslova i europskih integracija kao voditeljica izaslanstva, glavni pregovarač kao njezin zamjenik, dva zamjenika glavnog pregovarača, veleposlanik RH pri Europskim zajednicama, tajnica pregovaračke skupine, te pregovarači po pojedinim poglavljima pregovora.

Prijedimo sada na strukturu Pregovaračke skupine. Mi smo 35 pregovaračkih poglavlja spojili u skupine od 2, 3 ili 4 srodnih poglavlja i svaka od tih skupina "u rukama" je jednog od 13 pregovarača koliko ih ukupno imamo. Svaki pod sobom ima 2, 3 ili 4 poglavlja, a svako poglavljje ima svojeg voditelja - to je ona operativna struktura koja nosi glavni teret pregovora, uz voditeljicu Državnog izaslanstva i mene kao glavnog pregovarača. Ured glavnog pregovarača i Tajništvo pregovaračkog tima pružaju stručnu podršku glavnom pregovaraču, odnosno Državnom izaslanstvu, uključujući Pregovaračku skupinu. Svako od poglavlja pregovora ima radnu skupinu koja ima određeni broj ljudi koji se kreće od 4, 5 za lakša poglavlja, pa do nekoliko stotina kad je riječ o poglavljima iz poljoprivrede.

Smatram važnim naglasiti, kad je riječ o članstvu u radnim skupinama, da se ne radi o pregovaračima, već je riječ o stručnoj i drugoj potpori. Ta je struktura podložna doradama, mijenjanju u hodu, članstvo u radnim skupinama može se prema potrebi smanjivati ili proširivati. Mi smo spremni organizirati i specijalne *ad hoc* radne skupine za razmatranje konkretnih problema. Namjerno smo išli za velikom strukturom radnih skupina. Ovaj bi se posao mogao obaviti s dvostrukom manjim brojem ljudi, ali tada tri temeljna cilja ne bi bila ispunjena. Prvi cilj je transparentnost procesa. Proces mora biti transparentan – to nije projekt političke ili strukovne elite, o članstvu u EU zapravo pregovara cijela Republika Hrvatska. Svi punoljetni građani Republike Hrvatske imat će na referendumu priliku izjasniti se hoće li ili neće ući u Europsku uniju; da bi mogli donijeti pravu odluku i imati dovoljno informacija za to, proces od samog početka mora biti transparentan. I to je razlog zbog čega smo išli na veliki broj članova u pregovaračkoj strukturi.

Drugi razlog je edukativnost procesa. Svi mi bi trebali iz ovog procesa izaći sa više znanja o EU nego što ga imamo danas. Uključivanje većeg broja ljudi u proces omogućava da veći broj ljudi stekne potrebna znanja i iskustva. I treće, mi kroz veliki broj članova radnih skupina nastojimo transponirati proces, prenijeti ga u sve segmente društva, pa zbog toga recimo u radnim skupinama imamo i predstavnike 55 raznih tvrtki, 23 fakulteta, imamo 8 strukovnih komora, 14 instituta, 20 strukovnih udruga itd. Cilj nam je da se stečena znanja i iskustva prenesu u što šire slojeve

društva kako bi to društvo moglo znati o čemu se radi, te da spriječimo tvrdnje kako zapravo jedna mala grupa sve to pregovara i nitko ne zna što se zbiva. Zbog toga smo išli na veliku strukturu koja je daleko teža za upravljanje od male strukture, ali smatram da ta tri načela - transparentnost, edukativnost i transmisija cijelog procesa na društvo - su daleko važnija od toga da li je nama koji smo na čelu procesa lakše ili teže upravljati.

Prijedimo na tijek pregovora o pristupanju. Njega smo podijelili u 8 točaka, odnosno faza. Za sada možemo reći da je točka broj 1 "rješena", budući da se odnosi na otvaranje pregovora. Ostalo nam je još "samo" 7 točaka. Druga se faza odnosi na *screening*. O *screening-u* ću reći više malo kasnije. Jednom kad je *screening* gotov otvaraju se pregovori o pojedinim poglavljima, ovisno o ocjeni spremnosti države kandidatkinje. Nakon završetka pregovora, svako poglavlje se privremeno zatvara, a jednom kad je svih 35 poglavlja zatvoreno i, pregovori su okončani, počinje rad na Ugovoru o pristupanju. Sve do sklapanja Ugovora o pristupanju postoji mogućnost ponovnog otvaranja pregovora ako se donesu novi propisi ili država kandidatkinja ne ispuni preduvjeti i obaveze koje je preuzela. Nakon potpisivanja, Ugovor o pristupanju prolazi postupak potvrđivanja u državi pristupnici i državama članicama. U državi pristupnici o tekstu Ugovora o pristupanju uobičajeno se održava referendum. Po završetku postupka potvrđivanja Ugovora o pristupanju u državi pristupnici i državama članicama EU on stupa na snagu.

Otvaranje pregovora je iza nas (pregovori su otvoreni 3. listopada u Luksemburgu) pa možemo odmah krenuti na postupak *screening-a*. *Screening* je jedna nova riječ koju koristimo u hrvatskom jeziku, iako čujem razmišljanja kako ju je najbolje prevesti, kao primjerice "pročešljavanje", što nije loše ali ja moram priznati da još uvijek ne mogu naći savršeno točan prijevod riječi *screening*. Možemo se poslužiti opisnim terminom – analitički pregled i ocjena usklađenosti nacionalnog zakonodavstva države kandidatkinje s pravnom stečevinom EU.

Screening, dakle analitički pregled i ocjena usklađenosti zakonodavstva, sastoji se od dvije osnovne faze – jedna je faza objašnjavanja, tijekom koje stručnjaci Europske komisije zaduženi za pojedino poglavlje objašnjavaju pravnu stečevinu EU, a naši stručnjaci slušaju i postavljaju pitanja. Ovaj eksplanatorni, odnosno dio *screening-a* posvećen objašnjavanju od strane Europske komisije, Hrvatska provodi zajedno s Turskom. To je jedina čvrsta dodirna točka nas i Turske u pregovorima, jer već u idućoj fazi – bilateralnoj fazi *screening-a* - mi se razdvajamo, svatko svojim putem. "Objašnjavajući" dio *screening-a* odvija se istodobno za nas i za Tursku iz

tehničkih razloga, jer je taj proces Europskoj komisiji lakše organizirati jednom, imajući u vidu raspoloživost stručnjaka. Do sada je i u prošlim krugovima proširenja Europska komisija prvu fazu *screening*-a organizirala multilateralno, za skupinu država kandidatkinja. Ova faza traje jedan dan za manje zahtjevna poglavlja, dok za najzahtjevnija poglavlja može trajati i više tjedana.

Druga faza *screening*-a je bilateralne prirode u središtu koje je očitovanje države kandidatkinje o pravnoj stečevini EU u predmetnom poglavlju pregovora, odnosno prihvaća li država kandidatkinja pravnu stečevinu u tom poglavlju i očekuje li poteškoće u njezinoj primjeni. Najvažniji dio bilateralnog *screening*-a su "screening liste" koje sadrže pregled našeg zakonodavstva u pojedinom poglavlju u odnosu na *acquis communautaire*. One se izrađuju na način da se u jednom dijelu upisuju pojedine direktive ili ostali dijelovi pravne stečevine, a u drugom usporedno stanje u hrvatskom zakonodavstvu, te, ukoliko postoje, budući planovi. Nakon završetka druge faze Europska komisija izrađuje Izvješće o *screening*-u, koje sadrži ocjenu o stupnju usklađenosti našeg zakonodavstva s pravnom stečevinom EU, kao i preliminarnu ocjenu o sposobnosti države kandidatkinje da provede potrebne reforme. Zaključni dio Izvješća o *screening*-u jesu preporuke o otvaranju pregovora u tom poglavlju, te pod kojim uvjetima.

Tu dolazimo do još jedne nove riječi u procesu – *benchmark*. To je novost u šestom krugu proširenja, a rezultat je stečenih iskustava u prethodnom petom krugu. Riječ "*benchmark*" bi mogli prevesti kao specifično mjerilo ili minimalan preduvjet koji je potrebno ostvariti za otvaranje, odnosno zatvaranje pregovora. U prijašnjim krugovima proširenja da bi se pojedino poglavlje moglo zatvoriti bilo je dovoljno usvojiti konkretni zakon. Iskustvo je pokazalo da su pojedine države usvajale zakone, ali ih nisu provodile u praksi. To je potaknulo EU, da se ta poglavlja u slučaju potrebe ponovno otvaraju. Zato je odlučeno da se ovog puta za one zakone gdje je iznimno bitna njegova primjena, kao minimalan preduvjet, odnosno "*benchmark*" postavi njegova primjena. Ta se mjerila mogu postavljati kako za otvaranje poglavlja, tako i za njihovo zatvaranje. U praksi bi se mjerila, "*benchmarks*", trebala uglavnom odnositi na zatvaranje poglavlja, a u rjeđim slučajevima i na njihovo otvaranje. To konkretno znači da će za zatvaranje određenog poglavlja biti potrebno ne samo usvojiti konkretni zakon, nego isti primjenjivati, te kada je potrebno ustrojiti i osigurati učinkovito djelovanje odgovarajućih tijela. Mjerila će se uglavnom odnositi na ispunjavanje preuzetih obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

Kako teku sami pregovori o pristupanju? Otvaranje pojedinih poglavlja počinje relevantnom odlukom Vijeća. Država kandidatkinja se nakon te odluke poziva da predstavi svoja pregovaračka stajališta. Na njih Europska unija odgovara svojim Zajedničkim stajalištem, koje priprema za svako poglavlje pregovora. Pregovaračka stajališta EU priprema Europska komisija, a usvajaju države članice u Vijeću. Na sjednici međuvladine konferencije iste predstavlja predsjedništvo EU. Pregovaračka stajališta Hrvatske pripremaju pregovarači, voditelji i članovi radnih skupina. Glavni operativni nositelji tog procesa su voditelj radne skupine i pregovarač u toj konkretnoj skupini poglavlja. Pregovaračka stajališta na kraju usvaja Vlada, a pripremaju se kroz transparentni proces koji uključuje i konzultacije s Nacionalnim odborom u Hrvatskom saboru. Nacionalni odbor ustrojen je s ciljem osiguravanja transparentnosti procesa pregovora prema Hrvatskom saboru, ali njime se i podcrtava činjenica da postoji politički konsenzus svih parlamentarnih stranaka o strategijskom cilju pristupanja Hrvatske Europskoj uniji. Činjenica da je na čelu Nacionalnog odbora predsjednik najveće oporbene stranke, i da je postavljen na tu dužnost na prijedlog premijera Sanadera, simbolički naglašava političko suglasje koje prati provedbu pregovora.

Na kraju pregovora na referendumu će građani Hrvatske odlučiti hoćemo li ući u EU ili ne. Postoje slučajevi da je na referendumu odbijeno članstvo u EU. Norveška je prošla cijelovit put pregovora o pristupanju u četvrtom krugu proširenja, zajedno sa Švedskom, Austrijom i Finskom – sve su ispregovarali, sva poglavlja su zatvorili, usuglasili su i potpisali Ugovor o pristupanju, da bi na kraju referendumom građani odlučili da Norveška ne pristupi EU. Norveška je ostala izvan EU, a Finska, Austria i Švedska su ušle u Europsku uniju. Vodite računa da Norveška u trenutku kada je to učinila, a tako je i dan danas, jest jedna od najbogatijih zemalja u Europi.

Koliko traju pregovori o pristupanju? Nema univerzalnog odgovora. Uzmimo kao primjer Sloveniju. Dakle, Slovenija je zahtjev za članstvo podnijela 1996. godine, pregovori su počeli 1998. godine, a 2004. godine je postala članica EU. Dakle, prošlo je osam godina o zahtjevu za članstvo pa do članstva u EU. Činjenica da je deset zemalja zajedno ulazilo u Uniju nekima je išla na ruku, olakšala da idu brže, a neke je malo usporila. To je bila klasična logika konvoja koji se kreće brzinom najsporijeg broda, a ostali jači brodovi u konvoju po potrebi ga mogu povući.

Hrvatska će biti prva zemlja nakon Grčke i gotovo tri desetljeća koja ide na taj put, rekao bih gotovo sama. Hrvatska je dio šestog kruga proširenja, uz nju tu je još i Turska. Međutim, nikog nema ispred nas, a sve ostale zemlje koje imaju aspiraciju za članstvo u EU su iza nas u mjeri da nije realno

očekivati da nas stignu. Hrvatska je u pregovore krenula zajedno s Turskom, ali Turska je iz stotinu i jednog razloga slučaj za sebe. I to što Hrvatska "plovi preko tog velikog oceana" u Uniju sama ima svoje mane i svoje prednosti. Prednost je da nas sporiji brodovi ne mogu kočiti. Mana je - ako na tom velikom oceanu dođe do oluje – mi smo prepušteni sami sebi. Ja mislim da je daleko bolje da idemo sami, jer je na taj način naša sudbina u našim rukama. Mi smo naviknuti na takve situacije. Do sada je išlo dobro, nema razloga da tako ne bude i dalje.

Koja su osnovna načela pregovora? Ona su dijelom pregovaračkog okvira EU koji je usvojen u ožujku 2005. Temeljno je načelo pregovora vrednovanje individualnih postignuća. Zajednički cilj pregovora je pristupanje u Europsku uniju. Brzina pregovora ovisi o napretku države kandidatkinje u ispunjavanju kriterija za članstvo. Nekoliko je temeljnih kopenhagenskih kriterija. Politički – stabilnost institucija koje osiguravaju demokraciju, vladavinu prava, poštivanje ljudskih prava i zaštitu manjina. Gospodarski – postojanje djelotvornog tržišnog gospodarstva i sposobnost nošenja s konkurenčkim pritiskom i tržišnim snagama unutar EU. Pravni – sposobnost preuzimanja obaveza koje proizlaze iz članstva, što uključuje prihvatanje i provedbu pravne stečevine EU. Administrativni – odgovarajuća prilagodba administrativnih struktura, što znači i jačanje administrativne sposobnosti sustava državne uprave. Tu je i četvrti kriterij – sposobnost Europske unije za prihvatanje nove države članice. Dakle, ne samo da Hrvatska mora ispuniti u potpunosti kopenhagenske kriterije već i Unija mora biti sposobna prihvati novu članicu.

Hrvatska, kao država Procesa stabilizacije i pridruživanja ima i neke kriterije koje nisu imale države petog kruga proširenja. To proizlazi iz činjenice da je Hrvatska 90-tih godina prošla rat koji joj je bio nametnut, a njegove posljedice rezultirale su s pet dodatnih kriterija. To su puna suradnja s Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (sud u Hagu), povratak izbjeglica i zaštita manjina, puna sloboda medija, reforma pravosuđa te regionalna suradnja i razvoj dobrosusjedskih odnosa. Ti su kriteriji isti za sve države Procesa stabilizacije i pridruživanja - Srbiju i Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju i Albaniju.

U šestom krugu proširenja, uz već spomenuta mjerila (*benchmarks*) imamo i dodatnu novinu. To je suspenzivna klauzula. Ona određuje da u slučaju ozbiljnog i stalnog kršenja načela slobode i demokracije, poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te vladavine prava na kojima je utemeljena Unija, Vijeće može odlučiti o privremenoj obustavi pregovora te utvrditi uvjete za njihov nastavak. Kao što znate u zaključcima Vijeća ministara iz Luksemburga koji su postali sastavni dio Pregovaračkog okvira

EU naglašena je važnost pune suradnje sa Sudom u Hagu, te istaknuto da manjak pune suradnje u svakoj fazi pregovora može utjecati na napredak u pregovorima i aktiviranje suspenzivne klauzule. Aktiviranje suspenzivne klauzule može predložiti Europska komisija ili najmanje 1/3 zemalja članica. Nakon toga se Hrvatskoj daje prilika da iznese svoje očitovanje i ukoliko se smatra da se treba nastaviti postupak, tada se odluka o suspenziji donosi kvalificiranim većinom.

Za pomoć državama kandidatkinjama u ispunjavanju kriterija za članstvo EU je razvila specifične instrumente predpristupne strategije. To su Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, Europsko partnerstvo, predpristupni programi pomoći i mogućnost sudjelovanja u određenim programima Zajednice. Neobično su važna redovna izvješća o napretku koja svake godine priprema Europska komisija. Početkom studenoga pojavit će se prvo takvo izvješće i za Hrvatsku. Na kraju je važno istaknuti politički dijalog koji država kandidatkinja vodi s državama članicama u sklopu Vijeća za stabilizaciju i pridruživanje, s Europskom komisijom, te s Europskim parlamentom, u okviru Zajedničkog parlamentarnog odbora. Kad sve ovo pročitate onda vidite da su odnosi Hrvatske s EU mnogo složeniji od samih pregovora o pristupanju. Pregovori su proces koji nas vodi u EU. Ali paralelno s njim postoje institucionalni odnosi koji proizlaze iz našeg statusa pridružene članice, kojima treba jednako poklanjati pažnju. Kada gledate koliko su oni složeni onda vam zapravo postaje jasno da su hrvatski odnosi s Unijom multidimenzionalni. Samo da vam dam jedan primjer. Dobre stvari u odnosima s Unijom mi ponekad uzimamo "*for granted*" – "zdravo za gotovo". Mi smo za razliku od Turske i ostalih zemalja Procesa stabilizacije i pridruživanja jedina zemlja koja nema vizni režim sa zemljama EU, već samo s Velikom Britanijom. Za ostalih 24 države članice mi vize ne trebamo. Zemlje Procesa stabilizacije i pridruživanja i Turska kao država kandidatkinja trebaju vize za sve te zemlje. Naši odnosi s Unijom su puno razvijeniji i čvršći nego se to na prvi pogled čini, ali neke stvari koje iz njih proizlaze ljudi uzimaju kao da se podrazumijevaju.

Predlažem da jednom posebna tema našeg razgovora budu instrumenti pred-pristupne strategije. To je veoma važna tema o kojoj znanje treba širiti. Mislim da bi bilo previše da sve stavim odjednom na stol. Volio bih samo da znate da je ovog trenutka, ako uzmete u obzir sve programe pomoći različitih kategorija i generičkih izvora, iz Europske unije na stolu više od pola milijarde eura raznih fondova pomoći za razdoblje 2003-2006.

Što je prethodilo pristupnim pregovorima Hrvatske i EU? Koje su bile ključne odluke? Kao što vidite, Hrvatska je podnijela zahtjev za članstvo u

EU u veljači 2003. U srpnju iste godine Europska komisija je Hrvatskoj uručila Upitnik, a u listopadu Hrvatska Europskoj komisiji svoje odgovore. Ovo je važno za razumijevanje da Hrvatska zapravo ide naprijed jednom velikom brzinom. Pitanje koje se često postavlja je kvaliteta ili brzina? Moj odgovor glasi i kvaliteta i brzina – i jedno i drugo je jednak bitno. Upravo iz razloga koji smo rekli prije. Brzina ne smije ići na štetu kvalitete, ali kvaliteta ne smije sama po sebi postati dosta na način da brzina postane irelevantna. Jedno i drugo je jednak bitno i uz puno truda i rada i jedno i drugo se može simultano ostvariti.

Na kraju par riječi o planovima. Vi znate da je službeno naš cilj završiti pregovore na vrijeme kako bi građani Republike Hrvatske mogli sudjelovati u izborima i glasovati za zastupnike u Europskom parlamentu na izborima 2009. godine. Mi možda to nećemo uspijeti, možda hoćemo. To je jedno naše samozadano mjerilo, odnosno "benchmark". Bude li tako bit će sjajno. Ne bude li neće biti kraj svijeta. Ali mislim da je dobro imati ambiciozno zacrtan cilj jer ambicija uvijek vuče naprijed.

Završno bih spomenuo glavne izazove pred nama. Jedan je zamor od proširenja, tzv. "*enlargement fatigue*", za koji mislim da u slučaju Hrvatske ipak neće odigrati toliko bitnu ulogu. Hrvatska je zemlja koju je lako apsorbirati. Mi imamo veoma atraktivni geopolitički položaj, i nismo veliki. Mi smo zemlja koju je lagano i jednostavno ugraditi u Uniju i ako gledate sva ispitivanja javnog mnijenja, ona niti u zemljama članicama EU ne dovode u pitanje Hrvatsku kao buduću zemlju članicu. Ako gledate sve ovo, velike dileme i rasprave koje su u državama članicama vodile oko otvaranja pregovora i budućeg članstva Turske u EU, niti u jednoj zemlji, čak niti u onima gdje je strah od članstva Turske u EU najveći, nije strateški dovedeno u pitanje buduće članstvo Hrvatske u EU. Dakle, mislim da zamor od proširenja u osnovi ne bi trebao biti preveliki problem za nas. Potvrđivanje Ustavnog ugovora nešto je što je ovog trenutka značajan problem za EU. Mi ćemo vidjeti u idućih godinu, dvije kako će se stvari kretati. Nova finansijska perspektiva je vrlo važna za nastavak učinkovitog djelovanja EU. Za nas je kritično važno da sadržajno Finansijska perspektiva EU predviđa dovoljna sredstva za predpristupno razdoblje, ali i mogućnost finansijske prilagodbe proširenju članstva EU na Hrvatsku. Potpuno je različito da li ste u raspravama o Finansijskoj perspektivi zemlja koja je počela pregovore ili zemlja koja još nije otvorila pregovore. I naravno poseban i najveći izazov pred svima u EU je jedna vizija nove Europe. Ne treba ni najmanje sumnjati da je budućnost Europskog kontinenta u ujedinjenoj i združenoj Europi i da je to jedini mogući logičan odgovor na tektonske promjene koje se zbivaju u globalnom svijetu, koje

karakteriziraju rastući industrijski divovi poput Kine i Indije, ili Sjedinjene Američke Države kao jedina svjetska velesila. Europa, da bi ostala ravnopravni igrač uz globalne divove na "novom igralištu" u 21. stoljeću, mora postati jedinstveni igrač. U toj "utakmici" svoje mjesto ima i Hrvatska, i to u timu Europske unije.

Koga god zanima više o strukturi i tijeku pregovora RH s EU može posjetiti našu web stranicu. Ja vam zahvaljujem na pažnji i ostavljam vrijeme za pitanja. Hvala.

J.Barbić: Zahvaljujem kolegi Drobnjaku na izvrsnom prikazu stanja, što nije lako učiniti u tako kratkom vremenu i pritom iznijeti toliko mnogo podataka o itinereru koji je pred nama u vezi s ulaskom Hrvatske u Europsku uniju. Zamolio bih vas da postavljate pitanja. Zato nažalost imamo malo vremena, jer kolega Drobnjak ima obveze zbog kojih mora uskoro otići. No, ponovno će nam doći. Kao što vidite bit će tu još mnogo tema i dosta ćemo o tome još razgovarati. Ovo shvatite kao prvo nastupno izlaganje u ciklusu tema koje će pred nama biti još godinama. Sva ćemo pitanja i izlaganja po običaju snimiti, dati vam na autorizaciju i objaviti na način kao što smo to činili i do sada. Izvolite.

Mirsad Dubravić, student II. godine Pravnog fakulteta:

Prije nego završimo Pravni fakultet pošto će se dotad sigurno promijeniti mnogi zakoni, s obzirom da ćemo ako Bog da, ući u Europsku Uniju, kakav će biti naš studentski status? Ja sam druga godina pravnog studija i sad ću učiti KP i KPP, te mnoge zakone sigurno na trećoj, ali mnogo toga će se sigurno promijeniti.

Prof.dr.sc. Vjekoslav Miličić, Pravni fakultet u Zagrebu:

Čestitam kolegi Drobnjaku i prof. Barbiću na ovoj dragocjenoj tribini. Prema istraživanjima koja sam radio u znanstvenim projektima i u nastavi metodologije prava na raznim studijima o približavanju i usklađivanju sustava prava RH s pravom evropskih integracija, istraživanja i obrade su samo dijelom, jer su postupci usklađenja, i to na oblikovnoj dogmatskoj/formalnoj razini, uz višestruke metodološke upitnosti, počeli tek krajem 2003., dijelom 2004. (i zamjetnim poremećajima plana 2005. u tijeku?!). Ovdje bih sumarno izdvojio samo osnovna uopćavanja, da u vremenu od 1990. do 2004. (14 godina), u RH tvoreno je 1048 izmjena i dopuna zakona (od toga 855 ili 81,6% putem zakona, a 193 ili 18,4% aberatno putem uredbi vlade na temelju zakonskoga ovlaštenja), u odnosu, u istom vremenu, na tvorenih 1096 zakona (od toga 858 ili 78,3% tvoreno putem zakona a 238 ili 21,7% neprimjereno putem uredbi vlade na ...), dakle 95,6% izmjena i dopuna prema tvorbi zakona. U istom vremenu (14

god.) učinjeno je 96 pročišćenih tekstova prema 1048 izmjena i dopuna ili 9,2%, što je samo na kvantitativnoj razini statistički, zbiljski zanemariva veličina, korelacija. Jednako, u istraživanom vremenu, većina je zakona tvorenna po žurnom postupku, dakle izuzetak je postao pravilo umjesto načela, da su, bez obzira na stalno sasjedanje Sabora, trajno korištene uredbe u poremećaju djelokruga, čime se niječu, osobito, ali i svim zajedno, pojedina osnovna vjekovna načela prava – pravna sigurnost, predvidivost, anomije i antinomije, odnos vrijednosti-cilja i vrijednosti-sredstava, pravilo i izuzetak, vladavina prava, pravna država, itd.

Nadalje, da su u vremenu od 2000. do 2005. u nas objavljena (samo) 24 rada koja u užem smislu tematiziraju pravne vidove usklađivanja ..., od čega su samo dva rada načelne naravi.

Na kraju, samo za sebe i u poredbi s prethodnim, da je Sabor u 2003. god. (oblikovna, dogmatska/formalna razina!) uskladio 6 zakona, u 2004. 61 zakon, ukupno 67 zakona, od čega je cca 50% tvorenno (i sada!) po žurnom postupku, čemu je daljnja prosudbe nepotrebna.

Ovo su samo kvantitativni pokazatelji. Izdvajam samo dvije stvari što se tiče kvalitete. To je Zakon o prostornom uređenju (ZPU), NN br. 30/94., br. 68/98., br. 35/99., br. 61/00., br. 32/02., i, br. 100/04., dakle **pet puta izmijenjen i dopunjjen ili/i šest verzija istoga zakona**. Usprkos čl. 60. ZIDZPU, NN br. 68/98., usprkos neupitnoga načela prirode stvari da se već nakon prve ozbiljnije promjene zakona (1998.!) **mora** učiniti pročišćeni tekst, ni nakon više od šest godina nije učinjen?! Riječ je o osobito važnom propisniku, u području koje uređuje, no nadasve i za kakvoču cijelogra sustava prava RH (da i ne govorim o apsolutnom neskladu sa standardima prava u Evropskoj uniji!), te ovaj zakon smatram ruglom, nakazom u pravu u nas. On je primjer neshvatljivih, nedopustivih a svjesnih, namjernih metodoloških/nomotehničkih zloupotreba oblika prava od strane zakonodavnih vlasti (prve HDZ-ove vlasti, potom vlasti tzv. koalicije te nanovo nove/stare vlasti HDZ-a), višegodišnjih, višestrukih i brojnih potpunih antinomija, poglavito antinomija u najosjetljivijem - u prijelaznim odredbama. Kolika je bahatost i neodgovornost vlasti vidi se i po tome što se u izmj. i dop. ZPU-u 99., 00., 02., a navlastito 2004. (dakle četiri puta odnosno šest godina), čak više ni ne spominje prijeka potreba pročišćenoga teksta ZPU-u????! Slijedom prethodnoga, u bitnom dijelu svojih odredaba ovaj zakon je **neprovediv**, i najvažnije, **protuustavan**, u više svojih ključnih određenja, poglavito sada izmj. i dop. 2004., kršeći jedan od najdragocjenijih članaka URH - čl. 14. (jednakost pred zakonom), dakako i najviše etičko načelo jednakosti-pravednosti-pravičnosti! Kako vlasti zasigurno nisu pravno nepismene, smatram da je po srijedi

namjerno, svjesno stanje tvorbe i održavanja visokoga pravnog nereda, antinomija u bitnom dijelu sustava prava RH, jer su neupitno po srijedi ključni i najjači prijepori interesa: u raspolaganja nekretninama, prostorom, itd.

Drugi primjer ne - kvalitete je **nezakonita naplata "obračunskoga elementa" "stalne mjesecne naknade" za kategoriju potrošnje "kupci na niskom naponu – kućanstva"** i drugo.

Naime **podzakonskim** (na osnovi čl. 28. Zakona o energiji (ZE) i dr., NN br. 68/01., 177/04.), propisnikom **"Tarifni sustav za usluge elektroenergetskih djelatnosti koje se obavljaju kao javne usluge"**, TS, (NN br. 101/02., 121/02., 129/02., 98/05.), pojedinim odredbama:

- čl. 11., 12. i dr.,
- navlastito čl. 18. propisano je cit.: "Stalna mjeseca naknada je mjeseca naknada fiksnoga iznosa za svako mjerne mjesto. Naknada obuhvaća troškove očitavanja, obračuna, dostave računa i naplate, te održavanja mjerne mesta i ostale troškove koji nisu direktno ovisni o količini preuzete električne energije." Daljnja, izračunska oposebljenja navedene naknade dana su (u istom "TS ...") u tzv. Prilozima, prilog 3. (tarifni modeli, obračunski elementi, tarifne stavke).
- čl. 21. st. 2. ... obračun za to mjesecno obračunsko razdoblje ...,
- čl. 23. st. 4. Uklopni satovi dvotarifnih brojila ... stalno su postavljeni ... i ne pomicu se ... ", itd.

Zakonom o zaštiti potrošača (ZZP), NN br. 96/03., **na snazi od 18. VI. 03.** (prema mjerodavnim odredbama iz čl. 115 ZZP, ostalo je neustavna antinomija), koji je, ističem, "**lex specialis**", propisano je, izdvajam i cit.:

- čl. 22. "... prodaja potrošačima električne energije, plina ... smatraju se javnim uslugama (st. 1.). **Prodaja potrošačima javnih usluga, ..., mora biti obračunata prema potrošnji u obračunskom razdoblju, primjenom tarifnog sustava ...** (st. 2.), ali i svi ostali stavci čl. 22.
- čl. 12. Trgovac mora za ... pruženu uslugu potrošaču izdati **točan, te jasno** ... ispisani račun. (st. 1.), **Izdavanje računa, kao i očitavanje mjernih uredaja, nije dopušteno dodatno naplaćivati** (st. 4.)
- Gl. 10. Nepoštene odredbe u potrošačkim ugovorima ... čl. 82. st. 1. al. 15., čl. 86. st. 1. Dvojbene i nerazumljive ugovorne odredbe tumače se u smislu koji je povoljniji za potrošača, čl. 87. st. 1. Nepoštena ugovorna odredba je ništavna.

- Dio IV. Prekršajne odredbe ... čl. 111. st. 1. al. 4. Novčanom kaznom u iznosu ... kaznit će se za prekršaj pravna osoba – trgovac ako: **dodatno naplati izdavanje računa** (čl. 12. st. 4.), al. 9. **prodaju energije i vode potrošaču ne obračuna prema potrošnji u obračunskom razdoblju** primjenom tarifnog sustava (čl. 22. st. 2)", itd.

Zakon o energiji (cit. uvodno), između ostalog, propisuje cit.:

- čl. 26. st. 2. **Tarifni sustavi se temelje na opravdanim troškovima te moraju biti nepristrani i razvidni.**", itd., (sve istaknuo V. M.).

HEP **očitava** mjerne uređaje kategoriji potrošnje – kućanstva, **jednom na godinu** (a kod promjena u tarifnom sustavu putem medija poziva potrošače da sami očitaju i dostave očitanje), i s te osnove, kao obračunskoga razdoblja, **prema stvarnoj potrošnji čini obračun**, opet, godišnji.

Rate pak za uplatu u, višestruko propisanom, **mjesečnom obračunskom razdoblju** u ispostavljenim računima (*poglavito i uključujući i potrošačima koji legitimno i legalno svaki mjesec sami očitavaju na mjernim uređajima svoju stvarnu potrošnju, naznačeno u obračunu i uredno plaćaju*), **HEP određuje po procjeni** (u načelu na više, u svoju korist) **a ne što bi**, opet višestruko propisano, **neupitno morao prema stvarnoj mjesечноj potrošnji kao obračunskom razdoblju**.

Ovako, razvidno nezakonito, uspostavljene rate i unaprijed ispostavljeni mjesечni računi potrošačima kućanstva, **moraju se plaćati do sredine tekućega mjeseca**, što je, ponovo, prema višestruko propisanom, dodatna nezakonitost.

Za ovako, razvidno nezakonito, **stvarno ne-očitanje** mjernih uređaja, za ispostavljanje računa **s ratama po procjeni HEP-a**, unaprijed, **s obvezom plaćanja do sredine tekućega mjeseca**, a za sve je neupitno obračunsko razdoblje tekući mjesec i u njemu obračun stvarne potrošnje, prema prije cit. čl. 18. Tarifnog sustava ..., **dalje, razvidno nezakonito, HEP naplaćuje ne-očitanje mjernih uređaja, i izdavanje u cijelosti nezakonith računa, itd. kao dio stalne mjesечne naknade!**

Citirani članci (čl. 22., čl. 12. i dr.) ZZP **neupitno derogiraju** čl. 18. TS u mjerodavnom dijelu.

S dijelom iznosa dalje tzv. stalne mjesечne naknade označen "**održanje mjernoga mjesto**" također je nezakonito, jer u mjerodavnim propisima nije određena procedura, pa koje sve obveze, i u kojim rokovima ima HEP u tome, kada on to uopće radi, **što bi bila onda opravdana osnova ovoga dijela naplate**. /Ovdje, kao dodatan razlog i, zakidanje potrošača, je stanje

s uklopnim satovima (prije citirane odredbe čl. 23. TS ...). **O kojim je ovdje zaista opravdanim troškovima riječ, po čemu su razvidni, potom nepristrani, itd. ...** prije citirane odredbe ZE (čl. 26. st. 2.) i ZZP (čl. 12. st. 1.)?!

U pogledu zadnjega dijela iznosa prije cit. tzv. stalne mjesecne naknade "i ostali troškovi ..." jednako je riječ o nezakonitoj naplati, jer je navedeni pravni standard (kao neodređen/neodrediv pravni pojam/izraz neupitno suprotan prije cit. čl. 26. st. 2. ZE i čl. 12. st. 1. ZZP!)

Dakle prema stanju stvari, neosnovanost/nezakonitost u cijelosti naplate tzv. stalne mjesecne naknade, od 18. VI. 05. pa nadalje.

Osobito ističem i činjenicu, da na navedene višestrane i višestrukе činjenice nezakonitosti, **navlastito u pogledu naplate "stalne mjesecne naknade"**, potrošači kućanstva (dakako i ostali), dodatno plaćaju i iznos PDV-a, dakle još 22% "državi"!?

Osobito ističem i neupitnu činjenicu, da iza svih navedenih nedopustivih nezakonitosti stoji realna prijetnja trajne prisile monopola HEP-a, i jednako prisile/moći tijela vlasti!? dakle, u odnosu, prema načelu tolerancije, jačih i slabijih, razvidna visoka višestruka netolarancija moći HEP-a i tijela vlasti prema potrošačima.

Daljnja višestruka nezakonitost, **nema propisanih uvjeta i procedura** u mjerodavnim propisima, a morala bi biti, što je sa stvarnim stanjima naplate, mjesecne, godišnje, opet **stalna mjesecna naknada** (tzv. paušal), **za one potrošače kućanstva, gdje iz raznih neupitnih razloga, nema godinama nikakve potrošnje** (npr. naslijedeni razni objekti izvan prebivališta, nekorišteni objekti, itsl. sve bez potrošnje energije godinama), gdje HEP bez obzira na mjerne uređaje i stvarnu ne-potrošnju potpuno proizvoljno određuje model, naplaćuje stalnu mjesecnu naknadu, itd.!?

I sad Vas pitam poštovani kolega Drobnjak, koliko i kako navedena stanja utječu i pomažu, mogu utjecati i pomoći Vama i Vašim timovima u pregovorima?

Nikola Petrović, umirovljeni pravnik:

Vi ste rekli da će u radnim skupinama biti nekoliko stotina ljudi. Postoji realna opasnost da među njima budu ljudi protiv kojih se vodi kazneni postupak, nepravomoćan. Ako na to nađete, kako ćete reagirati? A isto se može dogoditi da u toku samog pregovora neko dođe pod kazneni postupak, ljudi voze automobile, to se može desiti svakome. Drugo, vi ste rekli da vam se riječ pročešljavljene ne sviđa. Možda bi bila bolja riječ pročišćavanje? Čestitam vam da ste ušli u pravnu i političku povijest kao

glavni pregovarač hrvatskog naroda. Ja ču sa književnicima završiti. Ako se pojavi u budućnosti novi Krleža koji će nastavljati Zastave nadam se da će Vas prikazati u najboljem svjetlu. Hvala.

Goran Jutriša, student III. godine Pravnog fakulteta:

Kakva je točna *communication strategy* Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija Vlade RH za proces pridruživanja Europskoj uniji? Spomenuli ste da se ne radi o procesu političkih elita, te da je u ovaj proces pregovaranja uključeno preko radnih skupina čak i nekoliko stotina ljudi. Međutim, iza tih nekoliko stotina ljudi стоји milijun i nešto ljudi koji moraju na referendumu glasati za pristupanje Hrvatske Europskoj uniji. Postoji bojazan da će se na neki način između pregovarača i radnih skupina te onih koji moraju izaći na referendum i odobriti pristupanje Europskoj uniji stvoriti jaz. Koji je plan hrvatske Vlade vezano za to?

V.Drobnjak: Prvo pitanje odnosi se na status studenata – to je dobro pitanje, na koje ja ne mogu dati najprecizniji odgovor. Ja ako ne znam točan odgovor, otvoreno kažem da ne znam. Jer bolje je reći "ne znam točan odgovor" nego odgovoriti pogrešno. Ali ono što vam mogu reći je da studij europskog prava i cijela tematika europskog prava postaje jedno novo područje koje će sa svakim tjednom pregovora sve više i više dolaziti vama u susret, i to je nešto "u što će trebati zagrasti". Dodatno ono što vam mogu reći je da će upravo vaše generacije imati najveću korist od ovog procesa. Najbolji savjet koji vam mogu dati je da uz pravo učite i jezike. Učite engleski, učite francuski, učite njemački. Ne postoji bolja investicija koju možete ovog trenutka napraviti za sebe od učenja jezika.

Ja sam siguran da će se naša suradnja, kako će proces odmicati, dalje razvijati. Vi znate da smo Pravni fakultet i mi iz Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija uvijek dobro surađivali. Ja vam mogu reći da su danas neki od mojih najbližih i najboljih suradnika upravo došli s Pravnog fakulteta. I kako će vrijeme odmicati mi ćemo kontinuirano "držati oko" na vama, a za najbolje studente mi smo prvi zainteresirani. A vjerujte mi uskoro će doći dan kada će i mnoge europske institucije, mnoge tvrtke koje dolaze u Hrvatsku biti zainteresirane za dobre studente bez obzira da li ste završili Pravni fakultet u Zagrebu, Splitu itd. Našim ulaskom u Europsku uniju u toj mjeri će se povećati broj prilika da je zapravo budućnost pred vama sjajna. Ja vam samo mogu unaprijed koliko čestitati toliko zavidjeti na dobroj perspektivi koja vam se otvara svime što nosi pred-pristupno razdoblje i ulazak Hrvatske u Europsku uniju.

Kolega Miličić, Vaše pitanje je retoričko pitanje. Ali ono što Vam mogu reći je da mi jednostavno osjećamo novi zamah. Nakon 3. listopada u Hrvatskoj

prevladava jedno novo, pozitivno ozračje, pozitivno ozračje. Mi možemo reći da smo možda pomalo kampanjski pristupili svemu tome, ali dobro, sad je vrijeme ispita i sada zapravo treba stisnuti i učiti. Ja, kao školski primjer kampanjskog studenta, mogu reći da je to zapravo teži način, ali je moguće i tako doći do cilja. Za nas je evidentno da ćemo morati tako postupiti, ali je sada bitno da prevladava bolje ozračje i ja sam siguran da ćemo u konačnici uspjeti.

Na pitanje o ljudima u radnim skupinama – ja doista ne znam niti za jedan takav slučaj, ali ne isključujem da on postoji. Kada smo išli u odabir članova radnih skupina, ja sam namjerno kao glavni pregovarač dao veliku marginu odlučivanja i izbora pregovaračima i voditeljima radnih skupina, jer u krajnjoj liniji oni su ljudi koji će dnevno surađivati s tim ljudima i najbolje mogu procijeniti koji čovjek im odgovara. Ja vam otvoreno moram reći da mi naravno nismo radili policijske provjere za te ljudе. Moguće je da netko ima. Kako ćemo postupiti? Od slučaja do slučaja, ovisno naravno o naravi kaznenog djela, okolnostima. Ali nema ni najmanje sumnje da Vlada Republike Hrvatske neće imati u bilo kojoj ulozi u pregovaračkom timu onog kojemu po kriterijima časnosti i poštivanja pozitivnih pravnih propisa u timu nije mjesto.

Kakva je komunikacijska strategija? Mi ćemo u idućih 30-40 dana dovršiti tu komunikacijsku strategiju. Ja mislim da sam djelomice pokušao odgovoriti na vaše pitanje i kroz izlaganje odnosno logiku koja nas je vodila u strukturiranju radnih skupina i maksimalno velikom broju članova koje smo u njih uključili. Za nas je transparentnost doista vrlo važna. I mediji su bitni. Tu naravno nije nikakva tajna da elektronski mediji imaju najveći utjecaj na građane, posebno televizija, ako uzmete podatak da svaku večer dnevnik gleda milijun i pol ljudi. Mi imamo čitav niz dobrih komunikatora među našim pregovaračima i voditeljima i ja kao glavni pregovarač sve njih potičem da i oni javno nastupaju. Mi ćemo web stranicom o tijeku pregovora informirati građanstvo Hrvatske. Tko god ima potrebu nešto pitati mi ćemo mu nastojati omogućiti da svoje pitanje postavi. Osnovni temelj komunikacijske strategije treba biti transparentnost. Ali transparentnost naravno ima svojih granica, jer pregovori su osjetljiv postupak i neke stvari jednostavno nisu za javnost prije nego što za to dode vrijeme. Ja se nadam da ćemo ostvariti dobru suradnju s medijima, te da će se težište staviti na one stvari koje treba pojašnjavati građanstvu kako bi razumjeli sadržaj pregovora i promjene koje će svi osjetiti. Kod hipotetskih stvari i pitanja u postupku pregovora, koja možda zvuče intrigantno, ali nisu za javnost u toj fazi pregovora, mi ćemo zadržati određenu diskreciju dok za to ne sazrije vrijeme. Važno je

razumjeti cijeli proces. On nije lagan, već iznimno složen i težak. Traži puno čitanja, i puno proučavanja. Svako od nas u timu ima dana kad se osjeća kao da se vratio na studij. Nema druge nego sjest, pročitati 5, 10 stranica, naučiti dokument, naučiti pravila. Nitko ih ne može prepričati za vas. Transponirati taj složeni proces jednostavnim riječima ponekad nije jednostavno. Ponekad nije niti moguće. I zato dio komunikacijske strategije je i taj da javnost jednostavno mora u nekim situacijama biti malo više koncentrirana i sama si dati malo truda, jer svatko mora za sebe na neki način steći određeno znanje. To je jednostavno jedna nova razina u koju svi zajedno ulazimo. I kao što sam rekao, na dan kad ćemo glasovati na referendumu svatko od nas će, uključujući sve nas u ovoj sobi, znati više o Europskoj uniji nego što zna danas. I ja također. Ja mislim da sam još daleko od ulaska u bilo kakvu povijest, moj će cilj biti ispunjen - ne ako ja uđem u povijest, nego ako mi uđemo u Europsku uniju. Hvala.

J.Barbić:

Zahvaljujem kolegi Drobnjaku i na ovim odgovorima i mislim da je tribina bila vrlo, vrlo instruktivna. Sada su vaša znanja i pogledi na stvar koja je pred nama mnogo širi i bolji nego prije ove tribine. Ali dozvolite mi prije kraja samo da vrlo kratko odgovorim na pitanje mladog kolege Dubravića, jer vidim da ovdje ima mnogo studenata koji su zabrinuti za svoju struku i svoju budućnost. Kako nema vremena za elaboraciju reći ću samo tri stvari.

Prvo, europsko pravo ne postoji kao pravni sustav koji će zamijeniti hrvatski pravni sustav. Ono djeluje točkasto, tj. zahtijeva da u naš pravni sustav, koji će i dalje ostati naš, ugradimo ona rješenja koja zahtijeva izjednačenost pravnog okvira radi ostvarenja osnovnih sloboda na kojima se temelji Europska unija. I to je sve. Prema tome, učite i dalje. Nemojte prestati učiti. Ono što ćete ovdje naučiti jako će vam trebati, jer ćete na ovdje stečeno znanje nadovezati ono što dolazi.

Druga stvar koju želim napomenuti jest, drage kolegice i kolege, da smo svi mi stariji ovdje cijeli život, u cijeloj našoj karijeri, u našoj struci stalno doživljavali promjene. Pravo nije nešto što se nabuba i onda se to jednostavno reproducira. To je živi proces. I zapamtite ovu misao: Nikad nije prestao jedan pravni sustav i nakon toga počeo neki novi, drugi. Uvijek se staro prožimalo novim sve dok novo nije prevladalo. Nema čvrste granice koja djeluje odjednom. Morate sada učiti osnovne institute, jer bez onoga što sada učite nećete razumjeti ni buduće pravo ni Europsku uniju ni pravo kao struku uopće, bez obzira na to što će nešto od onoga što sada učite biti drukčije. To će vas pratiti cijeli život.

I treće, bit će ste stalno izloženi promjenama. Kad ste odabrali pravničku struku, odabrali ste nešto što je vrlo lijepo, ali i što je vrlo teško i odgovorno, nešto što nije staticno i stoga zahtijeva stalno učenje, stalno obavještavanje o novome koje neprekidno dolazi. Stanete li jednog trenutka, nećete više moći dobro i odgovorno raditi svoj posao. Ali zapamtite, od dana ulaska u Europsku uniju promjene koje smo mi u proteklih 60 godina imali svakih petnaestak godina, ali svaki puta u nekom drugom pravcu, zbog čega smo stalno bili na početku - u abecedi malo, malo pa opet na slovu A - nastavljat će se od nekog našeg slova Ž dalje nekom novom izmijenjenom abecedom, ali uvijek jednim redom, usavršavanjem, istim putem, istim smjerom kojim su isle vaše starije kolegice i kolege u Europskoj Uniji i u zemljama koje su stoljećima uredno bez velikih pravnih potresa, kakve smo mi proživljivali, stvarale pravne sustave pa ih sada itekako mijenjaju zbog toga što to zahtijevaju potrebe zajednice u koju su udružene. Prema tome učite. Naučit ćete temelje. Na te ćete temelje cijeli život stalno nešto nadograđivati sve dok ćete se baviti pravom. U protivnom zaboravite na struku i bavite se nečim drugim. Struka vam takvu prazninu neće oprostiti.

Zahvaljujem još jedanput kolegi Drobnjaku na ovom njegovom, nadam se, prvom ali ne i posljednjem predavanju kod nas. On je već najavio jednu temu za ubuduće i ja sam je zapisao. Imat ćemo priliku ovdje još razgovarati o pitanjima vezanim uz pristupanje Hrvatske Uniji. To budite bez brige. Vidimo se idući mjesec na 108. tribini a članove Kluba čeka već najavljeni domjenak. Hvala lijepa.

Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 37

Voditelj Tribine i urednik:
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje predavača
Akademika EUGENA PUSIĆA**

Tema 108. tribine

**PRAVO I DRŽAVA KAO INTERAKCIJA
I KAO STRUKTURA**

Zagreb, 17.11.2005.

KLUB PRAVNIKA

TRIBINA 17.11.2005.

PRAVO I DRŽAVA KAO INTERAKCIJA I KAO STRUKTURA

J. Barbić: Kolegice i kolege, dobra večer. Pozdravljam vas na početku 108. Tribine Kluba pravnika Grada Zagreba i Pravnog fakulteta u Zagrebu s kojom nastavljamo ovaj ciklus od devet tribina do mjeseca lipnja iduće godine. Kao što znate prošli smo mjesec taj ciklus započeli s tematikom vezanom uz Europsku uniju, raspravljajući prilagodbu hrvatskog prava europskom pravu, pregovore itd. a danas ćemo se baviti vrlo interesantnom temom koja će nas zaokupljati i nakon ulaska u Uniju, jer je zbog njezine širine značajna i za Europsku uniju i za njezine zemlje članice. Riječ je o *Pravu i državi kao interakciji i kao strukturi*. Tema je danas aktualna u vezi s europskim integracijama i asocijacijama, s načinom usklađenja prava i s funkcijom države. Onima koji su u Uniji to je pitanje već davno otvoreno, nama je ono pred vratima, počinje s pregovorima i prilagodbom prava pa bi zato bilo interesantno čuti kako to danas izgleda i koja se tu pitanja otvaraju.

Zamolili smo akademika Eugena Pusića kojega svi dobro znate, pa ga stoga nije potrebno predstavljati, da bude uvodničar na današnjoj tribini kako bismo tu materiju mogli, nakon njegovog uvodnog izlaganja, dobro raspraviti. Profesore, izvolite.

E.Pusić: **1.Uvod**

a) Interakcija i struktura

Ljudi žive u *interakciji* jedan s drugim, oni djeluju jedan na drugog. Interakcija je temelj ljudskog društva, njegova polazna točka, najjednostavnija sastavnica. Interakcija je *suradnja* među ljudima, a i *sukob* među njima. Ljudi surađuju da bi se održali u svojoj okolini, da bi ostvarivali svoje sve složenije interese i ciljeve, da bi zadovoljili svoju težnju prema bliskosti, ljubavi, prijateljstvu. A istodobno se sukobljavaju oko oskudnih dobara, oko različitih interesa i uvjerenja, aspiracija i ambicija, da bi izrazili neprijateljstvo, zavist, mržnju, iritaciju, osjećaje koji su u njima podjednako ugrađeni i istodobno djeluju s težnjama prema zbližavanju.

Istodobnost suradnje i sukoba daje interakciji takvu dinamiku, da ona sama po sebi još nema trajnost koju povezujemo s pojmom društva. Trajnost se postizava kristalizacijom interakcije u *društvene strukture* koje i nisu drugo do interakcije stabilizirane u vremenu. Stabilizacija ima oblik pravilnosti, pa na temelju toga, i određene predvidivosti ponašanja ljudi u odnosu na

strukture.¹ Interakcija se u društvenoj strukturi stabilizira u dva smjera. Na suradnju, s tim da se sukob nastoji neutralizirati, - bilo represijom, npr. kazne, bilo kompenzacijom, npr. nagrade. I drugo, u nekim društvenim strukturama, interakcija se stabilizira na učvršćivanje prednosti koje su jedni stekli pred drugima, npr. vlasništvo ili društveni sloj.

b) Razvitak društva

U životnoj praksi kroz povijest ljudi su najprije nastojali izaći na kraj s protuslovljem između suradnje i sukoba tako da su pokušali svim sredstvima odvojiti jedno od drugoga.

Okolina ranog čovjeka je sukob, neprestani i nepredvidivi. Interakcija je, objektivno, jednostrano usmjerenja na sukob; sukob s prirodom i s drugim ljudima. Pa ostavlja nezadovoljene sve težnje ljudske prirode prema zbljžavanju, prema miru i sigurnosti, pored toga što ne uspijeva iskoristiti sve mogućnosti koje otvara suradnja u borbi za samoodržanje. Odatle nastojanje da se u moru sukoba stvore otoci suradnje, ma kako u početku uski. Takav rani doživljaj duboko je usadio u ljudima predodžbu o različitosti, suprotnosti, nepomirljivosti suradnje i sukoba. Na razini ideja, tome odgovara razlikovanje dobra i zla, grijeha i otkupljenja, samsare i nirvane. Na razini društvene stvarnosti, odvajanje suradnje kao dobra od sukoba kao zla trebalo je osigurati što snažnjom stabilizacijom suradnje unutar takvih društvenih struktura s kojima se ljudi identificiraju kao svojom glavnom pripadnošću, izvorom onog što ih bitno obilježava, što Castells (1998) zove "identitetom". U početnim fazama razvijatka, to su horda, proširena obitelj, rođačka zajednica, rod, pleme, naselje, ili, kasnije, primjerice, prava vjera, nacionalna država, jedina istinita i spasonosna ideologija. A sukob se nastojao u cijelini premjestiti na drugu razinu, na odnose među takvim identitetima, gdje se odvijao kao krvna osveta među obiteljima i klanovima, kao permanentno mini-ratovanje među plemenima, kao progon "nevjernika", pa sve do ratova među državama.

Razvitak društva kreće se prema sve većim i sve složenijim strukturama stabilizirane suradnje s kojima se njihovi pripadnici identificiraju kao "svojima". I usporedo s time prema sve razornijim oblicima sukoba među tim strukturama. Strukture su sve veće ne samo uslijed biološke reprodukcije i ujedinjavanja više struktura u jednu, nego i zbog sukobljavanja među strukturama. Strukture su sve složenije jer pored

¹ Kod nekih struktura takva je pravilnost jedini rezultat procesa stabilizacije. Kod jedne podvrste, međutim, možemo reći da struktura, u određenom smislu odnosno po određenoj dimenziji, obuhvaća baš određene ljudi, npr. obitelj ili organizacija. Takve struktura označit ćemo, za razliku od regulariteta koji su karakteristični za svaku strukturu kao vrste interakcije, nazivom "entiteti".

članova identitetske zajednice, s vremenom obuhvaćaju i druge kategorije koje isprva nisu obuhvaćene identitetskom solidarnošću. Apsolutni sukob između identiteta završava, isprva, smrću pobijeđenih ili njihovim povlačenjem. Tek s vremenom se otkriva korist od njihova podjarmljivanja, kad prihodi od njihove radne snage premašuju rashode za njihovo izdržavanje. Ali i onda ostaje na snazi željezni zakon isključive suradnje unutar identiteta, koji sada uključuje u sebi niži sloj: parije, robeve, kmetove, s kojima je suradnja jednostrano utilitaristička, načelno bez elemenata zblžavanja i solidarnosti. I ovdje vrijedi princip da takve odnose treba stabilizirati pod svaku cijenu: internaliziranom kohezijom među članovima izvorne strukture, a premoćnom silom prema nižem sloju.

Izvorna zajednica ostvaruje svoju koheziju solidarnošću među svojim članovima. Kod svakog proširenja uslijed ishoda sukoba, kohezija se temelji u prvi čas na premoćnoj sili pobjednika. S vremenom onda – katkada s vrlo dugim vremenom – početne se razlike gube, na ovaj ili onaj način, i identitetska solidarnost počinje zahvaćati sve članove entiteta. U neku ruku, sila je prisutna u svakom entitetu i onda kad se njegova kohezija temelji na internaliziranim, u društvu kao obaveznim prihvaćenim, i u procesu socijalizacije na nova pokoljenja prenošenim pravilima solidarnosti. Zato što je sukob prisutan u svakoj interakciji, pa i onoj unutar izvorne zajednice, a u sukobu sila nije daleko. U razvitu se jedino mijenja razmjerna naglašenost jednog ili drugog izvora kohezije strukture-entiteta, čas solidarnost čas sila, a ne rijetko i mješavina jednog i drugog.

Međutim, takvo se odvajanje suradnje od sukoba po kriteriju unutar ili izvan identitetske zajednice pokazalo neostvarivim. S jedne strane, sukob unutar identiteta se nije dao spriječiti. Baš obratno, unutar takve načelno solidarne skupine interakcija je tako intenzivna da je suradnja trajnija i stabilnija, ali i priliike za sukob češće i njihovo odvijanje žučnije. A sukobi među identitetima postaju sve žešći i sve razorniji, kako se tehnički usavršavaju sredstva kojima se vode. Osim toga, htjeti društvenu strukturu ograničiti samo na jednu njezinu stranu, suradnju, a sukob isključiti, gomila konfliktne energije u njoj koje prije ili kasnije eksplodiraju kao nezadovoljstvo, bunt, fizički obračun, revolucija. A neograničeni sukob među identitetima postaje sve skuplji u svakom pogledu. U isti mah, odnosi među strukturama katkada zahtijevaju suradnju, i pored načelnog neprijateljstva. Na primjer, u ekonomskoj razmjeni. Tako da se, recimo, plemena moraju dovijati kako će ostvariti razmjenu koja je životno važna za sve. Na primjer, tako da izlože svoju robu, pa iz skrovišta promatraju što "neprijatelj" nudi kao protuvrijednost. Dakle, nužnosti života, prije svake teorijske analize,

zahtijevaju pronalaženje takvih društvenih struktura u kojima su suradnja i sukob, umjesto da budu radikalno odvojeni jedan od drugog, budu nekako međusobno povezani.

Ako su suradnja i sukob odvojeni, tako da je suradnja zakon unutar strukture, a sukob normalan u odnosu među strukturama, onda u odnosima između struktura, prepuštenim sukobu, sukob znade eskalirati do stupnja u kojem izmiče svakoj racionalnoj kontroli. A kohezija unutar strukture slabí, kako se društvo diferencira, a opseg struktura širi, pa pojedinci pripadaju u isto vrijeme većem broju struktura: vjeri, narodu, struci, zanimanju, organizaciji, stranci itd. Svaka od njih veže čovjeka jednim dijelom uz sebe, tako da njegova ranija povezanost samo s jednom strukturu, njegovim "identitetom", gubi, pod normalnim okolnostima, mnogo od svoje izvorne motivacijske moći.

Ako je suradnja stabilizirana preko određene mjere struktura gubi prilagodljivost na promjene u okolini. Stabiliziranje interakcije na suradnju kao i stabilizacija interesnih prednosti usmjereni su na stvaranje trajnosti u prolaznome. U okolini koja se stalno mijenja i traži od svih struktura koje se žele održati da se tim promjenama prilagođavaju. A ako se strukturom stabiliziraju nečije interesne prednosti, struktura je pred dilemom između slobode onih koji su te prednosti stekli i pravednosti u odnosu na one koji su u tome zapostavljeni. Ako je sloboda neograničena, rezultat je nepravednost koja proizlazi iz nejednakosti. Ali ako je jednakost nametnuta, pomanjkanje slobode pretvara strukturu u tamnicu. Ako struktura stabilizira nečije interesne prednosti pred drugima, samim tim otvara pitanja slobode i pravednosti, probleme zavisnosti i nezavisnosti, isključivanja i uključivanja, koji su polazna točka sukobljavanja ne samo prije nego što je došlo do odgovarajuće konfliktne akcije, nego i prije nego što je ikome došla do svijesti konfliktnost same situacije.²

Svaka je društvena struktura, dakle, opterećena trostrukom oprekom. Najprije, oprekom između suradnje i sukoba koja je prisutna, kao tendencija, u svakoj strukturi, bez obzira na svrhe zbog kojih je nastala, jer struktura i nije drugo do interakcija stabilizirana u vremenu. Baš suradnja, na koju je interakcija stabilizirana u strukturi, postaje izvor sukoba radi irritacije koju proizvode neprestani kontakti, zbog interesa koji se razilaze,

² Pojmovi nezavisnosti i zavisnosti, isključenosti i uključenosti neutralniji su po svojim konotacijama od pojmove slobode i pravednosti, pa stoga, na prvi pogled, znanstveno rječniku primjereniji. Ovdje su, ipak, namjerno odabrani pojmovi slobode i pravednosti, baš zbog njihovog emocionalnog naboja koji ukazuje na njihovu motivacijsku snagu i djelotvornost u pokretanju ljudske akcije.

zbog ambicija čijem je ostvarivanju drugi prepreka. Stoga u svakoj strukturi valja računati sa sukobom kao redovnom pojavom, ma kako bio sankcioniran batinom i otkupljen mrkvom. Zatim, oprekom između stabilnosti i prilagodljivosti, jer je društvena struktura stabilizirana suradnja uz učvršćene oblike isključivanja sukoba odnosno stabilizirana interesna prednost jednih na račun drugih. A svaka struktura živi, djeluje i razvija se u okolini koja se neprestano mijenja, pa se s njome mijenjaju kako uvjeti suradnje, tako odnosi snaga i legitimnost interesnih zahtjeva. Konačno, oprekom između slobode svakog aktera u njezinom sklopu da ostvaruje svoje interese i ciljeve, i pravednosti koja zahtijeva načelnu jednakost među akterima. Sve su ove tri opreke takve prirode da je nemoguće ostvariti ravnotežu među oprečnim težnjama koja bi bila stabilna.

c) Razvitak mišljenja

Kad bi se postavilo pitanje jesu li društvene znanosti u dvadesetom stoljeću napredovale, odgovor bi morao biti dvostruk. Društvene su znanosti u proteklih stotinu godina nakupile golemu količinu istraživačkih rezultata. Diferencirale se do mjere koja bi iznenadila Augustea Comtea. Nastale su čitave nove discipline, s dosegom mogućnosti koji do danas nije izmijeren, kao na primjer teorija igara. U nekim su od njih utvrđene mjerne jedinice – ekonomija, demografija – pa su se počele primjenjivati matematičke metode. No drugo je pitanje, jesu li društvene znanosti u tom vremenu napredovale teorijski, u razumijevanju glavnih snaga od kojih ovisi društvenost i njezino kretanje, u shvaćanju što "svijet u njegovoj srži povezuje" kako je to glavno pitanje formulirao Goethe? Tu je odgovor mnogo manje siguran. Društvene su znanosti, moglo bi se reći, još uvejk pod prokletstvom na koje je upozorio Skinner, da u njima nikad ništa ne može zastarjeti. Mi i danas citiramo Aristotela u kontekstu suvremene problematike, a neki i danas brane tvrdnju da se sva filozofija svodi na fusnote uz Platona.

I pored toga, mislim da su društvene znanosti u proteklom stoljeću napredovale i teorijski, bar u jednoj točki. I da se taj napredak dade sažeti u tvrdnji da je predodžba o suradnji i sukobu kao alternativnim oblicima ljudske interakcije, odvojenim jedan od drugog, zamijenjena idejom o suradnji i sukobu kao simultanim orijentacijama, kao istodobno prisutnim tendencijama u svakom obliku ljudske interakcije. Usporedo sa sličnim razvitkom u povijesnoj društvenoj praksi.

Suradnju i sukob kao alternative zastupaju, među osnivačima modernih društvenih znanosti Emile Durkheim i Karl Marx. Za Durkheima je temelj

društvenosti suradnja. Suradnja proizlazi iz diobe društvenog rada koja nezaustavljivo napreduje i čini ljudе sve ovisnjima jedne od drugih. Od mehaničke solidarnosti, koja ljudе okuplja u skupine unutar sebe međusobno solidarne zbog istovrsnosti, identičnosti nekih njihovih osobnih značajki, npr. pripadnost istom plemenu, društvo se razvija prema organskoj solidarnosti, tj. prema stanju gdje ljudе povezuje međusobna ovisnost proizašla iz diobe rada, jer nitko više ne proizvodi sam sve što mu za život treba, npr. industrijsko društvo. Zbog toga u takvom društvu suradnja postaje nužna i univerzalna. Takvu tvrdnju, međutim, demantiraju sukobi koji potresaju industrijsko društvo. U Durkheimovo vrijeme, to su u prvom redu sukobi među kapitalistima i radnicima i sukobi među suverenim državama. Durkheim takve sukobe tumači anomijom, dakle zbivanjem u suprotnosti s pretpostavljenim zakonitostima organske solidarnosti i obrazlaže ih, neuvjerljivo, nedovoljnom međusobnom povezanošću vlasnika i radnika u industriji odnosno pripadnika raznih država, koje zbog toga ratuju jedna protiv druge.

Za Marxa je, naprotiv, najvažnija podjela društva na klase od kojih jedna raspolaze sredstvima za proizvodnju, a druga ne. Ljudsko se društvo može razumjeti samo kao sukob između tih klasa. Čitava je povijest, povijest klasnih borbi. Takvu univerzalizaciju sukoba, međutim, demantira činjenica faktičke svakodnevne suradnje, kooperacije u industrijskom poduzeću. Marx vidi i opisuje tu kooperaciju. Ali smatra da je klasni sukob u toj mjeri bitan da baca svoju sjenu i na one odnose koji su očito suradnički, kao što je kooperacija u industriji, pa i njih, u stvari, pretvara u sukob. Nepomućenu suradnju možemo očekivati tek u pretpostavljenom besklasnom društву budućnosti.

Zanimljivo je da se opreka, koja je na prvi pogled vrlo oštra, između Durkheima i Marxa pri pomnijem promatranju pretvara u napadnu sličnost. I jedan i drugi smatraju suradnju dobrom a sukob zlim. I jedan i drugi misle da se razvitak društva kreće prema sve potpunijoj suradnji. Samo što se Durkheimu čini da je to stanje već nastupilo u organskoj solidarnosti industrijskog društva, a Marx misli da će tek u budućnosti nastupiti kad klasni sukob dovede do besklasnog društva.

Već početkom 20. stoljeća javljaju se prve sumnje u tu absolutnu suprotstavljenost: ili suradnja – ili sukob. Max Weber, istina, također suprotstavlja suradnju u zajednici (*Gemeinschaft*) sukobu koji se očituje kao međusobna borba (*Kampf*). Dok traje borba nema zajednice među onima koji se bore jedni s drugima, a u zajednici nema borbe. Ali budući da

su to ekstremni oblici ponašanja, Weber *implicite* prihvata, između tih ekstrema, i odnose koji nisu ni zajednica ni borba, ili su, možda, i jedno i drugo. U isto vrijeme Sigmund Freud postavlja tezu da su zbližavanje i suprotstavljanje, libido i agresija, Eros i Thanatos istodobno prisutne težnje ugrađene u ljudsku mentalnost. I spekulira o nekim mogućim društvenim posljedicama takve građe ljudske psihe.

Pred kraj 20. stoljeća, međutim, prevladava, u glavnim teorijskim doprinosima društvenim znanostima, teza da su suradnja i sukob težnje koje su istodobno prisutne u ljudskoj interakciji, na primjer, u teorijama Juergena Habermasa (1981), Niklasa Luhmanna (1997), Manuela Castellsa (1998-2000). Habermas, zapravo iz Marxove perspektive, vidi suradnju kao pravilo unutar životne sredine svakog čovjeka, njegovog životnog prostora (*Lebenswelt*) i istovremeno sukob tog prostora s otuđenim sistemima ekonomije i politike. Luhmann, kao u neku ruku neodruckheimovac, smatra suradnju u funkcionalno diferenciranim sustavima politike, gospodarstva, prava, religije, obrazovanja itd. glavnom arhitekturom društva. Ali smatra i sukobe u tom sklopu nužnim radi stvaranja varijacija između kojih selekcija odabire i tako omogućuje daljnju evoluciju društva. Castells ukazuje na informatičku revoluciju kao na olakšavanje i ubrzanje suradnje za čitav red veličine, ali očekuje i dalje nesmanjeni sukob među različitim identitetima. U toj novoj misaonoj atmosferi, i Durkheim i Marx imaju pravo. Ali ne jedan ili drugi, već jedan i drugi. Svaki od njih osvjetjava jednu stranu ljudske interakcije, ljudskog postojanja u društvu.

Prijelaz o kojem je ovdje riječ nije prijelaz iz jedne faze u drugu u principijelno kontinuiranom i jednosmjernom razvitku, već najdublji preokret što ga je čovječanstvo ikad doživjelo: prijelaz od što trajnije stabilnosti na neprestano balansiranje s višestrukim labilnim ravnotežama. Čini se da je kombinacija suradnje sa sukobom u pojedinim društvenim strukturama glavna uspješna inovacija u organizaciji ljudskog društva od njegovih početaka.

2. Pravo i država kao kombinacija suradnje i sukoba

U mehanizmu društvenog razvijatka kakav je gore opisan i pravo i država imaju svoju bitnu ulogu. Pravo isprva kao reguliranje suradnje unutar identitetskih struktura, kad njihova unutarnja solidarnost nije dovoljna da osigura potrebnu koheziju. A država isprva kao instrument sukobljavanja i način stabiliziranja nove strukture, nastale pobjedom u sukobu, prije nego što je identitetska solidarnost obuhvatila i nove pripadnike.

a) Pravo

Jedna od najranijih struktura koja regulira suradnju je *pravo*. Pravne norme reguliraju način kako ljudi međusobno surađuju u sve brojnijim međusobnim odnosima, od osobnog statusa i osobnih veza (*personae*), preko odnosa u pogledu stvari (*res*), nekretnina i pokretnina, obveza i naslijedstva. Ali ujedno im stavlju na raspolaganje postupke (*actiones*) kako odvijati međusobne sukobe. Uz uvjet da iza pravnih normi стоји neupitni autoritet zajednice, a kasnije dovoljno uvjerljiva sila koja je u stanju iznuditi njihovo poštivanje i protiv otpora zainteresiranih.

Pravo je društvena struktura koja od samih svojih početaka, a to znači od davnih vremena, u sebi kombinira suradnju i sukob. Tako je čitav sustav građen i na tome se temelji njegov instrumentarij. Tako da možemo reći, da pravo, dok djeluje i dok ostaje pravo, rješava problem opreke suradnje i sukoba u ljudskoj interakciji bolje od bilo kojeg drugog strukturalnog rješenja. U doba kad je nastalo ono predstavlja iznimno civilizacijsko dostignuće. Postavlja normativne temelje suradnje, a istodobno otvara mogućnost da se sukobi usmjere na svojevrsni put rješavanja. Sudski je postupak i opet kombinacija suradnje i sukoba, jer sukobljene strane surađuju samim time što se pridržavaju procesnih pravila i unaprijed prihvaćaju pravorijek. Dakle suđenje je kombinacija unutar kombinacije koju predstavlja pravo u cjelini.

Pravo je norma iza koje стоји sankcija društvenim autoritetom, a kasnije državnom silom. U sve složenijem društvu pravo funkcioniра često samom logikom situacije u kojoj su se ljudi našli, odnosno pretvara se, u procesu internalizacije, habitualizacije i socijalizacije, u normativne zahtjeve koje, jednim značajnim dijelom, svaki pripadnik pravnog poretku doživljava kao svoje vlastito uvjerenje i osobni standard ponašanja. U onoj mjeri u kojoj je do takvih promjena došlo pravo funkcioniра kao autentična kombinacija suradnje i sukoba, a ne samo kao nužno prihvaćanje premoćne sile iza pravnih zapovjedi i zabrana. Pravo postaje autonomni sustav koji – Luhmannovim rječnikom – djeluje auto-poietski, tj. stvara svoje elemente i svoju cjelinu međudjelovanjem tih elemenata samih.

Po samoj svojoj konstrukciji svaka norma teži prema što jačoj stabilizaciji. Tako se i pravo nastoji oslobođiti ovisnosti od svog donositelja, teži prema tome da svoju obvezatnost crpe iz samog sebe. Nastoji se oslobođiti i ovisnosti od sile, ma kako ta bila nužna za učvršćivanje njezina djelovanja u prvim fazama razvitka pravnog sustava. Isto tako pravo tendira prema

neograničenosti u vremenu, jer stabilnost znači također trajnost. Svaka privremenost protivna je prirodi norme, ako normativni sustav teži prema samostalnosti od svojih izvora u ljudskoj volji, prema autonomnosti svoje snage kolektivnog obvezivanja. Pa tako i pravo mora biti, bar u načelu, usmjereno na vječnost.

Glavni se problemi prava javljaju, ne na razini interakcije, jer su na toj razini suradnja i sukob obuhvaćeni istom društvenom strukturu prava, već na razini te strukture same, kao problemi održavanja ravnoteže između stabilnosti i prilagodljivosti te između slobode i pravednosti. U svakom se od ta dva odnosa pravo priklanja više jednoj strani nego drugoj, više teži prema stabilnosti nego prema prilagodljivosti i više prema pravednosti nego prema slobodi. Svaka norma, po samoj svojoj prirodi, nastoji se vezati, izravno ili neizravno, uz postojeće, solidno stabilizirane mentalne strukture u svijesti svojih adresata, kao što su moral, etika, vrijednosti. Njihova je zajednička značajka da su one ukorijenjene u svijesti, i to i onda kad ih se pojedinci u svom ponašanju ne pridržavaju – konačno, grješni smo ljudi! – nego po njima samo prosuđuju druge.

Tako fiksirani sadržaji teško se i polagano mijenjaju. Tako da i svaki pravni sustav, koji u posljednjoj liniji počiva na aksiološkim temeljima, - a ako nisu tako utemeljeni, uopće nisu pravo u bitnom smislu riječi - ima ugrađene jake stabilizatore koji koče njegovo prilagođavanje, smanjuju njegovu elastičnost. Jednostranost je još jače izražena kod dileme između slobode i pravednosti. Sloboda, osim na najopćenitijoj razini ljudskih prava, znači naprosto odsutnost norme. Pravo ulazi u svoju prirodnu funkciju tek kad se radi o tome da se osigura pravednost.

To se odnosi na pravni sustav kao cjelinu, dakle na norme koje u prvom redu upućuju na suradnju među ljudima i reguliraju je. Ali ne mnogo drugačije stoji i s pravom kao postupkom sukobljavanja. Taj je postupak usmjeren na ravnotežu, načelom jednakosti stranaka. A i ta je ravnoteža izložena remećenju u oba smjera. Može prevladati slijepa i formalistička primjena propisa, bez ikakve prilagodbe zahtjevima pravednosti. A može se otici i u suprotnom smjeru i čitav postupak pretvoriti u slobodnu borbu u kojoj su svi zahvati dozvoljeni. Ili, još dalje, u borbu u kojoj se ne bira sredstva, pod uvjetom da je onaj koji ih upotrebljava u stanju izbjegći sankciju zbog njihove upotrebe.

Težnja prava prema stabilnosti ide, kao u svakoj društvenoj strukturi, na račun njegove prilagodljivosti. Stoga je pravni sustav s vremenom razvio

različite metode za povećanje prilagodljivosti prava. Naravno, i u tom obratnom smjeru reforme idu na štetu drugog kraka opreke, stabilnosti, primjerice tako da smanjuju pravnu sigurnost. U te metode spada *pozitivizacija* prava, tj. Prepostavka da se svaka pravna norma može svakodobno legitimno mijenjati unaprijed pravom propisanim postupkom, kao što je i donijeta. Zatim *diferencijacija* prava, tako da se norme na pojedinim užim područjima mogu mijenjati, a da time ne dovode u pitanje cjelovitost i zaokruženost čitavog sustava. Možemo govoriti i o *hijerarhizaciji*, a u krajnjem slučaju i o *aksiomatizaciji* prava, tj. uvodi se stupnjevani red između općenitijih i specijalnijih pravnih normi, od kojih općenitije imaju jaču pravnu snagu od specijalnijih – općenitije mogu mijenjati specijalnije, ali ne obratno. A o aksiomatizaciji se radi kad se samo najopćenitiji principi i vrijednosti nastoje izričito utvrditi jako stabiliziranim i duboko ukorijenjenim normama, - na primjer judikaturom visokih sudova - a detaljna se regulacija postizava što elastičnijim i prilagodljivijim propisima.

Pored težnje prema stabilizaciji, u pravo je ugrađena i tendencija prema *univerzalizaciji*. Pravo je opća norma i ono teži prema općenitosti bez izuzetaka. U svijetu koji se sastoji iz struktura koje zahtijevaju absolutnu suradnju unutar vlastitog entiteta, a odnose među entitetima prepuštaju sukobu, pravo teorijski afirmira univerzalnost nasuprot specifičnosti, nasuprot vezanosti za vlastiti entitet. Ono time unosi ponudu suradnje i preko granica vlastite pravne zajednice, kao mogućnost opće vezanosti, kao *ius gentium*, pravo stvoreno u tu svrhu, ili *ius naturale*, proizašlo iz same logike interakcije. I bez obzira na to, što takva prepostavljena univerzalnost mijenja na stvarnom stanju, stvara danas i ovdje.

U neku ruku težnja prema univerzalizaciji prava ispravlja neke negativne posljedice tendencije prema prekomjernoj stabilizaciji. Pored poretka, pravo je i projekt, dakle sadrži u sebi putokaz prema situaciji u kojoj će i odnosi među društvenim strukturama biti, ne jednostrano sukob, već kombinacija suradnje i sukoba.

Pored toga, pravo raspolaže značajnim rezervama auto-regeneracije, samo-ispravljanja. Pravni poredak koji je poremećen, obično vanjskom silom, može se velikim dijelom svojim vlastitim unutarnjim procesima vratiti na svoje stanje labilne ravnoteže suradnje i sukoba od kojeg je pošao. Na primjer, vrlo je vjerojatno, da će suci, ako ih politika neko vrijeme ostavi na miru, suditi po zakonu, ako ne iz moralnog uvjerenja, a onda zato što je to najjednostavnije.

Problem je prava danas u tome da ono naprsto ne dopire u neka društveno vrlo osjetljiva područja gdje je koncentrirana velika fizička sila, kao što je odnos među državama, a možda donekle i područje velike koncentracije bogatstva, kao što su multinacionalne privredne korporacije. Ovaj se problem može rješiti samo, danas još nedostizivim, napretkom u održavanju takve ravnoteže fizičke i ekonomске snage bilo kojih nositelja, da sukob njima samima postane previše riskantan, pa pribegnu pravu kao manje efikasnoj mogućnosti, s gledišta njihovih interesa, ali zato lakše predvidivoj i stoga manje riskantnoj. Ključ je takvog budućeg proširenja djelokruga prava buduća uloga države.

b) Država

Država je društvena struktura posve druge vrste nego pravo. Nije izvorno usmjerena na vaganje i uravnoteženje, poput prava, već na jednostranu prevagu u sukobu. A najznačajniji je događaj u njezinu razvitku kako se, polazeći od takve jednostranosti, postupno ispreplela s pravom.

Država, od kad je nastala kao specifična društvena struktura, rješava odnos suradnje i sukoba na tradicionalan način, naime tako da omogućuje, štiti i forsira suradnju unutar svog područja, a odnose među državama načelno prepušta sukobu. Međutim oboje, i suradnja unutar države i sukobljavanje između država, ovise u prvi mah od jednog temeljnog pojmovnog obilježja državnosti, naime od monopolna legitimne upotrebe sredstava prisiljavanja, od toga da država u svojim rukama koncentriра takvu fizičku силу, da joj nitko unutar njezinog teritorija nije ni približno ravan, a da joj ta sila u međudržavnim sukobima daje razumnu šansu pobjede. U tom smislu država sa svojim monopolom sile je protuslovna društvena struktura. U onoj mjeri u kojoj se državna sila mora upotrijebiti unutar entiteta, tzv. unutarnja sigurnost, to znači da takav entitet (još) nije uspjelo pretvoriti u identitet, da obuhvaća ljudе koji nisu razvili osjećaj pripadnosti zajednici i osjećaj solidarnosti sa svojim sugrađanima. U modernoj velikoj nacionalnoj državi, međutim, zajednica se proširila na takav opseg da se ne može ni pretpostaviti da sama solidarnost među ljudima koji su njime obuhvaćeni može osigurati potrebnu koheziju pod svim uvjetima. Monopol državne sile tu postaje pretpostavka ne samo uspješnog sukobljavanja s drugim državama, već i osiguranja suradnje unutar vlastite.

Moderna je država nastala iz sukoba u okviru prethodnog feudalnog poretku, iz sukoba raznih političkih subjekata – pojedinih velikaša na svojim

posjedima, staleža koji su politički legitimni, gradova i jakih lokalnih samoupravnih zajednica – pobjedom jednoga između njih ili političkim kompromisom među njima. U svakom slučaju, u prvom koraku politička vlast, dakle kontrola monopolja fizičke sile ostaje koncentrirana u razmjerne malom broju ruku. Tek u drugom koraku, kao reakcija na tu koncentraciju kraj promjene u odnosu društvenih snaga, moderna se država konstituira kao demokratska. Tek tada država postaje mjesto gdje se, unutar iste društvene strukture, ispituju mogućnosti mjestimične kombinacije suradnje i sukoba u istim dijelovima državnog sustava. U državnim skupštinama, višestračkim parlamentima, sukob među političkim strankama i programima kombiniran je sa suradnjom u funkciranju parlamenta kao zakonodavnog tijela. U instituciji diobe vlasti suradnja među nositeljima glavnih državnih funkcija – zakonodavstva, sudstva, uprave – kombinirana je sa sukobom među njima uslijed njihove međusobne razmjerne neovisnosti. U državnom pravosuđu tradicionalna je kombinacija suradnje i sukoba u pravnom sustavu sada institucionalizirana u državi i proširena na pravni nadzor nad državnim aparatom, osobito u njegovim odnosima prema građanima. Ista se kombinacija nastojala postići u odnosima među državama primjenom međunarodnog prava i stvaranjem međunarodnih institucija. Ali ti su pokušaji, do sada, bili znatno manje uspješni.

Moderna je država, međutim, ne samo poredak suradnje, već i poredak osvojenih i utvrđenih interesnih prednosti. Nastala je iz sukoba u najvišim slojevima tadanjeg društva. Pobjednici u tom sukobu, vrlo uzak kruga vladara i njegovog dvora, čvrsto su stabilizirali, u absolutnoj monarhiji, značajne interesne prednosti za sebe, a na račun onih koji su u sukobu podlegli. Stoga je u drugom koraku tog osnivačkog razdoblja došlo do ozbiljnih lomova i fizičkih obračuna u kojima su te prednosti oduzete i čitav državni sustav postavljen, idejno i idealno, na temelje slobode, jednakosti i bratstva.

Tek je time došao u vidno polje glavni problem takve društvene strukture kao što je država koja u svojim rukama koncentrira monopol legitimne fizičke sile na svom području. Takva je struktura, za vrijeme dok nastaje, riješila opreku suradnje i sukoba jednostrano, baš uspostavljanjem svog monopolja sile. Ali je suočena sa suprotnostima, vezanim uz svaku društvenu strukturu, stabilnost ili prilagodljivost i s pitanjem slobode prema pravednosti. K tome dolaze posebne opreke, karakteristične za državu baš uslijed njezine monopolizacije prisile, naime opreka između državnog monopolja fizičke sile i slobode građana, između suradnje unutar državnog aparata i sukoba tog aparata s građanima kao podanicima, i kao takvima

adresatima državne represije, državne regulacije i državne redistribucije. Također se pokazalo da je postulat slobode često u suprotnosti sa zahtjevom jednakosti. S vremenom se ipak kao najopasniji problem iščahurila opreka između interesne i identitetske solidarnosti građana iste države i sukoba između država koji je vodio u rat. Omogućio je opću vojnu obvezu, tj. mogućnost države da u međudržavne oružane sukobe uvuče cjelokupno stanovništvo.

Prva su rješenja tih problema bila zaista inovativna. U pojedinim dijelovima državnog sustava, umjesto dotadašnje bezizuzetne suradnje unutar područja, a neograničenog sukobljavanja između država, došli su oblici kombinacije suradnje i sukoba. Najvažnija je, ipak, inovacija bila konstrukcija pravne države. U državu koja je izvorno samo jednostrana sila uveden je pravni sustav koji je građen na principu kombinacije suradnje i sukoba i tu je kombinaciju unio u državu svom njezinom širinom i dubinom. Svaka je operacija državnih organa sada bila, potencijalna suradnja onih koji su je provodili s onima na koje se odnosila, kao ostvarivanje prava, a ujedno je bila regulirani sukob s onima koji su smatrali da su njome nepravedno pogodeni u svojim pravom zaštićenim interesima.

Sve su te kombinacije suradnje i sukoba smanjile učestalost lomova unutar države kao i opasnost uspostavljanja tiranije u njoj. Ali su u isto vrijeme značajno usporile državno djelovanje i smanjili prilagodljivost čitave strukture promjenama koje su se neprestano i ubrzano odvijale u okolini. Rasla je gustoća društava po broju ljudi, po gustoći njihove naseljenosti u gradovima, po sve gušćoj komunikaciji među njima, a osobito po sve detaljnijoj diobi rada među njima. Raslo je znanje u društvu napredovanjem znanosti i njezine tehničke primjene. Širio se krug interesa i povećavao broj interesenata koji su bili društveno prihvaćeni kao legitimni. I time se zaoštravao kriterij pravednosti.

Drugi korak u osnivanju moderne države, njezina demokratska transformacija, obično u obliku nasilnog sukobljavanja, odveo je u smjeru suprotnom od prvotnog stanja pod apsolutnom monarhijom. Umjesto koncentracije, dekoncentracija, umjesto paternalističke brige države za svoje podanike, sloboda tih podanika kao građana da se brinu sami o sebi, uz što manje uplitanje države. Ideal je tada bila "vladavina koja što manje vlada", "noćobdijska" država. U dalnjem razvitku moderne države nastojalo se, stoga, reklo bi se prirodnim hodom stvari, uspostaviti ravnotežu jačanjem države njezinom sve detaljnijom diferencijacijom i jačanjem pravednosti u društvu regulacijom društvenih procesa te

redistribucijom u korist onih koji su materijalno bili u najslabijem položaju. Država je strmo rasla po opsegu, jer ju je rast gustoće u društvu stavljao pred stalno nove zadaće, rast znanja omogućio da se te zadaće obavljaju na sve složeniji način, a rast kruga legitimnih interesa zaoštравao problem pravednosti.

Tako se u industrijskom urbanom društvu razvila diferencirana država javnih službi, pa pod dojmom sve žešćih ekonomskih kriza, država koja svojom regulacijom zahvaća u slobodu privatno-vlasničke privrede. Pa kao protumjera siromaštu stanovništva i njegovim stradanjima koja su se osobito ekstremno manifestirala u vrijeme Drugog svjetskog rata, socijalna država koja je pojačala redistribuciju u korist zapostavljenih. Pa radikalna negacija privatnog vlasništva sredstava za proizvodnju uopće u socijalističkoj državi.

Ali tada je postalo jasno da se otišlo predaleko u obratnom smjeru od svojevremenih demokratskih revolucija i reformi. U smjeru stabilizacije države na štetu njezine prilagodljivosti i u smjeru jednakosti na štetu slobode. Nesloboda i stagnacija bili su s vremenom sve vidljiviji kod socijalističkih država. One su ušle u ozbiljnu krizu koju neki socijalistički režimi nisu preživjeli. Kao i ranije, ekstremni razvitak u jednom smjeru izazvao je u prvi mah jednakou ekstremnu reakciju u suprotnom smjeru. Ekonomski doktrine neo-liberalizma postale su u mnogim zemljama temelj državne politike, a tzv. vašingtonski konsenzus pretvorio ih je u vladajuću ideologiju ne samo trenutačno jedine svjetske super-sile, SAD, nego i svih globalnih finansijskih institucija pod njezinim utjecajem, kao što su Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond i Svjetska trgovinska organizacija. Ovo kretanje nije samo negiralo neke socijalističke ideje i praksi, već je također promijenilo i dovelo u sumnju neke stećevine socijalne države i države kao regulatora privrede.

Sukob narušava suradnju i onda kad je s njome kombiniran u istoj strukturi, - npr. u državnom parlamentu gdje parlamentarnu debatu može zamijeniti građanski rat-, pa se ravnoteža među njima može ponovno uspostaviti samo tako da se sukob u tom momentu potisne, neutralizira, isključi. Ili, ako je ravnoteža narušena u korist suradnje i struktura se ukrućuje odnosno gubi prilagodljivost, - npr. problem birokracije - moraju se u strukturu uvesti elementi sukoba, da bi je se ponovno pokrenulo i učinilo prilagodljivijom – npr. uvođenjem natjecanja i privrednog tipa upravljanja u državnu upravu. I obratno, kad struktura gubi stabilnost, mogućnost integracije svojih elemenata u cjelinu koja funkcioniра, mora se smanjiti njezina elastičnost i pojačati stabilnost - npr. centralizacija i druge mjere

koncentracije u vrijeme ratova i drugih kriza. Ili, kad struktura vrijeđa načela pravednosti, treba poduzeti mjere koje smanjuju slobodu pojedinca da ostvaruje vlastite interesne prednosti kako zna i umije – npr. uvođenjem regulacije privrednih djelatnosti. Ali kad struktura stagnira jer je zagušila slobodu inicijative pojedinaca u obrani jednakosti među njima, treba tu slobodu povećati smanjivanjem državne kontrole nad dotičnom djelatnošću.

Tako da je svaka društvena struktura, dakle i ona u kojoj su suradnja i sukob kombinirani, pred zadaćom da stalno održava labilnu ravnotežu između suradnje i sukoba, stabilnosti i prilagodljivosti, slobode i pravednosti. Ravnoteža je labilna, jer i jedan i drugi krak svake o triju suprotnosti djeluje istodobno, Jedan smjer, ako ga se predugo slijedi, vuče prema stagnaciji, birokratizaciji, nepravdi, a drugi u posljednjoj liniji prema ratu svakoga sa svakim, dezintegraciju i kaosu.

U svom razvitu država je bila izvor prava i njegov glavni oslonac. Pravo se baš razlikuje od drugih normativnih sustava po tome što njegovu primjenu jamči država. S druge strane, pravo je bilo glavni put civiliziranja države, podvrgavanja njezina monopola sile javnome interesu. I pored te međuvisnosti i komplementarnosti, međutim, po svojim najdubljim tendencijama pravo i država se razilaze. Pravo, vidjeli smo, teži prema univerzalizaciji, tj. prema obvezatnosti svojih najopćenitijih normativnih zahtjeva bez obzira na državne granice, na donositelje pojedinih normi, na postupke njihova ostvarivanja u životu, kao kategoričkih imperativa, u skladu s moralnom jezgrom pravnog poretku. Težnji prema univerzalizaciji kod prava odgovara tendencija prema apsolutizaciji kod države. Sama definicija monopola državne sile znači da ona teži prema tome da bude jača od svih eventualnih takmaka, da je ta težnja ugrađena u sam njezin pojam. To vrijedi doslovno unutar vlastitog entiteta – ako ne raspolaže takvom sigurnom premoći unutar svog područja, država nije država. Ali vrijedi, kao težnja, i unutar međudržavne zajednice. Vanjska je sigurnost postignuta u definitivnom obliku tek kad nitko drugi izvan države ne raspolaže fizičkom silom očigledno jačom od dotične države. Težnja prema apsolutnosti ima nekoliko implikacija. Ona stvara unutar države tendenciju prema hijerarhičnosti. Najučinkovitiji je, moglo bi se tvrditi i najjeftiniji, onaj aparat sile koji je organiziran u obliku piramide, s tim da je odlučivanje koncentrirano na vrhu. Stoga se tako dugo monarhija smatrala onim režimom vladanja prema kojem svaka vladavina teži sama po sebi. Zatim, postizavanje premoći u međudržavnom okruženju tradicionalno za državu je najviši zakon, tako da je državna politika, u svojoj srži, nastavak rata

drugim sredstvima. U ratu su se sve kombinacije suradnje i sukoba praktički uopće prestale primjenjivati, pa su se na razne načine, obično prešutno, zaobilazile. Sukob je, u tom momentu, stekao apsolutno prvenstvo. Tendencija prema apsolutizaciji je u isti mah stalna prijetnja svim institucijama koje državnu vlast ograničavaju u interesu građana, pa tako i samom demokratskom uređenju.

I univerzalizacija prava i apsolutizacija države znače težnju prema sveobuhvatnosti, prema neograničenosti. Ali dok je univerzalizacija prava ponuda suradnje, apsolutizacija države je težnja biti jači u sukobu. Tom su oprekom obilježena i očekivanja u odnosu na budućnost uloge obiju sustava, koja se danas mogu racionalno obrazložiti.

c) Perspektive

U odnosu na budućnost polazimo od dvije glavne pretpostavke: da će se u okolini nastaviti glavne dosadašnje razvojne tendencije prema rastu društvene gustoće, prema rastu znanja i prema rastu društveno prihvaćenih interesa. I da će se od društvenih struktura sve češće primjenjivati one u kojima je suradnja kombinirana sa sukobom.

Neke razvojne tendencije u ljudskom društvu uopće vjerovatno će se u budućnosti ubrzati. Rast gustoće će se bar još neko vrijeme ubrzavati po dimenziji gustoće naseljenosti, urbanizacijom, i po dimenziji gustoće komunikacija, uslijed informatičke revolucije i njezinih dalnjih posljedica. Rast znanja će se isto tako ubrzati zbog kumulacije postojećeg znanja s novim. Rast gustoće stanovništva – prema sadašnjim očekivanjima demografa – još će se neko vrijeme povećavati, a onda stagnirati, pa se možda okrenuti i prema opadanju. Daljnji rast kruga društveno prihvaćenih interesa ovisi o teško predvidivim čimbenicima: ograničenosti prirodnih izvora, među njima i kapacitet planeta da apsorbira nusprodukte našeg života i djelovanja, promjena nekih bitnih odrednica okoliša, kao što je klima, a osobito od odnosa suradnje i sukoba u globalnim razmjerima. Pored predvidivog, međutim, treba predviđati i nepredvidivo.

U međuvremenu razvili su se i drugi primjeri praktičke kombinacije suradnje i sukoba, pored onih koji su obilježili pravo i državu. Tako suradnja na tržištu, reguliranom vlastitim zakonitostima i intervencijom države, kombinirana je sa sukobom u konkurenciji, tržišnoj utakmici. Ili, u znanstvenom istraživanju suradnja među znanstvenicima samim time što međusobno koriste rezultate jedni drugih, kombinirana je sa sukobom oko tumačenja činjenica, oko racionalne interpretacije njihovih implikacija i oko

prioriteta u njihovu otkrivanju. Obzirom na važnost djelatnosti koje su ovdje navedene, nije pretjerano očekivati, da su takve kombinacije definitivna stečevina društvene evolucije.

Međutim, i pored toga, svjedoci smo stanja u svijetu koje ne samo da ne zadovoljava kriterij optimalnosti, već, po mišljenju mnogih, prijeti ozbiljnim opasnostima ako se sadašnji negativni procesi, od rasta nejednakosti među ljudima do ugrožavanja prirodne okoline na planetu, nastave. Nerazvijena siromašna društva uopće nisu u stanju izvoditi tako složene operacije socijalne ekvilibristike kao što je kombinacija suradnje i sukoba. A prepustanje odnosa među suvremeno naoružanim ljudskim skupinama i strukturama neograničenom sukobu je ekvivalent, vać kraj današnjeg stanja tehničke razvijenosti, kolektivnog samoubojstva vrste.

U takvoj sve brže promjenljivoj i potencijalno rizičnoj okolini, pravo i država nalaze se pred trostrukim problemom održavanja labilne ravnoteže između suradnje i sukoba, stabilnosti i prilagodljivosti, te slobode i pravednosti. Vjerojatno će se, u razvijenom svijetu, odstupanja od točke ravnoteže između tih opreka i ponovno vraćanje na nju kretati ubuduće u manjim amplitudama nego do sada. Manje će se težiti prema krajnostima, prije uočiti gubitak ravnoteže, prije poduzimati korektivne protumjere. Naprotiv, među siromašnom većinom stanovništva svijeta otvaraju se, načelno, dvije mogućnosti. Ili će nagli rast znanja, kraj globalne povezanosti, omogućiti manje razvijenim zemljama da brže nadoknade svoje dosadašnje zaostajanje i nađu svoje mjesto u globalnom sustavu. Ili će razvitak ostati pod kontrolom razvijenih, a nerazvijeni tonuti u sve veću nejednakost i bijedu, te stvarati odgovarajuće oblike apsolutnog sukobljavanja u odgovoru na svoj položaj koji doživljavaju kao nepravdu. A najvjerojatnije će biti, širom svijeta, i jedne i druge varijante.

U razvijenom će svijetu reforme pravnog sustava morati stalno nastojati jačati njegovu prilagodljivost, obzirom na to da svaki normativni poredak ima u sebi ugrađenu težnju prema stabilizaciji. U teškoj će se situaciji uslijed toga naći one zemlje koje još nisu uspjele u prvoj fazi, naime u stabilizaciji pravnog poretka internalizacijom, habitualizacijom i socijalizacijom njegovih preduvjeta, pa bi sada trebali postići istovremeno dva oprečna učinka: povećati stabilnost prava u svijesti njihovih stanovnika i istovremeno povećati prilagodljivost pravnog poretka da bi se mogao suočiti s neprestanim i sve bržim izazovima svijeta koji je isprepletan, ali nije jedinstven. Možda će jedan od budućih konstrukcijskih načela pravnog sustava biti, da se stabiliziraju i duboko ukorijene judikaturom sudova opća

načela, a da se konkretni regulacijski efekti ostvaruju vrlo elastičnim i prolaznim propisima kakvi su, primjerice, direktive Europske komisije.

U nerazvijenom svijetu nastat će opreka između prava koje regulira odnose u pojedinim nerazvijenim zemljama i prava stvorenog na globalnom planu djelovanjem globalnih institucija. Ili će razvitak tu opreku prevladati, pa će doći do stvaranja svjetskog pravnog sustava na jednakim aksiološkim temeljima. Ili će se raspon između domaćeg i svjetskog prava povećavati na štetu kvalitete i uvjerljivosti oba.

I za budućnost je predviđanje razvitka države teža zadaća od stjecanja perspektive na razvitak prava. I to zbog toga što je država nastala u sukobu, što je fiksirala interesne prednosti stečene u sukobu, i jer je sukob među državama još uvijek otvorena mogućnost, premda je njegova cijena prohibitivna. A suradnja i sukob, premda podjednako proizlaze iz interakcije, nisu simetrične pojave. Sukob je, za razliku od suradnje, "osjetljivo ovisan od početnih uvjeta", kako bi rekli teoretičari kaosa, tj. u sukobu mali početni uzroci mogu dovesti do nerazmjerne dalekosežnih posljedica, pretvoriti sređeni sustav u kaotično stanje. Pored toga, sukob traži što veću stabilnost unutar svake od sukobljenih strana i stoga ruši već postignute stečevine kombiniranja i uravnoteženja suradnje i sukoba u svakoj od njih.

Stoga bi prvi racionalni potez u odnosu na državu bio: dobiti pod sigurnu kontrolu veliku fizičku silu države. Podređivanjem te sile pravnom poretku, napuštanjem postulata državne suverenosti, i, konačno, a to je najteži dio, uklapanjem država u naddržavni poredak odnosno u teritorijalno slojevitu konstrukciju represije, regulacije i redistribucije, donošenja kolektivno obvezatnih odluka i njihova upravnog ostvarivanja, a da nijedna razina, nijedan sloj, nijedna institucija ne raspolaže fizičkom silom koja bi bila apsolutno premoćna svima drugima.

I u buduće će odnos prava i države biti bitan za razvitak arhitekture ljudskih zajednica. I pravo i država su društvene strukture, ali nejednakih intencija i oprečnih razvojnih tendencija. Pravo niklo iz državne sile i sankcionirano njome, teži prema nezavisnosti i temeljenju svoje obvezatnosti na svojoj vlastitoj logici kao normativnog sustava. Pravo teži prema univerzalnosti preko granica svih užih teritorijalnih sustava kao što je država. Ideal univerzalnosti je ponuda opće suradnje, kombinirane sa sukobom u obliku reguliranog procesa, a koja nije temeljena na sankcijama bilo kojeg monopola sile u svijetu, već na težnji prema pravednosti. Država, naprotiv,

je struktura sile dovoljne da pobijedi u sukobu, ali nedovoljno uvjerljive da sama kao takva osigura suradnju povezanu sa slobodom, dovoljnom da omogući kretanje društva i spriječi njegovu stagnaciju. Stoga konstrukcija globalnog poretku pretpostavlja takve društvene strukture koje koriste tradicije i prava i države u isti mah i spajaju ih u svjetskim mrežama. Tradicije prava upućuju na kretanje prema univerzalnosti temeljnih normi. A tradicije države odgovaraju potrebi da se u te norme ugradi neke vrste sredstva za učvršćivanje. To je sredstvo, nekada a dobrim dijelom i danas, bila dovoljna koncentracija sile da se odupre kako nepredvidivim a neprestanim utjecajima okoline koja se mijenja, tako nemirima koje proizvodi sam poredak unutar samog sebe, kako bi čitavom sustavu osigurao ono što kibernetičari zovu ultrastabilnost, tj. stabilnost koja se održava i usred promjena. Drugim riječima, poredak mora biti dovoljno čvrst da preživi potrese izazvane nepredvidivostima sukoba u njemu, ma kako taj sukob bio kombiniran sa suradnjom. Za razliku od tradicionalne države, koja je stabilnost osigurala uspostavljanjem monopolja fizičke sile, buduće će konstrukcije biti utemeljene na principu dovoljne uvjerljivosti. To može biti fizička sila, ali ne više kao monopol, već jačine primjerene pojedinoj konkretnoj situaciji. A s vremenom će se, vjerojatno, pojaviti, pored sile, i druge metode povećanja uvjerljivosti postojećih normi. Prije svega, stabiliziranje normi kao mentalnih struktura, uvijek s racionalnom alternativom reguliranog sukobljavanja kraj različitosti interesa.

Takva bi se reforma trebala temeljiti na sve potpunijem i sve šire prihvaćenom teorijskom razumijevanju protuslovnog karaktera svake ljudske interakcije, te jednako protuslovnog karaktera svake društvene strukture koja mora biti stabilna, ali i prilagodljiva, koja mora ostavljati dosta slobode ljudima, ali i zadovoljiti njihovu težnju prema pravednosti. S tim da rješavanje tih protuslovnih težnji nije moguće tako da se naglasi jedna strana na štetu druge, već samo tako da se stalno iznova uspostavlja ravnoteža među obima, ravnoteža koja se stalno remeti i gubi. S tim da ujedno stalno učimo iz iskustva s onim strukturama u kojima su suradnja i sukob bili i do sada povezani, kao što je pravo, ili tržište, ili znanost, ili demokratska država.

Ma kako opća slika društva, i uloge prava i države u njemu, bila složena i ma kako složena bila zadaća primjenjivati praktičke konzekvence te slike u djelovanju, čini mi se da je slika onog što se u društvu događa ipak jasnija nego što je bila pred sto godina. I, što je još važnije, da je prihvaćena, kao opći pojmovni okvir, od sve šireg kruga ljudi koji se bave profesionalno jednim od područja društvenih znanosti i njihove primjene. I ako je teže

balansirati s labilnim ravnotežama, nego opredjeljivati se za jednu ili drugu jednostranu stabilnost, sigurno je korisnije ili bar manje riskantno kao opća orijentacija. Vrag je, kao obično, u detaljima.

J. Barbić: Zahvaljujem akademiku Pusiću na uvodnom izlaganju koje nam daje jako dobru osnovu za raspravu. Teze koje je iznio primjenjive su na brojnim područjima društvenog djelovanja. Kao i na ranijim tribinama i na ovoj se sve snima pa ćete ispisane tekstove izlaganja dobiti na autorizaciju da bi ih se kasnije objavilo u našem biltenu. Izvolite. Tko se javlja za riječ ili želi postaviti pitanje?

Ako se trenutno nitko ne javlja za riječ, dozvolite mi da kažem nekoliko riječi o iznesenoj tezi da bi se pravom mogla postaviti samo osnovna načela a da sve ostalo bude u domeni slobodnog nesputanog postupanja. To već dobrim dijelom imamo u privatnom pravu na području obveznog prava. U uređenju ugovornih odnosa ta je teza pravilo, jer dominira autonomija ugovornih strana. Pravni poredak prisilnim propisima i pravilima morala postavlja granice unutar kojih se slobodno kreću sudionici u poslovnim odnosima. U tim odnosima dolazi do suradnje i sukoba koji su uvijek zajedno, jer se u poslove ulazi s manje ili više različitim interesima koji bi mogli dovesti do sukoba. No, suradnjom se ti interesi mogu ostvariti. Na početku uvijek prevladava suradnja podgrijana početnim optimizmom, jer ju motivira ostvarenje interesa radi kojih se ulazi u poslovni odnos. Zato se postavlja pitanje gdje je granica između suradnje i sukoba? Što će prevladati? U privatopravnom odnosu postoje faze u kojima nastaje sukob, tj. prevladava sukob nad suradnjom ovisno o tome kako se razvija odnos pa to može dovesti i do čiste patologije u odnosu - suda ili arbitraže. Kako reagira pravni poredak? Reagira tako da uvodi supsidijarnu primjenu dispozitivnih normi - ako ugovorne strane neko pitanje drukčije ne urede, primjenit će se ono što je propisano. Pritom daje maksimalnu mogućnost da se stvari rješavaju slobodnim dogovorima ugovornih strana koje i u slučaju sporova slobodno raspolažu svojim zahtjevima čime se postiže vrlo važna elastičnost. U slučaju sukoba primjenit će se ono što je ugovoren, a u nedostatku toga ono što je propisano. Slažem se s time da elastičnost smanjuje stabilnost, tj. ako je nešto čvrsto stabilno ne može biti elastično i obrnuto. Gdje je više jednoga manje je drugoga. U privatopravnim odnosima ima i jednog i drugog pa čak mogu u istom pravnom odnosu za vrijeme njegovog dugog trajanja prevladavati faze jednog ili drugog.

Postojanje suradnje i sukoba naročito je izraženo na području prava društava. No, pritom valja imati na umu i nešto drugo. Tako u nekim područjima gdje je vrlo značajan opći interes, npr. stabilnost finansijskog tržišta, zakonodavac propisuje kako što mora biti i ne dopušta odstupanja

koja su moguća samo u onim pitanjima u kojima on to izričito dopusti. Primjer za to je pravno uređenje dioničkog društva. Tu je elastičnost vrlo mala. Tržiste kapitala može izazvati katastrofalne posljedice za gospodarstvo a time i za cijelo društvo. Sjetite se slučaja Enrona i Parmalata – koliko su oni izazvali nevolja pa su se zbog njih i hitno mijenjali propisi da se to ne bi ponovilo, jer neke stvari do tada nisu bile uređene kako treba. Kod društava koja ne utječu na finansijsko tržiste, na stabilnost tog tržista, zakonodavac je mnogo liberalniji pa dopušta slobodu unutarnjeg uređenja društva i propisuje samo pitanja u kojima se ta sloboda ograničava i supsidijarna rješenja koja valja primjeniti ako se na autonomnoj osnovi drukčije ne uredi. Primjer za to su tzv. društva osoba. Tu je omogućena maksimalna elastičnost, jer ta društva značajnije ne utječu na opće stvari kao što je primjerice utjecaj na finansijsko tržiste.

U trgovačkom društvu je i u vrijeme najveće suradnje sukob latentan. Razlog za to treba tražiti u činjenici da članovi ulaze u društvo sa svojim vlastitim interesima koji mogu biti vrlo različiti i žele ih zadovoljiti suradnjom na onom području u kome putem društva ostvaruju zajednički cilj. Taj zajednički cilj u pravilu ne pokriva ukupnost interesa svih članova, najčešće to čini samo jednim dijelom. Iako postoji obveza lojalnog postupanja člana društva prema društvu i drugim članovima, jačina posebnog interesa člana može u svakom času dovesti do toga da on tu obvezu povrijedi čime suradnja prerasta u sukob ili ostaje i dalje ali se samo u nekome dijelu zajedništva javlja sukob.

U poslovnim odnosima je načelo autonomije već davno dovelo do nove kategorije prava koja je u literaturi poznata kao *soft law* ili meko pravo. To je pravo koje ne potječe od zakonodavca, ne potječe od države nego ga stvaraju sami sudionici u poslovnim odnosima. Riječ je o općim uvjetima ugovora, ugovornim formularima, običajima, uzancama, klauzulama i terminima, pravnom instrumentariju koji je vrlo raširen na nekim područjima poslovanja, naročito u međunarodnim trgovačkim odnosima. Uzmite kao primjer međunarodna plaćanja u trgovačkim poslovima. Tamo se sve vrti oko dokumentarnog akreditiva, a on je pravno uređen pravilima koja je donijela Međunarodna trgovačka komora u Parizu. Tu nije riječ o propisu državnog ili međudržavnog porijekla, nego o kodificiranim običajima i pravilima nastalim u poslovnoj praksi. Nema te banke koja ne postupa po tome kada je riječ o plaćanjima dokumentarnim akreditivom. I nema te države koja može svojim propisom zahtijevati da to bude drukčije, jer bi time banke na svom području, prisili li ih na drukčije postupanje, isključila iz međunarodnih plaćanja. Druge bi ih banke jednostavno ignorirale. Tu se

vidi koliko je jak element gospodarske snage kojom se neke stvari jednostavno diktiraju. Ili će biti ovako ili nema posla.

Naš zakonodavac je tu učinio klasičnu pogrešku kada je dokumentarni akreditiv uredio Zakonom o obveznim odnosima. Osobno sam bio protiv toga, ali nisam uspio i Zakon sadržava nekoliko odredbi o dokumentarnom akreditivu. Rezultat toga će biti da se te norme neće primijeniti. Kada bi naše banke po tome postupile, a ne po spomenutim međunarodnim pravilima, isključile bi se iz sudjelovanja u međunarodnim plaćanjima u trgovačkim odnosima u kojima se koristi dokumentarni akreditiv. Zato se u bivšoj Jugoslaviji, kad je bio donesen taj isti zakon, prije početka njegove primjene sastao tadašnji Savjet guvernera Narodne banke i odlučio da jugoslavenske banke neće primjenjivati Zakon o obveznim odnosima kad je u pitanju dokumentarni akreditiv. To je samo jedan primjer za primjenu načela kojeg je spomenuo uvodničar. Oprostite na mojoj malo duljoj intervenciji, ali osjećao sam potrebu da to iznesem.

Izvolite kolega Šimonović.

I.Šimonović: Hvala lijepa. Akademik Pusić je u sklopu svojeg izlaganja pokazao da se područja suradnji i sukoba i njihovog jedinstva lako identificiraju na razini nacionalne države. Vidimo to primjerice kod podjele vlasti unutar države gdje jedna vlast na neki način nadzire drugu. Međutim, kako to izgleda na globalnoj razini? Kao ideja za razmišljanje: nemamo li mi već sada vrlo jasne konture vrlo sličnog procesa kojeg smo promatrali na nacionalnoj razini kroz suradnju i sukob između nacionalnih država, međunarodnih organizacija, vladinih organizacija međunarodnih, nevladinih organizacija i korporacija koje s jedne strane međusobno surađuju, a s druge strane se međusobno ograničavaju? U jednom će trenutku biti partneri vlade i nevladine organizacije primjerice u ograničavanju korporacija i eksploatacije radne snage, a u drugoj će situaciji korporacije sudjelovati zajedno sa nevladinim udrugama a na suprotnoj će strani biti država. Nemamo li elemenata takvog procesa istodobne suradnje i sukoba i na međunarodnoj razini?

E.Pusić: Najprije bih htio nadovezati na ono što ste Jakša Vi rekli. Ima jedan problem sa regulacijom. Mi smo navikli da je regulacija pravna i navikli smo na to da je pravo norma iza koje стоји jedna velika batina. To se mijenja na dva načina. S jedne strane mijenja se psihičkim odnosno društvenim procesima internalizacije, habitualizacije i socijalizacije. Ljudi s vremenom postaju uvjereni da su neke stvari, neki interesi, neki stavovi prihvataljivi u društvu i to doživljavaju kao svoje vlastito mišljenje i kriterij. Nisu više niti svjesni da je izvor u nekakvoj zapovjedi i zabrani pred tri stoljeća koje su ljudi polako u sebe usisali i primijenili na svoje vlastito ponašanje.

Uostalom, katkada se sami ne držimo takvih normi koje smo, ipak, usvojili. Konačno, grješni smo ljudi! Ali barem primjenjujemo takvu normu na prosuđivanje drugih. Tako da norme postaju s vremenom malo neovisnije od pozadine u monopolu sile. A drugi način na koji se mijenja ovisnost prava o sili - na što me navelo ovo što ste vi govorili - to je da se razvijaju metode indirektne regulacije. Kako to daleko ide ja si sam ne mogu do kraja predstaviti. Ali indirektne regulacije koju danas provode recimo nacionalne banke utvrđivanjem kamatnjaka, indirektne regulacije koje recimo dovode do toga da Lloyd neće reosigurati pomorska osiguravajuća društva ako nisu primijenili kriterije kvalitete brodogradnje na brodove koje su osigurali. I na taj način bez ikakve državne intervencije bez ikakvog monopola sile dobili su savršenu disciplinu da nitko svoj brod ne može osigurati kod svog domaćeg osiguravajućeg društva, ako ne odgovara Lloydovim kriterijima jer ovaj osiguravatelj zna da se samo onda može reosigurati kod Lloyd-a. Dakle, takvih stvari ima. Kako daleko to može ići, u kojoj mjeri i do koje granice mi možemo tradicionalnu garanciju državnog silom zamijeniti ovim indirektnim metodama? Ako i nemamo jasnog odgovora na to pitanje, interesantno je samo pitanje.

Ono što je rekao Ivan se malo u taj isti pravac uklapa. Vjerovanje u djelotvornost nedržavnih organizacija (ili nevladinih organizacija) kreće se u vrlo širokom rasponu. Od toga da one nemaju nikakvog utjecaja, da su teatar, kulisa, Potemkinovo selo, do spoznaje da one u nekom slučaju mogu imati presudni utjecaj. Koja organizacija u kojem momentu kako utječe, to je pitanje koje bi bilo vrijedno istraživanja. Vjerojatno je već i istraženo samo ja nisam upoznat s rezultatima tih istraživanja. Pada na pamet primjer kad su francuske vojne snage potopile brod "Rainbow Warior" organizacije Greenpeace, gdje je izgubilo živote nekoliko aktivista koji su htjeli spriječiti francuske nuklearne pokuse u Pacifiku. Da li je to djelovalo na širu politiku? Da li su oni svoje glave položili za neku korist? Da li je to spriječilo dalje pokuse – ja ne znam. Ali tu smo – negdje tu ima neka mogućnost djelovanja. Ali ta mogućnost je u isti mah ograničena. Čime je ograničena? Kako se ta ograničenja mogu zaobići? To je pitanje budućeg razvoja, usavršavanja metoda koje već danas poznajemo ali koje još nisu dobro prilagođene, *fine tuned*, u pojedinostima. U tomu ćemo vjerojatno u budućnosti napredovati.

M.Vedriš: Londonski *Economist* nedavno je objavio rang listu sto najvećih ukupnih prihoda tvrtki, te BDP-a država na Svijetu, i na toj rang-listi je odnos negdje točno gotovo pola-pola. Pola su države, pola su velike globalne kompanije. Gotovo da se uspostavila ravnoteža po snazi između regulatora i onih koje je po nekakvoj logici najviše potrebno regulirati, jer u tom prostoru imaju

svoje specifične interese. Čitavoj toj priči još novu dimenziju daju globalni sukob ili opasnost od sukoba one vrste koji su nakon 11. rujna promjenili političku i društvenu konfiguraciju Svijeta. Naime, do 11. rujna te su se kompanije poprilično osorno ponašale u odnosu na regulatora i rušile te granice kao što ste i sami rekli da krupan kapital to vrlo često radi. Međutim, nakon 11. rujna se desio potpuno obratan proces; one traže zaštitu od regulatora, od države, od međunarodnih adresa. Shvatili su da bez obzira koliko su jaki u tom globalnom prostoru naprosto ne mogu sami štititi svoje interesne ukoliko se tu ne pojavljuju kao partner i regulator. Obzirom na Vaše izuzetno iskustvo i lucidnost kako procjenjujete dalji odnos i tu interakciju tih partnera na globalnoj fronti događaja?

E.Pusić: Hvala lijepa. To je zaista interesantno pitanje. Kad sam govorio o nedržavnim organizacijama, nadovezujući na ono što je Ivan pitao, mislio sam na nedržavne neprofitne organizacije. Ako pogledamo međunarodne privredne korporacije, dobivamo sasvim drugu sliku. Te je jedna samostalna velika snaga koja zaista nije za podcijeniti, koja može djelovati na razne načine. Kako, na koje načine i sa kojim ciljevima? Dok nesmiljeno jure za profitom, one su predmet regulacije i predmet naše zabrinutosti jer povećavaju nejednakost na svijetu, rizik u tokovima kapitala i donose ozbiljne opasnosti za gospodarsku i financijsku ravnotežu u svijetu. Castells na primjer pretpostavlja da će doći do umrežavanja i tih velikih organizacija. To znači one će s jedne strane konkurirati jedna s drugom ali s druge strane zajednički koristiti zajedničko istraživanje, zajedničke skupe službe, zapošljavati iste znanstvenike u svojim laboratorijima. Dakle, na taj način spojiti suradnju i sukob u jednoj velikoj mreži koja će premostiti ono što mi danas smatramo u privredi normalnim a to je bezobzirna konkurenčija, i zamijeniti to jednim uravnoteženijim odnosom. Koje su šanse da se to dogodi? Koja je uloga države u kontroli takvih korporacija? Promatram npr. Sjedinjene Države. Da li je Bush i njegovi kršćanski fundamentalisti u stanju da kontrolira svoje vlastite velike kompanije uključujući one u koje je investirala novac familija bin Laden, kao što znamo. Tko tu koga kontrolira? Da li oni upravljaju, neizravno, tom privredom, jer imaju iza sebe vojsku i mogućnost da svakoga fizički nadjačaju ili su, u stvari, oni tako ovisni o tim korporacijama, koje koncentriraju golemo bogatstvo, imaju pristup nafti itd. da su oni zapravo marionete na političkoj sceni, a iza njih oni koji povlače konce su sasvim drugi ljudi. To je jedno sasvim bitno pitanje za daljnji razvoj.

J.Barbić: To je i razumljivo jer tu su se našle dvije sile. Sila države i vrlo jaka ekonomski sila. Prije ćemo doživjeti da se one nađu u međusobnoj interakciji i da tako djeluju, nego da jedna počne rušiti drugu. To je očito.

E.Pusić: Koja je uloga konkretno potpredsjednika Cheney-a? Da li je on predstavnik Vlade ili predstavnik velikog kapitala?

J.Barbić: Ja mislim ovo drugo.

E.Pusić: Državna sila i snaga svjetskih korporacija se miješaju, ali se naravno mogu i sukobiti. Ako, recimo, SAD i njima pridružene države, u namjeri da razbiju "osovinu zla" i počnu bombardirati Iran pa Sjevernu Koreju, možda će netko od moćnih privrednih organizacija reći: pa ovi su poludjeli, i nastojati blokirati ratne mašine, primjerice, zaustavljanjem opskrbe naftom. Kako se te razmirice mogu uopće odvijati nije do sada jasno. Nemamo nikakvu proceduru. Sve ono što smo naučili od suda, od parlamenta itd. se na ovaj tip sukoba ne može primijeniti. Čim prijeđeš razmjere gdje su parlamenti i sudovi još relevantni pitanje je sasvim otvoreno kako će se stvari dalje razvijati. Još jedan novi element je taj da si mi silu predstavljamo uvijek kao koncentraciju. Tako je i nastala moderna država. U Francuskoj je, pored kasnije vladajuće dinastije, bilo barem dvadesetak velmoža koji su vladali pojedinim provincijama i koji su bili načelno među sobom izjednačeni. Na koncu je jedan pobijedio i sve ih doveo na svoj dvor kao dvorjanike i pacificirao cijelu Francusku. Prema tome po tom uzoru si mi predstavljamo državnu vlast. Državna vlast je koncentrirana sila. Međutim, danas vidimo primjere dekoncentrirane sile koja je ipak vrlo učinkovita i opasna, kao što su teroristi. Na koji način oni unose novi element u račune sa silom i protusilom? Do sada se smatralo da će SAD i njezini saveznici upotrijebiti koncentraciju sile da likvidiraju i dokrajče ove individualne nositelje nasilja koje zovemo teroristi. Pokazalo se do sada da to ne funkcioniра. Oni su više pothranili terorizam okupiranjem Iraka nego što su ga svladali.

Otvoreno je pitanje što mi koji o tim stvarima razmišljamo i bavimo se profesionalno njima, kad se radi o konkretnoj zemlji, o konkretnom zakonu možemo naučiti iz ovakvih generalnih slika? Svet je vrlo komplikirano mjesto. I naravno da ima mnogih stvari koje naše današnje teorije ne mogu protumačiti. Tu teoretska tumačenja niti pomažu niti odmažu, naprosto idu mimo njih. Možda mi možemo s vremenom teorije dovesti do takvog stupnja detaljnosti, diferenciranosti da se iz njih dadu izvesti konkretnе konzekvence, reći to će se dogodili ili neće se dogoditi. I da onda kad te konzekvence nastupe, kad se dogodi ili ne dogodi ono što smo predviđali, možemo takav ishod koristiti kao potvrdu ili opovrgavanje teorije. Čini mi se da smo od toga još prilično daleko. Današnje naše terojske skice trebaju potaknuti na razmišljanje, ali koristi od njih u konkretnom rješavanju konkretnih pojedinačnih problema, mislim da za sada ima vrlo malo.

J.Barbić: Ovo što vi kažete o utjecaju jake ekonomске sile i državne politike jako se dobro vidi na jednom primjeru. Amerikanci jako inzistiraju na ljudskim pravima i svima o tome drže lekcije, ali se ne ustručavaju svoj kapital koristiti u zemljama u kojima je radnik plaćen 30 \$ na mjesec s time da radi 10 sati na dan. Tamo ne postavljaju pitanje ljudskog prava na dostoјno plaćeni rad, jer je jači interes ostvarivanja vlastite dobiti pa i pod cijenu zanemarivanja tuđih ljudskih prava. Interes kapitala je tu prejak i očito je kako utječe na državnu politiku koja odjednom postaje selektivna i prestaje biti dosljedna.

Prof.dr.sc. Jasna Omejec, sutkinja Ustavnog suda RH:

Dragi moji i poštovani profesore, evo sad smo bili na globalnom planu. Ja bih rado da se spustimo na našu malu nacionalnu državicu, na tu razinu. I da nam date jedan kratak presjek, silno bi to bilo interesantno, Vašeg viđenja današnjeg mesta naše nacionalne države u ovom globalnom svijetu – gdje smo to mi i kakva je to ona danas i u kojem smjeru možete očekivati razvoj nacionalnog prava danas? Dakle, hrvatskog nacionalnog prava u budućnosti? S obzirom na veliki utjecaj koji dobijamo s Europskog suda za ljudska prava, polako i postupno uvođenje *case law* u naše pravo, dakle odmak od ovog dogmatskog, zatvorenog, germanskog kruga u kojem smo do sada bili. Jako bi me zanimalo Vaše mišljenje. Hvala Vam lijepa.

E.Pusić: Naša povijest, ako hoćete pravo, od momenta od kojeg se o našoj suvremenoj povijesti može govoriti, a to je recimo praktički 19. stoljeće, je karakterizirana jednim interesantnim protuslovljem. Ljudi su, dozrijevajući politički, stalno nastojali doseći svoju političku samostalnost, ali su se ujedno željeli osloboditi nečega što bi se moglo nazvati "prokletstvom malog broja". Na primjer, Hrvatski narodni preporod koji je počeo kao Ilirski, jer "Ilira" ima više, i prešao u jugoslavenski pokret 1861. godine, kad se na Hrvatskom saboru predlagalo da se službeni jezik zove jugoslavenski. Kad se pokazalo da je to promašeno i da nismo nikud izašli, niti smo stekli političku samostalnost niti se riješili prokletstva malog broja, došlo je, recimo tridesetih godina 20. stoljeća, do toga da je velik dio hrvatske inteligencije bio na ljevici. Svjetska revolucija, svjetski proletarijat, svjetski socijalizam – to je izlaz iz prokletstva malog broja. Mi ćemo biti mi i ostat ćemo mi, ali u svjetskom političkom sustavu. Kad se pokazalo da je i to bio promašaj, i kad smo konačno došli do svoje nacionalne države, odmah smo rekli: idemo u Europsku uniju. Da se riješimo prokletstva malog broja.

I sad na Vaše specifično pitanje o preuzimanju pravnog sistema od drugih i pravnih propisa od drugih, ja bih rekao da se u tom pogledu nalazimo u

otvorenoj utakmici. U momentu u kojem se sada nalazimo u pregovorima o pristupu Europskoj uniji, mogli bismo doskora biti u poziciji da i sami doprinesemo procesu stvaranja Unije kao svojevrsne političke institucije. Meni osobno izgleda da je uopće najinteresantnije na čitavom priključivanju Europskoj uniji činjenica da ćemo dobiti šansu da sudjelujemo u jednom zaista inovativnom političkom potpaktu. Nakon referendumu u Francuskoj i Nizozemskoj prilično je jasno da izvorna ideja o Evropi kao super-državi s predsjednikom, ministrom vanjskih poslova, vlastitom vojskom, itd. ne vodi nikuda. Da je ona većini ljudi neprihvatljiva. I da će se za tu svrhu morati naći institucije *sui generis*, stvoriti nešto novoga čega do sada na svijetu nije bilo. To je lako opisati i reći to će biti, ne jedna super-država, nego jedan savez država koji će efektivno moći funkcionirati a da nema svojeg vlastitog monopolija sile. Dakle svoju vlastitu vojsku koja je jača od svih drugih. U tom kreativnom procesu stvaranja jedne nove institucije će naravno pravne norme igrati veliku ulogu. Tko će tome doprinijeti to ovisi zapravo o njegovoj glavi i to možemo biti mi, kako god mali bili, ili može biti netko drugi. Ništa se ne mijenja na efektu i na ujedinjavajućem učinku takve norme tko je njezin prvi autor, tko je idejni začetnik takve norme. To će s vremenom dovesti do određene, ako ne unifikacije a ono barem izjednačavanja okvirnih načela unutar kojih će biti masu varijacija. Varijacije koje će zahvaćati ne samo zemlje, dakle Hrvatsku kao zemlju, već koje će zahvaćati pojedine privredne grane za koje će se tražiti specifične regulacije, koje će zahvaćati specifične djelatnosti za koje će se tražiti posebni okvirni uvjeti. U tom pogledu sve su mogućnosti otvorene i mislim da je na nama kao pravnicima u Hrvatskoj velika odgovornost da pokušamo u tom smjeru raditi da se shvati da je to jedan izazov, jedna mogućnost kreativnog sudjelovanja a da se odmaknemo malo od analize da li će to nama koristiti ili će nam štetiti u gospodarskom, financijskom ili kojem drugom pogledu. To da li će nam koristiti ili štetiti ovisit će i onako mnogo o nama. Bitno je da ćemo mi sudjelovati u okviru vrlo velikog projekta koji će, kao rezultat, dovesti do unificiranja načela, a težiti maksimalnoj elastičnosti u konkretnoj regulativnoj primjeni tih načela. Pravni sistemi će biti približeni jedan drugom, ali i pod našim utjecajem. To neće biti prepisani njemački zakoni ili prepisani francuski zakoni, kao što danas često jesu jer smo izronili iz jednog sasvim drugog sistema socijalističke Jugoslavije i u prvi mah smo se poslužili tim stranim uzorima. Ali kada dozrijemo sami da se možemo uključiti u kreativni proces, nema razloga da naši ljudi, naši znanstvenici, naši visoki sudovi, ne doprinose tome kako će europski pravni sustav izgledati.

J.Barbić: Želio bih samo nešto dodati. Stvaranje pravnog sustava bilo je uvijek u povijesti veća ili manja recepcija rješenja iz nekih skupina prava, primjerice romanske, germanske, jer uvijek netko više tendira jednima a netko drugima, ali nije bilo riječi o preuzimanju cijelog pravnog sustava nego o pojedinim rješenjima koja su se ugrađivala u pravni sustav. Sada se to čini organizirano na širokoj osnovi koja je pravni okvir za ostvarenje onih sloboda na kojima počiva Europska unija. Tu će doći do velikog približavanja prava. Nacionalni sustavi će ostati nacionalni sustavi, ali će ih se približiti u toj mjeri da ne ometaju ostvarenje onih sloboda radi kojeg se uspostavlja pogodan pravni okvir. Pritom valja uzeti u obzir i još nešto. Nije to samo uskladenje propisa kako bi se omogućila sloboda kretanja usluga, roba, kapitala itd. nego je za to potrebno adaptirati pravosudni sustav, upravni sustav. I tako stvari idu dalje od golih poslovnih transakcija. To su sada zadaci koji su pred nama. U tome ne vidim ništa loše, jer smo dosta kaotični na području primjene prava. Ono što je pred nama dovest će do uspostavljanja pravne regulative koja će u nekim dijelovima biti za nas povoljna a u nekima možda i neće. Tako treba gledati na cijelu stvar.

I.Koprić: Ja neću biti skroman kao ostali pa će postaviti dva pitanja. Prvo moje pitanje tiče se Europske unije i njezine budućnosti. Može li se pošavši od ovog modela kojeg ste Vi izložili, suradnje i sukoba, interakcije, strukture, pravne regulacije itd. - može li se išta predvidjeti o budućnosti Europske unije? Naime, Europska je unija počela s idejom da se kroz integraciju ublaže sukobi, da se kroz suradnju minimiziraju sukobi (koje ne trebamo posebno obrazlagati). Dokle može ići širenje Europske unije? Europska unija već se sad proširila na one dijelove s kojima ranije nije stajala u dobrom odnosima i još uvijek se širi, ali sa sve više rezervi i nevoljko. Dakle, što to znači? Da li će se prestati širiti? Da li će se razdjeliti u nekoliko dijelova koji će ići različitim brzinama? Hoće li se razina integriranosti sniziti, itd? To je prvo pitanje.

Druge pitanje se tiče hrvatske uprave. Mi se zapravo nalazimo u procijepu između jačeg stezanja uprave pravom i davanja veće slobode upravi da bi mogla biti efikasnija, da bi brže reagirala na probleme, itd. Na koncu konca, to je odraz jednog šireg sukoba koncepcija, one Weberijanske koncepcije stegnute uprave, uprave ograničene pravom, a druga je koncepcija novog javnog menadžmenta. Sada niti jedna više nije vladajuća, sad se govori o *good governance*, dobroj vladavini, itd. Dakle, što to znači za našu hrvatsku upravu? Da li da preskočimo fazu stezanja uprave pravilima i uskočimo u nekakve forme gdje će uprava biti puno slobodnija u svojem djelovanju ili da ipak pokušamo nadoknaditi zaostatke iz prošlosti? Hvala.

E.Pusić: Oba pitanja su vrlo dalekosežna. Što se tiče Europske unije imam osjećaj da je cijeli koncept počeo kao stvaranje Ujedinjenih država Europe po uzoru na Sjedinjene Države Amerike ali malo sub rosa, malo sakriveno da se Vlasi ne dosjete. Generacija recimo Valeri Giscard d'Estainga, a *fortiori* onih prije njega Moneta, Konrada Adenauera itd. su, mislim, zamišljali ovo: Europa će biti federacija, možda konfederacija ali jedan normalni tip države kakve iz povijesti poznajemo koji će imati svoje centralne institucije i svoju centralnu silu koja će se sastojati iz kontingenata država članica ali će biti to i to. Ustavni nacrt kojega je predložio Giscard d'Estaing je građen na tim pretpostavkama i radi toga je odbijen od stanovništva Francuske i Nizozemske, a vjerojatno bi slično prošao i u nekim drugim zemljama. Naprosto zbog toga što su ljudi rekli: čekajte, to nije ono što smo mi zamišljali. Jer ako mi postavimo centralne europske institucije onda će se na koncu ipak raditi samo o tome da li mi imamo više nuklearnih bombi nego Amerikanci ili nego Kinezi, da li mi do potrebe možemo sagraditi recimo nosače aviona. Onda smo totalno na krivome putu. Jer, naravno, sukobi između takovih super-sila bi dokrajčili vjerojatno ljudski rod. Ne samo civilizaciju koju mi poznajemo nego uopće nastanjivost zemlje. Prema tome već s tog stanovišta bez obzira na tradicije koje vuku Francuze ili Nizozemce da kažu "ne!", takav koncept je opasan. Europa, ako se hoće održati i ako hoće zadržati svoju tradiciju kreativnosti u idejama - konačno sve velike političke ideje su rođene u Europi - uključujući i one koje su primjenili Amerikanci, jer onda su još bili doseljeni Europejci. Sada je zadaća razviti nove ideje i nove institucije. To je pitanje velikog i napornog rada. Ja se jedino nadam da su neki bitni ljudi mlađe generacije među europskim funkcionarima shvatili lekciju francuskog i nizozemskog referenduma. Da znaju da treba sjesti za stol i iznova risati čitav plan. Da to nije naprosto automatsko nastavljanje: najprije ćemo stvoriti carinsku zajednicu, onda ćemo napraviti ekonomsku zajednicu, onda ćemo otvoriti granice unutar Europe, onda organizirati zajedničke vojne korpuze i na koncu ćemo izabrati Valeri-a za predsjednika Europe i Jošku Fischera za ministra vanjskih poslova i idemo dalje – imamo Sjedinjene Države Europe. Da su shvatili da to ne ide, nego da treba misliti iznova, u smjeru jedne institucije u kojoj svaka od država članica zadržava svoj individualni profil, autonomiju, kulturni identitet. Da nemaju suverenitet, to nije ništa novoga, suverenitet već dugo nemaju. O tome uopće ne treba razgovarati. Većina država na svijetu koje nisu u stanju pratiti moderno naoružanje, - a to nisu recimo bili ni Rusi, na tomu su se i razbili - ti uopće nemaju vojske nego imaju policijske snage koje se mogu upotrijebiti u policijske svrhe, kao što je čuvanje mira ili slično. Ali podloga za pravi monopol sile, dovoljan za međusobno sučeljavanje u ratu, to više

nije. Prema tome, pozornica je prilično raščišćena, radi se samo o tome koju novu scenu inscenirati i kako. Ja mislim da će se polako stvari iskristalizirati. Princip supsidijariteta koji je Jakša spomenuo u Europskoj uniji igra ogromnu ulogu. Pitanje je dosljedne primjene tog principa. Da Europska unija ulazi u akciju samo u onim problemima koje države članice ne mogu svojim vlastitim sredstvima riješiti. E sad vi ćete reći: to onda nije nikakva unija. Tu je elastičnost prevelika, a stabilnost premala. S tim problemom ćemo se morati konfrontirati. Jer ovo balansiranje u labilnoj ravnoteži između stabilnosti i prilagodljivosti će stostruko više važiti za Europsku uniju odnosno za jednu takvu novu instituciju u kojoj bi se mi željeli vidjeti, nego za jednu nacionalnu državu.

A pitanje hrvatske uprave – to je dobar primjer gdje se vidi da ako si zakasnio u razvitku da ti se onda pojavljuju problemi u neusporedivo težoj formi nego da si te etape prelazilo kao drugi normalnim redom. Stabilizacija prava u državi je bio posao koji se radio sto godina recimo od tridesetih godina 19. stoljeća pa do kraja II. svjetskog rata. U tom razdoblju su pravnici na tom području razvili neke vrste pravni fanatizam. Ako čitaš Carre de Malberga ili Georga Jellineka vidiš da su ti ljudi naprosto bili fanatici prava kao absolutne norme od koje sve počinje. Hans Kelsen je rekao: pravo je država, odnosno država nije ništa drugo nego pravo. Ono na što želim ukazati jest da su u ono doba, kad je pravo trebalo postati ukorijenjeno u glavama ljudi, na svim nivoima, na najvišim stručnim razinama nastali fanatici prava. Kad to danas gledamo, zaokupljeni pokretom prema *new public managementu* - onda je to smiješno. Danas bi se reklo: svi smo mi za to da se pravo poštuje i ono će se poštovati – to je odavno tako uređeno. Ali problem na kojem treba raditi to je nešto sasvim drugo. On upućuje baš u protivnom pravcu, naime u pravcu elastičnosti, managementa, oslobođanja ljudi u upravi i u kontaktu s upravom većine prepreka i formalnosti, u aktivnom postizavanju rezultata. Ta je reorientacija moguća baš zbog toga što je pravni fanatizam pred sto i više godina kod ljudi koji su ideje pravne države nosili, uspio uhvatiti korijen tako duboko da oni danas uopće nisu svjesni svoje vezanosti pravom. Tako da se sad mogu baviti uvođenjem metoda brzog i ekonomičnog upravljanja, a da to ne dovodi u opasnost njihovu pravnu vezanost. Mi smo u situaciji da smo zakasnili. Budući da smo zakasnili s demokratskom preobrazbom države za toliko i toliko godina, mi smo zakasnili i sa konstitucijom realne pravne države. Jer što god rekao Friedrich II. i mlinar iz Saint-Souci-a, pravne države bez demokratskog političkog uređenja nema. I prema tomu sad se nalazimo u situaciji da imamo upravu koja je slabo sposobna, sumnjiva zbog korupcije, pravno nedisciplinirana. I sad bismo htjeli da je pravno discipliniramo. Ali sad nam dolazi *acquis*

communauté – 80.000 stranica propisa Europske unije gdje nema više klasičnog odnosa prema pravu. To su tehnički propisi koje treba primijeniti u danom momentu, na danom području, u kontekstu neke problematike i koji će se sutra izmijeniti. A onog što je iza toga iza leđa tih promjenjivih propisa, naime duboka uvjerenost ljudi u nepromjenjivost nekih osnovnih načela – toga kod nas nema. Ako hoćeš forisirati pravo i pravnu vezanost, a s druge strane hoćeš postići upravu koja je dovoljno elastična da prati *acquis communautaire* i sve novotarije s kojima ćemo se susresti, odakle početi? Jedna je od mogućnosti da podijelimo državni aparat po slojevima. Mi nemamo niti politički sloj koji bi bio discipliniran političkim moralom. To su ljudi koji nemaju nikakvog iskustva, koji su došli *ad hoc* i koji se *ad hoc* ponašaju. Onda imamo vodeći sloj u upravi koji je potpuno onemogućen time što ga politički sloj iskorištava za plaćanje političkih računa. Treba mi tri glasa penzionera, dat ćemo penzionerima mjesto ministra socijalne politike, a, ako ne ministra a ono barem pomoćnika ministra, državnog tajnika, itd. Vrhovne funkcije u upravi se koriste u političke svrhe. To mora prestati. Treći je korak onda, obrazovanje ljudi. Kroz škole, kroz praksu. Kapacitet našeg Fakulteta nije dovoljan kao što vi sami znate da pokrije najosnovnije zahtjeve reorganizacije i reforme upravnog aparata. Mi ćemo se morati najprije koncentrirati na fiksaciju političkog sloja na politička pravila igre. Zatim na odvajanje vodećeg upravnog sloja od politike i na njegovo obrazovanje za elastični menadžment. A kod preostalog upravnog aparata težište će u prvo vrijeme morati biti na discipliniranju u pravnoj vezanosti. To je recimo jedan mogući pristup. Razdijeliti po slojevima i na pojedine slojeve primijeniti za njih podobne poteze. Da li se to može? Da li ti slojevi nisu previše isprepleteni – to je teško reći. Ali takav problem ćemo mi morati riješiti. Morat ćemo nekako isplivati van. Najopasnije je da uđemo u Europsku uniju na taj način da nam gledaju kroz prste i puste nas s upravom koja je nesposobna da radi ono što bi sada trebala raditi, primjenjivati europske propise.

Bojan Kozar, apsolvent prava:

Stekao sam dojam da je osnova Vaše postavke da se ti osnovni elementi suradnje i sukoba stalno mijenjaju. Stalno su u nekakvoj interakciji, podložni su mijenjama. Sada se rađaju novi, suptilniji oblici njihovog djelovanja pa tako recimo mjesto sukob više nije klasična batina, klasična fizička represija nego dolazimo do rafiniranih metoda kao što su moć uvjerenanja, uglađenost u komuniciranju pa npr. gospodarska snaga, itd. Da li se u skladu s tim promjenama može desiti danas-sutra, da praktički dođemo do jednog stadija kad više to razlikovanje pojma sukoba i suradnje zapravo ne postane beznačajne ali dođe do jedne faze kad nama kao individuama neće biti zapravo važno da razlikujemo u tolikoj mjeri sukob i

suradnju kao diferencirane pojmove nego da ćemo u tom jednom jedinstvu naći nekakav smisao tog međudjelovanja. Naime, da li ćemo mi kao individue odnosno društvo kao objektivitet biti nužno da se ono hrani stalnim oprekama između ova dva pojma ili da li je to ono čemu težimo, nekom prividnom zajedništvu tih pojmova?

E.Pusić: Izvanredno važno pitanje. Mi i danas svaki dan u našem svakodnevnom životu surađujemo i sukobljavamo se. Katkada je to ugodno, katkada manje ugodno. To vrijedi i za djelatnosti u kojima je sukob spojen sa suradnjom tako da ih zaista nema smisla razlikovati. Npr. jedna kartaška partija gdje ljudi surađuju, a radi se o tome tko će dobiti. Suradnja i sukob će se miješati i kombinirati na razne načine u raznim institucijama. Bitno je da suradnja ne prijede u sklerozu, a sukob u nasilje. To je zapravo cilj - kako držati taj par u labilnoj ravnoteži i spriječiti da ne odskliže u jednom ili u drugom smjeru. Na svakom području će se morati na drugi način tomu pristupiti. Ako govorimo o pravu i državi onda je smisao taj da pravo već danas funkcionira bez direktnе podrške sile na mnogim mjestima, iako sigurno ne uvijek. Vjerujem da će se ubuduće broj takvih slučajeva povećavati. Da ćemo surađivati i sukobljavati se u istom okviru jednog pravnog sistema. Ali i onda ćemo razlikovati suradnju, recimo u sklapanju ugovora, od sukoba u parničnom postupku.

Što se tiče države smatram da je tu glavni problem neutralizacija državne sile koja je započeta odavno, Francuskom revolucijom, izgradnjom političke kontrole, pravne kontrole uprave itd. Da li se tu dadu postići bitno nove stvari? Recimo, decentralizacija vojske. Vojska ostaje vojska i onda ako je taj vojnik član vojne misije u Afganistanu; može mu se dogoditi da upadne u direktne borbene akcije gdje će se pucati. Ali u svojoj vlastitoj zemlji vojska kao takva gubi položaj koji je nekad imala. U stvari, tradicionalni je problem država da kontroliraju vlastitu vojsku. Što je recimo u Južnoj Americi često bilo vrlo teško ostvariti – generali su postajali predsjednici republike. Ali situacije se razvijaju, sustavi dozrijevaju. Danas kao da su generalske junte malo izašle iz mode. U Africi, naprotiv, vojska je još u velikom dijelu kontinenta presudni politički faktor, baš zato jer ima monopol sile u rukama. Ono što nam europski primjer pokazuje, jest da možemo organizirati razdjeljene centre prisiljavanja. Ako imaš nemirne bolesnike u psihijatrijskoj bolnici, trebaš jake bolničare koji će ih držati, vezati, metnuti im luđačke košulje. Isto važi u bilo kojoj drugoj situaciji. Naći primjerenu snagu za rješavanje dotičnog problema. Ali to ne znači da treba u svakom sukobu upotrijebiti nuklearne bombe niti će trebati nosače aviona. Dakle isključiti ove ekstremne forme nasilja koji čak imaju svoje ime – sredstva za masovna razaranja - a ostala primjerena sredstva sile

razdijeliti na razne nositelje. To je vjerojatno prvo rješenje koje bi kombiniranje suradnje i sukoba unutar države osiguralo od neugodnih iznenađenja. Mi možemo danas živjeti u uvjerenju da parlament, dioba vlasti, pravna država i slične strukture u kojima je suradnja kombinirana sa sukobom, drže sve pod nadzorom. A sutra dođe neka kriza i najedanput iskrsne nekakav diktator i nametne se pomoću vojske i tamo smo gdje smo bili pred mnogo godina. To riješiti može samo uklanjanje tog instrumenta, jedne svima drugima nesumnjivo premoćne oružane sile. Da li se to dade postići to ćemo vidjeti u Europi. A onda je pitanja što će se od toga moći iskoristiti da se spriječi događaj kakav je bio pokolj u Ruandi.

Jedino ne vidim kako bi se ovim kombinacijama moglo dovesti do toga da sama razlika između suradnje i sukoba nestane, da se ti pojmovi međusobnim približavanjem stope u jedan. Ta je opreka preduboko u nama, kako u našoj mentalnosti tako u našoj društvenoj situaciji, da bi mogla nestati. To bi u isti mah značilo nestanak čovjeka kakvog poznajemo.

Gordana Štanfel, Končar elektroindustrija d.d., Zagreb:

Spomenuli ste da najgore što bi se Hrvatskoj moglo desiti prilikom pristupa u Europsku uniju je zapravo da doživimo jedan blagi kriterij evaluacije našeg političkog i upravnog sloja. Kažite mi koji motiv bi bio po Vašem mišljenju Europske zajednice da pristupi takvim niskim kriterijima kod evaluacije Hrvatske i kako bi se on reflektirao na Hrvatsku kao naciju? Hvala.

E.Pusić: Na to je zbilja malo teško odgovoriti. Svaka zemlja ima svoju politiku i svoje težnje. Kod nas prevladava danas težnja priključenja Europskoj uniji premda znamo većina nas i negativne posljedice koje će nas stići na privrednom planu u takvoj jednoj zajednici. I Europska unija ima neke svoje interese. Ona je već razvila i neke institucije koje su kao što je recimo sud u Strassbourgu, da takve svoje interese dovede do izražaja. Prema tome i u odnosu prema Hrvatskoj ona ima interes. Ti interesi, naravno, nisu oni koji se katkad čuju u našoj javnosti – da nas hoće eksplorirati, da hoće našu nezavisnost smanjiti, da nas hoće porobiti. – To je sve smiješno. Mi nismo interesantni u tom pogledu. Ali može doći do situacija gdje je Europska unija zainteresirana da nas primi ili ne primi u dotičnom momentu iz nekih svojih posebnih razloga koji, u stvari, nemaju veze s nama i našom zemljom. Najbolji vam je primjer taj moment u kojem se sada nalazimo. Jedno je od tumačenja, kako je došlo do početka pregovora između Hrvatske i EU baš sada, je sljedeće: Austrija je postavila uvjet da se ne smije Hrvatsku ispustiti ako počnu pregovori s Turskom, i zaprijetila vetom. Amerikanci, koji su zbog svojih vlastitih političkih računa

na Srednjem Istoku zainteresirani da počnu pregovori s Turskom, su onda naveli Tužiteljstvo suda u Haagu da kažu kako Hrvatska u potpunosti surađuje s Haaškim sudom, da bi pregovori mogli početi. I time Austrijancima uzeti iz ruku argument: ne možemo Hrvatsku zapostaviti prema Turskoj. Nije važno da li se stvar doista doslovno tako odvijala kao u ovoj priči. Važno je da su takve situacije moguće, da se neke odluke velikih razmijera mogu donositi iz razloga koji se uopće ne tiču male zemlje, a ipak su za nju presudne. Da li će EU u pregovorima neke stvari tražiti ili će odustati od njih, da li će oni pregovore produživati kao što se spremaju 15 godina pregovarati s Turskom ili ih skraćivati opet zbog ovakvih razloga koji proizlaze iz svjetske politike, a ne iz našeg ponašanja – to mi danas uopće predviđjeti ne možemo. Ono čemu se ja nadam, to je sudjelovanje u stvaranju jedne historijski nove institucije bez presedana i bez ičega sličnog. U tomu je čast sudjelovati i velika odgovornost. Da li će do toga doći? Da li ćemo mi u tom momentu koristiti tu šansu i nešto konkretno doprinijeti, da li će netko iz ove sobe napisati jedan članak budućeg europskog Ustava – to ne znam. Ali mislim da je to moguće i to je ono što je na čitavoj stvari privlačno. Ali to ne znači da mi možemo predviđjeti kako će se taj čitav proces odvijati i što će biti njegova konačna bilanca. To je danas naprosto nemoguće reći.

J.Barbić:

Samo na kraju za ilustraciju jedna istinita anegdota koja se nedavno dogodila a pokazuje koliko bi nama bilo važno da nas Europa ne spuštanjem kriterija nego ustrajanjem na primjeni klasičnih kriterija uzme u ruke i dovede u red. Jedan naš državni dužnosnik bio je u Irskoj i sastao se s ministrom zdravstva te mu postavio ovo pitanje: "Primijetio sam da se u pubovima ne puši nego da su gosti na vrata stavili cedulje s natpisima kojima se pozivaju svi koji žele dobro društvo da izađu na ulicu ispred puba. Tako su pušači na ulici popušili svoje cigarete nakon čega bi se vraćali u pub u kojem je zrak bio čist. Kako ste to postigli?" Ministar je odgovorio: "Vrlo jednostavno, zakonom smo zabranili pušenje u pubovima." Slijedilo je pitanje: "Kako ste to uspjeli, pa i mi smo zakonom zabranili pušenje, a svi i dalje puše?" Ministar je odgovorio: "Zaboravili ste jedan detalj. Nas su Englezi stoljećima, doduše na drastičan način, odgajali u duhu da se zakon mora poštovati, a vi ste dugo bili neposredno ili posredno pod utjecajem Turaka." I to je to. Riječ je o različitom pristupu nečemu što se smatra normalnim i zato je zaista dobro da nas netko uzme za ruku, da nas konačno dovede u red i kaže kako nešto mora biti. Onaj tko to sam traži u vlastitoj zemlji nema izgleda da ga se posluša.

Pozivam vas da se pljeskom zahvalimo našem uvodničaru koji je dao izvrsnu osnovu za raspravu a to se vidi i po tome što je sada već 9 sati.

Vrijeme je jako brzo proteklo u vrlo ugodnoj raspravi koju ćete imati priliku pročitati u biltenu. Mislim da je ovo bila jako dobra tribina za što treba najprije zahvaliti akademiku Eugenu Pusiću koji se odazvao našem pozivu i održao uvodno izlaganje. Zahvalujem mu na tome što je potakao takvu živu raspravu, zahvalujem svima vama koji ste večeras bili s nama i pozivam vas da se nađemo na 109. Tribini u mjesecu prosincu. Hvala vam lijepa.

Tribina Pravnog fakulteta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 38

Voditelj Tribine i urednik:
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje predavača
IVICE CRNIĆA, dipl.iur.
suca Vrhovnog suda RH**

Tema 109. tribine

**UVOD U NEIMOVINSKU ŠTETU PO NOVOM
ZAKONU O OBVEZNIM ODNOSIMA**

Zagreb, 14.12.2005.

KLUB PRAVNIKA
TRIBINA 14.12.2005.

**UVOD U NEIMOVINSKU ŠTETU PO NOVOM ZAKONU O OBVEZNIM
ODNOSIMA**

J. Barbić: Kolegice i kolege, dobra večer. Pozdravljam vas na početku 109. Tribine Kluba pravnika Grada Zagreba i Pravnog fakulteta u Zagrebu. S današnjom temom počinjemo s obradom pitanja koja će nam se otvoriti nakon 1. siječnja iduće godine kada stupa na snagu novi Zakon o obveznim odnosima. U njemu nije mnogo toga izmijenjeno u odnosu na stanje prije tog zakona, ali je on ipak na nekim područjima učinio dosta značajne promjene.

Jedno od područja koje je doživjelo promjene, dobre i/ili loše, dijelom će večeras izložiti kolega Ivica Crnić, sudac Vrhovnog suda RH. Riječ je o odgovornosti za neimovinsku štetu. Nije slučajno da je kolega Crnić danas izabrao da naslov uvodnog izlaganja bude Uvod u neimovinsku štetu po novom Zakonu o obveznim odnosima, jer će nam ovog puta iznijeti samo osnovne stvari, tj. o tome govoriti samo u mjeri u kojoj se može vidjeti gdje smo mi to sada i kako je postavljen koncept odgovornosti za neimovinsku štetu, a kasnije ćemo, ako se za to pokaže interes, imati priliku raspraviti pojedina otvorena pitanja te odgovornosti i područja na kojima se javlja.

Kolegu Crnića ne treba predstavljati. Svi ga vrlo dobro znate već godinama. On je više puta bio gost na našim tribinama pa je tako s njegovim uvodnim izlaganjem počela i naša prva tribina još tamo daleke 1993. Kolega Crnić, mikrofon je Vaš.

I. Crnić: Hvala lijepo doktoru Barbiću. Sve vas srdačno pozdravljam i zahvaljujem što ste se odazvali po ovom nevremenu. Moja tema će biti uvod u neimovinsku štetu po novom Zakonu o obveznim odnosima. Namjerno smo rekli da je riječ samo o uvodu jer je to potpuno jedna nova materija i ja sam sasvim siguran da će se o tome još dosta godina ubuduće raspravljati i da će ove stvari izazvati dosta problema u praktičnoj primjeni.

Naime, kad se gleda cijeli Zakon o obveznim odnosima koji stupa na snagu sljedeće godine, onda je najveći zahvat koji je učinjen je učinjen upravo u oblasti neimovinske štete. Ja bih rekao da će novo uređenje neimovinske štete, kako je ono propisano u člancima 19., 1046. i 1100. – to su tri najvažnija članka, ima ih naravno još koji reguliraju tu problematiku ali posebno skrećem pozornost baš na te članke - biti veliki izazov za praksu.

Zašto? Pravni osnovi koji su prema članku 200. sada važećeg Zakona o obveznim odnosima omogućavali oštećeniku pravičnu novčanu naknadu nematerijalne štete a to: su fizičke boli, različiti oblici duševnih boli, strah, naruženost – po novom Zakonu o obveznim odnosima potpuno gube taj značaj. Pravni temelj postaje povreda prava osobnosti kao neimovinska šteta. Dosadašnji ovdje spomenuti pravni osnovi su po novom zakonu samo kriteriji ili mjerila ili kvalifikatorne okolnosti po kojima sud uzimajući u obzir težinu povrede i okolnosti slučaja određuje visinu pravične novčane naknade.

Kad je donašan ovaj novi Zakon o obveznim odnosima onda je istaknuto da je ključna novina u definiciji pojma štete. Prema tom obrazloženju to je posljedica prihvaćanja objektivne koncepcije neimovinske štete kao povrede prava osobnosti. Prema toj koncepciji neimovinsku štetu čini već sama povreda prava osobnosti.

E, sad – što su to povrede prava osobnosti? To određuje članak 19. novog Zakona i on će biti izuzetno važan u budućoj primjeni. U tom propisu se kaže da se pod pravima osobnosti razumijevaju prava na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života, slobodu fizičke osobe i drugo. Ova riječ *i drugo* je izuzetno važna riječ. Pravo osobnosti izričito se sada priznaje i pravnoj osobi. Sve ovo što sam nabrajao do sada se odnosilo na fizičku osobu. Pravna osoba ima sva spomenuta prava koja ima i fizička osoba, osim onih vezanih uz biološku bit fizičke osobe a osobito pravo na ugled i dobar glas, čast, ime odnosno tvrtku, poslovnu tajnu, slobodu privređivanja i ovdje zakon kaže *i drugo*. O tom *i drugo* ćemo još govoriti.

Ono što bih htio posebno naglasiti. Svaka povreda prava osobnosti koju sam spomenuo jest neimovinska šteta. To može dovesti do eksplozije tužbenih zahtjeva. Ali oštećenici i oni koji će oni koji će ih zastupati neka budu jako oprezni. Naime, svaka povreda prava osobnosti ne znači i bezuvjetno pravo oštećenika na isplatu pravične novčane naknade. To će pravo u slučaju spora oštećenik ostvariti samo ako sud nađe da težina povrede i okolnosti slučaja to opravdavaju. Pri odlučivanju o visini, dakle iznosu pravične novčane naknade sud će imati na umu jačinu i trajanje povredom izazvanih fizičkih boli, duševnih boli i straha ali i cilj kojem služi ta naknada i osim toga će voditi računa i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njezinom naravi društvenom svrhom. Dakle, objektivno je moguće da dođe do povrede prava osobnosti. Tada nastaje neimovinska šteta ali svaka neimovinska šteta ne opravdava i dosudu pravične novčane naknade. To je jedna bitna okolnost o kojoj valja voditi računa.

Kakva je definicija štete uopće prema novom Zakonu? Novi Zakon o obveznim odnosima određuje štetu kao umanjenje nečije imovine - to je obična šteta, sprječavanja njezina povećanja – to je izmakla korist i povredu prava osobnosti – to je neimovinska šteta. Kao što vidite ja koristim izraz neimovinska šteta. Naime došlo je do promjena i u pravnom nazivlju. Umjesto sada važećeg termina nematerijalna šteta od 1. siječnja. 2006. će vrijediti izraz neimovinska šteta a umjesto sada važećeg termina materijalna šteta vrijedit će termin imovinska šteta. Budući da su prava osobnosti u spomenutom članku 19. samo primjerice navedena, dakle otvorena je lista tih prava. To će se i broj slučajeva odnosno životnih situacija u kojima će oštećenik moći zahtijevati naknadu neimovinske štete povećati. Pri tom ja smatram da sudovi moraju postupati odmjereno jer neka od tih prava sadržajno mogu biti podvrsta zakonom već određenog prava osobnosti. Primjerice, povreda tajnosti dopisivanja mogla bi se tretirati kao povreda prava osobnosti na privatnost. Dakle, Zakon već propisuje da je povreda prava osobnosti na privatnost neimovinska šteta. I sada kad biste vi još povredu tajnosti dopisivanja stipulirali kao neku samostalnu neimovinsku štetu to ne bi bilo u redu. Ona je podvrsta već postojeće povrede prava osobnosti. Dakle, morat će se od slučaja do slučaja prosuđivati o čemu je riječ. To će stvarati prilične probleme i onima koji će zastupati oštećenike ali bogme i sudovima.

Od 1. siječnja 2006. izričito se uvodi i ugovorna odgovornost za neimovinsku štetu. Naime, prema sadašnjem propisu kad neko povrijedi ugovornu obvezu, tj. ne ispuni neku svoju obvezu koju je preuzeo ugovorom onda takav vjerovnik ima pravo na naknadu izmakle koristi i obične štete ali nema pravo na naknadu nematerijalne štete. Od 1. siječnja 2006. će imati i pravo na naknadu neimovinske štete. To također jako proširuje područje gdje će oštećenici moći zahtijevati naknadu štete i to će pogotovo gospodarskim subjektima stvarati dosta velike probleme. Mi tu nemamo nikakvih iskustava jer to do sada kod nas nije postojalo. Iz inozemne sudske prakse reći ću nekoliko slučajeva kada je dosuđena takva naknada neimovinske štete za povredu ugovorne obveze. To je recimo povreda osjećaja pijeteta, primjerice zbog pogrešnog ili zakašnjelog dopremanja tijela pokojnika na groblje. Onda povreda ugovora o djelu, primjerice neuspjelo bojanje kose koje je naškodilo izgledu oštećenice. Izdavanje knjige bez ugovorenog predgovora. Zatim zbog toga što je oštećenik živio u neodgovarajućem smještaju. Izlaganje nečije fotografije u izlogu fotografске radnje suprotno ugovoru. Nemogućnost korištenja stvari, primjerice korištenja kuće zbog loše izvedenih radova, automobila zbog krađe u javnoj garaži i slično. Posebno mislim da će se naći na udaru razne turističke agencije. O tome postoji i poseban propis u samom

Zakonu o obveznim odnosima. Zašto to kažem? Zato jer bi klijenti koji su nezadovoljni načinom organiziranja nekog putovanja jer nisu ispunjeni svi oni željeni ciljevi tog putovanja mogli zahtijevati neimovinsku štetu i tražiti da im se nadoknadi ta šteta koja je posljedica frustracije, nezadovoljstva time što nije ispunjen ugovor onako kako je bilo ugovorenno odnosno kako se očekivali.

Ja vjerujem da ste već iz tih primjera vidjeli kuda stvari idu i što se može sve dogoditi i na stani onih koji će zastupati oštećenike ali bogme i na strani suda koji će morati presuđivati o čemu je zapravo riječ.

Kako se uopće popravlja neimovinska šteta? Tu ostaju principi isti kao što su bili i do sada. Prvo ona se može popraviti nenovčano u obliku objavljuvanja presude ili ispravka ili povlačenja izjave kojom je učinjena povreda prava osobe. I drugo, novčanom naknadom. Kod nas je i večeras ču ja više govoriti o toj novčanoj naknadi koja se u zakonu zove pravična novčana naknada iako ja mislim da bi bio bolji izraz zadovoljenje ili satisfakcija jer to je jedan oblik naknade za pretrpljene određene tjelesne ili duševne neugodnosti. U svakom slučaju sud kad bude o tome odlučivao mora voditi računa o okolnostima slučaja (to ču još par puta naglasiti) i o težini povreda. Dakle ne može svaka povreda prava osobnosti ujedno se reflektirati i kao obveza plaćanje neimovinske štete. Kad bi se to tako reflektiralo ja mislim da bi cijelo društvo stalo jer bi svi svakoga tužili za naknadu neimovinske štete. Svatko koga netko grdo pogleda odmah bi rekao: plati ti meni štetu jer si me uzrujao i izbacio iz mog dosadašnjeg duševnog mira.

Dakle, primjenjuje se pravilo da u to područje ne smije biti prodora lukrativnosti i komercijalizacije. U životu će dakle biti situacija kad sudovi neće dosuditi pravičnu novčanu naknadu. To su situacije kad objektivno postoji prava osobnosti, postoji neimovinska šteta ali težina povrede i okolnosti slučaja ne opravdavaju isplatu novčane naknade. Mi smo imali to i u dosadašnjoj praksi, recimo sudovi ni sada nisu dosuđivali naknadu svaki puta kad je netko pretrpio fizičke boli. Tako ako je netko pretrpio fizičke boli srednjeg intenziteta u trajanju od pola sada ili lakoga u trajanju od jednog dana nisu sudovi priznavali tu naknadu. Ili ako je bila smanjena životna aktivnost kroz kraće vrijeme, dva, tri mjeseca, opet sudovi nisu dosuđivali tu naknadu. Ili za strah u trajanju od nekoliko sati sudovi nisu priznavali tu naknadu. To mislim da će ostati i u buduće.

Sad bih govorio o povredama prava osobnosti. Njih kao što ste vidjeli ima jako puno i ja ne namjeravam govoriti o svima njima ali je važno ponovno naglasiti: neimovinska šteta se ne dosuđuje ni za fizičke boli, ni za duševne boli, ni za strah, ni za naruženost. Ona se dosuđuje za povredu

prava osobnosti. I to će izazvati vrlo određene reperkusije u samom parničnom postupku jer će se postaviti pitanje: kako postaviti tužbu i tužbeni zahtjev i kako suditi?

Jedno od tih prava osobnosti je pitanje prava na život. Moram priznati da meni nije baš potpuno jasan građanskopravni sadržaj te povrede prava osobnosti jer ako to gledamo čisto iskustveno, onda ako se povrijedi nečije pravo na život to se može povrijediti samo jedanput, jer nakon toga onoga čije je pravo povrijeđeno više nema. Pa se pitam tko onda može zahtijevati naknadu neimovinske štete? Istina, postoje okolnosti kada bliski srodnici poginule osobe smiju zahtijevati naknadu neimovinske štete ali ne sa osnova povrede prava osobnosti na život jer to je povrijeđeno pravo osobnosti onoga koji je izgubio život nego s osnove povrede prava osobnosti na duševno zdravlje koju su oni pretrpjeli kao bliski srodnici. Moram priznati da mi nije jasno kako ćemo mi doći do nekakvog rezultata u građanskopravnom smislu kad bismo sudili o povredi prava osobnosti na život. Možda se mislilo pod tim situaciju da je netko svojim postupcima nekome otežao život, zagorčao mu život pa mu povrijedio pravo na život. Ja baš nisam u to uvjeren. Osim toga onaj kome je na taj način otežan pravo na život ima pravo po svim drugim principima prava osobnosti zahtijevati naknadu ali ne zbog povrede prava na život. Tako da imam dojam da je u zakon unesena jedna odredba koja ima jedno lijepo i ljudsko, humano, široko značenje bez ikakvog krajnjeg efekta koji bi se ogledao u praktičnim posljedicama da netko mora platiti nekakvu novčanu naknadu.

Najčešće povrede na koje ćemo nailaziti jer nam to iskustvo govori su povrede prava osobnosti na tjelesno zdravlje i povrede prava osobnosti na duševno zdravlje. Tu kod povrede prava osobnosti na tjelesno zdravlje su stvari manje-više jasne. Ili je netko ozlijeden ili je netko izgubio određeni tjelesni organ ili je došlo do povrede prava osobnosti na tjelesno zdravlje. E, sad kako će se utvrđivanja naknada neimovinske štete? Jer to je ono što nas zanima kako će taj zakon živjeti u praksi. Tu će doći do izražaja oni kriteriji o kojima sam govorio i koji su jako važni. A to su fizičke boli, smanjenje životne aktivnosti, naruženost, strah. Tu će se i odvjetnici kada budu zastupali stranke a i suci morati pozabaviti sljedećim pitanjima. Prvo, morat će odvjetnik reći u ime stranke koju zastupa koja je povreda prava osobnosti prema njegovu klijentu učinjena. Ovdje je to povreda prava na tjelesno zdravlje. Ali da bi se utvrdila naknada potrebno je to utvrditi po kriterijima, fizičkim boli, smanjenja životne aktivnosti, različitim duševnih boli, zatim naruženost, strah. I tu će se morati izreći koliko se novaca traži. Sve to kako bi sudovi mogla s obzirom na takav jedan određeni tužbeni zahtjev o njemu odlučiti. Podsjecam Zakon o parničnom postupku zahtijeva da

tužbeni zahtjev bude određen da bi sudovi mogli reći: da ovo priznajem a ovo ne priznajem. I tu stvari za sada idu bez nekih većih poteškoća. Sve ono što smo naučili o fizičkim bolima, o ulozi sudske vještak u tome, o stupnju invaliditeta kod duševnih boli zbog smanjenja životne aktivnosti, o naruženosti, o strahu – sve će se to moći i koristiti i u buduće u sudskej praksi. Onda će se reći ta povreda prava osobnosti je utvrđena a po tim kriterijima smo za tu povredu dali toliko novaca.

A što ako se dogodi da u jednom istom štetnom događaju dođe do dvije (ili više) povrede prava osobnosti? Primjerice povrede prava osobnosti na tjelesno zdravlje i povrede prava osobnosti na duševno zdravlje. Ispada, prema ovome s obzirom da je svaka povreda prava osobnosti ujedno i samostalni osnov neimovinske štete da ćete vi jednu te istu fizičku bol ili jednu te istu duševnu bol ili jedan te isti strah ili jednu te istu smanjenu životnu aktivnost cijepati pa reći: malo ćemo mu dati ovdje za povredu prava osobnosti na tjelesno zdravlje a malo ćemo mu dati za povredu prava osobnosti na duševno zdravlje. Oni koji su pisali ovaj zakon su vodili puno računa o materijalopravnim aspektima zakona ali o procesnopravnim aspektima bojim se da nisu uopće vodili računa. Čini se da će se u takovoj situaciji da bi se izbjegla jedna suluda situacija morati ići na to da grupe povreda prava osobnosti koje se s obzirom na štetni događaj mogu međusobno logički povezati da će ih se morati povezivati i onda po grupama tih prava osobnosti da će se određivati i kriteriji. Jer, uzimimo do sada jednu vrlo poznatu kategoriju: duševne boli zbog smanjenja životne aktivnosti. One su posljedica jedne tjelesne ozljede ili duševnog oboljenja i rečeno je taj koji je tjelesno ozlijeden ili je duševno obolio trpi određene duševne boli zbog toga. I za duševne boli se dosudivala naknada. Sada zakon kaže: to više nije tako. Duševne boli postaju samo jedan od kriterija po kojima se to utvrđuje jer i tjelesna ozljeda i duševna bolest mogu izazvati smanjenu životnu aktivnost. Mi smo imali slučajeva da je netko bio u radnom odnosu, šikanirali su ga i on je toliko duševno oblio da mu je na kraju bila smanjena životna aktivnost. Ali vi možete iz jednog štetnog događaja i očekivati i da će jedna tjelesna ozljeda izazvati smanjenje životne aktivnosti, dakle da neko tko je do sada bio poštar pa mu je teško ozlijedena nogu pa više ne može biti poštar taj se poštar bavio i sportom pa se više ne može baviti ni sportom – to je do sad bilo tretirano kao duševna bol koja je proizašla iz tjelesne ozljede. A on je zbog svega toga još dodatno duševno obolio. Sada je to povreda prava osobnosti na duševno zdravlje ali mu je smanjena životna aktivnost. Dakle stvari su se poprilično iskomplicirale. Da bismo koliko-toliko izašli iz tog kruga a da ne povrijedimo zakon odnosno da ga primijenimo, meni se čini da bi u takvim situacijama ove povrede prava osobnosti trebalo grupirati i

gledati kao cjelinu i onda na temelju toga utvrđivati po pojedinim kriterijima koliko kome i što pripada. Ali u svakom slučaju će se zahtijevati i od tužitelja da odmah kaže kako on vidi te kriterije a i od suda da te kriterije ocijeni. Ako ne bismo imali određeni zahtjev niti specificirano što je sud dosudio po kojim kriteriju mi bismo ušli u takvo područje voluntarizma da više nema nikakvog načina da kontrolirate naknadu koja je nekom dosuđena niti da viši sudovi, županijski i Vrhovni sud ujednačavaju tu praksu tako da nam i ta stvar otvara niz problema koje ćemo imati.

Rekao bih nekoliko riječi o pravu osobnosti na duševno zdravlje. Što je uopće pravo osobnosti na duševno zdravlje? Ono može biti ugroženo različitim štetnim postupanjima – primjerice šikaniranjem, zastrašivanjem, uznemiravanjem i sl. pa i nepoštovanjem ugovornih obveza o čemu sam govorio. Pri tome nije odlučno da takve i slične radnje izazovu duševnu bolest oštećenika već je dovoljno da kod oštećenika izazovu neugodu, nezadovoljstvo, frustraciju, ljutnju, bijes, poremećaj njegovog dotadašnjeg duševnog mira. Već takvim postupcima štetnik zadire u zaštićenu sferu prava osobnosti na duševno zdravlje. Dakle, ova definicija odnosno određenje da postoji neimovinska šteta zbog povrede prava osobnosti na duševno zdravlje otvara jednu veliku širinu mogućnosti zahtjeva oštećenika za naknadu štete. U kom smislu će se stvari odvijati ja se ne bih usudio previše govoriti i prognozirati. Htio bih reći kad je riječ o povredi prava na duševno zdravlje da je ostala institucija prava na pravičnu novčanu naknadu u slučaju smrti ili osobito teškog invaliditeta bliske osobe. Ali do sada smo uvijek tu naknadu dosuđivali za duševne boli koju je netko trpio zbog smrti bliske osobe ili njezinog invaliditeta. Sad više ne. Sad će to biti povreda prava osobnosti oštećenika na duševno zdravlje. Dakle na taj način će se morati postaviti tužbeni zahtjev i suditi. To su situacije kada netko pogine u prometnoj nesreći tada određeni krug osoba ima pravo na naknadu za tu povredu prava osobnosti jer je poremećeno njegovo duševno zdravlje u odnosu na stanje koje je do nesreće bilo.

Ono što je novost, u krug osoba ovlaštenih da zahtijevaju pravičnu novčanu naknadu izričito su sada uključeni djedovi, bake i unučad. Šteta je što zakon nije iskoristio priliku da se u taj krug izričito odredi i pravo posvojitelja odnosno posvojenika na tu naknadu odnosno pastorka s jedne strane i mačehe ili očuha s druge strane kad su mu oni zamjenjivali roditelje. Novinu predstavlja i izričita odredba da pravo na pravičnu novčanu naknadu imaju i roditelji u slučaju gubitka začetog a nerođenog djeteta a isto tako začeto a dijete rođeno nakon što je izgubilo roditelja također ima to pravo iako u tom trenutku nije svjesno gubitka. Međutim se

ta naknada dosuđuje za ono što će se dogoditi kad dijete postane svjesno tog gubitka.

Jedna od stvari koja će nam se pojavljivati vrlo često u praksi sada će biti povreda prava osobnosti na ugled, čast, dostojanstvo i ime fizičke osobe. Ali sada će to biti i povreda prava osobnosti pravne osobe koja uključuje pravo na ugled i dobar glas, čast, ime odnosno tvrtku. Gledajte situaciju: netko je liječnik, privatnik i sada se o njemu na ovaj ili onaj način pronese glas da nije dobar liječnik. On izgubi pacijente. On ima dvije štete. Jedna je imovinska šteta jer ne ostvaruje onu zaradu koju bi inače ostvarivao a druga je neimovinska šteta zbog povrede prava na ugled i dobar glas. To je ista stvar koja se može dogoditi nekoj pravnoj osobi, primjerice nekom trgovачkom društvu da se određenim podmetanjima pronese glas da njihovi prehrambeni proizvodi nisu dobri. Dođe do pada prodaje - oni imaju pravo i na izgubljenu zaradu ali imaju pravo na naknadu kao pravna osoba na neimovinsku štetu zbog povrede ugleda i dobrog glasa i imena na kraju krajeva tvrtke. Bit će tu vrlo zanimljivih stvari i vrlo zanimljivih mogućnosti ali i velike odgovornosti sudaca i sudova kad budu odlučivali o takvim stvarima.

Što se tiče časti, zbog povreda ugleda ili časti koja nije učinjena u medijima oštećenici najčešće zahtijevaju satisfakciju u kaznenom postupku. Vrlo su rijetki slučajevi da se zahtijevaju naknade neimovinske štete. Ja pretpostavljam da će ta situacija i u buduće ostati jer su sudovi otprilike rekli ovako: svaka povreda ugleda i časti ne mora ujedno u oštećenika izazvati i duševne boli koje bi s obzirom na okolnosti slučaja a napose na njihovo trajanje i jačinu opravdavali dosudu pravične novčane naknade. Čini mi se da s obzirom na opći propis po kojem sudovi moraju paziti da se ne dosuđuje pravična novčana naknada ako okolnosti slučaja i težina povrede to ne opravdavaju da bi to vrijedilo i dalje.

Međutim ostaje velika odgovornost za povredu ugleda i časti koja je učinjena u medijima.

Tu je ipak situacija nešto drukčija. 19. i 20. stoljeće – ljudski rod je potrošio uz ostalo i na borbu da se medijima osigura sloboda izvješćivanja. Čini se da ćemo ovo 21. stoljeće mi potrošiti na borbu da mediji tako stecenu slobodu koriste odgovorno. Nije sporno pravo medija da pišu o svim društvenim zbivanjima ali su pri tome dužni provjeriti činjenice i držati se činjenica. Valja poštovati čast, ugled, dostojanstvo i privatnost građana a pravo na zaštitu ugleda i dobrog glasa časti, imena, odnosno tvrtke imaju i pravne osobe. Nematerijalna šteta, govoreći sadašnjim jezikom a on će biti i ubuduće takav jer se Zakon o medijima nije promijenio, u pravilu se naknađuje ili objavljuvanjem ispravka informacije i isprikom nakladnika,

dakle u nenovčanom obliku ali je moguće i odšteta u obliku novčane naknade sukladno općim propisima obveznog prava što od 1. siječnja 2006. znači ovaj novi Zakon o obveznim odnosima.

Na sudovima je zapravo velika odgovornost da pronađu ravnotežu između prava da se u medijima slobodno izvješćuje o društvenim događanjima i prava svake osobe na zaštitu ugleda, dobrog glasa, privatnosti i drugih prava osobnosti od laži, kleveta i neistina. Imajući na umu ogromnu moć medija sudovi moraju djelovati na način da se stvara pravna i društvena klima da mediji tu moć koriste odgovorno a pogotovo da je ne zlouporabljaju na štetu drugih koji se toj moći ne mogu ravnopravno oduprijeti. Zato moram priznati da mi nisu jasni istupi nekih pravnika koji tvrde da se u medijima se ne može počiniti kleveta. Može, još i te kako se može učiniti kleveta i za klevetu valja odgovarati. I kazneno i imovinski, materijalno. Nitko u ovoj zemlji nije ovlašten drugoga klevetati i računati da je onda oslobođen od te odgovornosti. Tu mislim da sudovi isto tako moraju se jasno izraziti.

Nekoliko riječi bih kazao o načinu objave ispravka informacije i isprike. Iako se prema Zakonu o medijima nematerijalna a u buduće neimovinska šteta u pravilu naknađuju objavljinjem ispravke informacije i isprikom nakladnika te isplatom naknade sukladno općim propisima obveznog prava, valja imati na umu da nakladnici i kad objave ispravak informacije ili ispriku često to ne čine na primjeren način, tako da zapravo dodatno šikaniraju osobu na koju se informacija odnosi. Time se zapravo dodatno vrijeda pravo na čast, ugled i dostojanstvo onoga na kojeg se informacija odnosila što kod njega izaziva duševnu bol. Upravo se na tom primjeru vidi koliko su građani i pravne osobe u podređenom i neravnopravnom položaju u odnosu na medije i moć koju imaju novinari i nakladnici. Naime, često se događa da se ispravak ili isprika objave grafički i prostorno gotovo nezamjetno iako se prema Zakonu o medijima ispravak mora objaviti bez promjena i dopuna na istom ili istovrijednom mjestu programskog prostora ili na isti ili istovrijedan način na koji je objavljena informacija na koju se ispravak odnosi. To kod osobe na koju se informacija odnosila može izazvati osjećaj frustracije a može se tumačiti i kao oblik šikaniranja i ja tada smatram da je riječ o jednom obliku povrede prava osobnosti na dostojanstvo i čast, kao i na duševno zdravlje i da tu treba dosudivati novčanu naknadu štete.

Posebno su osjetljive životne situacije u kojima je fizička ili pravna osoba u medijima imenovana prilikom kaznene prijave, istražnog zahtjeva, optužnice ili sl. U slučaju odbacivanja kaznene prijave ili odbijanja istražnog zahtjeva odnosno pravomoćnog rješenja o obustavi postupka ili

pravomoćne oslobađajuće presude, takva osoba ima pravo u roku 3 mjeseca zahtijevati od nakladnika objavljivanje informacije o tome. U takvom slučaju bi se informacija o toj činjenici trebala objaviti na istovrijedan način na koji je objavljena informacija o kaznenoj prijavi ili slično. U medijskoj praksi smo svjedoci da se informacije o završetku kaznenog postupka koji je povoljan za okrivljenika ne objavljuju na takav način već se opet objavljaju grafički i prostorno nezamjetno. Jer prva informacija se u pravilu objavljuje na naslovnim stranama velikim slovima u najgledanijem ili najslušanijim emisijama TV i radija a podatak da je kazneni postupak okončan u korist okrivljenika će biti na vrlo malom i nevidljivom prostoru. Takvo postupanje glavnog urednika je nezakonito i stavlja osobu na koju se informacija odnosi u podređeni, neravnopravni položaj. Zato bi takva osoba trebala imati pravo na naknadu neimovinske štete. I zato bi i djelovanje sudova moralо ići u tom pravcu da se omogući ravnopravan dijalog suprotstavljenih strana. To znači dati mogućnost i onome o kojem se piše da na odgovarajući način odgovori. Međutim, ako to ne bi bilo onda se tom može učinkovito postići osudom nakladnika na isplatu primjerene pa ako treba i vrlo visoke naknade neimovinske štete.

Ima još puno teme, puno povreda prava osobnosti o kojima bi se moglo govoriti. Gotovo da svaka od ovih povreda prava osobnosti bi mogla biti tema ne samo posebnog izlaganja nego i posebnog seminara. O tome su napisani tomovi i tomovi stručnih i znanstvenih rasprava i ja si ne pokušavam zamisliti da vam to mogu večeras prenijeti.

Ovdje ću samo nabrojiti još neke te teme. To je povreda na privatnost osobnog i obiteljskog života. Spomenuo bih pitanje zaštite privatnosti i dostojanstva radnika. Tu imamo i specifične propise Zakona o radu koji štite radnika od razno-raznih uz nemiravanja, šikaniranja, uključivo i spolno uz nemiravanje. Ali sada nam ovaj novi Zakon o obveznim odnosima kroz institut prava osobnosti još više na scenu dovodi jedan institut koji je kod nas relativno malo poznat ali će relativno biti sve poznatiji.

To je pitanje mobinga. Mobing je situacija kada netko u radnom odnosu zlostavlja u pravilu duševno nekog drugog. Mobing se vrlo često doživljava kao situacija gdje šef maltretira podređene. Međutim, mobing nije samo to. Mobing može biti i da podređeni maltretiraju šefa. A mobing može biti i horizontalan, dakle da ljudi iste radne linije – radnog statusa maltretiraju nekog drugog. To je vrlo prisutno u praksi. Međutim i tu kod tog mobinga treba biti vrlo oprezan jer vam se može dogoditi da netko iskonstruira mobing da bi postigao određena prava i bit će vrlo teško i vrlo složeno da sudovi utvrđuju kad je riječ zaista o mobingu a kada nije riječ o mobingu. Isto tako će se otvoriti pitanje drugih šikaniranja u radnom odnosu. Recimo

do sada je bilo u praksi situacija da su sudovi dosuđivali već i po sadašnjim propisima naknadu neimovinske odnosno nematerijalne štete u situacijama kad je radnik bio šikaniran stegovnim postupcima za koje nije bilo nikakvog razloga. Sada se taj krug još više širi, dakle to nije samo pitanje stegovnih postupaka, neopravdanih kaznenih prijava i slično, nego to može biti bilo koji postupak poslodavca. S druge strane moramo postići ravnotežu i štititi poslodavca da opet radnici ne pokušaju koristiti to pravo i na takav način maltretirati šefa. Bit će i to jedna vrlo zanimljiva tema.

Zatim tu je pitanja prava na slobodu. Tu će ponajprije odgovarati država za neopravданo uhićenje, neopravdane osude i slično.

U odnosu na pravne osobe povredu prava osobnosti predstavlja i povreda prava na poslovnu tajnu. Toga do sada nije bilo. Što znači da bi netko od radnika koji je povrijedio poslovnu tajnu odgovarao ne samo za imovinsku štetu koju ima poslodavac nego i za neimovinsku koju on iz tog osnova trpi. U tom smislu također u odnosu na poslodavca je vrlo zanimljiva povreda prava osobnosti na slobodu privređivanja. To je sad postala povreda prava osobnosti. Što to znači? Hoće li netko tko nekoga na jedan ružan način sprječava u gospodarskoj djelatnosti njemu odgovarati ne samo za onu materijalnu, imovinsku štetu koju on trpi zbog toga što nije mogao obavljati gospodarsku djelatnost, nego i za neki oblik neimovinske štete. Dakle i tu je novost.

Ono što je kod naknade neimovinske štete izuzetno važno i dobro je za oštećenike to su odredbe o zateznim kamataima. Vi vjerujem znate da sada zatezne kamate na naknadu nematerijalne štete tek od dana donošenja prvostupanske presude. To je išlo na ruku odgovornim osobama zato jer one su stavljale razno-razne prigovore i koristile su zapravo tuđe novce kroz vrijeme od kada su saznale za štetu pa do donošenja prvostupanske presude. Sada se situacija bitno mijenja jer će odgovorne osobe sada morati platiti zatezne kamate ili od dana podnošenja pisanog zahtjeva ili od dana tužbe, osim ako je šteta nastala nakon toga. Naime, tu moram upozoriti one koji će zastupati oštećenike neka se ne pomame za tim i neka ne shvate da kad se dogodio štetni događaj e odmah ćemo mi drugi dan puknuti zahtjev odgovornoj osobi za naknadu neimovinske štete, fino idu kamatice 15% (to ne možete dobiti nigdje takve kamate osim kod nas u sudskom postupku). To ni jedna banka tak nekaj finoga ne plaća i kamatice idu a nek se odgovorna osoba vadi kako zna i može. Neće to ići baš tako. Kamate idu od trenutka podnošenja izvansudskog zahtjeva ili tužbe ali pod pretpostavkom da je šteta nastala što znači ako je netko stradao danas u prometnoj nesreći, primjerice doživio povredu prava osobnosti na tjelesno zdravlje – kako se

to sad znanstveno zove, onda će zahtjev za naknadu dospjeti kad njemu završi liječenje jer tek tada se saznaće za obujam štete i tek tada će on moći možda već prvi dan nakon završetka liječenja zahtijevati od odgovorne osobe naknadu i od tada teku zatezne kamate. Ali ako zahtjeva kamate prije a liječenje nije gotovo, kamate ne teku.

Još jedna dobra stvar za oštećenike je nasljeđivanje neimovinske štete. Do sada ako to nije bilo utvrđeno pravomoćnom odlukom ili pisanim sporazumom nije bilo nasljeđivanja neimovinske štete. Sada se to može nasljeđivati pod uvjetom da je oštećenik podnio pisani zahtjev za odštetu ili tužbu sudu.

Bit će tu još problema i oko zastare, ja vas ne bih s tim mučio, ima još tu puno, puno pitanja koja će se postaviti, malo sam i premašio vrijeme. Ali to je toliko jedna velika i široka tema sa toliko novih stvari od kojih su mnoge nama potpuno nepoznate da sam smatrao da je možda bolje da ih odmah kažem. Hvala vam lijepo na vašoj pozornosti.

J. Barbić: Zahvaljujem kolegi Crniću na uvodnom izlaganju. Moram priznati da nije bilo lako u četrdesetak minuta izložiti sve ono što je novo. Ne znam hoće li se kolega Crnić složiti s time da ovo bude uvod u neka njegova daljnja predavanja iz područja odgovornosti za neimovinsku štetu, jer ovo je zaista vrlo interesantno područje na kome je došlo do značajnih promjena pa će se tako u pogledu onoga što se dogodi nakon 1. siječnja iduće godine primjenjivati novi kriteriji za tu odgovornost. Sada je mikrofon vaš. Po našem ustaljenom običaju, sve će se snimiti, sve što bude ispisano s audio zapisa ćete autorizirati pa ćemo to objaviti u našem biltenu i vrlo brzo, već u siječnju, podijeliti u Godišnjaku koji će obuhvatiti izlaganja i raspravu na svih devet tribina koje su održane ove godine. Izvolite. Tko želi postaviti pitanje ili raspravljati o ovoj temi? Mislim da ima itekako mjesta za postavljanje pitanja.

Ljerka Ivasić, sudac Općinskog suda u Zagrebu:

Imala bih pitanje za gospodina Crnića. Da li bi sudac imao pravo na naknadu neimovinske štete s osnova povrede prava osobnosti ako na primjer dnevne, tiražne novine objave da sudac taj i taj (puno ime i prezime) nije htio izaći na očeviđ u postupku uređenja međe zato da ne uprlja cipelice. Što se dogodilo u praksi. I to bez prethodne provjere u spisu ili bilo kakve konzultacije od strane novinara ili urednika. Govorim o slučaju koji se dogodio nedavno jednoj mojoj kolegici.

I. Crnić: To je jedna neugodna informacija, nitko ne voli da ga se na taj način proziva pogotovo ako nije da tako kažem prethodno novinar odnosno redakcija pokušala provjeriti što se stvarno zbilo. Dakle jedan događaj koji

je ja bih rekao na rubu, nisam sasvim siguran kako bi to prošlo pred sudom.

J. Barbić: Novinari se ne bi smjeli bojati odgovornosti, iako su se bezrazložno uzbunili oko svega, ako postupaju po pravilima struke. Mislim da je ipak riječ o nepoznavanju stvari s njihove strane. Stvar je vrlo jednostavna. Ako pri pisanju i objavljivanju tekstova postupe po pravilima struke, nema odgovornosti za štetu. A što su to pravila struke? E to je sad drugi par rukava. U svakom slučaju to nije senzacionalistički način pisanja bez provjere informacija i upoznavanja s onim što se želi pisati onoga o kome se nešto iznosi i uzimanja u obzir njegove reakcije.

I. Crnić: Pravilo struke je prije svega utvrditi činjenice i pisati na temelju činjenica. Vrlo često se piše a da činjenice nisu provjerene i onda naravno govori se o ljudima stvari koje nisu istinite da upotrijebim najblaži izraz. Takve neistine bole. Nikom nije ugodno o sebi čuti ono što nije točno. A pogotovo kad je to u medijima, kad je to široko dostupno u javnosti, jer postoji mogućnost (zluradog) komentiranja od strane drugih osoba, tako da tu zaista treba u svim situacijama biti krajne obazriv prema onome o kojem se piše. Međutim, svako takvo pisanje koje može biti i vrlo neugodno i ja osobno mislim da je ovo situacija gdje osobi o kojoj se pisalo ne može biti ugodno i na jedan način se može osjećati povrijeđenom ali je li to baš ona situacija gdje težina povrede i okolnosti slučaja opravdavaju i dosudu pravične novčane naknade, ja se ne bih usudio prognozirati s ove govornice. Mislim da to moramo prepustiti konkretnom suđenju.

J. Barbić: Pokušat ću iznijeti jednu paralelu. Nije riječ o novinarstvu, pisanju ali je o vrlo ozbilnjom intelektualnom radu u vezi s kojim može doći do odgovornosti za štetu. Riječ je o odgovornosti konzultanta. To je vrlo osjetljivo područje. Konzultant može dati savjet i stvari mogu krenuti nizbrdo, ali dokaže li da je postupio po pravilima struke, sve može propasti i ništa mu se neće dogoditi. To vrijedi za sve.

I. Crnić To je sada pitanje ugovorne odgovornosti jer konzultant odgovara za povredu obvezu iz ugovora. On može odgovarati i za neimovinsku štetu.

J. Barbić: Točno, ali način ekskulpacije je u oba slučaja isti.

Nikola Opatić, sudac Županijskog suda u Velikoj Gorici:

U 11. mjesecu 2002. donešena su nova okvirna mjerila od strane Vrhovnog suda RH u vezi određivanja naknade nematerijalne štete. Zanima kakav će biti sada princip i što Vrhovni sud misli u vezi ujednačavanja tih kriterija? Da li će se donositi novi kriteriji, da li će se prilagođavati, itd?

I. Crnić: **Moje je mišljenje** da će se dobar dio tih kriterija – naglašavam da je riječ je o orijentacijskim kriterijima za naknadu nematerijalne štete – moći i u buduće primjenjivati. Samo sada to neće biti poziv recimo na fizičke boli kao pravnu osnovu, nego fizičke boli kao kriterij po kojem se određuje iznos naknade kod povrede prava osobnosti recimo na tjelesno zdravlje. Dakle, ti kriteriji što se tiče naknade za fizičke boli, za strah, za naruženost, za duševne boli zbog smrti bliske osobe ili osobito teškog invaliditeta bliske osobe, zbog smanjenja živote aktivnosti smatram da će i dalje ostati i da najvjerojatnije tu nekih bitnih izmjena neće biti. Međutim, ono što je za moj pojam zabrinjavajuće je to što se pojavljuje cijeli niz drugih oblika povreda prava osobnosti koje do sad nisu u sudskoj praksi niti po zakonu bile priznate kao oblik nematerijalne štete, gdje sudovi do sad nemaju nikakve prakse. I proći će ja se bojim dosta godina dok se ne postigne poželjan stupanj ujednačenosti tih kriterija u odnosu na druge povrede prava osobnosti koje do sad nisu bile zakonom priznate i u praksi poznate. I to je nešto što će ja se bojim izazvati dosta problema u praksi.

Osobno smatram propustom da se išlo u tako jznačajne promjene jednog pravnog instituta a da nismo napravili barem jedan pilot-projekt pa odredili da će se ovi propisi primjenjivat na području jednog ili više županijskih sudova da vidimo kako će to funkcionirati. Kako ćemo to prihvati. Ovako smo možda svi skupa izvrgnuti jednom eksperimentu. Ja se ne usudim reći da li je on dobar ili loš, jer ima i dobrih strana. Jedna od dobrih strana je to što je povećana mogućnost oštetećenika da zahtjevaju naknadu ali loše strane su upravo to što će trebati godine i godine da se praksa ustabilii ujednači a time i osigura ravnopravnost svih pred zakonom. Vi i sami znate kao sudac kolike su nam godine trebali da dođemo do ovih orijentacijskih kriterija i kad su oni profunkcionirali u praksi – hop idemo na nešto potpuno novo i nepoznato.

Nikola Opatić, sudac Županijskog suda u Velikoj Gorici:

Ja sam to pitanje postavio jer je ustavna uloga Vrhovnog suda između ostalog da ujednačava i sudsku praksu. Međutim, obzirom na kriterije koji važe obzirom na imovinski cenzus od 100.000 kn za izjavljivanje revizije navodno je sad u pripremi prijedlog izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku. Cenzus će se smanjiti na cca desetak tisuća eura odnosno cca sedamdesetak tisuća kuna. Znamo da imamo 21 županijski sud pa se ja bojim da će biti razlike između prakse npr. Županijskog suda u Velikoj Gorici i Županijskog suda u Dubrovniku.

I.Crnić: Vi ukazujete na jedno vrlo značajno pitanje. Mišljenja sam da izlaz nije u tom da se smanjuje ovaj cenzus nego da se omogući Vrhovnom судu da kad stranka dođe do saznanja da jedan županijski sud u jednoj činjeničnoj i

pravnoj situaciji postupa na jedan način a drugi sud u toj istoj činjeničnoj i pravnoj situaciji na drugi način da se izravno može obratiti Vrhovnom sudu bez obzira na cenzus. I tada bi Vrhovni sud zapravo prvi put u povijesti ove države došao u poziciju da može ispunjavati svoju ustavnu ulogu, dakle osiguravati ravnopravnost građana. U tom smislu sam ja još kao predsjednik Vrhovnog suda davao inicijative i koliko znam to će biti tako riješeno jednom novelom parničnog postupka koja je u pripremi. I to je upravo važno baš u ovoj oblasti jer zaista sada ovo što ste vi rekli rijetko kada vrijednost predmeta spora prelazi 100.000 kn i ljudi praktički ne mogu ni doći do Vrhovnog suda i mi imamo praktički 21 pravno područje u okviru države.

Nikola Opatić, sudac Županijskog suda u Velikoj Gorici:

Suci su vrlo malo koristili institut vanredne revizije koji je po ovoj noveli iz 2003. godine bio predviđen. Vrlo malo. Ja se ne sjećam da li je bilo tko npr. na našem području u parničnom sudu u Velikoj Gorici uopće iskoristio to pravo na vanrednu reviziju da bi drugostupanjski sud sam dopustio protiv svoje odluke reviziju bez obzira.

I. Crnić: Gledajte, prvo to je relativno novi institut. Primjenjuje se pod određenim okolnostima. Mi na Vrhovnom sudu smo primjetili da se koristi taj institut i da ima hrabrosti sa strane sudaca drugostupanjskih sudova da kažu: jest, mi smo postupili tako ali neka se to još prekontrolira i u trećem stupnju.

Nikola Opatić, sudac Županijskog suda u Velikoj Gorici:

Mislim da je to u vrlo ograničenom broju slučajeva.

I. Crnić: To je relativno mali broj zato mislim da ova situacija gdje će svaka stranka moći kad primijeti da dva županijska suda jednu te istu činjeničnu situaciju tumače na različite načine da će se ona moći obratiti izravno Vrhovnom sudu bez posredovanja bilo državnog odvjetnika kao što je bilo kroz zahtjev za zaštitu zakonitosti bilo bez posredovanja drugostupanjskog suda o čijoj dobroj volji ovisi hoći li mu dati izvanrednu reviziju ili ne da će to bitno poboljšati situaciju i mogućnost ljudi da zahtjevaju pravorijek Vrhovnog suda tamo gdje je potrebno ujednačiti praksu.

Vlasta Stubičar, pravnica iz Kanade:

Nešto što mi je palo na pamet slušajući ovo predavanje. Za osobe koje sudskom greškom završe u zatvoru i tamo provedu x godina može se reći da su izgubile određeni broj godina života. Da li bi onda u tom smislu mogli interpretirati prava osobnosti na život.

I. Crnić: Ne isključujem mogućnost da se to interpretira i na takav način. Međutim, postoji povreda prava osobnosti na slobodu jer je riječ izvorno o toj povredi da je nekome nezakonitim ili nepravilnim radom suda ili nekog drugog

državnog tijela ograničeno pravo na slobodu. On prema propisima ima pravo na sve oblike štete i na imovinsku štetu, dakle sve ono što je izgubio ali ima i pravo na neimovinsku štetu koju ja smatramo osobito važnom koja mu na neki način treba dati zadovoljene ili satisfakciju za sve one povrede prava na jedan uobičajeni građanski život. Dakle, ja ne isključujem da bismo mi tako nešto mogli podvesti i pod tu povredu prava osobnosti. Tu se može kumulirati nekoliko povreda prava osobnosti. Jedno je povreda prava osobnosti na život, možda u pogledu te kvalitete života, povreda prava osobnosti na slobodu, povreda prava osobnosti na dostojanstvo, na čast. Tu može biti nekoliko povreda prava osobnosti iz istog štetnog događaja.

Aleksandar Maršavelski, student III. Godine pravnog studija:

Mene zanima da li će sud svaku povedu cijeniti objektivno, znači kako bi ona svaku prosječnu osobnu oštetila ili će ju cijeniti subjektivno odnosno kako je na konkretnu osobu određena povreda utjecala. Recimo neka osoba koja je po naravi psihički vrlo osjetljiva podložnija je duševnim bolima.

I. Crnić: Prije svega mislim da će doći do kumulacije tih okolnosti. Ponajprije će se gledati objektivne okolnosti i uspoređivat će se kako bi na takvu povedu reagirala jedna prosječna osoba. Pokušat će se pronaći jedan prosječni obrazac. Ali a obzirom da je tu riječ o jednom neimovinskom dobru onda mislim da je legitimno uzimati u obzir i pojedine subjektivne okolnosti koje mogu biti različite kod različitih osoba. Neko će teže podnijeti određenu bol, netko će lakše to podnijeti. Dakle ako imamo pred sobom osobu za koju se može po nekim parametrima dokazati da će na jedan subjektivan način nešto teže doživljavati, onda će se taj element uzimati i u obzir. I u dosadašnjoj praksi sudova se na taj način postupalo.

Suzana Varošanec, novinarska Poslovnnog dnevnika:

Pošto je nama jako interesantno pitanje pravne osobnosti pravnih osoba odnosno stjecanja pravo na neimovinsku štetu u slučaju povrede njihove časti, ugleda, imena i dostojanstva tvrtke, uopće ne znamo kakva će biti praksa kod nas i u pogledu reagiranja tvrtki, način i zbog čega bi mogli sve koristiti a ne znamo niti praksu sudova kada je nije bilo. Da li postoje neka iskustva istih ili sličnih zemalja našoj zemlji, dakle onih koji su tek završili tranziciju, ovih 15 članica Europske unije u pogledu primjene ovog instituta, pa da znamo neke primjere koje bismo mogli najaviti što nas očekuje ili ako toga nema da li vaša iskustva u vezi upoznavanja sa komparativnim iskustvima nekih drugih zemalja mogu sugerirati neke situacije. Pisanje u negativnom kontekstu o nekim namirnicama koje mi kupujemo u dućanima, čega ima, to je vrlo jednostavan primjer. Bilo bi interesantno već

sada poslovnoj zajednici ponuditi koridore unutar koji se oni mogu kretati kad razmišljaju. Bilo bi to atraktivno i za odvjetnike i za suce, dakle sve bi to bile dragocjene informacije. Piše se o privatizaciji. Privatizacija uvek diže cijenu tvrtki. Redovito se to događa dok tvrtka ide u privatizaciju, polako joj raste cijena. Ako se napiše nešto u negativnom kontekstu zbog nekog razloga koji može biti nečija špekulacija, da li to može biti toj tvrtki koja se tu nađe povrijeđena razlog da kaže: "ja sam pretrpjela štetu."

I. Crnić: Pravo je svake pravne osobe da štiti svoj ugled i dokazuje da je u ono što je u medijima o njoj izneseno neistina. Prema tome ako mediji pišu u granicama činjenica pa ako su te činjenice vrlo ružne za onoga o kojem se piše ništa se ni medijima niti onome tko ih je informirao neće dogoditi. Ali, ako se špekulira ili iznose neistine ili laži o nečem onda možete očekivati reakciju i možete očekivati da će netko reći: moje je ime, moj ugled, moj dobar glas, tvrtka su povrijeđeni, zahtijevam da mi, uz ostalo, platite i novčanu naknadu

Suzana Varošanec, novinarska Poslovniog dnevnika:

Pisanje o tome da se privatizira bilo koja tvrtka uzrokuje skok cijena dionica. To je reakcija burze jer odmah čim se šuška, budi se interes. Kako će sud utvrditi da li je uprava koje je podnijela tužbu pretrpjela štetu. Samo pisanje o toj tvrtki to izaziva. Meni to nije jasno, djeluje mi kontradiktorno.

I. Crnić: Nipošto kontradiktorno jer zakon određuje da naknadu neimovinske štete imate pravo pod uvjetom da okolnosti slučaja i težina povrede to opravdavaju. Dakle, od slučaja do slučaja – nema tu unaprijed nekog pravila kako će se postupati, nego od svakog konkretnog slučaja, od onoga što se zbivalo, kako se zbivalo će se ocjenjivati je li riječ o nečem što je sasvim legitimno i normalno da se događa ili je riječ o podmetanjima sa namjerom da se vrijednost neke tvrtke sruši. Ali dati unaprijed odgovor kako će se to određivati se ne može izvan ovih principa koji su određeni zakonom.

J. Barbić: Ja ću samo nešto dodati: pišite istinu i nema odgovornosti. Provjeravajte stvari. Ne može se više čuti iza ugla od nekoga nešto i onda nešto napisati pa o tome danima voditi priču po novinama. Ako se ta tvrtka doista privatizira i vi o tome pišete - nema za vas opasnosti. Zašto? Vi samo iznosite činjenice koje su takve kakve jesu i to odgovara stvarnosti. Niste ništa izmislili. A to što burza reagira – to je druga stvar, to se u tom slučaju vas ne tiče. Burze u SAD reagiraju i kad se predsjednik Bush razboli pa nema ničije odgovornosti, jer burza reagira na razne okolnosti koje se mogu dogoditi. Iznijet ću zgodan primjer reakcije burze. Sovjeti su u ono doba jednom kupovali pšenicu u Kanadi. Njihov je visoki dužnosnik

nekoliko mjeseci prije te kupnje u nekom referatu iznio da je žetva bila loša i da će Sovjetski savez morati uvesti toliko i toliko pšenice. Burza je u vrijeme procijenjeno da će se obaviti kupnja reagirala podizanjem cijena i Sovjetski savez je platio jednu trećinu veću cijenu nego što bi to bilo slučaj da je tajno dao nekolicini brokera nalog za kupnju, a da u spomenutom referatu nije to bilo najavljenno. Nikome nije palo na pamet da ustane s tužbom za naknadu štete protiv novinara koji su cijelom svijetu prenijeli vijest o tome što je bilo rečeno u referatu spomenutog dužnosnika. To je za vas novinare prednost kad iznosite istinu. Ali ne može se pisati bez provjere pa iznijeti nešto što nije istina. To je smisao ovog zakona. Postupajte po pravilima struke – neće biti krivnje. Ako nema krivnje nema odgovornosti. A pravila novinarske struke će biti ono što se u novinarskoj struci, ne što se kod nas u prosjeku građana nego po strožim mjerilima, smatra etičkim postupanjem, stručnim postupanjem, potrebom provjere podataka pa onda pisanjem. Kod nas imate ne mali broj novinara koji kada čuju vijest odmah pišu a da prije toga ništa ne provjeravaju kako bi iznijeli senzaciju i bili prvi. A prva je stvar pitati onoga o kome se nešto iznosio što ima o tome reći. Je li to što se želi iznijeti kao činjenica točno ili nije? Ako vam kaže da nije, morate provjeriti je li to istina ili nije. Tek onda treba objektivno napisati ono što ste čuli ili na drugi način saznali. Tu je bit stvari, ako je u pitanju odgovornost. Kod korektnog pisanja nema nikakvog straha od odgovornosti.

I.Crnić: Novinari i suci imaju jednu veliku dodirnu točku – moraju čuti obadvije strane pa tek onda donositi zaključke.

J.Barbić: Ali pazite kolegice tu će s obzirom na odgovornost prema pravnim osobama biti velika opasnost za onoga tko ne piše po pravilima struke, jer štete mogu biti enormno visoke. Mislim da je što se toga tiče rješenje iz Zakona dobro.

I.Crnić: Ne bi se smjelo pisati ono što nema podloge u činjenicama.

Suzana Varošanec, novinarska Poslovognog dnevnika:

Primjer je špekulacije da će pojedini predsjednici nadzornog odbora biti opozvani. Ne pisati o tome što se priča u kuloarima znači ne biti aktualan. On može zbog toga temeljem novog pravnog instituta tužiti novinare. To će biti neugodna situacija kad mi nemamo sudsku praksu. Sad mi recite u kom smjeru se to treba razvijati. Smije li se prenositi te kuloarske priče vezano uz opozive, smjene dolaske, odlaske ili ne.

I.Crnić: U načelu vi možete i o tome pisati ali morate znati koji vam je stupanj vjerodostojnosti izvora informacije. Ako je izvor informacije vjerodostojan, uvijek se može pisati čak i o nagađanjima. Ali ako to nije vjerodostojno ili

niste poduzeli mjere da to provjerite i kod druge strane može se dogoditi da će vas tužiti i može se dogoditi da vam sud kaže: niste postupali profesionalno, nekoga ste oklevetali, učinili ste njegov život paklenim i zato morate platiti.

J. Barbić: U vezi s onim što ste iznijeli pokušat ću razraditi moguću životnu situaciju, jer sad ste ušli u područje kojim se ja bavim. Priča se da će taj i taj član nadzornog odbora biti smijenjen. Koja je vaša prva dužnost? Ići k njemu. On će na to reći: nije istina. Tada ćete se obratiti nekome tko o tome odlučuje u društvu, tj. dioničaru/članu društva koji bi o tome mogao imati u društvu odlučujuću ulogu ili više njih i pitati ga odnosno njih: "Znate li vi što o tome?" Ne učinite li to a pišete ono što ste naveli – možete biti izloženi odgovornosti za štetu. Može vas pravna osoba (dioničko društvo odnosno društvo s ograničenom odgovornošću) tužiti s naslova odgovornosti za štetu i dokazati da je ta vijest dovela do poremećaja u njezinim organima i imala negativnu konotaciju pa je time bila pričinjena neka šteta, da je došlo do pada vrijednosti dionica na burzi baš s obzirom na tu vijest pa nije isključena ni odgovornost za štetu prema dioničarima. Nema više brzog pisanja bez provjera. Učinite li to, izlažete se velikom riziku.

Suzana Varošanec, novinarska Poslovniog dnevnika:

Povodom slučaja Matvejević najavljen je da se ide u nove izmjene aktualne novele Kaznenog zakona zbog toga da bi se dekriminalizirala novinarska kleveta u dom djelu. Sudstvo nije do sad ponudilo korektive i ujednačenu sudsku praksu. Ja samo postavljam pitanje jer mi se čini da dosta nepripremljeno svi idemo u ovaj segmet kad su u pitanju pravne osobe.

J. Barbić: Dozvolite jednu intervenciju. Kad je bilo govora o dekriminalizaciji klevete zahtijevalo se iz novinarskih krugova da to treba prepustiti vođenju građanskih parnica o odgovornosti, prepustiti primjeni odštetnog prava. Evo je – to je ta odštetna odgovornost. Ne može biti da ne postoji nikakva odgovornost, to ni za jedno djelovanje u društvu nije slučaj pa tako ne može biti ni s novinarima. Ako ja nekoga oklevećem – mene će tužiti. Nema mi pomoći. Prema tome vi ćete biti isto tako odgovorni. Međutim tu bi trebalo da postoji namjera. Ali dobro pustimo sad to. Ono za što se zalagao čelnik novinarske udruge kad je govorio da sve treba prepustiti vođenju građanskih parnica a ne kaznenoj odgovornosti je sada u Zakonu o obveznim odnosima. Praksa o tome kao ni o drugim stvarima ne može se stvoriti preko noći. Ne mogu je sudovi odmah stvoriti. Nigdje se na kugli zemaljskoj kada se donese neki zakon ne zna kakva će biti o tome praksa, jer je nema i ne može je još biti. Nju se ne propisuje, ona se stvara za života neke norme. Mogu se koristiti iskustva drugih pa što se događa kod

drugih primijeniti i kod nas, ali za to treba vrijeme, moraju se pojaviti prvi slučajevi pred sudom i okončati da bi se vidjelo prihvaćaju li sudovi takvu praksu i na koji način ili ne.

Suzana Varošanec, novinarska Poslovнog dnevnika:

To nismo dobili.

J. Barbić: Pa ne možete. Tražite i sami. Ne može vam nitko to dati.

Suzana Varošanec, novinarska Poslovнog dnevnika:

Nitko nam nije ponudio nikakva komparativna iskustva. Zašto se to ne bi moglo iskoristiti u predstojećem razdoblju do stupanja na snagu zakona i to ponuditi javnosti.

J. Barbić: Kolegice, autori koji se s tim bave će sigurno o tome pisati. Treba se strpiti jedno vrijeme. Nigdje na svijetu se unaprijed pri donošenju zakona na iznesu sva komparativna iskustva u mjeri u kojoj je to potrebno i dovoljno da se primjenjuje novi propis. Ja to nisam nigdje video.

I. Crnić: Ja moram priznati da je žalosno da se išlo u tako veliku reformu kao što je ovaj institut neimovinske štete a da cijelo obrazloženje za takav zakonodavni zahvat sadržava desetak redaka. To je sramotno. Nije točno da se nije moglo dati ovakve komparativne preglede. To bi koristilo ne samo novinarima i javnosti nego to ne znaju niti suci niti odvjetnici. Zbog toga sam i rekao da mislim da bi bilo dobro da se u ovakvoj situaciji išlo na pilot program tako da se kroz određeno vrijeme na određenom užem području vidi gdje su problemi i na koji način ćemo ih savladavati. Ne mogu govoriti o sudskoj praksi, budući da ona u odnosu na nove pravne institute i ne može u ovom trenutku postojati, a ne znam što će se sutra zbivati. Ja ne znam hoće li netko iskoristiti činjenicu da sam ja na javnom skupu rekao da je odgovarala frizerka koja nije dobro napravila frizuру svojoj mušteriji – da će sutra njih pet stotina tužiti svoje frizerke i reći ja sam sva izmaltretirana, muž me više ne voli zbog moje frizure, moj duševni mir je uništen. I šta će se onda dogoditi? Smatram vrlo lošim što su oni koji su predlagali ovaj zakon da su sa svega desetak redaka obrazložili ovako veliki zakonodavni zahvat i promjenu koja nama donosi puno, puno nepoznanica. Možda će to na kraju biti sve dobro i ja to gledam s jedne pozitivne strane da se oštećenicima daju veća prava, da podižemo stupanj odgovornosti onima koji su obvezni nešto napraviti ili se suzdržati od određenih štetnih radnji ali čini mi se da to na ovakav način nije dobro. I da će to biti dosta jedna problematična materija i da će nam trebati opet godine i godine da dođemo do stabilne i ujednačene sudske prakse a što znači jednakosti koliko je to moguće svih pred zakonom. Mi smo 26 godina primjenjivali prethodni zakon i jako smo se mučili da ujednačimo praksu.

Sad se praktički potezom pera sve to postavilo naglavačke. Je li baš sve ono što je do sada bilo u redu odjedamput sad nije u redu – to ja ne znam. Recimo, postoji jedan međunarodni institut koji se bavi i ovim pitanjima i koji preporučuje da se naknade u ovakvim slučajevima dosudi za tjelesne i duševne patnje koje netko trpi. Dakle to je situacija koju smo mi imali u našem dosadašnjem zakonodavstvu. On ne kaže: dosuđuje se za povredu prava osobnosti nego za tjelesne i duševne patnje. Čini mi se da bi to bio normalniji pristup naknadi neimovinske štete – da se naknađuje ono što se štetno dogodilo. Ali eto, obrnula se stvar i sad imamo to što imamo i iz toga ćemo nastojati izaći sa što je moguće manje žrtava na svim stranama.

Suzana Varošanec, novinarska Poslovnnog dnevnika:

Mene zanima komentar slučaja Latinica. Prema nekim medijima objavljena je informacija o tome da se branitelj u Zadru ubio zbog te emisije. Ja ne znam da li to ima veze s ovim ili nema, ali prepostavljam da ima obzirom na širinu oštećenika koja se otvara ovim zakonom.

I.Crnić: Jedna od prepostavki da bi itko odgovarao za naknadu štete je da postoji uzročna veza. Prema tome, postoji li ovdje uzročna veza između činjenice da je emitirana jedna emisija i da se netko navodno zbog toga ubio – to se mora dokazati. Ako postoji, bit će i odgovornosti. Ako ne postoji neće biti odgovornosti.

J.Barbić: Točno.

I. Crnić: Naravno da neće moći zahtijevati naknadu štete onaj koji se ubio. Ali bi mogle zahtijevati odštetu osobe iz njegovog bliskog kruga, recimo roditelji, djeca – ali to je povreda prava osobnosti na duševno zdravlje koje im je poremećeno zbog toga što se dogodio štetni događaj. Ali oni to ne mogu zahtijevati ako između te emisije i tog čina ne postoji uzročna veza. Postoji li ona ili ne može se utvrditi ako se oko toga stranke spore u sudskom postupku. I to onda sud mora utvrditi. Prema tome ja ne mogu ovdje davati nekakvu ocjeni postoji li to ili ne postoji.

Ljubica Spajić, odvjetnica:

Vratila bi se ako je moguće na pravne osobe. Konstatirali ste da će se u praksi vezano za fizičke osobe i nadalje primjenjivati ovaj razrađeni sustav kroz kriterije Vrhovnog suda vezano za duševne boli. Kako će suci odlučivati o tome? Zanima me kod pravnih osoba – kako će se takvi kriteriji postavljati kod odlučivanja o neimovinskoj šteti? Recimo hipotetički ako imate situaciju gdje je došlo do raskida ugovora i sad strana koja je raskinula ugovor tvrdi da je druga strana odgovorna jer je nekvalitetno izvela radove a tijekom postupka se utvrdi da to nije točno. Ima li takva osoba pored prava na materijalnu naknadu u smislu izmakle dobiti pravo na nematerijalnu štetu i po kojim kriterijima će sud utvrđivati visinu takve štete?

I. Crnić: Potrebno je da okolnosti slučaja i težina te povrede pokažu da je zbog ovih konkretnih povreda došlo do povrede prava osobnosti. Vjerojatno bi bila riječ o povredi prava na duševno zdravlje, dakle poremećaj duševnog mira ili nešto slično. Prakse nema pa je u ovom trenutku nemoguće odgovoriti kakve će se naknade za te slučajeve dosuđivati. Pogotovo je nemoguće reći hoće li Vrhovni sud i kada prići ujednačavanju te prakse jer Vrhovni sud može ujednačavati praksu tek kad ona nastane na nižim sudovima. To znači da bi moralo doći do toga da barem dva županijska suda u istoj činjeničnoj i pravnoj situaciji doći u raskorak da bi Vrhovni sud mogao reagirati i reći: evo to bi trebala biti takva naknada i držite se (orientacijski) tog kriterija. Ja ne očekujem kroz sljedeće dvije do tri, četiri možda i pet godina da će Vrhovni sud doći u priliku ujednačavati praksu. Naprotiv, očekujem da ćemo biti svjedoci različite prakse i na općinskim i na županijskim sudovima. Ali to je posljedica svakog novog zakona i to nije nešto što se događa samo u Hrvatskoj, to se događa svagdje gdje su ovakvi novi propisi.

Ljubica Spajić, odvjetnica:

Tvrđite da će od slučaja do slučaja svaki pojedini sudac sad barem u sljedećih par godina morati odlučivati o tome jer nama će u praksi predstavljati problem kako uopće postaviti tužbeni zahtjev.

I. Crnić: Umjereno. Teško je to reći jer kad su u pitanju fizičke osobe tu imamo i kriterije i dugogodišnju praksu. A ovdje nemamo ništa. I šta znači duševna bol pravnoj osobi.

Ljubica Spajić, odvjetnica:

Da to jest apstraktno ali upravo zbog toga i pitam.

I. Crnić: Ja kad bih ga znao i imao dao bi vam recept. Ali recepta nema. Stvar je u tome da će se morati od slučaja do slučaja to prosuđivati i tu ćete morati

na neki način pokušati pronaći komparaciju sa slučajevima koji se tiču fizičkih osoba i ocijeniti što bi to značilo u određenom slučaju.

Nikola Opatić, sudac Županijskog suda u Velikoj Gorici:

U Hrvatskoj postoji Institut Ruđer Bošković koji se bavi fundamentalnim istraživanjima, prirodnim naukama. Na žalost u društvenim naukama kod nas takav institut ne postoji koji bi pokušao komparativno istražiti neka područja pogotovo kod donošenja novih zakona. Kod nas se zakoni donose bez ikakvih kriterija. Koliko je meni poznato u Austro-Ugarskoj je postojala Galicija u kojoj su se ti zakoni prakticirali pa su se nakon određenog vremena onda primjenjivali na ostala pravna područja.

I. Crnić: Kod nas je situacija da zakonodavac i predлагаči zakona očito smatraju da su i stranke i suci odličan materijal da budu zamorci.

J. Barbić: I Nijemci su nedavno donijeli zakon kojim su izmijenili ogroman dio obveznog prava. Riječ je o temeljitoj reformi tog prava i nitko nije postavljao pitanje kako to da se uvodi toliko novina. Tako je to i drugdje.

Nikola Opatić, sudac Županijskog suda u Velikoj Gorici:

Ali koliko sam ja upoznat u EU je priprema građanskog zakona.

J. Barbić: Ja sigurno neću doživjeti da ga se doneše, vi možda.

Njemačka tehnika donošenja zakona je da oni jednim zakonom promijene više zakona i nazovu ga tako da može pokriti više područja pa kažu u tom i tom zakonu, npr. Građanskom zakoniku mijenjaju se ili dodaju ti i ti članci, u drugome drugi i tako redom pa mijenjaju ili dopunjaju desetak i više zakona. Danas je u svijetu, suprotno svim deklaracijama o deregulaciji, sve očitija pojava hipertrofije prava. I zapamtite ove moje riječi - Europska unija će upasti u takvu hipertrofiju prava da će u jednom času morati polako ići prema natrag i malo reducirati svoju regulativu. Hipertrofija propisa uvijek tendira svojoj suprotnosti, jer lako dovodi do nesigurnosti zbog teškoća u snalaženju i valjanoj primjeni pretjeranog opsega propisa.

Suzana Varošanec, Poslovni dnevnik:

S obzirom da su predstojeći sporovi iz ove oblasti uglavnom velika nepoznanica mnogima koji će primjenjivati nove odredbe kao i onima koji će se potencijalno naći pod udarom tih odredbi te budući da pojedini stručnjaci najavljivaju lavinu takvih tužbi i upozoravaju da sudstvo nije dovoljno pripremljeno, je li se moglo i trebalo iskoristi proteklih desetak mjeseci, na koliko je bila odgođena primjena zakona zbog njegove složenosti, za predstavljanje komparativnih iskustava kako bi se svi bolje upoznali s novitetima. Usto, kako je nedavno i prof. Kregar spomenuo na Okruglom stolu koji je vođen u Akademiji na temu Strategije reforme

pravosuđa, a kazao je kako se razmišlja o pokretanju istraživačkog projekta europeizacije hrvatskog zakonodavstva, nije li i nepripremljenost za primjenu novog područja pravne osobnosti kompanija pokazatelj da je krajnje vrijeme da se u Hrvatskoj pokrene institut koji bi se sustavno bavio i drugim istraživanjima svih ostalih relevantnih tema koje tangiraju pravosuđe i služe primjeni novih zakona?

J.Barbić: Kolegice, to je vrlo ozbiljan problem koji se neće moći riješiti u ovoj fazi prilagodbe europskom pravu jer je za to ostalo premalo vremena. Spremite se na stampedo zakonodavstva koje su proživjete sve zemlje koje su ulazile u Uniju. Jedna Austrija koja je imala sređen pravni sustav bila je u šoku. Novi propisi će u naredne dvije do tri godine dolaziti takvom brzinom da ih nećete moći ni pošteno pročitati, a morat ćete po njima postupati. Mislim da smo zakasnili s organiziranjem priprema za ono što na očekuje. No, čini se i nešto gore od toga - nitko se službeno ne bavi cjelinom pravnog sustava. Propisi se donose bez sustavnog pristupa. Svima je jasno da će tu nastati problem neusklađenosti pravnog sustava kao cjeline. Instituti o kojima govorite mogu raditi, dakle može se u njima studirati i proučavati stvari pa naknadno provoditi korekcije, ali nama treba sada odmah djelovanje koje će spriječiti da se poduzme neki pogrešan korak, a ne da ga se učini pa da se nakon toga ispravlja ono što je time nastalo. Za to nažalost više nema vremena zato jer nije unaprijed poduzeto sve što je trebalo poduzeti zahvaljujući našoj stalnoj praksi - uvali se u nešto bez mnogo razmišljanja, a zatim se vadi kako znaš po načelu sve čemo to riješiti u hodu. To je najgori mogući scenarij koji se nažalost stalno ponavlja na manje više svim područjima društvenog djelovanja.

Ima li još pitanja? Nema. Vrijeme nam je vrlo brzo prošlo, a to moramo zahvaliti našem uvodničaru. Da on nije imao onakvo interesantno i provokativno uvodno izlaganje, ne bismo mi ovoliko dugo ni raspravljali. Mislim da čemo ga još imati prilike vidjeti o temi odgovornosti za neimovinsku štetu, jer on je sam naznačio da je ovo danas bio samo uvod u to područje. Kako se u životu budu otvarale pojedine grupe pitanja, zamolio bih ga u vaše ime da nam ih ovdje izloži pa da o tome raspravljamo.

Zahvalimo se pljeskom uvodničaru na tome što nam je omogućio vođenje ovako dobre rasprave. Molim sve vas koji ste sudjelovali u raspravi da što prije vratite autorizirane tekstove jer moramo Godišnjak s ovogodišnjih devet tribina tiskati na vrijeme da bismo ga negdje sredinom ili u drugoj polovini siječnja mogli podijeliti na našoj narednoj tribini. Želim vam ugodne blagdane i doviđenja u siječnju mjesecu iduće godine na našoj 110. Tribini.

KAZALO IMENA

A

Adenauer, K., 256

B

Babić, D., 131

Badinter, R., 6

Barbić, J., 3, 4, 10, 15, 20-22, 25, 27-30, 31-32, 35-36, 47, 59, 64, 65, 66, 67, 69-70, 73, 74, 77, 81, 83-86, 92, 95, 98, 99, 101, 105, 115, 118, 125, 127, 131, 132, 133, 134, 142-148, 151, 169, 171-176, 178, 181-185, 188-191, 195, 196, 209, 210, 218, 223, 245-248, 249, 251, 253, 255, 263, 264, 267, 280-282, 287-291, 293-295.

Bakšić, A., 84, 86, 87,

Bandić, M., 172

Barić, A., 131, 134, 139-141, 146

Beljan, J., 95, 96

Bergsten, E., 132

Bičanić, R., 171

Bin Laden, 251

Blair, T., 197

Bodin, J., 4, 5

Bošković, R., 293

Budiša, D., 180

Bush, G., 287

C

Carre de Malberg, R., 258

Castells, M., 224, 230, 251

Cheny, D., 251

Chirach, J., 197

Clinton, B., 153

Comte, A., 228

Crnić, I., 267-288, 290-293

Crnić, Z., 182

Cvjetko, B., 73, 74-77, 79, 88, 96-97

Č

Čepulo, D., 12

D

d'Estaing, V. G., 256

Domke Martin 133

Drobnjak, V., 190, 195-209, 215, 216-219

Dropulić, J., 28

Dubravić, M., 210, 218

Dujšin, U., 143, 147, 148, 171, 172, 173

Durkheim, E., 228, 229, 230

E

Eisemann, F., 134

F

Fischer, J., 257

Franjo Josip Car 109, 121

Freud, S., 230

Friedrich II, 258

Fuček, M., 86, 87

G

Giunio, M., 10, 25

Gmaz-Luški, V., 73, 78, 81-84, 86, 88, 92

Goethe, J. W., 228

Grabar, T., 92, 95, 96

Grabar Kitarović, K., 200

Granić, G., 185

Grisham, J., 146

Grotius, H., 4

H

Habermans, J., 230

Habberger, P., 142

Hobbes, T., 107

Holmes, O.W., 109

Hrkač, V., 16, 176, 177

I

Ionita, B., 127

Ivanšević, S., 65

Ivasić, Lj., 127, 281

J

Jandrić, D., 145

Jellinek, G., 258

Jukić, D., 118, 121

Jurčec, I., 131, 134, 138, 139, 146

Jutriša, G., 215, 216

K

Kasapović, M., 181

Kelsen, H., 258
 Kennedy, J. F., 178
 Koller-Trbović, N., 73, 77-81, 99-100
 Koprić, I., 35, 36-47, 62-64, 67-69
 Koren-Mrazović, M., 77
 Kozar, B., 143, 144, 186, 187, 260
 Kregar, J., 178-181
 Krklec, G., 196
 Kleža, M., 215
 Kutnjak, D., 86
 Kühn, Z., 108

L

Lalić-Lukač, D., 88-92
 Lenjin, V. I., 107, 172
 Louis XIV 5, 11
 Luhman, N., 230, 232

M

Marčetić, G., 35, 43, 47-62, 64, 67
 Maršavelski, A., 285
 Marx, K., 228, 229, 230
 Matvejević, P., 289
 Melis, W., 133
 Miličić, V., 210-215, 216
 Monet, C., 256
 Musulin, M., 18

O

Omejec, J., 115-118, 122-123,
 Opatić, N., 282-284, 293

P

Petrak, M., 131, 134-136, 144, 146
 Petrović, N., 182, 215
 Petrović, S., 131
 Potočnjak, Ž., 119-120, 121
 Pribanić, D., 146
 Pusić, E., 223-245, 248, 249-255, 256-264

R

Račan, I., 172
 Rhen, O., 198
 Rodin, S., 105-117, 119, 120-125, 127
 Rousseau, J. J., 107

S

Sachs, J. D., 173
 Sanader, I., 172, 205

Sanders, P., 133
 Schott, C., 106, 107, 123
 Sedak-Benčić, B., 96
 Sikirić, H., 131, 132-134
 Skinner, Q., 228
 Spajić, Lj., 292, 293
 Staljin, J. V., 172
 Stanković, D., 131, 134, 136-138, 147
 Stubičar, S., 11, 29,
 Stubičar, V., 189, 284

Š

Šeks, V., 189
 Šimonović, I., 3, 4-11, 12, 13, 14, 16, 19, 20, 22,
 27, 29-31
 Škarica, M., 30
 Štanfel, G., 262
 Štulina, G., 17

T

Tepeš, N., 131
 Težak, T., 131, 134, 141, 142, 143, 144, 147
 Tito, J. Broz 172
 Tot, I., 14
 Tuđman, F., 172

V

Varošanec, S., 285, 286, 288-291, 294
 Vediš, M., 148, 151-171, 172, 173-178, 181-183,
 185-189
 Vinčić, V., 98, 99
 Vis, W.C., 132

Vitezić, A., 22, 66, 85, 86, 144, 145, 188

Vlahović, Lj., 108
 Vyshinsky, A. Y., 108
 Vučković, N., 60, 62

W

Weber, M., 230, 256

Z

Zadravec, E., 23, 25, 66, 67, 124-125, 127, 145,
 146, 147, 148, 172, 182, 183

Zakošek, N., 180

Ž

Žižak, 77

Y

Young, I. M., 121

**POPIS ODRŽANIH TRIBINA
TRIBINE KLUBA PRAVNIKA
GRADA ZAGREBA
1993-2004**

1993.

1. Zakon o sudovima, Ivica Crnić, Ministar pravosuđa, Milan Vuković, Predsjednik Vrhovnog suda, te profesori Jakša Barbić, Mihajlo Dika i Davor Krapac.

1994.

1. Pravosudni sustav RH, Ivica Crnić, ministar pravosuđa RH;
2. Zakon o trgovačkim društvima, prof. dr. sc. Jakša Barbić;
3. Prijedlog Zakona o radu, prof. dr. sc. Željko Potočnjak
4. Denacionalizacija u Republici Hrvatskoj i Republici Sloveniji, prof. dr. sc. Lojze Ude Pravni fakultet u Ljubljani, Miroslav Šeparović, zamjenik ministra pravosuđa RH;
5. Temeljna ustavna prava i slobode čovjeka i građanina i njihova zaštita, Jadranko Crnić, predsjednik Ustavnog suda RH, prof. dr. sc. Budislav Vukas;
6. Zaštita čovjekova okoliša - Zakon o zaštiti okoliša, prof. dr. sc. Slavko Matić, Šumarski fakultet, Senka Andrijašević-Rac, savjetnica u Ustavnom sudu RH;
7. Dionica, prof. dr. sc. Jakša Barbić;
8. Etažno vlasništvo, prof. dr. sc. Nikola Gavella;
9. Croatian Arbitration Yearbook, vol. I, dr. sc. Mihajlo Dika.

1995.

1. Javno bilježništvo, Ivica Crnić, ministar pravosuđa, prof. dr. sc. Mihajlo Dika;
2. Naknada neimovinske štete po Zakonu o javnom informiranju, Marijan Ruždjak, sudac Županijskog suda u Zagrebu, Denis Kuljiš, glavni urednik tjednika "Globus";
3. Sustav privatnog prava u RH, profesori Katedre za građanske znanosti Pravnog fakulteta u Zagrebu;
4. Što sa Zakonom o radu, prof. dr. sc. Željko Potočnjak;

5. Moralnost u pravnom pozivu, prof. dr. sc. Vjekoslav Miličić;
6. Pravni i gospodarski izazovi restrukturiranja hrvatskog gospodarstva, dr. sc. Dražen Kalogjera;
7. Pomorsko dobro, prof. dr. sc. Velimir Filipović;
8. Kako poboljšati zaštitu vjerovnika?, prof. dr. sc. Mihajlo Dika;
9. Ministarstvo pravosuđa RH i novi hrvatski pravni sustav, Miroslav Šeparović, ministar pravosuđa RH.

1996.

1. Odgovornost za nematerijalnu štetu učinjenu pravnoj osobi, prof. dr. sc. Petar Klarić;
2. Novo sudske ovršne pravo, prof. dr. sc. Mihajlo Dika;
3. Novo procesno kazneno zakonodavstvo, prof. dr. sc. Davor Krapac;
4. Stečajni zakon, prof. dr. sc. Mihajlo Dika;
5. Obilježavanje 220 godina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. sc. Jakša Barbić;
6. Zagebačka banka - put do burze, Davor Holjevac, član Uprave Zagrebačke banke;
7. Pravni položaj stanara, prof. dr. sc. Tanja Tumbri;
8. Tajni nadzor nad telefonskim i drugim PTT komuniciranjem za potrebe kaznenog postupka, prof. dr. sc. Davor Krapac;
9. Upravljanje stambenim zgradama, Senka Andrijašević-Rac, zamjenik državnog pravobranitelja RH.

1997.

1. Zemljišno-knjižno pravo, prof. dr. sc. Tatjana Josipović;
2. Uz Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, prof. dr. sc. Deša Mlikotin-Tomić;
3. Nova struktura glavne rasprave u kaznenom postupku - za i protiv amerikanizacije, prof. dr. sc. Davor Krapac;
4. Međunarodni kazneni sud u Haagu, prof. dr. sc. Željko Horvatić;
5. Javno bilježništvo i osiguranje tražbina, Jožica Matko Ruždjak, javna bilježnica u Zagrebu.

1998.

1. Pranje novca, prof. dr. sc. Željko Horvatić;

2. Odvjetnici - isključivi zastupnici pred sudovima - za ili protiv, Marijan Hanžeković, predsjednik Hrvatske odvjetničke komore, mr. sc. Miljenko Giunio, predsjednik Udruge pravnika u gospodarstvu grada Zagreba;
3. Pravno uređenje poduzeća, prof. dr. sc. Jakša Barbić;
4. Obvezatnost izvršenja odluka Ustavnog suda RH, dr. sc. Velimir Belajec, mr. sc. Hrvoje Momčinović, suci Ustavnog suda RH;
5. Popravljanje štete učinjene objavljenom informacijom s osvrtom na novu sudsku praksu, Marijan Ruždjak, odvjetnik u Zagrebu;
6. Treba li mijenjati Ustavni zakon o Ustavnom судu RH ?, Jadranko Crnić, predsjednik Ustavnog suda RH;
7. Nedjelotvornost pravnog sustava kao bitan čimbenik stagnacije hrvatskog gospodarstva, dr. sc. Dražen Kalogjera;
8. Zaštita vjerovnika u pravu društava, prof. dr. sc. Jakša Barbić;
9. Glavne značajke mirovinske reforme, prof. dr. sc. Željko Potočnjak.

1999.

1. Ustavni položaj i ovlasti Pučkog pravobranitelja, Ante Klarić, Pučki pravobranitelj RH;
2. Ustavni sud u zaštiti ljudskih sloboda i prava, dr. sc. Jadranko Crnić, predsjednik Ustavnog suda RH;
3. Novo hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo, prof. dr. sc. Mira Alinčić, prof dr. sc. Dubravka Hrabar, doc. dr. sc. Aleksandra Korać;
4. Hrvatski duhanski rat i pravo tržišnog natjecanja, dr. sc. Siniša Petrović;
5. Ustavni zakon o Ustavnom суду RH, dr. sc. Jadranko Crnić, predsjednik Ustavnog suda RH;
6. Stečaj s preustrojem dužnika, prof. dr. sc. Jakša Barbić
7. Intellectio iuris - datoteka sudske prakse i pravne književnosti, Milivoje Žugić, odvjetnik u Zagrebu;
8. Novela Ovršnog zakona, prof. dr. sc. Mihajlo Dika;
9. Izbori 1999, prof. dr. sc. Branko Smerdel.

2000.

1. Etika vlasti i sukob interesa, prof. dr. sc. Branko Smerdel;
2. Rad na noveli Zakona o obveznim odnosima, prof. dr. sc. Petar Klarić;
3. Kaznena odgovornost pravnih osoba, prof. dr. sc. Petar Novoselec;

4. **Srednjovjekovni Zagreb, prof. dr. sc. Magdalena Apostolova Maršavelski;**
5. **Vidi li se izlaz iz gospodarske krize?, prof. dr. sc. Gorazd Nikić;**
6. **Pravna struka o ustavnim promjenama, prof. dr. sc. Branko Smerdel;**
7. **Novela Stečajnog zakona, prof. dr. sc. Mihajlo Dika;**
8. **Ususret poreznoj reformi, prof. dr. sc. Olivera Lončarić-Horvat, prof. dr. sc. Jure Šimović, doc. dr. sc. Hrvoje Arbutina;**
9. **Što je građanima i gospodarstvu donio ulazak Hrvatske u Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO), prof. dr. sc. Uroš Dujšin.**

2001.

1. **Međunarodni kazneni sud danas i sutra, doc. dr. sc. Ivo Josipović;**
2. **Izmjene i dopune Zakona o radu, prof. dr. sc. Željko Potočnjak;**
3. **Revizija pretvorbe i privatizacije, prof. dr. sc. Jakša Barbić;**
4. **Borba protiv korupcije - Zakon o sprečavanju sukoba interesa u obnašanju javnih dužnosti, doc. dr. sc. Siniša Petrović;**
5. **Ured za sprečavanje korupcije i organiziranog kriminala, Dragan Novosel, Državno odvjetništvo RH;**
6. **Položaj državnog odvjetnika prema novom Zakonu o državnom odvjetništvu, Slavko Zadnik, Državno odvjetništvo RH;**
7. **Kakvi su nam propisi kojima se uređuje gospodarstvo?, prof. dr. sc. Jakša Barbić;**
8. **Odgovornost za štete nastale uporabom medicinskih uređaja, prof. dr. sc. Petar Klarić, prim. dr. sc. Egidio Ćepulić, Hrvatska liječnička komora, prof. dr. sc. Mirko Gjurašin, prof. dr. sc. Mirjana Sabljari -Matovinović;**
9. **Odgovornost za štete zbog grešaka u medicini, prof. dr. sc. Petar Klarić, prof. dr. sc. Mirko Gjurašin i prim. dr. sc. Egidio Ćepulić.**

2002.

1. **Zlouporaba položaja i ovlasti kao gospodarsko kazneno djelo, prof. dr. sc. Petar Novoselec;**
2. **Zlouporabe procesnih ovlasti i prava stranaka u kaznenom postupku, prof. dr. sc. Davor Krapac, Damir Kos, Marijan Svedrović, suci Vrhovnog suda RH;**
3. **Zlouporabe u građanskem sudskom postupku, prof. dr. sc. Mihajlo Dika, dr. sc. Ivo Grbin, sudac Vrhovnog suda RH, Marijan Hanžeković, odvjetnik u Zagrebu;**
4. **Javno bilježništvo kao alternativna pravosudna institucija, Ante Ilić, predsjednik Hrvatske javnobilježničke komore;**
5. **Aktualna pitanja primjene Zakona o suzbijanju zlouporabe opojnih droga, prof. dr. sc. Slavko Sakoman, Božica Cvjetko, zamjenica državnog odvjetnika RH, prof. dr. sc. Berislav Pavišić;**

6. Djelovanje Europskog suda za ljudska prava s osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske, prof. dr. sc. Nina Vajić;
7. O granici na moru između Hrvatske i Slovenije, akademik Vladimir Ibler;
8. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju s EU i hrvatsko zakonodavstvo, prof. dr. sc. Siniša Rodin;
9. Što donosi novi Zakon o nasljeđivanju?, dr. sc. Jadranko Crnić.

2003.

1. Novela Ovršnog zakona, mr.sc. Miljenko Kovač, zamjenik ministrike pravosuđa RH, Jožica Matko-Ruždjak, javna bilježnica u Zagrebu i prof. dr. sc. Mihajlo Dika;
2. Prilagodba prava potrošača u Hrvatskoj pravu Europske Unije, prof. dr. sc. Tomislav Borić;
3. Novosti u oporezivanju dohotka, prof. dr. sc. Olivera Lončarić-Horvat, Vesna Brdovnik, Katica Amidžić-Peročević, Milivoj Friganović, Ministarstvo financija RH;
4. Što je zapravo sporno u prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu?, Marijan Ruždjak, odvjetnik u Zagrebu;
5. Izgledi Hrvatske u borbi protiv korupcije, prof. dr. sc. Josip Kregar;
6. Pravno uredenje javnih nabavki, prof. dr. sc. Dragan Medvedović, mr. sc. Ivan Šprajc;
7. Isključivi gospodarski pojasi i Hrvatska, prof. dr. sc. Budislav Vukas;
8. Financiranje političkih stranaka, prof. dr. sc. Josip Kregar;
9. Ustavnost i promjena vlasti, prof. dr. sc. Branko Smerdel.

2004.

1. Novela Ovršnog zakona i pravna sigurnost, prof. dr. sc. Mihajlo Dika;
2. Modernizacija hrvatske javne uprave, akademik Eugen Pusić, prof. dr. sc. Ivan Koprić, Antun Palarić, državni tajnik Središnjeg državnog ureda za upravu;
3. Pravo u suvremenom postmodernom informacionalističkom zajedništvu, akademik Adolf Dragičević;
4. Ekonomski i politički posljedice predstojećeg proširenja Europske unije, prof. dr. sc. Uroš Dujšin;
5. Europeizacija pravnog sustava nakon kandidature Hrvatske za članstvo u Europskoj uniji, prof. dr. sc. Siniša Rodin;
6. Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, prof. dr. sc. Petar Novoselec;
7. Izmjene Zakona o zemljišnim knjigama – put ili stranputica reforme zemljišnih knjiga?, prof. dr. sc. Tatjana Josipović;

8. **Zakonodavne novine u pristupu obiteljskom nasilju – izazov teoriji i praksi;** Božica Cvjetko, zamjenica državnog odvjetnika RH, Branka Žigante Živković, sutkinja Visokog prekršajnog suda RH, doc. dr. sc. Ksenija Turković, prof. dr. sc. Marina Ajduković;
9. **Naših prvih 100 tribina,** prof. dr. sc. Jakša Barbić;
Europeizacija pravničke struke, prof. dr. sc. Branko Smerdel.

2005.

1. **Preobrazba državne suverenosti,** prof.dr.sc. Ivan Šimonović;
2. **Prilagodba hrvatskog službeničkog sustava europskim standardima,** prof.dr.sc. Ivan Koprić, mr.sc. Gordana Marčetić;
3. **Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnicima,** Božica Cvjetko, zamjenica državnog odvjetnika RH, prof.dr.sc. Nivex Koller-Trbović, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu, dr.sc. Vesna Gmaz-Luški, Centar za socijalnu skrb Zagreb;
4. **Vjerodostojno tumačenje zakona,** prof.dr.sc. Siniša Rodin;
5. **Međunarodno natjecanje studenata 154 pravna fakulteta iz međunarodne trgovačke arbitraže u Beču,** Ana Barić, Ivana Jurčec, Miljenko Petrac, Danijel Stanković i Tin Težak;
6. **Konkurentnost hrvatske ekonomije i pravni sustav,** doc.dr.sc. Mladen Vedriš;
7. **Pregовори o članstvu Republike Hrvatske u Europskoj uniji – *tko, kako zašto,*** Vladimir Drobnjak veleposlanik i glavni pregovarač u pregovorima o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj Uniji;
8. **Pravo i država kao interakcija i kao struktura,** akademik Eugen Pusić;
9. **Uvod u neimovinsku štetu po novom Zakonu o obveznim odnosima,** Ivica Crnić, dipl.iur. sudac Vrhovnog suda RH.

POPIS UVODNIČARA

1. Ajduković Marina
2. Alinčić Mira
3. Amidžić-Peročević Katica
4. Andrijašević Rac Senka (2)
5. Apostolova Maršavelski Magdalena
6. Arbutina Hrvoje
7. Barbić Jakša (9)
8. Barić Ana
9. Belajec Velimir
10. Borić Tomislav
11. Brdovnik Vesna
12. Crnić Ivica (4)
13. Crnić Jadranko (5)
14. Cvjetko Božica (3)
15. Ćepulić Egidio (2)
16. Dika Mihajlo (11)
17. Dragičević Adolf
18. Drobnjak Vladimir
19. Dujšin Uroš (2)
20. Filipović Velimir
21. Friganović Milivoj
22. Gavella Nikola
23. Giunio Miljenko
24. Gjurašin Mirko (2)
25. Gmaz-Luški Vesna
26. Grbin Ivo
27. Hanžeković Marijan (2)
28. Holjevac Davor
29. Horvatić Željko (2)
30. Hrabar Dubravka
31. Ibler Vladimir
32. Ilić Ante
33. Josipović Ivo
34. Josipović Tatjana (2)
35. Jurčec Ivana
36. Kalogjera Dražen (2)
37. Klarić Ante
38. Klarić Petar (4)
39. Koller-Trbović Nivex
40. Koprić Ivan (2)
41. Korać Aleksandra
42. Kos Damir
43. Kovač Miljenko
44. Krapac Davor (5)
45. Kregar Josip (2)
46. Kuljiš Denis
47. Lončarić-Horvat Olivera (2)
48. Marčetić Gordana
49. Matić Slavko
50. Matko-Ruždjak Jožica (2)
51. Medvedović Dragan
52. Miličić Vjekoslav
53. Mikotin-Tomić Deša
54. Momčinović Hrvoje
55. Nikić Gorazd
56. Novosel Dragan
57. Novoselec Petar (3)
58. Palić Antun
59. Pavišić Berislav
60. Petrak Miljenko
61. Petrović Siniša (2)
62. Potočnjak Željko (4)
63. Pusić Eugen (2)
64. Rodin Siniša (3)
65. Ruždjak Marijan (3)
66. Sabljar-Matovinović Mirjana
67. Sakoman Slavko
68. Smerdel Branko (6)
69. Stanković Danijela
70. Svedrović Marijan
71. Šeparović Miroslav (2)
72. Šimović Ivan
73. Šimović Jure
74. Šprajc Ivan
75. Težak Tin
76. Tumbri Tanja
77. Turković Ksenija
78. Ude Lojze
79. Vajić Nina
80. Vedriš Mladen
81. Vukas Budislav (2)
82. Vuković Milan
83. Zadnik Slavko
84. Žigante Živković Branka
85. Žugić Milivoje

SADRŽAJ

Proslov urednika i voditelja Tribine akademika Jakše Barbića	V
Bilten br. 30, Tribina 101, održana 27.1.2005.	
PREOBRAZBA DRŽAVNE SUVERENOSTI.....	3
Bilten br. 31, Tribina 102, održana 17.2.2005.	
PRILAGODBA HRVATSKOG SLUŽBENIČKOG SUSTAVA	
EUROPSKIM STANDARDIMA	30
Bilten br. 32, Tribina 103, održana 24.3.2005.	
MODEL IZVANSUDSKE NAGODE U KAZNENOM POSTUPKU	
PREMA MALOLJETNICIMA I MLAĐIM PUNOLJETNICIMA.....	62
Bilten br. 33, Tribina 104, održana 14.4.2005.	
VJERODOSTOJNO TUMAČENJE ZAKONA	90
Bilten br. 34, Tribina 105, održana 24.5.2005.	
MEĐUNARODNO NATJECANJE STUDENATA 154 PRAVNA	
FAKULTETA IZ MEĐUNARODNE TRGOVAČKE ARBITRAŽE U BEČU.....	114
Bilten br. 35, Tribina 106, održana 28.6.2005.	
KONKURENTNOST HRVATSKE EKONOMIJE I PRAVNI SUSTAV.....	131
Bilten br. 36, Tribina 107, održana 25.10.2005.	
PREGOVORI O ČLANSTVU REPUBLIKE HRVATSKE U EUROPSKOJ	
UNIJI – TKO, KAKO, ZAŠTO	171
Bilten br. 37, Tribina 108, održana 17.11.2005.	
PRAVO I DRŽAVA KAO INTERAKCIJA I KAO STRUKTURA.....	195
Bilten br. 38, Tribina 109, održana 14.12.2005.	
UVOD U NEIMOVINSKU ŠTETU PO NOVOM ZAKONU O OBVEZNIM ODНОСИМА	
.....	232
KAZALO IMENA	256
POPIS ODRŽANIH TRIBINA	259
POPIS UVODNIČARA.....	259

PROSLOV

Protekla je još jedna godina uspješne suradnje Kluba pravnika Grada Zagreba i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na održavanju redovitih mjesečnih tribina o aktualnim pitanjima današnjice s pogledima na ono što je pred nama. Kao što smo to činili u prethodne tri godine i ovu godinu završavamo s izdavanjem Godišnjaka u kome se objavljaju bilteni s održanih devet tribina u 2005. To su bilteni s objavljenim tekstovima uvodnih izlaganja i živih rasprava koje ni na jednoj tribini nije bilo potrebno posebno poticati, jer su ih dovoljno poticala izlaganja uvodničara. Prije se može reći da smo imali teškoća oko toga kako tribine svesti na neko primjereno vrijeme. Znak je to da radimo dobar posao, da smo pogodili interes sudionika i da su tribine ostvarile pun uspjeh. U ovom se godišnjaku za 2005. prikazuju tribine od broja 101 do 109.

Kada smo daleke 1993. počeli s održavanjem tribina, postavili smo si zadatak da na njima raspravljamo podjednako teorijska i praktična pitanja, da putem njih zadovoljimo interes znanstvenika i praktičara, jer samo to zajedno može unaprijediti struku. Iako je riječ o Klubu pravnika i o Pravnom fakultetu, što bi upućivalo na to da su tribine usmjerene samo na pravne teme, tome ipak nije tako. Pregled tema svih dosadašnji tribina doduše pokazuje da su se na njima pretežno obrađivale pravne teme, ali i da se tribine nisu ograničavale samo na područje prava. Tako su se i na ovogodišnjim tribina obrađivale i neke teme koje su vrlo bliske pravu, ali se na njega ne ograničavaju. Naša je tribina, naime, stalno otvorena za razmatranje svih relevantnih društvenih pitanja, a samo okolnost da smo svjedoci čestih pa i temeljitih promjena u pravu nalaže nam da se najviše bavimo pravnim pitanjima.

Pregled tema ovogodišnjih tribina pokazuje da smo nastojali zadovoljiti svačiji ukus i interes znanstvene i stručne javnosti. Pritom smo poseban naglasak stavili na to da teme budu aktualne i da s njima ne kasnimo za zbivanjima. Sadašnja zbivanja u svijetu obilježena globalizacijom i regionalnim povezivanjem država gotovo da su nametnula propitivanje državne suverenosti, tj. raspravu o tome kakva je ona danas u odnosu na klasično poimanje tog pravnog i političkog fenomena. Tu je temu kod nas posebno aktualizirao značajan korak koji je Hrvatska ove godine poduzela prema Europskoj uniji pa zapravo i nije bilo drugog izbora nego da s njom započnemo održavanje tribina u ovoj godini. S njom je kompatibilna šira, ali izuzetno važna, tema o pravu i državi kao

interakciji i kao strukturi. Tribina o tome je pokazala da se postavke o suradnji i sukobu ne ograničavaju samo na pitanja države nego da su univerzalno primjenjive na svaki tip organizacije bez obzira na to bila ona institucionalizirana u obliku pravne osobe ili kada nema taj oblik.

Neposredno nakon određivanja datuma za početak pregovora Republike Hrvatske s Europskom unijom i njezinim zemljama članicama raspravljanja je tema o tim pregovorima te ponuđena i prihvaćena mogućnost da naša tribina bude mjesto na kome pregovarači mogu tražiti podršku za svoje stavove i pomoći u razmatranju pitanja koja moraju riješiti u pregovorima. Tu smo ideju iznijeli još prošle godine i drago nam je da je prihvaćena. U vezi s prilagodbom našeg prava europskom pravu razmatrali smo i hrvatski službenički sustav u odnosu na standarde koji se na tom području primjenjuju u Uniji. Rasprava o tome održana je u vrijeme neposredno pred donošenje novih propisa na tom području tako da je zakonodavcu bila dana prilika da upotrijebi vrlo korisne sugestije koje su mu na tribini bili dane.

Čim se kod nas ponovno aktualiziralo pitanje autentičnog tumačenja zakona, raspravili smo ga na tome posvećenoj tribini. Bavili smo se i time kako se kod nas primjenjuje novi pravni institut izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mladim punoljetnicima. U red aktualnih tema u pravo vrijeme došlo je i razmatranje odgovornosti za nematerijalnu štetu po odredbama novog Zakona o obveznim odnosima koji će tek stupiti na snagu 1. siječnja 2006. Tribinom o tome otvorilo se veliko područje koje će sasvim sigurno zahtijevati da se s njime i dalje bavimo.

Uska povezanost prava i ekonomije pokazala se na tribini koja se bavila s konkurentnosti hrvatske ekonomije i pravnim sustavom. Namjera da Hrvatska uđe u Europsku uniju zahtijeva raspravu o konkurentnosti njezine ekonomije, jer je krajnje vrijeme da se znanstveno razmotri gdje ona može naći mjesto u velikom gospodarskom sustavu Europe kao jednoj od svjetskih gospodarskih sila. Tribinom smoinicirali raspravu i sa stajališta prava koje mora biti u službi postizanja tog cilja.

Zapažen uspjeh zagrebačkih studenata prava na međunarodnom natjecanju studenata 154 pravna fakulteta iz međunarodne trgovačke arbitraže u Beču nije smio proći nezapaženo u našoj stručnoj javnosti. Naša tribina bila je za to pravo mjesto. Njom smo pokazali da je Pravni fakultet u Zagrebu već postao priznato ime među pravnim fakultetima u svijetu kada je u pitanju rad s odabranom malom skupinom studenata te da se u tome može vrlo uspješno mjeriti s onim najvećim i najpoznatijima.

Predajući četvrti broj Godišnjaka čitateljima ispunjavamo preuzetu obvezu da stručnu javnost pravodobno izvješćujemo o raspravama na održanim tribinama u godini koja je na izmaku. Time nastavljamo s nastojanjima da izrečeno na tribinama ima dulji vijek od

trajanja tribine na kojoj je to učinjeno. Premda već objavljeno u biltenima s održanih tribina, ono što se ovdje ponovno objavljuje ostat će time trajno zabilježeno na jednome mjestu i u nizu već objavljenih godišnjaka i onih što će se u narednim godinama još objaviti omogućiti svim zainteresiranim da se, kad god im to zatreba, upoznaju sa svim što je rečeno o značajnim društvenim temama u vrijeme kad su bile aktualne. To će i nekim budućim naraštajima poslužiti u proučavanju nekog za njih prošlog vremena.

U Zagrebu, 31. prosinca 2005.

Voditelj Tribine i urednik Godišnjaka
predsjednik Kluba

Akademik Jakša Barbić